



Հարգելի՛ ընթերցող.

ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտը, չհետապնդելով որևէ եկամուտ, իր կայքերում ներկայացնելով հայագիտական հրատարակություններ, նպատակ ունի հանրությանն ավելի հասանելի դարձնել այդ ուսումնասիրությունները:

Մենք շնորհակալություն ենք հայտնում հայագիտական աշխատասիրությունների հեղինակներին, հրատարակիչներին:

*Մեր կոնտակտները՝*

*Պաշտոնական կայք՝ <http://www.armin.am>*

*Էլ. փոստ՝ [info@armin.am](mailto:info@armin.am)*

ОТРУ ЗАУДАЧУСЬЕРИ ФРВФУРЦУ  
БИБЛИОТЕКА РУССКОЙ КЛАССИКИ

**АЛЕКСАНДР БЛОК  
СЕРГЕЙ ЕСЕНИН**

**ИЗБРАННЫЕ  
ПРОИЗВЕДЕНИЯ**

ИЗДАТЕЛЬСТВО  
«СОВЕТАКАН ГРОХ», ЕРЕВАН—1986

**ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԲԼՈԿ  
ՍԵՐԳԵՅ ԵՍԵՆԻՆ**

**ԸԾԻՆՈՒԹՅՈՒՆ  
ՍԵՐԳԵՅ ԵՍԵՆԻՆ**

«ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԳՐՈՂ»  
ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ, ԵՐԵՎԱՆ—1986

Կազմեց, խմբագրեց և առաջաբանը գրեց  
Վանազն Դավթյանը

ՈԳԵՂԵՆ ՍԵՐԱՆԷ ԵՎ ԽՈՍՏՈՎԱՆԱԹ

Ալեքսանդր Բլոկի վաղ շրջանի կիսամիստիկական, կիսաերազային բանաստեղծությունների մշտի միջից վառվում, կրակին է տալիս մի զարմանալի բանաստեղծություն, որ կոչվում է «Գամայուն» թռչուն կանխագուշակող: Վասնեցովի մի կտավի տպավորությամբ է ներշնչված այդ բանաստեղծությունը, կտավ, որի վրա պատկերված է մարդկային դեմք ունեցող դրախտային թռչունը: Բլոկի բանաստեղծության մեջ այդ թռչունը ուժ չունենալով բարձրացնել իր խռովահույզ թևերը, մայրամուտով այրվող ջրերի անսահման հարթության վրա երգում է թաթարական շար ու դաժան լծի մասին, կանխագուշակում արյունոտ մահապատիժներ, քաղց, հրդեհներ ու երկրաշարժ. շարագործների ուժը և արդարների կործանումը... Երգում է մարդակերպ թռչունը, նրա հիասքանչ դեմքը սիրով է վառվում, իսկ շուրթերը, որոնց վրա մակարդիլ է արյունը, հավերժական ճշմարտությունն են բարբառում: Այդ փոքրիկ բանաստեղծությունն ասես հենց իր՝ Բլոկի դիմանկարը լինի, բայց ոչ այդ տարիների, հասուն տարիների դիմանկարը: Չարմանալի բանաստեղծություն, որի 12 տողերում խտացած է համարյա այն ամենը, ինչ իր կյանքի հետագա 22 տարիների ընթացքում պիտի գրեր ռուսական հողի մեծ բանաստեղծը, 20-րդ դարի ամենաազնիվ ու ամենաողբերգական արվեստագետներից մեկը:

Այդ մարդակերպ թռչունը, որի հիասքանչ դեմքը սիրով էր վառվում, աշխարհ էր եկել «ներդաշնակություն Կոնեյու զգացմունքների անդաշն փոթորիկի մեջ», գտնելու մարդկայնորեն պարզ ու անպատմելիորեն գեղեցիկ մի աշխարհ: Նա ուզում էր «խելահեղ ապրել», «ճշմարիտն ու արդարը հավերժացնել», «անդիմությունը մարդկայնացնել», «չիրականացվածը մարմնավորել»: Առհասարակ բոլոր իսկական բանաստեղծները հենց այդ առաքելությամբ են զալիս աշխարհ: Եվ առհասարակ բոլոր իսկական բանաստեղծների այդ երազանքն ու իդեալն է, որ բախվելով ահեղ իրականությանը, ծնում է այն տառապալի հրաշքը, այն ողբերգական գեղեցկությունը, որ նորին մեծություն պոեզիա է կոչվում:

Ալեքսանդր Բլոկի կյանքն ու գործը համընկալվ ռուսական պատմության ամենածանր, դրամատիկ ու մեծ իրադարձություններով հագեցած ժամա-

Բլոկ Ա., Եսեևիև Ս.  
Բ 722 Ընտիր երկեր: Բանաստեղծություններ, պոեմներ |Կազմեց, խմբ. և առաջաբանը գրեց Վ. Դավթյանը., Ռուս. թարգմ. Պ. Սևակը, Վ. Դավթյանը, Գ. Էմիլը.— Եր. Սովետ. գրող, 1986.— 448 էջ (ռուս. դաս. գ-րան):

Ժողովածուն ընդգրկում է Ալեքսանդր Բլոկի և Սերգեյ Եսեևիևի ընտիր բանաստեղծություններն ու պոեմները: Սգտագործված են անցյալում եղած լավագույն թարգմանությունները: Մի շարք գործեր տրվում են նոր թարգմանությամբ:

4702010100 (386) ԳՄԴ 84Ռ1— 84Ռ7  
Բ 705 (01) 86 86 «Տ»

նակահատվածին: «Մենք Ռուսաստանի ասեղ տարիների զավակներն ենք», գրեց Բլոկն այդ ժամանակի մասին: Այդ ասեղ տարիներն արյունոտ կիրակիներով էին ներկվում, հասարակության ընդերքում հասունանում էին վիթխարի բախումներ, հեղափոխությունն էր հասունանում: Բլոկի ստեղծագործական համարյա ամբողջ հասուն կյանքը ռուսական երեք հեղափոխությունների արանքներում անցավ: Ահեղ, դաժան, ճակատագրական ժամանակներ: Իսկ Բլոկն այն եզակի բանաստեղծներից էր, որոնք ոչ թե մաշկով, այլ մերկացած նյարդերով էին զգում ժամանակը, նրա մթնոլորտային ամենաթեթև արարուբերումներն իսկ: Պատկերացրեք, որմեն, ներդաշնակության երազանքներով աշխարհ եկած բանաստեղծին, որ մերկ նյարդերով կանգնած է այդ ցուրտ ու դաժան հողմերի, այդ ասեղ տաղանակների խառնվելու, եվ դուր չէ, որ Բլոկի շուրթերից պոկվեց բանաստեղծի իր ծանր նակատազրի խոստովանությունը: Դիմելով Մուսային, նա ասաց.

Դու այրոց համար հրաշք ես, մուսա,  
Սակայն ինձ համար տանջանք ու դոխք...

Այո, այրոց համար, նրանց, ովքեր միստիկական երազներում սուզված, իրենց փոքրիկ աշտարակներում փակված, դաժան ժամանակից սահմանադատված, երանություն ու վայելք էին երգում և երկար ժամանակ Բլոկին էլ իրենց դաշնակիցն էին համարում, քանի որ նա էլ իրենց նման սիմվոլիզմի պատմունքներով պարուրված էր մտել գրականության մեջ: Բայց Բլոկը կյանքի բանաստեղծ էր: Շատ շուտով կենսական ավիզներով սեղծ նրա պոեզիան այնպես առնականացավ, որ սիմվոլիստական պատմունքներ սկսեց նեղ զալ նրան: Բայց քննադատությունը շարունակեց իր հին շափափորներ: Եվ տրտնչաց Բլոկը. «Քննադատությունը,— գրեց նա,— շատ է խոսում սիմվոլիզմի «դպրոցների» մասին, արվեստագետին սիմվոլիստ պիտակն է կպցնում, քննադատությունը բոլոր կողմերից շոշափում է արվեստագետին, քաշքում է նրա զգեստը, իսկ երբեմն զբաղվում է շատ անբաղաճավարի գործով, որ ներելի էր թերևս խոր հնում. նթեզգեստը փոքր է զալիս արվեստագետին, հատում է ոտքերը, ձեռքերը, կամ, որ արգեն շատ է անպատշաճ, զլուխը»...

Բլոկի սյուզեան այդպես անդամահատելու փորձեր շատ են եղել, եղել են և՛ նրա կենդանության օրոք, և՛ մահվանից հետո: Անգամ նրան անտեսելու, քողարկելու, մոռացության մատնելու փորձեր են եղել: Բայց ճշմարիտ սյուզեան ինքնակա գոյություն է, և նրա բախտը ենթակա չէ ինչ-որ անհատների շար կամ բարի կամքին: Միայն իրեն է ենթակա, իր մեջ գրված զգացմունքի մեծությունն ու շերտությունը, ճշմարտությունը, արվեստի մակարդակին:

Իսկ Բլոկի սյուզեան նախ և առաջ մեծ կրքերի, ներհակ զգացմունքների պոեզիա է, այնպիսի զգացմունքների, որոնք այրվելով, վեր են ածվում ողբու:

Իր բանաստեղծություններից մեկի համար Բլոկը բնարան է դարձրել Սֆանասի Յևտի նշանավոր սուղը. «Այստեղ մարդն այրվեց»: Այս սուղը

բնարան կարող էր դառնալ Բլոկի ամբողջ ստեղծագործության համար: Այո՛, այստեղ մարդն այրվեց, մարդը, որ բանաստեղծ էր ու բաղաբացի, այրվեց իր ժամանակի անարդարություններով ու ցավալից հակասություններով, ճղճիմ իրականության ասով ու կեղծիրով: Այրվեց ու բողբոջ, սփռողի բախտը դժվարին, սարսափելի. նենգ բախտ: Մեր ժամանակներում, Ռուսաստանում՝ հատկապես: Ի՞նչու է, թե զրոյներին երբեք չի վիճակվել ընկնելու այնպիսի կեղծ գրության մեջ, ինչպես այժմ: Այրվեց անա այդ գրության դաժանությամբ, այրվեց Ռուսաստանի բախտով, այրվեց գեղեցկությամբ, իր անձնական սղբերգությամբ, և այդ այրումից բարձրացող լույսը դարձավ գոտարյուն սյուզեան:

Աշխարհում շատ շեն այն բանաստեղծները, որոնց ստեղծագործության մեջ բարոյականն ու գեղազիտականը, գաղափարն ու արվեստը անպակաս ներդաշնակորեն միահյուսված լինեն, որ հնարավոր չլինի գտնել նրանց միացման եզրերը: Շատ հաճախ գրանցից մեկն ու մեկն է գերակշռում և խախտում արվեստի ներդաշնակությունը: Բլոկը ներդաշնակության բանաստեղծ է, եզակիներից մեկը: Բայց այդ ներդաշնակությունը բնորոշ էր նրան ոչ միայն այն ժամանակ, երբ նա իր սպասարկական մշտնջող երազներում ուղում էր որոնել ու գտնել «հասարան» տիկնոջն» ու հավերժական կանացիությունը, այլև այն, երբ մխրճվելով կոպիտ իրականության, կյանքի պրոզայի մեջ, այդ կոպիտ պրոզան սյուզեանի էր փոխարկում, մի բան, որ հետո ի վեր բանաստեղծական արվեստի ամենաշեղջար խնդիրներից մեկն է եղել: Բլոկը փայլուն կերպով լուծեց այդ խնդիրը, ընդլայնեց սյուզեանի ընդգրկման պարագծերը՝ իր ստեղծագործության մեջ առնելով խոսովանույզ ժամանակի կրքերն ու զգացմունքները, ռուսական լայնածավալ իրականությունը, այդ իրականության ամենաբնորոշ գծերը:

Եկեղեցու մեջ աղչիկն էր երգում  
Նավերի մասին, որ ծովում են բաց,  
Եվ նրանց, ովքեր ոտար եզերքում  
Դեզերում են զևո խոնջ ու տառապած:

Սրգում էր այնպես նա գմբեթի տակ,  
Եվ ճառագայթն էր ուսին բեկբեկում,  
Եվ լսում էին, թե շորն սպիտակ  
Ճանաչների մեջ ինչպես է երգում:

Եվ թվում էր, թե բերդաբուն է մոտիկ,  
Թե ծովածոց են կավերը մտել,  
Թե ոտար հողում այն հոգնած մարդիկ  
Լուսավոր մի կյանք ու բախտ են գտել:

Եվ ծայեն անուշ էր, շող բարալիկ...  
Եվ միայն այնտեղ, աստծո ոլորտում  
Գաղտնիքին հաղորդ մանուկն էր լալիս,  
Որ ոչ ոք, ոչ ոք չի դառնա էլ տուն...

1905 թվին, ռուս-ճապոնական պատերազմի, ռուսական առաջին հեղափոխության օրերին է գրված այս բանաստեղծությունը Այդ օրերի ոչ մի արտաքին նշանք չկա բանաստեղծության մեջ, բայց ռուսական պոեզիայում զժվար է գտնել մի այլ գործ, որի մեջ այդպիսի ուժով և այդպիսի արվեստով հնչեր այդ օրերի սուգնապն ու ողբերգականությունը: Մի փոքրիկ զուլսգործոց է սա, որ միաժամանակ հուշում է, թե պոեզիայի հեղ ինչ է ճշմարիտ արտահայտությունը: Այդ, շունենալով ժամանակի արտաքին նշաններից ոչ մեկը, բանաստեղծությունը և՛ խորապես արդիական է, և՛ հավիտենական...

Այդպես, իրական կյանքը հաղթականորեն ներխուժում էր Բլոկի ստեղծագործությունների մեջ, քամուն տալիս սիմվոլիստական կապտավուն մշուշի վերջին ծվենները և ստիպում ասել. «Ժամանակն է արձակել ձեռքերը... այլևս ոչ մի կարգի սիմվոլիզմ»... Այդ ստեղծագործական ազատության անշուշտ մեծապես նպաստում էր նաև բանաստեղծի անձնական գրաման, սիրային դրաման: Պարզվում էր, որ երազանքի լույսերով ու մշուշներով ստեղծված «հիասքանչ տիկինը» մտնելով կյանքի բարդ իրադրությունների մեջ, կարող է լինել և՛ դավաճան, և՛ նենգող:

Ճշմարիտ բանաստեղծների սիրային քնարերգությունը երբեք ինքնանպատակ չէ, երբեք երկու կողմերի միայն անձնական հարաբերությունների արձագանքը չէ: Սերը, որ մարդկային մեծագույն զգացմունքներից ու կրքերից է, գալիս է ամբողջ խորությամբ ու լայնությամբ բացելու մարդու անհատականությունը, հոգեբանությունը, վերաբերմունքը կյանքին ու աշխարհին, իսկ բանաստեղծի սերը՝ առավել ևս: Նա հասարակական հեղեղություն է ստանում, քանի որ մերկացնելով բանաստեղծի հոգին և անսահման անկեղծության մղելով նրան, պատմում է, թե բանաստեղծը ինչպես է զգում իրեն տվյալ հասարակության մեջ:

Բլոկը վատ էր զգում իրեն, տառապում էր ու տվալու, այնքան վատ, որ իրեն համեմատում էր Համլետի հետ.

Համլետն եմ, այո: Արյունն է սառչում,  
Երբ խարդավանքն է հյուսում ցանցն իր սև,  
Եվ սրտիս խորքում դու ևս հառաչում,  
Գեո դու ես սպրում, առաջին իմ սեր:

Քեզ, իմ միակին, իմ Օֆելյային,  
Հեռու է տարել կյանքն իր ցուրտ հունով,  
Եվ, արքայազնս, մեռնում եմ, նայիր,  
Խոցված ոստիկ թունոտ զաշույնով:

Առաջին սերը, միակը, որին հեռու է տարել խարդավանքն ու կյանքի ցուրտը, ցավի պես ձգվում է բանաստեղծի ամբողջ կյանքով, նրա պոեզիային տալով մի զլխապտույտ խորություն: Եվ ճիշտ այնպես, ինչպես բնության մեջ անզուճկներն իրենց հակառակ բեռնում բարձունքներ են ստեղծում, այնպես էլ պոեզիայի մեջ հոգու գրամատիկ անկումներն են, որ ստեղծում են հոգևոր բարձրություններ, մարտիր զեղեցկություններ ու

վեհություններ: Առանց գրամատիզմի չկա ճշմարիտ ու վեհ պոեզիա: Առաջին սերը, միակը, անհասանելին կամ կյանքի ցրտով ու խարդավանքով հեռու տարվածը համարյա բոլոր մեծ բանաստեղծների անբաժան ուղեկիցն է եղել: Նրա անունը մերթ Բեատրիչն է եղել, մերթ Լատրա, Ագնեսա, Շուշիկ, տարբեր են եղել նրանք, բայց ինչ-որ տեղ հար և նման, նման իրենց միակությունը, բացառիկությամբ: Եվ պոեզիայի պատմությունը մեծապես երախտապարտ է եղել բանաստեղծներին այնքան ցավ ու տառապանք պատճառած այդ սքանչելի խարդավողներին՝ այն զուլսգործոցների համար, որոնք ստեղծվել են նրանց անմիջական մասնակցությամբ: Թուսական պոեզիան այդ սքանչելի խարդավողների մեկին է պարտական սիրային լիրիկայի այն զուլսգործոցների համար, որ Բլոկն է ստեղծել: Թուսական քննադատությունը Բլոկի «Արիության, վառքի ու սխրանքի» մասին բանաստեղծությունը իրավամբ դեռում է պոեզիանյան «Ես հիշում եմ հրաշալի մի վայրկյան» բանաստեղծության կողքին:

Սակայն ժամը հասավ, դու հեռացար սնիրց,  
Ու նևտեցի մութին ես մատանին մեր թանկ,  
Գու ուրիշին տվիր քո բախտն ու սերն այրիժ,  
Ու մոռացա ես քո դեմքը կախարդական:

Օրերն էին թռչում անիծյալ պարս դառած,  
Կիրքն ու գինին էին ինձ ծվատում անքուն,  
Ու հիշեցի ես քեզ գրակալի առաջ,  
Ու կանչեցի ես քեզ որպես պատանություն...

Կար, այո՛, այդ առաջինը, այդ միակը, այդ հավերժական կինը: Բայց Բլոկի քնարական հերոսը միջնադարյան ասկետ չէր, 20-րդ դարի մարդ էր. սիրառատ, սիրո անհուն պաշարներ ունեցող մարդ և Զարենցի նման կարող էր ասել. «Երթամ ուրիշ գյուղայինների գիրկը դեմ գլուխս տաք, քո էդ անուշ, ազիզ տեսքով հարբած ըլիմ մինչև էգուց»... Եվ ասում է ուրիշ ձևով, արիստոկրատորեն, և գնում է, գնում ուրիշ «հիասքանչ տիկինների» գրկում դնելու իր տաք գլուխը և շի թացքնում դա. չի կեղծում, որովհետև աներկյուղ, մերկ անկեղծության բանաստեղծ է Բլոկը: Գնում և ստեղծում է սիրային մի քնարերգություն, որ իր հոգեբանական ներբուխություններով ու խորություններով աննախընթաց էր ռուսական պոեզիայի համար:

Սերը նույնպես տաղանդ է և տաղանդի նման տրվում է ի սկզբանե: Սիրո մեծությունը է շարվում նաև տաղանդի մեծությունը, որովհետև սերը արարող է, և անտարբերությունն է, որ անպտուղ է: Սերը ամեն ինչի՝ կյանքի, բնության, կնոջ, հայրենիքի նկատմամբ:

Հայրենիքի սերը, որ մարդկային ամենաբնական ու ամենանախնական զգացմունքն է, Բլոկի քնարերգության մայրուղիներից մեկն է:

Վերջերս արևմուտքում և, ինչու չէ, երբեմն նաև մեզանում, պոեզիայի նորաթուխ տեսաբանները զարգացնում են մի տեսություն, թե իբր հայրենասիրությունը հնացած զգացմունք է և վնասում է պոեզիայի համա-

մարդկային հնչողությունը: Բայց՝ նայած հայրենասիրություն: Նեղ, տիրացուական, սնապարծ հայրենասիրությունը ոչ միայն պոեզիային է վնասում, այլ հենց իրեն՝ հայրենիքին, նրան պարփակելով անձուկ կեղևի մեջ և փակելով նրա հորիզոնը: Քաղթենիության տարատեսակներից մեկն է դա, որ անխուսափելիորեն ճահիճ է տանում: Բայց կա այլ կարգի հայրենասիրություն, ժողովրդի պատմական ճակատագրին ու հիշողությունը, նրա հոգեկան կերտվածքը, նրա մշակույթի ոգին քննող ու իմաստավորող, այդ իմաստավորման լույսը ներկային գումարող, այդ լույսով գալիքի ճանապարհները տեսնող հայրենասիրություն, որ արարող է ու կենարար: Նման հայրենասիրությամբ ներթափանցված պոեզիան չի կարող չամբնկնել տարրեր ժողովուրդների կենսափորձին, որքան էլ այլազան եղած լինեն նրանց պատմական ճակատագրերը: Բլոկի հայրենասիրական պոեզիան հենց այդպիսին է: Քեն Ռուսաստանի և Հայաստանի պատմական ճակատագրերը այնքան էլ նման չեն իրար, բայց Բլոկի հայրենասիրական պոեզիան հարազատ է մեզ՝ հայերիս: Իսահակյանի ծոցատետրերից մեկում կա այսպիսի մի գրառում. «ԵՆՆՔան լավ եմ հասկանում այս լեռները, հողմերի, գետերի, աղբյուրների, արտերի լեզուն, նրանք խոսում են հայերեն»: Եվ այդ գրառման տակ Իսահակյանը արտագրել է Բլոկի հետևյալ քառյակը.

Россия, нищая Россия,  
Мне избы сорные твои,  
Твои мне песни ветровые  
Как слезы первые любви!

Եվ ո՞վ է, որ կարդալով այդ տողերը, իր հոգում չի զգա տերյանական տողերի արձագանքը.

Խեղճությունդ խավար ու լուռ,  
Ազոթքներդ դառն ու ցավոտ,  
Ձանգակներիդ զարկը տխուր  
Եվ խոզերիդ լույսերն ազոտ...

Կամ արձագանքը շարինցյան տողերի.

Մթնում կորած խրճիթներիդ անհյուրընկալ պատերը սև...

Հայրենիքի նման ընկալումը, նման զգացողություններն են ծնել իրար այնքան հոգեհարազատ այս տողերը: Ավելին, իր նշանավոր բանաստեղծություններից մեկում Բլոկը անհուն քնքրությամբ ու բանաստեղծական համարձակությամբ գրում է.

О, Русь моя! Жена моя!

Նույն քնքրությունն ու բանաստեղծական եռյն համարձակությունն է այցելել Չարենցին, երբ նա գրել է.

... իմ Հայաստան լարն եմ սիրում:

Սա կարող էի նման շատ զուգահեռներ բերել, բերել ուրիշ ժողովուրդների պոեզիաներից, ցույց տալու, թե որքան համամարդկային է նման հայրենասիրությունը և որքան համամարդկային է Բլոկի հայրենասիրական պոեզիան:

Բլոկի վաղ շրջանի պոեզիայի կապտավուն մշուշներում իսկ արդեն ուրվագծվում էր այդ սիրո կերպարը: Անսահմանորեն տարրեր է նա ժամանակի հայրենասիրական վարդագույն, քաղցր-մեղքր շաղակրատանքներից: Զգաստ ու սթափ, իրարամերժ զգացմունքներից գոյացած հայրենասիրություն է դա, քանի որ Բլոկը շատ խորն էր զգում ուսական իրականության ողբերգականությունը: Հոգու ճիշ է ասես օրագրային հետևյալ գրառումը. «Իսկ փողոցում քամի է, պոռնիկները մրսում են, մարդիկ քաղցում են, մարդկանց կախում են, իսկ երկրում ոնակցիտ է, իսկ Ռուսաստանում ապրելը դժվար է, մրսում ես, նողկալի է»: Իրականության նման ընկալումը գումարելով հողի, պատմության, ժողովրդական ոգու ճշգրիտ զգացողությունը, Բլոկն իր պոեզիայում ստեղծում էր Ռուսաստանի կերպարը, որ տառապած է ու վեճ, սգավոր է ու գեղեցիկ: Մայրական կերպար է դա, որ ամբողջանում է համաշխարհային առաջին պատերազմի տարիներին գրված մի փոքրիկ, պարզ, անհավակնոտ, բայց ըստ էության ցնցող բանաստեղծության մեջ.

Քնած, ամայի հովիտներն ի վեճ  
Ուրուրն իր սահուն պտույտն է տալիս,  
Նայում խրճիթին, ուր մայրը թևքվել  
Ու որդու վրա իր լացն է լալիս:

«Ան հացի փշուր, առ, իմ կուրծքը առ,  
Մեծացիր խոնարհ ու թոխալը տար»:

Պարերն են քայլում, պատերազմ, խոռվթ...  
Հրգե՛հի ծուխն է փովում գյուղերին,  
Իսկ դու, նույնն ես դու, հայրենի իմ հող,  
Քո գեղեցկությամբ սգավոր ու հին:  
Մինչև ե՞րբ պիտի մայրն այդպես լացի,  
Մինչև ե՞րբ՝ ուրուրն այդպես թևածի:

Մարգարեական ինչ-որ ճայն կա Բլոկի ամբողջ պոեզիայի մեջ: Վաղ շրջանի կիսամիտոսիկական, աներկրային բանաստեղծությունները չեն, որ այդ զգացողություններն են ներշնչում, հակատալը, ստառպանքի փորձով, տաղնապով, կյանքի դաժան ճամբարությամբ ներթափանցված հասուն տարիների ստեղծագործություններն են, որ հնչում են որպես խոստովանություն ու կանխագուշակություն: Եվ ինչպես ցույց է տալիս արվեստի պատմությունը, նման կանխագուշակության կարողանում են հասնել միայն այն արվեստագետները, ովքեր, ինչպես ինքը՝ Բլոկն է ասում, տառապում են երկրի տառապանքով, նրա հետ միասին խաչվում:

Քվում էր, թե ծագումով ազնվական, հասարակության մեջ իր տեղն ու

գիրքն ունեցող, բանաստեղծական փառքով պատկաված Բլոկը պիտի կյանքի դեմ բողոք շունենար: Բայց ամեն ինչ չէ, որ ծագումով ու գիրքով է պայմանավորված: Բլոկը տաղանդ էր, հանճարի բռնկումներն ունեցող տաղանդ, իսկ տաղանդը նախ և առաջ ազնվություն է ու տառապանք: Եվ ազնվությունն ու տառապանքն են, որ փոխվում են ժողովրդական խղճի...

Ռուսաստանի բանաստեղծական խիղճն էր Բլոկը, մաքուր, ցավոտ, վիրավոր: Այդ խղճի աչքերով էր նայում նա «լացող ու երգող», արշուևտ կիրակիներով ներկվող «ահեղ տարիներին» Ռուսաստանին, և խորապես զգում, որ այլևս չի կարելի այդպես ապրել:

«Երբ օդում խտանում է ամպրոպը, մեծ բանաստեղծներն այդ ամպրոպն զգում են», գրել է Բլոկը իր հողվածներից մեկում: Իր մասին է գրել: Խտանում էին ամպերը, այդ խտացող ամպերի տազնապն ու խուլ որտան է լավում Բլոկի բանաստեղծական համանվագում, և երազանքի նման ցուում է մարդկայնորեն պարզ ու գեղեցիկ այն աշխարհը, որ բացվելու էր ամպրոպից հետո:

Ամպրոպը պայթեց:

Մայակովսկին Բլոկի մահվան առթիվ գրած իր հողվածում պատմում է.

«Հիշում եմ, հեղափոխության առաջին օրերին ես անցնում էի զինվորի մի նիհար, կոացած կերպարանքի կողքով, որ տաքանում էր Ձմեռային պալատի առաջ վառվող իսարուկի մոտ: Ինձ ձայն տվին: Բլոկն էր:

Հարցնում եմ. «Դու՞ր է գալիս»: «Ա՛յվ է», ասաց Բլոկը և ապա ավելացրեց. «Գլուղում իմ գրադարանն են վառել»:

Ահա այդ «Լավ է»-ն և այդ «իմ գրադարանն են վառել»-ը հեղափոխության երկու զգացողություններ էին, որ ֆանտաստիկորեն միացել էին նրա «Տասներկուսը» պոեմի մեջ:

Բայց գլուղացիները ազնվական Բլոկի ոչ միայն գրադարանն էին վառել, այլ ամբողջ կալվածքը: Եվ, այնուամենայնիվ, Բլոկի համար «Լավ էր»...

Պատմական կտրուկ շրջադարձերի ժամանակ, երբ աշխարհներ են կործանվում, բանաստեղծների, հատկապես հեղից եկած բանաստեղծների համար շատ դժվար է լինում: Ոչ այնքան աշխարհայացքի, որքան զգացմունքի ու մտքի հակամարտություն է սկսվում նրանց մեջ: Եվ հենի ու նորի բախման ալիքի վրա սկսվում է մի ցավազին երկընտրանք, զգացմունքը եմ է ձգում, միտքը կանչում է առաջ: Եվ նրանք, որ թույլ են, որ խղճով զորացած չեն, նահանջում են, իսկ նրանք, որ իրենց ժողովրդի խիղճն են ու ոգին, տառապազին ընտրությունում, հաճախ անգամ իրենց աշխարհայացքին հակառակ, տրվում են ժողովրդական տարերքին և գնում նրա հետ: Բլոկն իր աշխարհայացքով հեղափոխական չէր, բայց իր ժողովրդի ազնիվ խիղճն էր և բախտորոշ պահին շլեր կարող իր ժողովրդի հետ շինել:

Նա իր զգացմունքի ու մտքի, իր աշխարհայացքի ու խղճի ցավազին բախումով ընտրություն կատարեց, և այդ բախումը նրա պոեզիայում փոխվեց աստղային ժամի, որի անունն է «Տասներկուսը»...

Այդ պոեմն ավարտելուց հետո Բլոկն իր օրագրում գրել է. «Ես այսօր հանճար եմ»...

Պատահակա՞ն է, արդյոք, որ այդ ինքնաճանաչումը Բլոկին այցելել է հենց այդ պոեմը գրելուց հետո: Կարծում եմ՝ ոչ: Հանճարը միայն գրական բնատուր ձիրք չէ, զա նաև տառապանքի վիթխարի փորձ է, որ գումարվելով գրական ձիրքին, ազատություն է դառնում, ողբկան, ստեղծագործական ազատություն...

Այդ պոեմը Բլոկի պոեզիայի համար անակնկալ էր, անակնկալ՝ լեզվով, որ խոսակցական էր, ուրիշերով, որ նոր էին, թայլերգային, պատկերներով, որ առօրեական էին, կենցաղային: Անփորձ աչքը հազիվ թե հավատար, որ այդ պոեմը Բլոկի ձեռքով է գրված: Բլոկն այստեղ մի գարմանալի ազատության էր հասել: Եվ միայն փորձված աչքը չէր կարող չնկատել, որ պոեմի ամբողջ սիմվոլիկան, բոլոր խորհրդանիշները բլոկյան էին, պայմանավորված նրա ամբողջ նախորդ ստեղծագործությամբ: Բլոկյան էր թամին, որ իբրև շարժում ու մաքրություն անցնում է նրա ամբողջ պոեզիայի միջով, բլոկյան էր սև գիշերն ու սպիտակ ձյունը, նրա պոեզիային այնքան բնորոշ այդ գունային ու զգացմունքային հակադրությունը և, վերջապես, բլոկյան էր հեղափոխական շարքերի առչելով թայլող, սպիտակ ծաղիկներով պատկաված Հիսուս Քրիստոսը...

Այս կերպարը, այս խորհրդանիշը ռուսական քննադատության մեջ բազմաթիվ ու բազմատեսակ մեկնաբանությունների ու տարակարծությունների տեղիք է տվել: Ոմանք այդ կերպարի մեջ միայն միատիցիզմ են տեսել, կրոնական խորհրդանիշը, նրա ներկայությունը պոեմում համարել չպատճառաբանված, անբացատրելի: Մինչդեռ բացատրությունը թաքնված է Բլոկի նախորդ մի շարք բանաստեղծությունների մեջ, ուր այդ կերպարը թոթափելով իր կրոնական, միատիկական հատկանիշերը, խղճի ու մարդասիրության կերպարանք է առնում ու նույնանում բանաստեղծի հետ: Այո, հենց ինքը՝ ռուսական հողի մեծ բանաստեղծ Ալեքսանդր Բլոկն էր, որ խղճի սպիտակ ծաղիկներով պատկաված, միացել էր ժողովրդի հեղափոխական տարերքին ու գնում էր նրա հետ: Գնում էր որպես անհետացող աշխարհի վերջին և նոր բացվող դարաշրջանի առաջին բանաստեղծը:

Եվ այսօր, ձեռնամուխ լինելով Բլոկի ստեղծագործությունների թարգմանությունները, հայ պոեզիան իր հարգանքի տուրքն է բերում ռուսական հողի մեծ բանաստեղծին, որն իր կարճ կյանքում, իր ստեղծագործական անդուլ որոնումներում կարողացավ բարի գործ անել նաև հայ պոեզիայի համար: Առաջին համաշխարհային պատերազմի տարիներին, երբ թուրքական յաթաղանք բարձրացել էր քնաչնչելու մի հին, ստեղծագործ ու քաղաքակիրթ ժողովուրդ, Բլոկը սիրով, խղճով ու ինքնանվիրումով մասնակցեց «Հայաստանի պոեզիան» անթուրգիայի թարգմանական աշխատանքներին, անթուրգիա, որի նպատակն էր ցույց տալ աշխարհին, թե հողեկան ինչպիսի կերպվածքի, բանաստեղծական ինչպիսի գանձերի տեր է այդ նահատակվող ժողովուրդը: Ռուս բանաստեղծներից առաջինն էր նա, որ թարգմանելով Ալվետիք Իսահակյանի գործերը, անմիջապես զգաց նրա մեծությունը և գրեց. «Իսահակյանը առաջնակարգ բանաստեղծ է, այդպիսի անմիջական ու մեծ տաղանդ հիմա թերևս ամբողջ Եվրոպայում չկա»: Հետաքրքիր է նշել, որ հենց այդ ժամանակ, Իսահակյանի գործերը թարգ-

մանեւու օրերին է, որ Բլոկի ստեղծագործութիւններին մեջ բեկում է նկատ-վում զեպի պոեզիայի ժողովրդական տարերքը: Այդպես է, մեծ բանաստեղծներն իրենց անհատականութեամբ զգայուն ազդողներ են նաև Իսահակյանի պոեզիան, որով հիացած էր Բլոկը, օգնում էր նրան գնալու զեպի ուսական ժողովրդական պոեզիայի ակունքները: Մյուս կողմից չի կարելի չնշել, թե Բլոկի պոեզիան ինչպիսի մասնակցութիւն է բերել հայ երկու այնպիսի մեծ բանաստեղծներին ձևավորմանը, ինչպիսիք են Տերյանն ու Զարնեցը: Եվ այդ ամենը հույժ բնական է. ժողովուրդների մշակույթները միմյանց փոխազդելով ու հարստացնելով են զարգանում:

Թեև Բլոկի ավանդներն ու դասերը երբեք չեն մոռացվել և սովետական պոեզիայի զարգացման կենդանի մասնակիցներն են եղել, այնուամենայնիւ, ի սեր մեր այսօրվա պոեզիայի, ավելորդ չէ հիշեցնել այդ դասերից միայն մեկը և ամենակարևորը:

Եվ այդ դասն այն է, որ պոեզիան Բլոկի համար երբեք միայն արվեստ չէր, այլև ճակատագիր: Անհատի ճակատագիր, ժողովրդի ճակատագիր: Նա Ռուսաստանը իր սրտում կրեց: Հայրենի հողը նրան պատկերացավ մերթ որպես սիրեցյալ կին, մերթ որպես սգավոր մայր, մերթ որպես զեպի հեռուները սլացող տափաստանային զամբիկ: Նա տաղանային մեծ և հզոր Ռուսաստանի բարսով, սանս հուշելով փոքրաթիվ ժողովուրդների բանաստեղծներին, թե նրանք որքան ավելի պիտի ապրեն ու տաղանային իրենց ժողովուրդներին, իրենց մշակութային, իրենց լեզվի ճակատագրով:

Այո, պոեզիան Բլոկի համար գոյութեան ձև էր, ճակատագիր: Նա Պաստեռնակի խոսքերով կարող էր ասել.

Որք սրտից ես զու տողերդ հանում,  
Ստրուկ է ասես բեմ բարձրացողը.  
Եվ արվեստն ա՛հա այստեղ վերջանում,  
Եվ բախտն է շնչում ու շնչում հողը:

Ամբողջ կյանքում բարձր, ցավագին զգացմունքներն էին թելադրում նրան տողեր, ամեն անգամ նա դատապարտված օտրուկի պես էր ելնում պոեզիայի բեմ, և պոեզիան դադարում էր նրա համար արվեստ լինելուց, դառնում էր հող ու ճակատագիր...

Այդ դժվարին զիրը ճակատին. անցավ նա ուսական փոթորկված կյանքի միջով, տեցավ որպես խիզճ ու աղնվութուն, վիրավորվեց ու տուճացեց, սիրեց ու ատեց, ցավեց ու երազեց և թողեց գրական մի վիթխարի ժառանգութիւն, որ բանաստեղծական մի մեծ ու խորհրդավոր աշխարհ է: Տագնապայի ամպեր են սահում նրա երկնակամարով, լուսին ու մութի աճավոր բախում կա այնտեղ: Իրենց ճծիզ մետաքսների շրջունով՝ հրասքանչ կանաչք, խորհրդավոր անծանոթութիւններ են անցնում այդ աշխարհով, ճառագայթն ուտին մի աղբիկ աստվածային ձայնով մարդկային բախտի մասին է կրգում, և այդ ամենի վրա սավառնում է ճշմարտութիւն, ներգաշխակութիւն ու զեղծակութիւն որոնող մի տառապած ոգի:

Մի մեծ աշխարհ, մի մեծ ժառանգութիւն, որի ակունք ոչ այլ ինչ է, քան ողբերկն սիրտեց:

\* \* \*

1914 թվին 18—19-ամյա գեղջուկ մի պատանի, որ կապուտայա էր, գանգրահեր ու զեղծեցիկ, թեի տակ բանաստեղծութիւնների տետրը, ձեռնում է Ալեքսանդր Բլոկի դուռը: Հասնելով Պետրոգրադ, պատանին ամենից առաջ ուզում էր տեսնել Բլոկին, հատկապես նրան էր ուզում կարգալ իր բանաստեղծութիւնները:

Այդ պատանին՝ Սեբգեյ Եսենինը, հետագայում իր ինքնակենսագրային-նում պիտի գրեր. «Ե՛րբ ես նայում էի Բլոկին, ինձանից քրտինք էր կաթում, որովհետև առաջին անգամ էի տեսնում իսկական բանաստեղծին»:

Պատահական էր արդյոք, որ թողած ժամանակի բոլոր բանաստեղծներին, որոնցից մի քանիսի անուններն այդ օրերին առավել էին ազդեկում, քան Բլոկինը, Եսենինը առաջինը հենց Բլոկին էր ուզում տեսնել, նրա կարծիքն իմանալ իր բանաստեղծութիւնների մասին:

Կարծում ենք՝ ոչ: Ինչ-որ հոգեհարազատութիւն էր նրան բերել Բլոկի դուռը: Եսենինին հոգեհարազատ չէին կարող չլինել Բլոկի այնպիսի բանաստեղծութիւնները, որոնց մեջ Ռուսաստանն էր ու ուսուսուսն ու գին:

Երագի մեջ էլ անսովոր ես դու  
Ես ինչպե՛ս դիպչեմ շրթերին քո նուրբ  
Նիրհել եմ, ինչ-որ զաղտնիք կա տրտում,  
Ու զաղտնիքի մեջ դու ես, հող իմ սուրբ:

Այնտեղ շաշում է հողմը սպիտակ,  
Խարխուլ հյուղերին ալիքն է փում,  
Եվ աղբիկն այնտեղ նստած հողմի տակ,  
Նենց սիրածի դեմ դանակ է սրում:

Այնտեղ թե ճամփա, թե ճամփաբուսան  
Մաշվել են բալթից շրջմովիկներին,  
Ուտիների մեջ քամին տարածում  
Երկերն է երգում հնոց օրերի:

Անգնն աչքն իսկ չի կարող չնկատել, որ Պուշկինի, Նեկրասովի, Կոլցովի հետ միասին նաև Բլոկն է, հատկապես Ռուսաստանին նվիրված նրա բանաստեղծութիւններն են այն ամենամոտակա ակունքը, որից սերվել ու սնունդ է առել Եսենինյան պոեզիան:

Այս կապակցութեամբ արժե հիշատակել նաև մի հետաքրքրական փաստ. արդեն Եսենինի ողբերգական մահվանից հետո, հանգես գալով երիտասարդական մի դահլիճի առաջ, որին Եսենինի մահը անկուսակցական տրամադրութիւններով էր վարակել, և ցանկանալով ազդել այդ տրամադրութիւնների վրա, Մայակովսկին պատմել է հետևյալը. «Նիժնիում պատահեց զառնել մոտ եկան մի 16 բանաստեղծ, մեծ մասամբ՝ Եսենինական: Ես սկսեցի զեզզեզալ, թե շատ ուրախ եմ այսպիսի համակրանք տեսնելով: Ս. Եսեն-

նինի պոեզիայի նկատմամբ և կարող եմ ձեզ կարդալ նրա վերջին բանաստեղծությունները: Կարող եմ: Լսարանը ուրախանում է ու ասում. այո՛, դա լավ է, դա նսնինավարի է: Եվ միայն հետո ես նրանք հայտնեցի, որ դրանք Ալեքսանդր Բլոկի բանաստեղծություններն են»:

Պատումի շարունակությունից երևում է, որ Մայակովսկին Բլոկի հատկապես Ռուսաստանին նվիրված բանաստեղծություններն է կարդացել նրանց:

Պարզ է, որ այդ երիտասարդ բանաստեղծներին, որ ոչ միայն լավ լին իմացել Բլոկին, այլև մակերեսորեն են ընթերցել նսնինին, թյուրիմացության մեջ է գցել նրանց հոգեհարազատությունը: Մինչդեռ Բլոկն ու նսնինին, այո՛, հատկապես Ռուսաստանի թեման արժարժելիս, հոգեհարազատ լինելով, միաժամանակ տարբեր անհատականություններն է, տարբեր՝ իրենց արտահայտչական միջոցներով, պատկերած աշխարհներով, հոգեբանություններով, աշխարհայացքով և, վերջապես, ծնունդով: Եթե Բլոկը պետերորդայան մտավորական, արիստոկրատական շրջանակների ծնունդ էր, ապա նսնինը գյուղական պարզ խրճիթից էր դուրս եկել, և այս երկու իրարից անհունորեն տարբեր աշխարհներն իրենց կնիքն են թողել նրանցից յուրաքանչյուրի ստեղծագործության վրա և կանխորոշել նրանց բանաստեղծական անհատականությունների բնույթը:

Ռուսաստանի ամենառուսական նահանգներից մեկի՝ Ռյազանի Կոնստանտինովո գյուղն է Եսենինի ծննդավայրը: Ընթացաբար, բարակիրան կեչիների, վարսաթափ ուռիների, խաղաղ, կապուտակ լճակների հովվերգական մի աշխարհ էր դա, որ Եսենինի մանկության ու պատանության օրերին դեռ պահպանում էր իր անխաթար ավանդականությունը: Գրանանը գերանակապ խրճիթները կորչում էին բալենիների ու խնձորենիների ճերմակ ծաղկաթերթերում, իսկ ամառային շինչ գիշերներին հարմունի նվագն ու ծաղկավառ սարաֆաններ հագած աղջիկների երգն էր փոխում գյուղի վրա: Աչնանը ոսկու ու պղնձի գույն էին առնում թյուրտները, իսկ ձմռանը հեռասաններից արշավող սպիտակ բուքն էր ոռնում գյուղական խրճիթների ծխնելույցներում:

Եսենինի մանկությունն անցել էր ահա այդ անխաթար բնության գրկում: Իր ինքնակենսագրականի մեջ նա պատմում է. «... Ութ տարեկանից ես հաճախ բնուս համար փոխարինում էի որսորդական շանը. լողում էի լճակներով՝ սպանված բաղերը բերելու: Շատ լավ էի մազցում ծառերը: Երեխաների մեջ միշտ պարագլուխ էի, մեծ կովարար, և միշտ շանգովածներ կային վրաս»:

Բայց Եսենինի մանկության ու պատանության օրերին ավանդականորեն անխաթար էր այդ աշխարհի ոչ միայն բնությունը, բնապատկերը, այլև բառն ու բանը, երգն ու գրույցը, բանահյուսությունը: Եվ պատահական չէ, որ երբ Եսենինի աշակերտական տնտրելով երևացին առաջին բանաստեղծությունները, ապա դրանց վրա շատ էր զգալի այն երգերի ազդեցությունը, որ գյուղի աղջիկներն ու տղաները հարմունի նվագակցությամբ երգում էին ամառան գիշերներին: Այդ բանաստեղծություններին գույներն ու պատկերներ էր տալիս հովվերգական բնությունը. կանաչ թավուտները պատանի բանաստեղծի աչքին դղյակներն ու պալատներն էին թվում. կեչիները՝ վառված

մոմեր, ուռիները՝ աղջիկներ, որ շրերի վրա իրենց վարսերն են քանդում, աշունը՝ դեղին գամբիկ, որ ցանկապատի մոտ իր բաշն է քորում: Այդ բանաստեղծություններում որդիական մաքուր ու անարատ սեր կա դեպի բնությունը, դեպի նրա յուրաքանչյուր կենդանի արարածը:

Վիլյամ Սարոյանի Հայաստան կատարած հերթական այցելություններից մեկի ժամանակ, երբ մեր տանն էինք, սենյակիս պատին տեսավ Եսենինի դիմանկարը:

— Այս ո՞վ է,— հարցրեցի:

— Ռուս մեծ բանաստեղծ է, Մաքսիմ Գորկին շատ է սիրել նրան:

— Պատմե՛ք անոր մասին, մանրամասն պատմե՛ք:

Պատմեցի:

— Հասկացա: Սկզբում Թորերտ Բյորնսի պես բանաստեղծ է: Ան ալ գյուղացի տղա էր, կերպր բնական, ինչպես թռչունը: Շատ կսիրեմ անոր այն բանաստեղծությունը, ուր արոր դաշտային մուկի բուն կքանդե, ու ինք անոր համար շատ կցավի: Մեծ գուժ ունի կենդանիներու հանդեպ... Եսենինն ալ ատանկ բանաստեղծություններ ունի՞...

— Ունի: Եան մասին հիանալի բանաստեղծություն ունի...

— Ի՞նչ կսե...

— Եունը ձագ է բերում, վեց ձագ: Տերը ձագերին տանում, գետն է նստում... Եան աշերից արցունքներն ասողերի պես գործում են...

— Վա՛խ, վա՛խ... ինչ մեղք... Ուրեմն Եսենինն ալ մեծ բանաստեղծ է, որովհետև մեծ գուժ ունի...

Եվ իր այդ մեծ գուժը, գյուղաշխարհի, բնության, նրա կենդանի արարածների նկատմամբ իր մեծ ու մաքուր սերն առած, Եսենինը դիմում է քաղաք, նախ՝ Մոսկվա, հետո՝ Պետերբուրգ: Երկայանալով Բլոկին ու կարդալով նրան իր բանաստեղծությունները, շուտով նրանից մի ետանակ է ստանում. «... Ես կարծում եմ,— գրում էր Բլոկը,— որ Ձեզ, գուցե, երկար ճանապարհ է վիճակված, և որպեսզի շնորհվեք նրանից, շտապել պետք է, պետք է նյարդայանալ: Ցուրաքանչյուր քայլի համար վաղ թե ոչ հարկ կլինի պատասխան տալ, իսկ քայլերը հիմա դժվար է, գրականության մեջ, թերևս, ամենից ավելի դժվար»:

Հարսնանալ սուր նախազգացում ունեցող Բլոկը թաքուն տազնապով տեսնում էր, որ հեշտ չի լինելու Եսենինի ճանապարհը, որովհետև լավ գիտեր այն աշխարհի դաժանությունը. որի միջով պիտի քայլեր գյուղից եկած անարատ պատանին: Բլոկի նախազգացումն անվրեպ էր, հետագա իրադարձությունները ցույց տվեցին, որ Եսենինին վիճակված էր տանալի հոգեկան դրամաներով ուղեկցվող մի ճանապարհ, որ, ավաղ, պիտի ավարտվեր ողբերգությամբ...

«Քաղաքը նրան դիմավորեց այն հիացմունքով, որով շատակերը հունվար ամսին դիմավորում է մորին:— Գրել է Մաքսիմ Գորկին:— Նրա բանաստեղծությունները սկսեցին շափազանց ու ոչ անկեղծ գովել, ինչպես կարողանում են գովել երեսպաշտներն ու նախածնները»:

Թվում էր, թե Եսենինը շատ շուտ հարմարվեց քաղաքին, գրական շրջանակներին ու բուհական կյանքին: Բայց դա արտաբնական էր այդպես,

ներքուստ, էութիամբ նա շահաւորեց այն քաղաքի հետ, որն իր սոցիալական հակասութիւններով, իր վարք ու բարքով եղծում է մարդկային հոգին, նրա բնական զեղեցկութիւնները: Նրան ձգում էին հայրենի գյուղը, դաշտերը, կեչիներն ու կանեփուտները, գերանակապ խրճիթը:

Ինչ անշուշտ փախուստ չէր կյանքից, դա այն անկումայնութիւնը չէր, որ հատուկ էր ժամանակի դեկադենտ բանաստեղծներին, որ փախուստ աւելով կյանքից, մահվան նրանելի քաղցրութիւնն էին երգում: Եստիկներ ներքուստ շատ էր առողջ, նա հրճվալի սիրով էր լի դեպի կյանքը, բնութիւնը, դեպի կենդանի արարածները, և այդ ամենին սպառնացող վտանգն էր, որ թախիծով ու տագնապով էր համակում նրան:

Մարդ արարածն առնասարակ իր զգացմունքներով կապված է անցյալին, հետագոյնին և բանականութիւնը է, որ ապագայի հետ է:

Եստիկներ շատ էր զգացմունքային: Բանականութիւն և զգացմունքի հակասութիւնը խորն էր նրա մեջ: Եվ այդ հակասութիւններով, այդ երկպառակութիւններով լի բանաստեղծը կանգնած էր պատմական այնպիսի վիթխարի իրադարձութիւնների շեմին, որոնք հեղաշրջեին պիտի իր սիրելի Ռուսաստանը, ահա շատ շուտով կործանեին հինը և դաժան պայքարով ծնեին նորը:

Համաշխարհային առաջին պատերազմի արձագրքները եկել էին արթնացնելու տառապած ժողովրդի սարերբը: Պարզ է, որ ժողովրդի ընդերքից ծնված բանաստեղծը չէր կարող այդ ահեղ օրերին ժողովրդի հետ շինել:

«Հեղափոխութեան տարիներին ամբողջապէս Հոկտեմբերի կողմն էի, — գրել է Եստիկներ, — բայց այն ընդունում էի յուրովի, գյուղացիական թեթումով»:

Եստիկներ բանականութիւնը անվերապահօրէն ընդունում էր նորը, այդ նորի մեջ տեսնելով հարազատ Ռուսաստանի աղքատութեան ու խեղճութեան մահը, բայց միևնույն ժամանակ մահն այն ամենի, ինչն իրեն այնքան սիրելի է, ինչին ինքը կապված է հոգու ամենանուրբ լարերով: Եվ Եստիկների հոգում ապրող թախիծն ու տագնապը աստիճանաբար սկսում են գերանել մի գրամայի, որ, Մաքսիմ Գորկու խոսքերով ասած, «հին ու նորի անհաշտ պատակտման դրաման էր»:

«Քառասունը» վերնագրով մի բանաստեղծութիւն ունի Եստիկներ, որ այդ անհաշտ պատակտման, հոգեկան այդ դրամայի խտացված խորհանդիս է:

Տեսե՛լ էք արդո՞ք,  
Գնացքն ինչպէս է՝ կտրելով դաշտեր,  
Գլուխը կապույտ մուծի մեջ խրած,  
Փնչացնելով իր ոտնոցով երկաթն,  
Վազում շուտուն թաթերի վրա:

Տեսե՛լ էք, ոնց է նրա ետևից,  
Խոտերի միջով,  
Ինչպէս մրցութեան տոնի ժամանակ,  
Ուրբերը դեպի գլուխ նետելով,  
Քոչում է թևքն, կարմրաբաշ բուռակ...

Եստիկն է նախում բանաստեղծն այդ յուրօրինակ մրցութեանը և, քնքշորէն դիմելով կարմրաբաշ բուռակին, շնչում:

Իմ ծիծաղելի, իմ անգին հիմար,  
Ու՛ր ևս սլանում...

Եստիկներ պոեզիայում այնպէս ցածրալիդեան ծախսելով հին ու նորի պատակտման այս դրաման ժամանակին դիմելով է իրեն գլուխի ու քաղաքի մի պարզ հակադրութիւն: Եվ Եստիկներ համարվել է սոսկ հին շատագույն, գլուխի նահապետականութեան երգիչ: Գլուխի ու քաղաքի հակադրութիւնն, անշուշտ, առկա է Եստիկնայն պոեզիայում: Բայց Եստիկն այն լինէր Եստիկնայն պոեզիայի էութիւնը, ապա մեր օրերում, երբ աստիճանաբար շնչում են գլուխն ու քաղաքը իրարից բաժանող սոցիալական, հոգեբանական ու կենցաղային սահմանները, ապա այդ պոեզիան պետք է որ համապատասխան լսելով կորցնէր իր կենսունակութիւնն ու ներգործող ուժը: Մինչդեռ կատարվում է ուղիղ հակառակը: Եստիկնայն պոեզիան գնալով առավել կենսունակ ու արդիական է դառնում: Համարյա ամեն տարի բազմահազարանոց սպաքանակներով լույս են տեսնում նրա հատորները և սպառվում կաթակենային արագութեամբ, իսկ երբ լրագրողները տիեզերագնացներին հաճախակի հարց են տալիս՝ ո՞րն է ձեր սիրելի բանաստեղծը, ապա նրանց մեծ մասն առանց երկմտելու Եստիկնի անունն է հիշատակում: Թվում է, թէ փայտն խրճիթների, գլուխկան նահապետականութեան, աշնանային թախիծի ու սրտմութեան երգիչը ոչ մի ընդհանուր բան պիտի չունենար այն մարդկանց զգացմունքները ու հոգեբանութեան հետ, ովքեր, գիտութեան ու տեխնիկայի վերջին նվաճումներով գիւլած, գրոհում են տիեզերքը: Մինչդեռ այստեղ ևս ուղիղ հակառակն է:

Ուրեմն, պիտի եզրակացնել, որ Եստիկնայն պոեզիան մի շատ ավելի բարդ ու խոր երևույթ է, քան գլուխի ու քաղաքի պարզ հակադրութիւն: Պիտի եզրակացնել նաև, որ բարձրանալով այս հակադրութեան հիմքի վրա, Եստիկնայն պոեզիան շատ ու շատ է գերանել դրանից, ստացել փիլիսոփայական, համամարդկային իմաստ, դարձել մարդկային ներդաշնակութեան որոնքաւ մի մեծ ու ցածրալի արարողութիւն, մարդկային բնական, անաղարտ էութեան պահպանման օրհներգութիւն:

Նորեկ ձյան միջով թափառում եմ ես,  
Հովտաշուշան է սրտիս մեջ բուրում,  
Իմ ճամփի վրա, կապույտ մումի պէս,  
Երեկոն պայծառ իր աստղն է վառում:  
Չգիտեմ, լու՛յս է, թէ մշուշ է մոլ,  
Քամի՛ն է երգում, թէ մի աքաղաղ,  
Այդ կարապետներն են զույգ նրամով  
Չմտան տեղ իջել դաշտերին խաղաղ:  
Գուք լա՛վն եք, լա՛վն եք, ճերմակ հեռուներ...

Եստիկնի վաղ շրջանի բանաստեղծութիւններից է սա. խաղաղ, պայծառ, ուղիղ լի խախտում մարդկային հոգու, մարդու և բնութեան ներդաշնակու-



Առան եսևից մշուշն սպիտակ  
Չեղբով է անում, կանչում է ասես...

Կանչում է, ու գնում եք սպիտակ կեղևների շարքերի միջով, կապուտակ լճակների ափերով, իր պտուղներից արյունալի արոսենիների կողքով, անում սափաստանների լայնքով, սափաստաններ, որոնց անսահման թափ-  
ժուխունը Չեխովից հետո ոչ ոք այնպիսի խորությամբ չի զգացել ու այն-  
քան բերշտությամբ չի նկարագրել, որքան Նսենինը:

Քեք ընկած պատով խարխուլ մի տնակ,  
Ոչխարի տխուր, լայագին մայուն,  
Քուռակն իր պոչն է շարժում շարունակ  
Ու ավազանի ջրին է նայում...

Եսում եք այդ լայագին մայունը, հեռացող կոունկների տխուր կանչը, տեսնում աշնանային անտառների թրթրացող ոսկիները, և այդ ամենի մեջ՝ մի գեղեցիկ, շիկահեր պատանու, որ ասես այդ բնության մարդեղացած շարունակությունն է, նրա նրբող սրինգը: Մաքսիմ Գորկին դա իսկույն նկա-  
սել է ու գրել. «Սերգեյ Նսենինը ոչ այնքան մարդ է, որքան մի օրգան, որ բնությունը ստեղծել է բացառապես պոեզիայի համար, արտահայտելու համար դաշտերի անսպառ տխրությունը, սերը աշխարհի յուրաքանչյուր կենդանի արարածի նկատմամբ և զթասրտությունը, որին ամենից ավելի արժանի է մարդը»:

Ժամանակի տարբեր հատվածներում տարբեր ու հակասական է եղել Նսենինի պոեզիայի գնահատականը: Տարբեր ու հակասական՝ տարբեր մարդկանց կողմից: Մեծերը մեծավարի են գնահատել նրան, փոքրերն աշ-  
խատել են պսակազերծել: Այլազան «Իզմեր» են կայցրել նրան, անկումաշ-  
նություն, գաղափարական անկայունություն վերագրել, ներկայացրել իբրև հնի ջատագրով, գյուղական հետամնացության երգիչ և այլն, և այլն:

Բայց, ինչպես միշտ է լինում գրականության մեջ, ժամանակ է անց-  
նում, և ամեն ինչ նշգրտվում է, ամեն ինչ ստանում իր ճշմարիտ գնահա-  
տականը:

Ժամանակ է անցել, և Սերգեյ Նսենինն այսօր արդեն բարձրանում է որ-  
պես ռուս ժողովրդի ազգային մեծ բանաստեղծ, անսահմանորեն ազնիվ ու  
լուսավոր քաղաքացի: Այլևի՛ն, նա աշխարհի ամենամեծ քնարերգականներից  
է. այսինքն՝ ամենաանկեղծներից, ամենավարակիչներից մեկը:

Պահպանվել է մի ձայնապակ, որի վրա Բրյուսովի, Բլոկի, Մայակ-  
կովսկու ու Նսենինի ձայնն է: Իրենց բանաստեղծություններն են արտա-  
սանում, եվ հիմ Բրյուսովի ձայնը հնչում է զուտպ ու կիրթ մի զնգոցով,  
Լժև Բլոկը մարդարեի խուլ ու խորունկ ձայնով է ողում: Մայակովսկին՝  
պլեկրոմով՝ օվկիանոսի շատալով, ապա Նսենինի անկեղծ ու ցավագին  
ձայնը հնչում է իբրև խոստովանություն...

Նսենինի ամբողջ պոեզիան անկեղծ ու ցավազին, ազնիվ ու մեծ մի  
խոստովանություն է՝ մարդու, աշխարհի, սեփական խղճի ու հայրենի  
հողի առաջ:

ՎԱՆԱԿԻ ԴԱՎԹԱՆ



Ա Լ Ե Ի Ս Ա Ն Գ Ը Բ Լ Ո Կ

## ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

\* \* \*

Գիշերը, երբ որ տագնապն է քնած,  
Քաղաքը՝ թաղված միգում անհունի,  
Որքա՛ն նվագներ ունի, տեր-աստված,  
Երկիրն ինչպիսի՛ հնչյուններ ունի:

Ի՞նչ բան է կյանքի մորիկը անսանձ,  
Երբ քո վարդերն են ժպտում ինձ այսօր,  
Եվ ի՞նչ է, արդյոք, արցունքը մարդկանց,  
Երբ մայրամուտն է շողշողում բոսոր:

Ո՛վ դու Տիրուհի տիեզերական,  
Արյան, տանջանքի ու շիրմի միջով  
Ընդունիր դու քո ճորտից անարժան  
Վերջին վայելքի գավաթը խոռով:

1898

## ԳԱՄԱՅՈՒՆ՝ ԹՌՉՈՒՆ ԿԱՆԽԱԳՈՒՇԱԿՈՂ

(Վ. Վասնեցովի նկարը)

Ջրերի վրա այն լայնատարած,  
Որ մայրամուտն իր արյամբ է ներկում,  
Անզոր թևերի խոռվքը ծալած,  
Կանխագուշակող թռչունն է երգում:

Լուծ է գուշակում նա թաթարական,  
Մահապատիժ է անվերջ գուշակում,  
Հրդեհներ ու սով, թաղում ու կահան,  
Չարի հաղթանակ, արդարի անկում:  
Հավիտենական սարսափով պատված  
Հիասքանչ դեմքը սիրով է տարվում,  
Սակայն շուրթերը արչամբ մակարդված՝  
Սուրբ ճշմարտության խոսքն են բարբառում...

1899

\* \* \*

Վայելք փնտրելիս շողում էր ճամփաս  
Իրիկնացողի՝ կարմիր ցուքերում,  
Իսկ հետո մի ձայն սրտիս խորքերում  
Երգն արշալույսի մրմնջում էր պարզ:  
Երգն արշալույսի, երբ օրն էր մարում,  
Երբ աստղերն էին շիկանում կամաց,  
Ու երբ երկնքի օվկիանն անթափանց  
Իրիկնամուտի հրով էր վառվում...  
Վառվում էր հոգիս, սրտիս խորքերում  
Իրիկվա պահին այգն էր հնչում պարզ:  
Վայելք փնտրելիս՝ շողում էր ճամփաս  
Իրիկնացողի կարմիր ցուքերում:

1899

### ԱՄՊՐՈՊԻՅ ԱՌԱՋ

Վառվում է վերջին ցողն իրիկնային,  
Սուզվում ամպի մեջ օրվա լուսատուն,  
Ամպի ծայրերն են բաժանման պահին  
Հզոր խարույկի նման բոցկլտում:

Իսկ ահա այնտեղ, անծանոթ հեռվում,  
Երկնքում մոռյլ ու շարագուշակ,

—26—

Համբ կայծակն է թունդ մրրիկներում  
Շողացնում մեկ-մեկ աչքերն իր կրակ:

Իր շունչն է պահում երկիրն, ու ահա  
Մի խուլ որոտ է անցնում ահալից,  
Եվ դողդողում են ծառերն ակամա,  
Սահբեկվելով ուժգին ամպրուպից:

Ամպրուպի որսն է աշխարհը կարծես,  
Փայլում է հեռվում հրացուլքը ջինջ,  
Եվ գիշերային հողմն է ահա մեզ  
Բերում երկնքի արցունքն առաջին:

1899

\* \* \*

Հրացուլված երկինք: Խուլ ու մեռյալ գիշեր:  
Մի անտառ է փովել իմ շորս բուրբ,  
Բայց պարզ հասնում են ինձ ինչ-որ խոսք ու հուշեր՝  
Քաղաքից անծանոթ ու հեռավոր:

Դու կտեսնես սնեք՝ շարված ծանրաբարո,  
Աշտարակներ, բուրգեր խստահայաց  
Եվ այգիներ մթին՝ ցանկապատված քարով,  
Եվ դարավոր բիրդեր՝ հպարտ կանգնած:

Պրպտող միտքն այսպես հին դարերի խորքից  
Հարուժյուն է տալիս կամաց-կամաց  
Մեռած քաղաքների երգին աղմկալից,  
Եվ կյանքին էլ՝ շարժում մի հետադարձ:

1900

\* \* \*

Վազե՛նք, պատանի՛ դու պատուիթյան,  
Հայրենիքը մեր,  
Ես ունկնդրում եմ ձայնը բնության,  
Եղիր ինձ ընկեր:

—27—

Երկնակամարն է այստեղ անսահման,  
Այնպե՛ս միզապատ,  
Վազե՛նք, պատանի՛ անծայր բնության,  
Դեպի դաշտն ազատ:

Փողոցներն անցան, և ամենուրեք  
Դաշտերն են շողում:  
Անհուն-անսահման հեռաստանով մեկ  
Հողն է դողողում:  
Վազում են նրանք ջերմ արեգակին,  
Գարնանն ընդառաջ,  
Եվ ընդունում է հայրենիքն անգին  
Զավակներին քաջ...

Եվ ընդունում է, և փաղաքշաբար  
Իր գիրկն է կանչում,  
Եվ գարնանային հեռվում՝ անդադար  
Զանգերն են հնչում...  
Եվ անհնարով նրանց դյութելով՝  
Հանձնում է կրկին  
Զար ու անցողիկ, տազնապախոով,  
Անվերջ, անսկիզբ օրերի գրկին...

1900

\* \* \*

Կգա՞ նորից պահն իրիկվա.  
Գետի ափին դարձյալ մակույկ,  
Երազանքներ, թփեր, խաբույկ:

Յևո

Մթնշա՛ղ, գարնան՝ մթնշա՛ղ,  
Անծանոթ հույսեր իմ սրտում,  
Ոտքիս մոտ ալիքներն են պաղ  
Վազում ու ավազը գրկում:

Արձագա՛նք, հեռավոր մի երգ,  
Ես անգետ նայում եմ անդին.

— 28 —

Լալիս է մեկը վշտաբեկ,  
Լալիս միայնակ, այն ափին:

Արդյոք, իմ բաղձա՞նքն է հառնում,  
Թե՞ դու ես կանչում կարոտով:  
Մակույկն է սուզվում, օրորվում,  
Ինչ-որ բան փախչում է գետով:

Սրտիս մեջ հույսեր անծանոթ,  
Վազում եմ մեկին ընդառաջ...  
Գարնա՛ն մթնշաղ ու կարոտ,  
Այն ափին՝ հեռավոր մի կանչ:

1901

\* \* \*

Ս. Սուլվյովիչ

Օրվա անհաստատ ստվերն է փախչում,  
Վե՛հ է, պարզորոշ՝ ղողանջը զանգի,  
Եկեղեցական սանդուղքն է փայլում,  
Քո քայլերին է սպասում, անգի՛ն:

Չեո կտաս դու այս քարերին անկեգ՝.  
Հագած դարերի սրբությունն ահեղ,  
Եվ գուցե գարնան ծաղիկը գցես  
Խիստ պատկերների մշուշում, այստեղ:

Վարդագույն, անպարզ ստվերն է աճում,  
Վե՛հ է, պարզորոշ՝ ղողանջը զանգի,  
Հին-հին քարերին մշուշն է իջնում,  
Քո քայլերին կամ սպասում, անգի՛ն:

1902

\* \* \*

Ես ջահել, սիրահար եմ ու թարմ,  
Սրտիս մեջ կ՛ թախիծ, կ՛ աղերս՝  
Դալարում եմ, թխկի՛ իմ փարթամ,

— 29 —

Եվ անվերջ խոնարհվում դեպի քեզ:  
Ոստերով կասհի շերմ քամին,  
Աղոթքից ծառերը կզողան,  
Աստղերին սևեռած իմ դեմքին  
Խնկաբույր արցունքներ կշողան:  
Դու կգաս իմ վրանն ու այստեղ,  
Օրերին այս քնկոտ, դալկահար՝  
Կտարվես զարդերով իմ շքեղ,  
Կերպես ստվերում այս դալար:  
Դու մենակ, սիրահար, իմ կողքին...  
Կպատմեմ քեզ երազ մի թաքուն,  
Մինչև մութ կթախծի իմ հոգին,  
Ես քեզ հետ եմ, թխկի՛ դալարուն:

1908

\* \* \*

Նախերգող գարնան նինջ, ծաղկանց գույն սրտահույզ,  
Եվ անհետ անցնող օր, երկնքում մարող լույս:

Լուսամուտը բացի, յասամանն էր ծաղկած:  
Դա գարնանն է եղել, թույլում էր օրն անդարձ:

Փովեց գույնը ծաղկանց, ու քիվին քեքշարար  
Իր ստվերը նետեց բերկրալի մի շուրջառ:

Ու հրճվեց իմ հոգին՝ անձկությունը թողած,  
Բացեցի պատուհանն, ու մարմինս դողաց:

Զգիտեմ որտեղից նա փարվեց իմ դեմքին,  
Երգելով, այրվելով հայտնվեց սանդուղքին:

1908

### ՍՖԻՆՔՍԸ

Արթնացավ մունջ հեքիաթն ավազի ու քամու,  
Բարձրացավ գլուխը վեհորեն:  
Դողացին շուրթերը անարգված գիցուհու:  
Եվ ահա, թվում է, կխոսեն...

— 30 —

Բեկվեցին կեռամանով հոնքերը զայրացած,  
Թաղվում են ճիրաններն ավազում...  
Լսում եմ, մոռացված սեռ բառը շշնջաց  
Մոռացված, կենդանի այն լեզուն...

Քայց սորուն ավազում խրվելու փոխանակ  
Ուղղվում են թաթերը նրա ձեռք...  
Եվ նորից իմ դիմաց՝ լոկ գաղտնի մի ակնարկ՝  
Հաղթությունն անմեկին երագի:

1902 (1918)

\* \* \*

Արեը չի վերադառնա:  
Շատուվսիի, «Զյունաճոշիկը»

Երազներն՝ անկախ, գույներն են պայծառ,  
Ես շեմ ափսոսում աստղերին դժգույն:  
Նայիր, ինչպես է արիին մեղմաբար  
Խստորոշ խաչը լաջվարդում գգվում:

Այդ շոյանքներին հանձնրվում է նա,  
Այնպես, ինչպես մենք, իրիկնամուտին,  
Քանզի Արևը շի վերադառնա,  
Երբ կուլ կգնա թանձրացող մութին:

Այն մայր կմտնի, և քար դեմքերով  
Մենք կհամրանանք, խաչը կմարի,  
Նորից կսթափվենք, լուռ ընկրկելով  
Դեպի սառնությունն անգույն աստղերի:

1902

### ԺՈՂՈՎՈՂ

Օրհնելով լույսը և ստվերը մութ,  
Եվ վայելելով նվազը տավղի,  
Անհուն քառսում հայացքդ թաղիր,  
Դու այնտեղ պիտի գտնես մայրամուտ:

— 31 —

Ամբողջական է արծաթյա շղթան,  
Եվ քո կժերը ջրով են լեցուն,  
Հովտում նշենին ծաղիկ է բացում,  
Եվ խոնավ տապ է լցվում տափաստան:

Դեպի լեռների քո տունն ես գնում,  
Ողողված օրվա արևով հսկա,  
Դու գնում ես, և ծամկալըդ ոսկյա  
Քո վարսերում է սուզվում կպրագույն:

Մաղկից զրկվել է թուփը կապարի,  
Եվ ծղրիղներն են ծանրանում ահա,  
Եվ ճամփաներին իջնում է ահը,  
Եվ բարձունքներն են տրվում խավարին:

Աղալուց հոգնեց երկանքաբարը:  
Պահակազորն է վախեցած վարզում,  
Ոսոխի ուրուն ամենքին գրկում,  
Եվ ձորի կողմն է կուսնում ծառը:

Գազանն ու մարդն են կանգնել իրար կից-  
վայրի սարսափն է ամեն ինչ խառնել:  
Եվ զուր է կողպում դարպաս ու դռներ,  
Ով դուրս էր նայում դեռ պատուհանից:

1902

\* \* \*

Ոչ ոք չի մեռել և չի ավարտել ապրելը ոչ ոք,  
Բայց լուռության մեջ թափառել են շատ, մոտեցել իրար,—  
Ահա մոտենում, լողում են դարձյալ... գիծն է պարզորոշ,  
Կորչում են հանկարծ— և տարբերելն է դառնում անհնար:

Բայց հեռու չեն շատ: Այս ու այն կողմը իրար միացնող  
Շղթան է նույնը: Միայն թե երկու ճամփա է բացվել,  
Մեկը՝ սպասման— պատանությունդ քեզնից հեռացնող,  
Մեկն էլ թախիծի, որ ջերմ աղոթք ես դու մրմնջացել:

—32—

Հետևիր ուշիմ: Եվ փշրիր հոգու գազտնարանը փակ,  
Այնտեղ քո գոյի կրկնությունն է նույն առկայծում գուցե,  
Մանո՞թ ես նրան, դու թերահավատ, տխուր երկվորյակ:

Այնտեղ—մութի մեջ— նույն տառապանքն է իր ուղին գծել՝  
Նույն աղքատ հոգու և նույն մարմնի՝ առանց կերպարանքի:  
Որպես անուրախ ներդաշնակություն սահմանագծեր:  
1903

\* \* \*

Նա տասնհինգ տարեկան էր: Բայց թե սրտի հեքը  
Մտածել էր տալիս, թե հարսնացու է նա,  
Միծաղելով մի օր խնդրեցի նրա ձեռքը,  
Իսկ նա ժպտաց վրաս ու հեռացավ, գնաց:

Եվ դա վաղուց էր շատ: Եվ այդ պահից անցան  
Որքան տարի կամ ժամ, ոչ բոլորը գիտեն,  
Մենք տեսնվում էինք շատ հազվադեպ, անձայն,  
Բայց լուռությունը մեր խորն էր ու գաղտնադեմ:

Եվ գիշերին ձմռան, երազներին անցած հավատալով՝  
Ես հեռացա՝ մարդկանց դահլիճները թողած,  
Ուր դիմակներն էին խեղդում մեզ ժպտալով՝  
Իմ հայացքը ազահ նրա հետ դուրս լողաց:

Եվ նա եկավ ինձ հետ խոնարհ ու նրբասահ,  
Ինքն էլ շիմանալով ինչ կլինի հետո,  
Նա քաղաքի մութը ճանապարհին տեսավ,  
Որտեղ թաքնվեցին հարս ու փեսան շուտով:

Եվ ցուրտ, և պարզկա, շիկակարմիր մի օր,  
Շիրմում գտանք իրար քար լուռության գրկում.  
Լուռությունը դարձավ հասկանալի և խոր,  
Եվ այն, ինչ որ եղավ, եղավ լոկ բարձունքում:

Որոնումի երկար այս պատմության հեքով  
Լցվեց իմ կուրծքը տաք և երգեցիկ, և խոր,  
Այդ երգերից մի շենք կառուցեցի ձեռքով,  
Իսկ մնացածը դեռ ես կերգեմ մի օր:

1903

—33—

\* \* \*

Երբ հանգիստ գտնեմ գրկի մեջ մահի,  
Ինձ օտար դառնան լուտանք ու գովեստ,  
Այն փայփայանքը, երազն այն պահիր,  
Որտեղ շնչեցի, ապրեցի համեստ:

Եվ շարությունը, որ կար իմ հոգում,  
Գիտեմ, չես հիշի, քույր իմ լուսեղեն,  
Կարապի նման սլացիկ, մաքուր՝  
Մոտենում էիր, որ հոգիս պեղես:

Չէի վրդովում անդորրդ հպարտ  
Կամ ուժը նրա խորթ, անհարազատ.  
Մի ամպ ավերեց իմ օրը զվարթ,  
Քո օրը իմից լուսավոր է շատ:

Եվ դու կհիշես, երբ գնամ անդարձ  
Եվ դառնամ կապույտ շարքերին բաժին,  
Այն միակ երգը քեզ համար գրված,  
Որ երգել ես դու ինձ հետ միասին:

1908

\* \* \*

Սուզվել եմ առվույտի ծովն անսահման՝  
Պատած հեքիաթներով մեղուների:  
Ինձ հյուսիսից կանչող քամին սակայն  
Եկավ մանուկ սիրտս գտավ նորից:

Ինձ կոչ արեց մարտի նա դաշտային՝  
Ընդդեմ երկինքների շեշտության:  
Ցույց տվեց ինձ ճամփա մի ամայի  
Դեպի անտառը մութ և կուսական:

Նա ուրբ թմբերով տանում է ինձ,  
Եվ նայում եմ առաջ ես անդադրում,

— 24 —

Աշիկներով անմեղ իմ առջևից  
Նա՛ մանուկ իմ սիրտն է ահա գնում:

Քող որ հոգնեն անքուն իմ աչքերը:  
Նրգի փոշին՝ պահին շառագունման...  
Ինձ ծաղկունքն ու սիրահար մեղուները  
Հեքիաթ չպատմեցին, այլ եղած բան:

1908

\* \* \*

Նրանք ելան մութ հյուղերից այն գորշ՝  
Գլուխներն իրենց ուսերում սուզած:  
Ուժգնացան դանդաղ բառերն անորոշ,  
Եվ ահագնացան քայլերը նրանց:

Ուրիշ ամբոխները մոտեցան շուտով՝  
Ձեռքներին բռնած բահ ու քլունգներ:  
Սալահատակը ծածկվեց մարդկանցով,  
Ու հողից ելան կուռ ապարանքներ:

Փողոցն էլ ահա գորշացավ կամաց  
Սարդոստայնի պես մի հսկայական:  
Մարդկային ալիքն ուժգնորեն ծփաց,  
Փակելով իսկույն կառքերի ճամփան:

Ցերեկը անցավ, նահանջեց շուտով՝  
Հեռու երկնքում ցանկելով ցուրբեր:  
Ալիքը անտես մի հորձանք տալով՝  
Եկավ ու մտավ ծով-քաղաքը մեր:

Մեզ ինչու՞ տանջենք գուշակումներով.  
Մեր տեղը զիջենք հիմա նոր մարդկանց:  
Ծնել է նրանց մայրը նույն ցավով,  
Մայրը նույն կաթով սնել է նրանց...

Հեռացող օրվա խանձարուրի մեջ  
Ճակատագիրն այդ մեզ ծանոթ էր քաշ...

— 25 —

Ու վերջալույսը կրակից անշեջ  
Բժերի մի ցանց հյուսեց մեր առաջ:

Ո՛ր, մեզ կատաղի դե՛ր շի հսկել,  
Մեզ շի լափլիզեզ հուրը դժոխքի:  
Մեզ ժամանակի ալիքն է խեղդել,  
Մեր ճակատագիրն ւսնթարթ էր մի:

1904

### ԾՈՎԻ ԵՐԳԸ\*

Ծովն ինձ նշանի մատանի բերեց,  
Ծովն իմ արևառ երեսն համբուրեց:

Հարսնեվորվեց խոռվքը ծովի,  
Անհարսնացու խորքը ծովի:

Կյանքն անհատ է նրա հետ,  
Մահը անհայտ՝ նրա հետ,  
Պաղ ու ազատ նա հավետ:

Ու ճեմում ենք բացերն անցած,  
Կապույտ ջրեր, վարդ լուսաբաց...

Շնչի՛ր, աղի ու կատաղի դու քամի,  
Հերքը խոիվ, երգը ցրիվ տուր, քամի՛,  
Իրար խառնիր, քշիր նավ ու ջուր, քամի՛:

1904

\* \* \*

Եկեղեցու մեջ աղջիկն էր երգում  
Նավերի մասին, որ ծովում են բաց,  
Եվ նրանց, ովքեր օտար եզերքում  
Դեգերում են դեռ խոնջ ու տառապած:

Նրգում էր այդպես նա գմբեթի տակ,  
Եվ ճառագայթն էր ուսին բեկբեկում,  
Եվ լսում էին, թե շորն սպիտակ  
Ճածանշների մեջ ինչպես է երգում:

Եվ թվում էր, թե բերկրանքն է մոտիկ,  
Թե ծովածոց են նավերը մտել,  
Թե օտար հողում այն հոգնած մարդիկ  
Լուսավոր մի կյանք ու բախտ են գտել:

Եվ ձայնն անուշ էր, շողը բարախիկ...  
Ու միայն այնտեղ, աստծո ոլորտում  
Գաղտնիքին հաղորդ մանուկն էր լալիս,  
Որ ոչ ոք, ոչ ոք չի դառնա էլ տուն...

1905

### ԿՈՒՇՏ ԿԵՐԱԾՆԵՐԸ

Նրանք վաղուց է, որ տանջում են ինձ.  
Երազանքների բովում կուսական  
Տառապում էին նրանք ձանձրույթից,  
Տրորում ճերմակ ծաղկունքը գարնան:

Եվ նրանց հարուստ ճաշատներում,  
Գլխավերևում թասերի, տիկնանց,  
Վայելուշ, տաղտուկ ճաշի վերևում  
Լույսն էլեկտրական մարում է հանկարծ:

Ինչ-որ մոմեր են վառվում մշուշում,  
Շրջագծովում են դեմքերը դեղին,  
Եվ մազաղաթյա խոսքերն են ֆշշում,  
Ու հազիվ են զոռ տալիս գլխներին:

Այսպես ամեն բան խառնվեց մեկից,  
Թախծանքը պատեց փորերին անկուշտ,

\* Բնագրում «նավաստիների երգը» վերնագիրն ունի (Մ. Խ.)

Քանի որ տաշտը շուռ եկավ հիմքից,  
Եվ անհանգիստ է նեխած գոմն անշուշտ:

Հիմա նրանց խեղճ մի բախտ է սպասում.  
Սուղվել է տունը գրկում խավարի,  
Ականջին հացի աղերսն է հասնում,  
Օտար գրոշի քրքիշը կարմիր:

Թո՛ղ իրենց սովոր դարն ապրեն նրանք,  
Նրանց կշտութունն ափսոս է խախտել,  
Միայն թե կյանքին այդ անփառունակ  
Մեր զավակները չընդօրինակեն:

1965

\* \* \*

Դեռ գեղեցիկ է երկինքը անշող,  
Անշող հեռաստանն՝ անհույս ու անօգ,  
Դեռ աղքատներին խեղճ ու մուրացող  
Զի գթում ոչ ոք, չի գթում ոչ ոք:

Կորավ խորշերում ձայնը ամբոխի,  
Զուլվեց նևայի ջրերին արթուն:  
Վայրագ լաց ու կոծ. «Տապալի՛ր, փոխի՛ր»:  
Քնկոտ ալիքից ո՛չ մի գթութուն...

Եվ Ձմեռային պալատն է ցարի  
Պատել պաղ լույսով երկնքում գծգույն,  
Ու սև արձանը չի պատասխանի,  
Քանի դեռ չկա լուսայգը շողուն:

Ուրեմն՝ անտակ ջրերի գլխին  
Թող սուրն իր կախի ավելի համառ,  
Զուր ձեռնոց նետի վայրագ ամբոխին,  
Ընկնի հինավուրց հեքիաթի համար...

1965

## ԱՇՆԱՆԱՅԻՆ ԱԶԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

Ճամփա եմ երնում. հայացքիս դեմ բաց  
Քամին թեքում է թփերն ուղղաձիգ,  
Լեռնալանջերին քարեր են պառկած  
Եվ դեղին կավի շերտեր աղքատիկ:

Աշունն է պարում թաց հարթավայրում՝  
Մերկացրած հողի շիրմատունը հին,  
Սահող գյուղերի լողացող հեռվում  
Խիտ արոսներն են տալիս կարմրին:

Իմ խնդութունը պարում է էլի՛  
Զնգալով կորչում թփերում երկար  
Եվ հեռվից հեռու քաշում շուրջպարի  
Քո թևերը նուրբ ու ծաղկանկար:

Այդ ո՞վ ինձ շեղեց իմ ուղուց ծանոթ,  
Բանտիս մոտ, ո՞վ էր, քրքշաց անխոս,  
Թե՞ մագլցելով ճամփան քարքարոտ,  
Ինչ-որ մուրացկան երգում էր սաղմոս:

Ո՛չ, անհայտ ճամփով կգնամ ես էլ,  
Թող թեթև լինի հողը ոտքիս տակ,  
Հարբած Ռուսիայի ձայնը կլսեմ  
Եվ հանգիստ կառնեմ գինետանը տաք:

Կերգեմ, որ դա է իմ բախտը գուցե՝  
Կործանել կյանքս դառը խմիչքով,  
Թախծոտ դաշտերում ես լուռ կլացեմ,  
Կսիրեմ ընդմիշտ հեռուները քո:

Շատերն են ազատ, ջահել ու սիրուն  
Մեռնում՝ շաիրած ու կարոտակեզ.—  
Ընդունիր դու ինձ քո անծայր հեռվում՝  
Հենց այնպես ապրե՛լ, թախծե՛լ առանց քեզ...

1965

Մուռ, սարսափելի թաթերում պահած՝  
Գարուն է ճոճում կախարդը վերից,  
Մանկունքը երազն անցած գիշերվա  
Հիշեցին, դանդաղ ննջելով նորից:

Նաշակնքում էր մայրը հոգնաբեկ  
Եվ շէր նկատում արդեն ոչ մեկին,  
Լի՛ մայրամուտի ցուլքով հրաշեկ  
Արցունքն էր կաթում խոնավ հատակին:

«Մայրի՛կ, սիրելի՛ս, մի՛ լացիր, մայրի՛կ,  
Կտեսնենք ոսկե հավքը երազում:  
Ողջ գիշեր երգեց՝ նա հենված կայմին,  
Եվ նավը լողաց գարնան հանդեսում:

Ճոճվում էր, լողում, լողում ու ճոճվում,  
Իսկ խեղճ նավաստին նայում էր հարավ,  
Կորած ընկերոջ ցավով էր տանջվում,  
Գուցե քեզնի՞ց էլ բարեկամ կորավ»:

«Քուն մտիր հանգիստ, աղջիկ իմ նազուկ,  
Եվ քեզ նոր տեսիլք կգա անպատճառ,  
Հինը շեւ տեսնի երբեք երազում,  
Ինձ է վիճակված նույն երազը շար»:

1905

\* \* \*

Փողոցը, փողոցը...  
Սավերսերը անձայն շտապում են՝  
Մարմինը ծախելու  
Եվ գնելու մոռացումը:  
Եվ նրանք նորից բեռնավորվում են  
Քաղաքի քնած լճակի մեջ՝ ձմեռային ցրտում...  
Քնեցե՛ք, մոռացե՛ք խոսքերը լուսաշող:

— 40 —

Ս, Լթե լինեին պատուհաններում  
Առկայծող լույսերը:  
Վարագույրը և կարմիր ծաղիկները,  
Եվ դեմքերը՝ խոնարհված խղճուկ աշխատանքին...

Բայց ամեն ինչ խաղաղ է:  
Հուսինը բարձրացավ:  
Եվ ամպերի փետուրե շարքերը  
Հեռուներն են շվում:

1905

## ԱՍՔ

Գ. Զուլկովիե

Պատուհանից՝ վարագուրված ոստայններով խոնավ փոշու,  
Մի կանացի մութ կիսադեմ հակվել էր ցած:  
Գորշ անցորդը իրիկնային բամբասանքի բեռն էր քաշում  
Եվ փութորեն բեռն իր դեմքի՝ հոգնած, մաշված:

Պատուհանի ուղիղ դիմաց՝ համառ ու վառ լապտերի տակ,  
Շողերն էին անցորդներին լուսավորել:  
Եվ անձրևի ոստայնի մեջ՝ ոչ սևաթույր, ոչ սպիտակ,  
Գաղտնիք էր, թե ով ջահել է և ով՝ ահել:

Եվ անկենդան քաղաքամոր ուրվականներն էին կարծես  
Նրանք, որ ոտք էին դնում այդ շողի մեջ,  
Մեջքերն էին անհետանում, և հայտնվում դեմքերը խեղճ,  
Ցածր ամպերի տաղտկությանը միշտ հնազանդ:

Անակնկալ կերպով կտրուկ օդում ճիշ ու անեծք թնդաց,  
Կտրատելով թաղանթն ասես պաղ անձրևի.  
Ինչ-որ մի կին՝ հագին կարմիր շրջազգեստ, գլուխը՝ բաց,  
Վեր պարզեց մի մանկան, բռնած երկու թևից...

Եվ անփոփոխ ընկնում էր նույն շողքը լույսի՝ վառ ու համառ...  
Կինը՝ դուստր գիշերային վաչկլքների,  
Հանկարծ ճչաց, իր գլուխը պատին զարկեց մոլեգնաբար,  
Եվ մանուկը ընկավ գիրկը մութ գիշերի...

— 41 —

Եվ խմբվեցին հոգնած ու գորշ ուրունները թաց ձանձրույթի:  
Մեկն ախ քաշում, օրորում էր գլուխը իր:  
Նա ձեռքերն էր լայն տարածել սալարկների արնոտ մայթի,  
Պառկել ուղիղ՝ հագին շորը աղտոտ-կարմիր:

Սակայն նրա բաց աչքերի հանդուգն-համառ հայացքը դեռ  
Որոնում էր վերին հարկում ինչ-որ մեկին...  
Եվ գտավ ու պատուհանի փեղկերում, ուր վարագույրն էր,  
Հանդիպեց մութ ժանեկազարդ կնոջ դեմքին:

Հանդիպեցին և քարացան հայացքները ճիշով անձայն,  
Եվ ձգվեց պահ... Լուս փողոցը լուս սպասեց...  
Բայց վայրկյան անց վերն անթափանց վարագույրներ ներքե:  
ընկան,

Իսկ վարը՝ բաց աչքերի մեջ, ուժն սպառվեց...

Մեռավ ուժն, ու նորից բարակ ուտայններում անձրևային  
Աններդաշնակ ձայներն էին ականջ ծակում:  
Ինչ-որ մեկը իր ձեռքերին առավ լացող երեխային,  
Խաչակնքեց ու աչքերը սրբեց թաքուն...

Բայց վերևում ապակիներն էին լուռ կասկածելի:  
Խիտ-սպիտակ վարագույրն էր դատարկ նորից:  
Մեկը զգույշ հարթեցնում էր փունջը մանկան թաց մազերի:  
Լուս հեռանում: Եվ արտասվում հեռանալիս:

1905

### ՌՈՒՍԻԱ

Երազի մեջ էլ անսովոր ես դու:  
Ես ինչպե՞ս դիպչեմ շորերին քո նուրբ:  
Նիրհել եմ, ինչ-որ գաղտնիք կա տրտում,  
Ու գաղտնիքի մեջ դու ես, հող իմ սուրբ:

Գոտևորում են քեզ գետերը հորդ,  
Շրջապատում են անտառ ու թավուտ,  
Արագիլներ են, ճահիճ է ու խոտ,  
Կախարդն է նայում հայացքով իր մութ:

Այնտեղ ալլազեմ ցեղերն անքանակ  
Տարածված են մինչև ափերը վայրի,  
Այրվող գյուղերի հրացուլքի տակ՝  
Կեսգիշերին ելնում են պարի:

Կախարդ ու հմա ինչ-որ անհեթեթ,  
Թաքուն ծեսեր են արտերում անում,  
Սատանաները վհուկների հետ  
Չյան մեջ պարում են ու խրախճանում:

Այնտեղ շաշում է հողմը սպիտակ,  
Խարխուլ հյուղերին ալիքն իր փոռում,  
Եվ աղջիկն այնտեղ նստած հողմի տակ,  
Նենգ սիրածի դեմ դանակ է սրում:

Այնտեղ թե ճամփա, թե ճամփաբաժան  
Մաշվել են քայլերից շրջմուխիկների,  
Ուռիների մեջ քամին տարածում  
Երգերն է երգում հնոց օրերի:

Եվ ճանաչեցի ես իմ այդ նիրհով  
Իմ աղքատ հողի ցավը մորմոքուն  
Եվ հիմա նրա ցնցոտիներով  
Ես մերկությունն եմ ծածկում իմ հոգու:

Ես գտա ճամփան խավարի ծոցում,  
Քայլեցի երկար ու հասա բլուր  
Եվ գիշերելով գերեզմանոցում,  
Երգեցի այնտեղ երգեր տխրալուր:

Ինքս էլ շիմացա, ու շհասկացա,  
Թե այդ երգերը ու՞մ նվիրեցի,  
Թե ո՞ր աստրժուն հպատակ դարձա  
Եվ որ աղջկան կյանքում սիրեցի:

Թուսիա, քո լայնքն իմ հոգին օրորեց,  
Տափաստանների գերեցին այնքան,

Եվ, նայիր, հոգիս շարատավորեց  
Իր մաքրութիւնը հին ու նախնական:

Նիրհել եմ, ինչ-որ գաղտնիք կա սրտում,  
Ու գաղտնիքի մեջ դու ես, հող իմ սուրբ:  
Երազի մեջ էլ անսովոր ես դու,  
Ես ինչպե՞ս դիպչեմ շորերին քո նուրբ:

1906

### ՍՈՒՎԵՅԳ

Սերգեյ Գորոզեցկուս

Սովբեյզը գալիս է դահուկներով,  
Իբսեն, «Պեր Գյունտ»

Օ՛, Սո՛ւվեյզ, դահուկով դու եկար ինձ այցի  
Ու զարնան աչքերին ժպտացիր:

Ես ապրել եմ երկար իմ խղճուկ տնակում,  
Անկրակ, քարերի արանքում:

Բայց ուրախ ու կանաչ քո աչքն է առկայծում,  
Ես կացինն եմ թափով բարձրացնում:

Դարավոր նոճին եմ խնդալով ես գցում,  
Ինձ գրկում է գարուն-հարսնացուն:

Հերիք է, որ նոճին  
Ոստերով իր շնչին  
Թաքցնի կապույտը հիասքանչ:

Քոնն է այս երկինքը,  
Իմն է այս երկինքը,  
Իզուր չէ, որ հպարտ եմ այսքան:

Ապրել եմ անտառում,  
Իմ երազ օրրանում  
Ու նոճուն աղոթել եմ սրտանց:

—44—

Դու եկար լուսաթև,  
Շնչով ջերմ ու թեթև,  
Եվ գարունն անտառում զրնգաց:  
Լսու՞մ ես կացնի ձայն, տեսնու՞մ ես հայացքն այն,  
Որ հառվել է դեմքիդ հուրհրան:

Լսու՞մ ես երգն իմ պարզ: Կտրում եմ ես ծառն այս  
Ու երգում Սովբեյզին իմ երազ:

Իմ կացնի երգի տակ գովեստներն են սուրում,  
Ոստերն են օրորվում լազուերում

Դու հնչեղ ես երգում, քան նոճին դարավոր,  
Իմ Սո՛ւվեյզ, գարնան երգ թևավոր:

1906

### ԱՆԾԱՆՈԹՈՒՆԻՆ

Ռեստորաններից ամեն երեկո  
Օգն է դուրս խուժում տոթ, սպանիչ,  
Փռվում է շորս դին հարբած աղմուկով  
Գարունքվա շունչը ապականիչ:

Հեռվում, փոշոտ ու հին նրբանցքներում,  
Հովոցների մոտ այն ձանձրալի,  
Հենց ցուցանակից բլիթն է պսպղում՝  
Լսվում է լացը մանուկների:

Ուղեփակից դեն, իրիկվա մութին,  
Այնտեղ, ուր ատուն երգում է խենթ,  
Գլխարկը թեքած՝ փորձառու լոթին  
Դանդաղ ճեմում է դամայի հետ:

Կանացի մի ճիչ լսվում է հանկարծ,  
Երբ լճի վրա թին է ճոռում,

—45—

Սրկնակամարում, ամեն ինչ տեսած՝  
Սկավառակն է ծամածովում:

Ամեն իրիկուն ընկերս միակ  
Արտացոլվում է իմ բաժակում  
Ու խորհրդավոր այդ հեղուկը թանկ  
Ըմպում ինձ նման հեղ ու անքուն:

Իսկ շուրջս, ամեն սեղանի առաջ,  
Խեղճ լակեյներն են ցցվում քնատ,  
Եվ հարբածներն են գոռում ճազարաչ.  
«Կյանքի իմաստը՝ գինին է այդ»:

Ու նշյալ պահին ամեն իրիկվա  
(Թե՛ Երազիս է ինձ այցելում),  
Մետաքսով զուգված իրանն աղջկա  
Շարժվում է ազոտ պատուհանում:

Անցնելով հարբած ամբոխի միջով,  
Միշտ էլ միայնակ ու միշտ տխուր՝  
Օժանելիք ու մշուշ շնչելով՝  
Պատուհանի մոտ նստում է լուռ:

Նրա շրշացող մետաքսե զգեստից,  
Փետրագլխարկից գիշերագույն,  
Օղակներ հագած բարալիկ ձեռքից  
Բուրում է մի հին ավանդութուն:

Եվ տարօրինակ մի սեր իմ հոգում՝  
Շղարշի միջով մթանման  
Սա կախարդական մի ափ եմ տեսնում  
Ու կախարդական մի հեռաստան:

Ինձ են վստահված գազտնիքները խոր,  
Մեկի արևը ինձ է տրված,  
Եվ հիմա հոգուս ծալքերը բոլոր  
Խոցել է գինին թունդ ու փրփրած:

Ու դեռ ջալամի փետուրներն անփույթ  
Ցրորվում են իմ ուղեղի մեջ,  
Եվ աչքերն են խոր ու այնպես կապույտ  
Հեռու եզերքում ծաղկում անշեջ:

Հոգուս մեջ գանձի կրակ կա մի թեժ,  
Եվ իմ ձեռքումն է լոկ բանալին:  
Դու ճիշտ ես ասում, արբեցման հրեջ.  
Կյանքի իմաստն է միայն գինին:

1966

### ՊԱՀԱՊԱՆ-ՀՐԵՇՏԱԿ

Քեզ սիրում եմ միգում, Պահապան-հրեշտակ,  
Այն միգում, որ երկրում ինձ հետ է շարունակ:

Սիրում եմ, որ դու իմ հարսնացուն էիր վառ,  
Որ գազտնիքն իմ սրտի խլեցիր ու տարար:

Որ կապեց մեզ գիշերը գազտնիքով առեցուն,  
Որ քույրիկն ես դու իմ, դուստրն ու հարսնացուն:

Որ երկար կյանք է մեզ վիճակված միասին,  
Օ՛, նույնիսկ որ դարձանք ես ու դու այր ու կին:

Որ շղթա եմ կրում, որ քո ուխտն է արթուն:  
Որ մի ողջ ընտանիք մեզ անեծք է կարողում:

Որ դու շես սիրում այն, ինչ որ ես եմ սիրում,  
Որ ողբում եմ աղքատ մարդկանց վիշտն աշխարհում:

Որ իրար շենք կարող համերաշխ մենք տանել,  
Որ ուզում եմ, սակայն չեմ կարող սպանել—

Պատժել այն փոքրոգուն, ով ապրել անկրակ,  
Գցել է իմ երկրի և պատիվը իմ թանկ:

Ով բանտերն է նետել անկոտրում քաջերին,  
Ով որ չէր հավատում շիկացած իմ հրին:

Ով ուզում է փողով արևն իմ սևացնել,  
Փողի հետ՝ շնական հեզություն հրամցնել...

Ես մի թույլ արարած՝ պատրաստ եմ հաշտվելու,  
Ինչպես որ պապերն իմ՝ ստրուկներն այն հլու,

Եվ թույնով գրգանքի կսպանվի իմ հոգին,  
Եվ այս ձեռքս երբեք չի ձգվի դանակին...

Քեզ սիրում եմ նաև թուլության համար ի՛մ,  
Եվ ուժի համար քո ու դառը վիճակի:

Ինչ կիզված է հրով ու լցված կապարով,  
Տեղահան անել այն ոչ մեկը չի կարող:

Ես քեզ հետ նայեցի լուսայգին այս հրաշք,  
Ես քեզ հետ կնայեմ այս վիհին անհատակ:

Իր խոսքն է երկդիմի թելադրում բախտը մեր,  
Մենք ազատ հոգի ենք, շարացած ստրուկներ:

Խոնարհվի՛ր, խիզախի՛ր, մի՛ չքիր, հեռացի՛ր:  
Լու՛յսն է մեզ սպասում, թե խավարը անծիր:

Այն ո՞վ է մեզ կանչում, և ու՞ր ենք գնում մենք:  
Երկուսով միասին հավիտյան կքայլենք:

Կսպանվե՞նք: Կմեռնե՞նք: Կհառնե՞նք:

1906

\* \* \*

Ես վաղուց էի ճանաչում նրան,  
Դեռ տարիներից առասպելական:

Տյուտչե

Տարիք են անցել, նույնն ես դու սակայն.  
Հրաշալի ես, պարզ ու խստադեմ,  
Հարթվել են մի քիչ մազերդ միայն,  
Եղյամը նրանց պատել է արդեն:

Իսկ ես գրքերին խոնարհված էլի,  
Որպես ծերունի կորացած մեջքով,  
Նույն երազանքով անհասանելի  
Դեռ նայում եմ քո դեմքին անվրդով:

Այո՛, չեն փոխել տարիները մեզ:  
Ապրում ենք, շնչում առաջվա նման,  
Պահպանում ենք մեր հուշերում անտես  
Այն տարիները առասպելական...

Նրանց լույս մոխիրն արկղում է երկար,  
Ու մեր լույս ոգին՝ մշուշի մեջ մով:  
Եվ ավելի լույս մի հրաշք չկա,  
Քան թե ապրել ու շնչել անցյալով:

1906

\* \* \*

Իարձր սարից իրիկվա դեմ  
Աղշամուղշին իջա ես լուռ,  
Եվ իմ առաջ, մշուշից դեն  
Տեսա քրոջ դեմքը տխուր:

Նա համրաքայլ առաջ գնում  
Ու շարժում է մշուշը դեռ,

Եվ ձորերում, հովիտներում  
Հառաչում են անթիվ կրճերը:

«Քու՛յր: այս ցրտին ու անձրևին  
Այդ հեզ մարդկանց ու՛ր ես տանում,  
Ո՛ւմ է թաղում ձեռքը սովի  
Թափառ կյանքի շիրիմներում»:

Նա մոտեցավ, կանգնեց անձայն,  
Վառեց կանթեղը խավարում,  
Մեղմ լույսի տակ երևաց այն,  
Ինչը անտես է աշխարհում:

Ես նայեցի սարսափահար.  
Առուններում տեսա նրանց՝  
Դեմքեր տխուր ու տանջահար  
Եվ մարմիններ անուժ փոված:

Ու կանթեղը կախվեց կրկին,  
Քույրը գնաց, ինձ ժպտալով,  
Այնպես ծխոտ ու երկնային,  
Ինչպես ինքը՝ մշուշը մով:

Բայց հիշում եմ ես դեմքերն այն՝  
Լոին, ինչպես շավիղը հեզ:

Տանջվածների տխուր շղթան  
Չեմ մոռանա երբեք-երբեք:

1906

### ՅՐՏԱՇՈՒՆՉ ՕՐ

Մենք տաճարում մի օր հանդիպեցինք  
Եվ ապրեցինք մեկտեղ այգում հրաշք,  
Սակայն մենք բռնեցինք ճամփա մի՝ ձիգ՝  
Դեպի անեծք, դեպի ծանր աշխատանք:

— 50 —

Անցանք դարպասները բուր-բուր,  
Եվ ամեն հանդիպած պատուհանից  
Տեսանք տքնողների մեջքերը կոր՝  
Բեռների տակ ծանր և տանջալից:

Եվ վերջապես հասանք այնտեղ, ուր մենք  
Պիտի ապրենք ցածր տանիքի տակ,  
Ուր հղել են մարդիկ իրար անեծք,  
Հայացքներում՝ ահեղ մի տառապանք:

Անցար շարքը գետնին քնածների,  
Զգույշ, որ զգեստդ չկեղտոտես:  
Բայց նրանց քունն անգամ անեծք էր մի,  
Թքոտված էր անկյունն ամբողջապես...

Իմ կողմը շրջեցիր դեմքդ հանկարծ,  
Նայեցիր աչքերիս վստահաբար...  
Եվ իմ հարբած արցունքը պսպղաց,  
Գլորվելով կամաց իմ այտն ի վար:

Ո՛չ, մեր բախտը՝ պարապ հոգս է դա մի,  
Զէ՞ որ ջահելութունն արդեն չկա:  
Մեզ աշխատանքն ընդմիշտ կծերացնի—  
Քեզ՝ ասեղը, իսկ ինձ՝ մուրճը հսկա:

Նստիր-կարիր, նայիր պատուհանից,  
Ամենուրեք տանջանք, ամենուր վիշտ:  
Նա, ով մի քիչ վատ է ապրում մեզնից,  
Երգում է նա երկար, երգում է միշտ:

Ես կաշխատեմ քեզ մոտ, իմ թանկագին,  
Եվ դու կմոռանաս գուցե հանկարծ,  
Որ հատակն եմ տեսել ես բաժակի՝  
Հուսալքութունը գինում թաղած:

1906

— 51 —

## ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻՆ

Յույտ ու մռայլ հոկտեմբերին  
Մայր քաղաքն է մրսում:  
Մեծկոտված ձին, դարչնագույն ձին  
Ցատկոտում է գրսում:

Փաթիլներն են ճերմակաթույր  
Պարում քամու առաջ,  
Տոնածառը նոճվում է թույլ,  
Մանում ձյունն մալանջ:

Ջահել էի, սակայն հանկարծ  
ես ձերացա կյանքում:  
Տե՛ս, այն տղան ցրտից կապտած՝  
Դողում է դեռ բակում:

Նու՛յնն է, նու՛յնը, նու՛յնն ամեն բան,  
Նույնն էլ պիտի մնա.  
Այն ձիուկն ու փոքրիկ տղան  
Սարսուռն են հիմա:

Իմ բաժինն էլ, ասենք, մեկից  
Ձեզնահարկը դարձավ:  
Ոչ ոք անգամ չլսեց ինձ,  
Եվ իմը վերջացավ:

Բայց ուղում եմ ազատաբար  
Ազատ ապրել կյանքում,  
Թեև գինուց ավելի վառ  
Մի աստղ չի ծագում:

Աստղս սուղվեց իմ բաժակում,  
Բայց մի՞թե առհավետ...  
Եվ նորից է հոգիս խնդում.  
Իմ աստղն է ինձ հետ:

Իմ աչքերում լողում է այն,  
Ճոճվում պատուհանին...  
Կսկսվի կյանքն իմ իսկական,  
Թեև կառնեմ կրկին:

Նույնիսկ ինձ հետ ես կտանեմ  
Հարստությունն իմ թանկ:  
Իմ ուժն արդեն գիտեմ, գիտեմ,  
Այ, թոչում եմ անկանգ:

Դեպի փոքրիկ, փոքրիկ տղան՝  
Տանջված հրից, ցրտից ...  
Նու՛յնն է, նու՛յնն է, նու՛յնն ամեն բան,  
Միայն թե առանց ինձ:

1906

## ՈՐԴԻՆ ՈՒ ՄԱՅՐԸ

Իմ մուր

Որդին ահա խաչ է հանում,  
Իր պապական տունը թողնում:

Երգերի մեջ կարոտած մոր  
Ուրախություն կա մի ոսկյա:  
Միայն որդիս տունն գա փառքով,  
Միայն թե սիրտս դիմանա:

Ա՛յ, շողշողուն զրահ հագին՝  
Քայլում է նա թանձր միզում,  
Հոգին տված հրեշտակին,  
Սիրտը թողած հայրենիքում:

Աջլորներն են կանչում ծեղիս,  
Եվ գիշերն է փախում ահով,  
Ու շեփորը ցայգամեզի  
Հնչում է դեռ խոխոալով:

Տե՛ս, ծփում է հովտի վրա  
Մամռանման մի փունջ գանգուր,  
Եվ ամպերի երամն ահա  
Բվի աչքով նայում է լուռ:

Ա՛յ, իմ որդին լույս ամպերում,  
Սաղավարտով այգաբացի:  
Սուր նետեր է նա արձակում  
Սև անտառում, դաշտում անձիր...

Հա՛ փչում է քամին մաքրիչ,  
Հա՛ երկնքից վար սլանում,  
Նետելով թուրն իր կործանիչ՝  
Սաղավարտն է տղաս հանում:

Մորմոքում է վերքը դեռ թաց,  
Եվ արյունն է հորդում կրծքից:  
Ողջո՛ւն, եզե՛րք իմ՝ ազատված  
Գիշերային թանձր մեզից:

Սրտի խորքում կարտած մոր  
Ուրախություն կա մի ոսկյա.  
Ահա որդին իմ վիրավոր,  
Միայն թե սիրտս դիմանա:

Որդին մորը չի՛ մոռանա,  
Որդին եկավ, որ մահանա:

1906

## ՀՐԳԵՂ

Պսպղացին, թռան ահա  
Լեզուները կրակի,  
Ոսկե ցայտերը գիշերվա,  
Թիթեռները քաղաքի:

—54—

Սուխը ելնում է շենքերից,  
Մուժ ամբոխներն են հոսում...  
Գըրդյուն է լսվում հեռվից,  
Նոր լույսեր են վազվզում...

Գոռոցներն են թափվում բուռ-բուռ,  
Ինչպես ոսկե դրամներ,  
Զահն է բերում կարմիր մի հուր,  
Ու նժույգներն են քրտնել:

Անիվներն են նետվում առաջ,  
Կառքը սուրում է անդուլ,  
Իսկ առջևում՝ հեծյալը քաջ  
Շեփորում է ահազդու:

Զին կայծեր է թոցնում քարից,  
Հնչում է փողը խապոտ,  
Տարածվել է հուզումնալից  
Փողոցի գետն աղմկոտ:

Սաղավարտին վերից ահա  
Զյունն ցողերն են իջնում...  
Ո՛ւր ենք, որդի՛ք սև գիշերվա,  
Ո՛ւմ ձայներն են մեզ կանչում...

Ո՛չ, կմարեն շենքերն էլի,  
Ո՛չ, մեզ կրկին խարեց նա՝  
Այն հեռավոր գրոհների  
Գըրդյունը մոտակա...

1906

## ՀՈԳՆՈՒԹՅՈՒՆ

Թե սկ բախտ է վիճակվել քեզ,  
Էլ չի օգնի ոչի՛նչ-ոչի՛նչ:  
Աստղի նման դու կմարես,  
Նվ նոր աստղ կծագի ջինջ:

—55—

Կարճ է ուղին, գիշերը՝ ձիգ,  
Մոտենում է մութն անասման,  
Կարճ է ու պարզ հանգը նույնիսկ,  
Խուլ, թևավոր այս հանգը՝ Մ ա հ:

Կա այտերի վառ կարմրություն,  
Ցավ հանդիպման ու բաժանման...  
Բայց և անկում ու հոգնություն,  
Սգահանդես նախամահյան:

1906

\* \* \*

Արքայազուտորը գարնան մասին էր  
ծրգում խանդավառ, երգեցիկ այնպես.  
Ես ասացի. «Տես, արքայազուտոր,  
Դու ինձ համար էլ արցունք կթափես»:

Իմ ձեռքերն էին նրա ուսերին,  
«Մ՛շ, ների՛ր,— հնչեց ձայնը դեռատի,—  
Ես կպահպանեմ քեզ ճանապարհին,  
Սուրդ վերցրու, պատրաստվիր մարտի:

Գնա, ետդարձիդ կլինես ջահել  
Եվ պարտքիդ առջև՝ դու հավատարիմ,  
Ես սառնությունս կարող եմ պահել՝  
Փակված ապակյա վերնատանը իմ:

Զվարթ կլինեն հայացքները խոր,  
Եվ տարիները կսահեն կամաց,  
Դղյակի շուրջը կլինի ժխոր  
Եվ դուրս աղբյուր՝ ժխորից քամած:

Այո, ուշացած հանդիպման պատրաստ՝  
Քո դեմ կպարզեմ ձեռքերս սիրով,

—58—

Քեզ, որ արյունոտ ճակատամարտից  
Գարուն ես բերում նիզակիդ ծայրով»:

Հեռուն ծածկել է իր բողով ծավի  
Դղյակ, աշտարակ և քեզ՝ ինձանից,  
Ների՛ր, գեղուհիս, ճամփեքով ցավի  
Գնում եմ հրկեղ գարնան ետևից:

1906

\* \* \*

Չորս պատերի մեջ սպանված եմ ես  
Երկրային հոգսից ու կարիքներից,  
Երկնքում զգեստ կա մի ոսկետես,  
Որ գունատվելով՝ կապտում է նորից:

Եվ ի՛նչ քաղցր է, ցավոտ ու լուսե,  
Որ, իմ հեռավոր ու կապույտ եղբայր,  
Արցունքի մեջ էլ հոգին միշտ գոհ է  
Եվ շնորհակալ զգեստի համար:

Այնպես կլինի նա նույն կապույտով,  
Ինչպես որ դու ես հիմա երկնքում.  
Չպարտադրող շափ ու կշռույթով,  
Խորության, բարձրի ոգին սնանուն:

Բայց պատերի մեջ իմ խնդությունը  
Կարողանալն է կապույտում այրվել,  
Եվ մտածել, որ մոտ է անհունը,  
Եվ վիճակված է ինձ արդեն մեռնել:

Գունատ երկնքում ծիռում է հավետ  
Կապտագույն ոգին երգչի մենավոր,  
Եվ, իմ հարազատ, ձուլվում է քեզ հետ  
Ու մնում գրկում Խստապահանջ Հոր:

1906

—57—

Խաղաղվե՛լ է մեծ քաղաքը. Գիշե՛ր,  
Պատուհանիս տակ  
Հանդիսավոր ու խաղաղ է այնպե՛ս,  
Կարծես թե մա՛րդ է մահանում այնտեղ...

Սակայն կանգնած է այնտեղ պառզապես  
Չախորդությունից դառնացած ձի մարդ,  
Որ սրտնեղած իր օձիքը քանդել  
Նայում է հեռու՝-հեռու՝ աստղերին:

—Աստղե՛ր, օ, աստղե՛ր,  
Որտեղի՞ց է այս թախիձն, ասացե՛ք...

Եվ նայում է նա հեռու աստղերին:

—Աստղե՛ր, օ, աստղե՛ր,  
Ասացե՛ք պատճառն այս մեծ տխրության...

Եվ լուռ պատմում են աստղերն այդ մասին,  
Աստղերն ամե՛ն ինչ պատմում են նրան...

1906

### ԿԼԵՈՊԱՏՐԱ

Մեկ տարի, երկու ու երեք տարի  
Բաց է թանգարանն այն տխուր ու հին,  
Եվ շտապում է ամբողջ վալքի,  
Եվ սպասում է նրան թագուհին:

Պառկած ապակե իր դագաղի մեջ,  
Ոչ կենդանի է, ոչ մեռած է նա,  
Եվ նրա մասին եկողներն անվերջ  
Խոսքեր են ասում ցոփ ու անխնա:

Իսկ նա ծուլ փովել, ուզում է անդարձ  
Քնել, մոռանալ, ոչինչ չհիշել,

Եվ օձը ահա սողում է դանդաղ,  
Մոմե կրծքի մեջ խրում խայթն իր սև:

Ես ինքս էլ՝ ծախու և ամոթապարտ,  
Աչքերիս շուրջը մեղկորեն կապտած,  
Եկել, դիտում եմ այդ դեմքը հպարտ  
Եվ նայում կրծքին մոմեղեն ու բաց:

Բոլորն են ուզում քեզ այդպես դիտել,  
Բայց թե դագաղդ շիներ թափուր,  
Բյուր անգամ պիտի լսեի, գիտեմ,  
Հանգած շուրթերիդ հառաչանքը խուլ:

«Խնկարկեք դուք ինձ: Թող ծաղիկ հոսի,  
Դարերի խորքում այն անհուշ ու հին  
Թագուհին էի ես Եգիպտոսի,  
Հիմա մոմ եմ ես: Հող, Աճյուն եմ սին»:

«Թագուհի, ես եմ՝ հմայքիդ գերին,  
Հին Եգիպտոսում ստրուկ էի խեղճ,  
Բայց վիճակվել է այդ բախտը վերին,  
Որ լինեմ արքա, լինեմ բանաստեղծ:

Տեսնում ես, Ռուսիան քեզնով է հարբել,  
Ինչպես հարբում էր Հոռոմը այն նենգ,  
Եվ Կեսարն ու ես ճակատագրի դեմ  
Պիտի դարերում հավասար լինենք»:

Լուռ եմ: Նայում: Զի լսում ես ինձ:  
Սակայն թափանցիկ շղարշների տակ  
Կուրծքը շնչում է: Ու փակ շուրթերից  
Նրա խոսքերն եմ լսում ես հստակ:

«Ամպրոպներ էի ես այնժամ ծնում,  
Հիմա այրելով կծնեմ կրկին  
Հարբած պղտի աչքերին արցունք,  
Հարբած պտռեկի շուրթերին՝ քրքիչ»:

1907

## ԶՅՈՒՆԵ ԱՂԶԻԿԸ

Նա եկավ հեովից վայրի, նախնական,  
Նա՝ մութի դուստրը ուրիշ մի դարի:  
Հարազատները ընդառաջ չեկան,  
Զցուաց լույսը երկնականմարի:

Բայց երբ գիշերվա մշուշի միջից  
Տեսավ սֆինքսը՝ ափին նևայի,  
Շուրթերից պոկվեց թույլ, թեթև մի ճիշ,  
Խառնվեց հողմի սուղոցին վայրի:

Ուները, կուրծքը, իրանը նազուն  
Հողմը զուգում էր աստղերով իր ճոխ:  
Իր Եգիպտոսն էր անվերջ երազում  
Հյուսիսի դժգույն մշուշի միջով:

Եվ իմ քաղաքը երկաթե ու գորշ,  
Ուր մուծ է, քամի, անձրև է ու ձյուն,  
Նա անմեկնելի ինչ-որ հավատով  
Ընդունեց, որպես թագավորութուն:

Եվ կամաց-լամաց դուր եկան նրան  
Վիթխարիները մեր այն քարակերտ,  
Պատուհանների լույսերն հուրհրան  
Զուլվեցին նրա անուրջների հետ:

Եվ նա ճանաչեց ծուխ, ծփանք ու դող,  
Կրակներ, տներ, մշուշն անսահման,  
Անըմբռնելի իմ քաղաքը ողջ,  
Անըմբռնելի՝ հենց իրեն նման:

Նա ինձ նվիրեց հողմի մատանին,  
Քանզի թիկնոցս աստղով է լեցուն,  
Քանզի պողպատե զրահ է հագիս,  
Եվ իմ զրահին խաչ է խստաշունչ:

Նայում է ուլիղ խորքը աչքերիս,  
Գուվում, որ վախկոտ, թույլ չէ թշնամին,  
Նրա մթամած դաշտերից գալիս,  
Իմ մեջ է խուժում ձյան ահեղ քամին:

Բայց համր է սիրտը Ձյունե Աղջկա,  
Նա շի ընդունի այս սուրբ, գիտե՛մ,  
Որով կարող է զրահս ճեղքած,  
Իմ կապանքները կտրել, նետել դեն:

Եվ ես՝ առաջնորդ թշնամի գորթի,  
Փակված եմ հավետ իմ այս զրահում  
Ու քեզ գրկելու անհաս ցնորթի  
Սրբազան դողն եմ սրտիս մեջ պահում:

1907

## ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԿՐՏՈՒԹՅՈՒՆ

Ձյունամրրիկն է դոներս բացել,  
Ցուրտ դամբարան է իմ տունը կարծես.  
Կնքավազանում կ'ցուրտ, կ'սառցե,  
Երկրորդ անգամ է՝ մկրտվում եմ ես:

Աշխարհ մտնելով՝ ես գիտեմ էլի,  
Որ դեռ կան մարդիկ ու գործեր բազում,  
Որ ովքեր գնան հետքերով շարի,  
Նրանց դրախտն է գուցե սպասում:

Հոգնել եմ արդեն սիրո զգվանքից՝  
Ապրելով երկրում այս սառցակալած,  
Եվ անգին քարն է, որ սառել բուքից,  
Շողում է իմ դեմ՝ սառցագունդ դառած:

Հպարտութունը նոր մկրտության  
Իմ սիրտը սառույց դարձրեց անկեզ,  
Արդյո՞ք կլսես դու ինձ մի վայրկյան,  
Գարնան գալուստը դու կգուշակե՞ս:

Իմ սրտում, նայիր, խնդություն է խոր,  
Երկնքում՝ անհալ պատվարը ձյունի,  
Ո՛չ, գարուն չկա. ու՛մ է հարկավոր՝  
Երբորդ կնունքս մահը կլինի:

1907

\* \* \*

Անսահման խորունկ ուրախություն է  
Սառը ուտերդ գրկել քամու տակ,  
Քեզ համար, գիտեմ, նուրբ քնքշություն է,  
Ինձ համար, սակայն, հիացում է դա:

Գիշերն առկայծող մոմերի նման  
Տաք են աչքերը, և լսում եմ ես,  
Ինչպես է շարժվում հեքիաթը դաժան,  
Բաժանման գիծը շնչում աստղի պես:

Օ՛, այդ առկայծող գիշերում խաղաղ  
Նույնչափ գեղեցիկ կլինես նորից  
Եվ հավատարիմ դրախտին խավար՝  
Պայծառ աստղի պես կփայլես վերից:

Ես գիտեմ՝ սառն է քամին էլ հիմա,  
Եվ այս աշունն էլ անկիրք է հավետ.  
Մութ թիկնոցի մեջ չեն էլ իմանա,  
Որ խրախճանք ես արել դու ինձ հետ:

Եվ գնում ենք մենք հեռուներև աշնան,  
Լսում ենք հեռվում շեփորի ձայներ,  
Եվ լափում ենք մենք գիշերի ճամփան,  
Եվ ելնում եմ ցուրտ բարձունքներն ի վեր:

Անցել է արդեն ժամը բերկրանքի,  
Սակայն շուրթերս՝ արբեցած կրքով,  
Տափնապնների մեջ իմ հոգեվարքի  
Դեռ համբուրում են շրթունքները քո:

1907

\* \* \*

Խավար սենյակում պատվազուրկ ես կրկին,  
Լուսավոր փողոցին վաճառված,  
Գնում ես, գեղեցիկ տիկին,  
Դու հարբած:

Փեշերդ սողում են քեզ հետ, փողփողում են՝  
Օձի պես հանգչելով փոշում փողոցի,  
Տեսնում ես. նրա մեջ կյանքը դեռ խաղում է՝  
Փոշոտիք ու անցիր:

1907

\* \* \*

Թավ խոտերի մեջ կկորչես կրկին:  
Իր տանը խաղաղ կայցելես նրան...  
Հյուսքով կփարվի, ձեռքով կգրկի,  
Գեղուհին կասի. «Բարև՛, իմ իշխա՛ն»:

Ա՛յ, երեկ այստեղ գաղձն է ոլորվել:  
Ա՛յ, թփին ճերմակ վարդեր են բացվում:  
Ու՛ր էիր կորել, ի՞նչ լուր ես բերել,  
Ո՞վ է մեզ սիրում, ատում, հալածում»:

Կմոռանաս, որ օրերն են թևում,  
Ով հպարտ է, շար՝ կներես նրան,  
Եվ դու կտեսնես ամպամած հեռուն,  
Կլեսս հեռու երգը գյուղական...

Սիրտն օտար երկրի համար կլացի,  
Մարտի կկանչի հարազատ մի ձայն...  
Նա կասի. «Մնա՛ս բարով: Շուտ դարձիր»:  
Եվ կողոանջի զանգակը դարձյալ...

1907

\* \* \*

Խփվում է կամաց: Իսկ հետո՝ ուժեղ:  
Հետո՝ ծիծաղում:  
Եվ ծիծաղն է վառ ցանկալի, հնչել,  
Եվ սիրտս է զողում:

Ինքս էլ չգիտեմ,  
Ի՞նչ է անրջում  
Կացարանը իմ:

Ինքս չեմ գրել  
Այդպիսի թուշուն  
Իմ պատուհանին:

Եվ ի՞նչ եմ տենչում  
Բանտի խավարում,  
Երբ որ երգում է  
Նման մի թուշուն:

Ձնդանից հետո  
Ինձ ու՞ր է կանչում:

1907

### ՀՄԱՅՈՒԹՅԱՆ ԿՐԱԿՈՎ ՈՒ ԽԱՎԱՐՈՎ

1

Օ՛, գարուն անծա՛յր, անծի՛ր ու անկա՛նգ,  
Անծա՛յր ու անծի՛ր երազանք-ցնորք.  
Ճանաչում եմ քեզ, ընդունու՛մ եմ, կյա՛նք,  
Եվ քեզ ողջունում զնզուն վահանով...

Ընդունում եմ քեզ, անհաջողությունն,  
Եվ հաջողություն՝ ողջյու՛ն քեզ, ողջյու՛ն...  
Եվ լաց-արցունքը խեղդած կոկորդում,  
Եվ ծիծաղելիս ես չե՛մ ամաչում...

—64—

Ընդունում եմ Ձեզ, վեճե՛ր իմ անբուն,  
Լու՛յս՝ ներս թափանցող վարագույրներից.  
Ուզում եմ, որ իմ հայացքը անբուն  
Հարբի այս գարնան խենթ տազնապներից:

Ընդունում եմ ձեզ, ամայի՛ գյուղեր,  
Եվ քաղաքների մութ ջրհոր-բակեր,  
Երկնքի կապու՛յտ լուսե՛ հեռուներ,  
Եվ ստրկական աշխատանքի բե՛ո...

Գիմավորում եմ քեզ իմ տան սեմին.  
Վարսերդ քամուց ուսերիդ ցրված,  
Եվ Աստժո անունն առեղծվածային  
Ցավից սեղմված շուրթերիդ վրա...

Այս հանդիպումի առջև ռիսակալ,  
Վահանքս երբեք ես չե՛մ նետի ցած,  
Երբեք չե՛ս բացի դու մերկ ու ու խալ—  
Բայց մենք նույն անջուր տենչով ենք հարբած...

Խոր ատելությա՛մբ, անեծքո՛վ, սիրո՛վ,  
Ես չափում եմ մեր թշնամա՛նքը կեզ...  
Բայց, թեկուզ և ինձ կործանես սիրով,  
Միևնու՛յն է, ես ընդունու՛մ եմ քեզ...

2

Աշխարհն ինձ տրվեց, ինչպես թանկ նվեր:  
Կամ բռով ոսկի, և հարուստ եմ ես,  
Հրդեհն աճում է, աղմկում անվերջ,  
Աչքերդ են հրկեզ:

Այնքան զարհուրանք ու լույս կա այնքան,  
Ամբողջ քաղաքն է կրակի մի դեղ,  
Գետը թափանցիկ ապակի է լայն,  
Չկամ միայն ես:

—65—

Այս անկյունում եմ: Այնտեղ եմ խաչված,  
Նայիր: Ես պատին գամված եմ անհույս,  
Աչքերդ են այրվում, այրվում ահագնած,  
Ինչպես արշալույս:

Ես կգամ այստեղ: Կայրվենք վերջապես՝  
Եվ գետը, և ես, և քաղաքն էլի,  
Կնքի՛ր քո հրե կնունքով դու մեզ,  
Օ, իմ սիրելի:

3

Տեսա մուտքի մոտ անհավատարմին.  
Թաշկինական ընկալ, ու շկար ոչ ոք:  
Լոկ ազատություն, գիշեր էր խորին,  
Իշխում էր ահեղ լուսթյունը լոկ:

Ես անկապ բռտեր ասացի նրան,  
Հայտնեցի իմ կապն ուրիշ մարդկանց հետ,  
Պահեցի գաղտնիքն այս մեր հանդիպման,  
Որ նա շշնջա. ես քոնն եմ հավետ...

Բայց թեին տվող մի թռչնակի պես  
Նա թռավ դեպի խավարն անթափանց,  
Որտեղ ծփում էր դրոշը հրկեզ,  
Տոնական դրոշն՝ արդեն քուն մտած:

Լուսավոր տան մոտ ես վշտամորմոք  
Մութ գիշերի հետ մնացի մենակ:  
Հնարավոր էր անհնարն, իրոք,  
Հնարավորն էլ՝ միայն երազանք:

4

Մի տառապանքից մյուսն եմ անցնում՝  
Կրակի գիծը հաղթահարելով.  
Անհնարով ևս միայն վախեցնում  
Եվ տանջում ևս ինձ շեղած բաներով:

Ես՝ անգետ ստրուկ, շեմ համարձակվում  
Կրակում, մթնում կորչել անմեկին,  
Ես միայն երկշոտ սովերում փակվում  
Եվ երկնում եմ նայել երկնքին:

Աշնան պես փեշդ շնկշնկացնելով՝  
Դու համբուրում ես քամու պես վայրի,  
Անուրախ բանտում ինձ պահպանելով,  
Ինչպես մի փոքրիկ, խեղճ երեխայի:

Հլու-հնազանդ ստրուկի նման  
Փամբերն եմ հաշվում, սպասում անվերջ,  
Քո հայացքի տակ՝ խավար անսահման,  
Եվ խավար՝ այրվող զառանցանքիս մեջ:

Լոկ առավոտյան, հոգնած ու անքուն,  
Կփորձեմ տունդ թողնել անխոհեմ,  
Իսկ գիշերն էլի հագուստիդ ծալքում  
Ես իմ խենթացած դեմքը կթաղեմ:

Ես ազդավներին լույսով կնետեմ  
Եվ հարբածություն, և երազ, և քուն,  
Իսկ գիշերն էլի... կգառնամ, գիտեմ,  
Քո գեղեցկություն ջերմ երկրպագուն:

Է՛հ, լինել անկիրք կամ դուցե անթե.  
Դու հարյուր անգամ լլկիր աններում,  
Որ լոկ մի վայրկյան նշովված ալրեն  
Քեզ հետ գիշերվա խրայսճանքներում:

5

Հասկացիր, դե ի՞նչ, շփոթել եմ ես  
Քչն ու տողերը բանաստեղծության,  
Երբ մուգ թիկնոցում փաթաթեցի քեզ.  
Մնացի քեզ հետ անխոս ու անձայն:

Գիտցիր՝ մշուշում կանգնել հրաշքով  
Եվ քեզ եմ միայն սպասում անքուն՝  
Տոնական բացված դրոշի ներքո,  
Գիրքում, քամու տակ և զառանցանքում:

Քամին երգում է, գուշակում անվիշտ  
Իմ գալիքը լույս—օ, կապույտ երազ,—  
Ուզում է խնդալ, ուզում է, որ միշտ  
Իմ կողքին, ինձ հետ դու ուրախանաս:

Աշնան վարդերը, վարդերը տխուր  
Իմ ամեն քայլին ինձ են երևում՝  
Մուժի, կրակի և ցրտի մեջ խոր,  
Սպիտակ, թեթև ձյուններում հեռու:

Գալիքի մասին քամին չի հայտնի,  
Զի ասի աշնան ծաղիկը տխուր,  
Որ իմ սիրելին դանդաղ կքանդի  
Իր սև, մետաքս գլխաշորը լուս:

Որ հնչեղ բան եմ միայն երազում,  
Եվ հոգի այրող ստվերներ ցնցող,  
Որ սիրտն է ճախրող թռչուն անհասում,  
Արտում՝ ծուլութուն մի մղկտացող:

6

Ճուրտ միջանցքների անսահման հեռվում  
Այդ նա՞ չէ արդյոք պար գալիս անսանձ,  
Ի՞նձ էր՝ վեճերի երաժշտությամբ  
Ահա նրանից հեռացրին անդարձ:

Մարդիկ, չեք ասի ոչինչ, ոչ մի բան  
Եվ չեք հասկանա մութն իմ տաճարի.  
Բորբոքուն կրթի թրթիռ ու հառաչ  
Աչքերի առջև բացված են էլի:

—68—

Սիրտը՝ մոռացման մի թեթև թռչուն՝  
Ոսկեղեն, սահող ժամերի մեջ հար.  
Նա հարբածության պտույտում թռչում  
Եվ հոգեհաց է տալիս ձեզ համար:

Համեստների մեջ շունի ոչ ոքի,  
Խելք, հիմարութուն պետք չեն գա նրան,  
Զի սիրում նաև մթնադեմ մեկին,  
Որ պատին հենված՝ լուռ է ինձ նման:

Սիրտ, ճախրիր, ինչպես թեթև մի թռչուն,  
Թո՛ղ դու, գնա՝ արթնացնելու սեր  
Եվ թարթիչներին հոգնութուն տար դու,  
Իջիր սևաթույր ուսերին լուս:

Սիրտը բախում է— հանց տանջվող թռչուն,  
Ահա մութ հեռվում պտտվեց կրկին,  
Թեթև պարելով՝ սահում է, թռչում  
Եվ նվիրված չէ կյանքում ոչ մեկին:

7

Փողոցներում հողմն է պարում,  
Սվսվում է, օրորվում է:  
Մեկն ինձ ձեռքն է իր երկարում,  
Ինչ—որ մեկն էլ ծիծաղում է:

Տանում, ցույց է տալիս ահա  
Գրանիտյա մի խորխորատ:  
Հոսում է նա, երգում է նա,  
Կանչում է նա՝ անհիծյալն այդ:

Մոտենում ու հեռանում եմ,  
Ինչ սարսուռն է համակում ինձ.  
Հենց որ անցնեմ այդ սահմանը,  
Կծիծաղեմ ես բերկրալից:

—69—

Շշնչում է, չի հեռանում  
(Ազատութունն սպանված է).  
«Ով մեռնել է կարողանում,  
նրա հոգին վեհացած է:

Գիտցիր, որ դու միայնակ ես,  
ծրտի գաղտնիքն՝ այնքան դյուրօրին...  
նայի՛ր. սառը մի հոսանք է,  
և րտեղ մանուկ է ամեն ինչ...»

ես վազում եմ: Թո՛ղ, անիծյա՛լ,  
Ա՛խ, ի՛նչ անգութ ցավ ու տանջանք.  
Թող հանդ ու ձյուն ընկնեմ դարձյալ,  
Գրկեմ գիշերն ուռնու տակ:

Ազատից էլ ազատ սիրող  
Ազատ սրտի ազատութուն...  
Եվ ցավերի ցավը ցավող  
Քեզ ծուռ ճամփից կրերի տուն:

8

Օ, ինձ ի՛նչ վերջալույսը բոսոր,  
Բաժանման տագնապներն ահալի:  
Ամեն ինչ աշխարհում պար է սոսկ,  
Հանդիպում՝ զողացող ձևաքերի:

ես տեսնում եմ այտերդ դալուկ,  
ես քո քայլքն եմ որսում կարապի,  
ես լսում եմ խոսքերդ խորունկ,  
ես սիրում եմ անունդ նրբին:

Եվ իմ նոր երազներն են սուրում,  
Տագնապում հոգնաբեկ իմ ճամփան...  
Ու զեռ չի կարող իր ձյուններում  
Ինձ ծածկել ճերմակ քողը ձմռան...»

Թափվեցե՛ք, պտտվե՛ք, տանջեցե՛ք,  
Փաթիլնե՛ր, սառնաշունչ դուք իմ լուր...  
Իմ հոգու նուրբ լարնե՛ր, խղվեցե՛ք,  
Ցրվեցե՛ք, լքացե՛ք, այլովեցե՛ք...

Ո՛վ դու ցուրտ, ո՛վ իմ ցուրտ, իմ սառա՛ծ,  
Իմ հոգում կա հիմա կրքի հուր...  
Սի՛րտ, դարձի՛ր հառաչող մենակյաց,  
Օ՛, հիմնե՛ր, գնացե՛ք դուք անդարձ...

Նորից թռչում, թռչում. թռչում,  
Ձյունն է իստնում, գնդում-հնչում  
Հողմը սաստիկ,  
Ձյունակայծիկ...

Որպես տեսիլք, քնքո:  
Աղջիկների  
Անցար ձնե հարթ:  
Ու սլացար  
Պտույտով անվերջ...

ես լսում եմ քո խոսքերը,  
Տեսնում դալուկ քո այտերք,  
Դեմքիդ նայում...

Ինչ ասել չեմ կարողանում,  
Կհաղորդեմ մի ժպիտով...  
Բա՛խտ իմ, բա՛խտ իմ, գիշերն ընդ մեզ:  
Դու երերուն արահետով  
Դարձյալ կթռչես...  
Գիրկն աններով  
Իրանդ ձիգ,  
Ձնե փռչին ելավ երկինք  
Հառաչով,  
Շառաչով...

Բուքը դարձյալ երգ է ասում,  
Փչում, պտտում էլի...

Եվ ամեն ինչ տեսիլք է, սուտ...

Եվ արբանքն է ձնն թասում

Զնգում

Փրփրալի...

Հարկի՛ր, թո՛ր,

Սի՛րտ իմ, լո՛ր,

Ծածկի՛ր հետքերն աղջկա.

Մահ չկա:

Լույսն է

Մթնում թափառում,

Ցավս խորն է

Աշխարհում...

Եվ նա կրկին պարն է բռնում

Վերադարձի...

Հողմն է երգում: Ես լսում եմ

Զայնդ քաղցրիկ:

Դու շրջան ես մտնում կրկին,

Մի ակնթարթ երևալով

Քո երկրային

Բարեկամին...

Սա ի՞նչ պար է, արդյոք: Դու ի՞նչ լույսով ես ինձ

Քեզ մոտ կանչում այդպես:

Անդուլ պտույտներից

Դու ե՞րբ պիտի հոգնես:

Այս ի՞նչ հնչյուններ են,

Ի՞նչ եմ զողում այսքան:

Ճմլված ձայնե՞ր են,

Եվ ազատ Ռուսաստան:

Եվ իբրև խենթ պտույտ, և իբրև երազանք,

Երկրագունդն է վազում, ու գետինն է բացվում,

Եվ իբրև գծություն, և իբրև տառապանք,

Եվ հուզմունք, և թև մահ, և սիրանք, մոռացում,

Դու թռչում ես, թռչում,

Զեպքերդ տարածել ես

Առաջ...

Եվ երգն է սուրում աննահանջ...

Եվ զարմանք շողերում դու անվերջ շողում ես

Ու խիզախ կաքավում:

Օ՛, երգե՛ր, օ՛, սիրա՛նք, օ՛, դիմա՛կ, կործանու՛մ.

Հարմոնի՛ կա, դու՛ ես:

9

Հարմո՛նիկա, հարմո՛նիկա,

Երգի՛ր, վառի՛ր սիրտը մեր,

Հրանունկնե՛ր, դուք զարունքվա

Դեղին-դեղին ծաղիկներ:

Մինչ լույս սուլլով ու շվոցով

Զրոսնելով սիրակեզ,

Քփիկները շշնջոցով

Ինձ գլխով են անում, տե՛ս:

Ու ես տեսա. իմ գեղուհին

Շուրջպար մտավ թևարձակ,

Մաղկունք նետեց նա բուրբին

Ու երգելուց թուլացավ...

Իմ դավաճա՛ն, իմ խորամա՛նկ,

Իմ նենգամի՛տ, պարիթ խենթ,

Իմ սպառված հոգում անտակ

Դու թույն եղիր առհավետ:

Ես կգժվե՛մ, կգժվե՛մ ես,

Ա՛խ, սիրու՛մ եմ քեզ սրտանց,

Որ դու մեզ ես, դու գիշեր ես,

Ոտից գլուխ արբեցած...

Որ խլել ես դու իմ հոգին,

Թունավորել խենթորեն,

Որ ես քե՛զ եմ երգում, անգի՛ն,

Ու երգերս թիվ չունեն...

Աշխատի՛ր, տքնի՛ր, աշխատի՛ր համառ,  
 Ու կզարգարվես տգեղ սապատով՝  
 Քո երկար, ազնիվ գործերի համար  
 Եվ երկար, ազնիվ քո աշխատանքով:

Ուրիշը կզգա բերկրանքը տոնի,  
 Ուրիշը կերգի երգերդ բանաված,  
 Ուրիշների հետ կինը զինվորի  
 Շուրջպարի կերթա՝ ձեռքերը կանթած:

Իմացիր, որ դու մտնելով շուրջպար՝  
 Ուրիշից էլ լավ կարող ես պարել,  
 Որ կարող ես դու ավելի հարմար  
 Ոսկեկար ու լայն քո գոտին լարել:

Որ քո հասակն ու իրանն ես պահել  
 Ուրիշներից նուրբ ու շատ սլացիկ,  
 Որ գեղեցիկ է այն կինը ջահել  
 Իր շուրջը խմբված մյուս կանանցից:

Ախ, քաղցր է, քաղցր, քաղցր ավելի.  
 Աշխատել, մինչև լույս իջնի բարի,  
 Իմանալ, որ քաջ կինը զինվորի  
 Գլուղից զուրս եկավ, մտավ շուրջպարի:

## 11

Ու ծնկների մոտ հանդիստ եմ առնում,  
 Մեկների մոտ հին ու գաղտնի սիրո,  
 Շքամուտքի դեմ մրրիկն է ոռնում՝  
 Ընդմակ փոթորկի հրդեհ բերելով:

Բայց նուրբ անունդ եմ կրկնում անվերջ՝  
 Քաղցրությամբ, սիրով և հիվանդագին,  
 Համբուրում թաքուն քղանցքների պերճ,  
 Իրբ որ մրրիկն է երգում մալեզին:

Հարբած ու դաժան, իմ բանտում, ավա՛ղ,  
 Դու գիշերեցիր, սիրտ իմ սիրելի,  
 Եվ թարթիչներիդ շարքերը խաղաղ  
 Փակեցին ձյունե ծաղիկներն էլի:

Կարծես թե վաղքը շավարտած լրիվ՝  
 Ուժասպառ եղա մրրիկի տակ ես,  
 Ահա իմ առջև ծնվեց ձյուններից  
 Մի ծաղիկ սառը, անկենդան ու հեզ:

Անուշ թախիծով, թախիծով գաղտնի,  
 Ինչպես թափվող ձյուն ծաղկաթերթերից,  
 Ձյունե աղջկա անունը նախկին  
 Դեռ գուրս է թռչում իմ բաց շուրթերից:

ՄԱՀՎԱՆ ՄԱՍԻՆ

էլ առավել հաճախ քաղաքի մեջ շրջում,  
էլ առավել հաճախ տեսնում դեմքը մահվան  
Ու ժպտում եմ դատող իմ ժպտողվ: Գե, ինչ,  
ես այդպես եմ ուզում: Այդ ձևով եմ ուզում  
ես իմանալ, որ նա այցի կգա և ինձ:

Անցնում էի դանդաղ ես խճուղով մի լայն:  
Ոսկե օրն էր ննջում խիպարների վրա,  
Ցանկապատից անդին դաշտը ձիարշավի  
Կանաչին էր տալիս արևի տակ փոված:  
Գարնան շնչից ուռած խատուտիկներն այնտեղ  
Ու ցողուններն այնտեղ խաղաղ ննջում էին  
Շողերի տակ շոյիչ: Իսկ ավելի հեռվում  
Նստարաններն էին, որ տափարակ ծածկով  
Անդամ էին ասես դատարկապորտ մարդկանց  
Եվ պճնամուկ կանանց բազմութունը: Գունեղ  
Դրոշակներ էին այսուայնտեղ ծփում:  
Եվ անցորդներ կային ցանկապատին նստած,  
Որ լուռ դիտում էին ձիարշավը:

Քայլում էի, լսում վազքը նժույզների  
Փափուկ ու տաք հողով, լսում արագացող  
Գոփյունները նրանց: Հետո՝ հանկարծ մի ճիշ-  
«Ընկա՛վ, ընկա՛վ»: գոռում, աղաղակում էին  
Ցանկապատին նստած անցորդները,  
Իսկ ես թոա իսկույն ինչ-որ մոտիկ կոճղի  
Եվ ամեն ինչ տեսա միանգամից: Հեռվում  
Խայտաբղետ հագած հեծյալները  
Թռչում էին դեպի սյունը բարակ:

Նրանցից ետ ընկած մի անհեծյալ նժույզ  
Վազում, վեր էր նետում ասպանդակները իր:  
Իսկ գանգրահեր, բարակ կեչիներից այն կողմ  
Եվ ինձ այնքան մոտիկ՝ դեղին համազգեստով  
Մի հեծյալ էր ընկած կանաչ ծիլերի մեջ,  
Ընկած մեջքին, դեմքը՝ դեպի երկիրը լուրթ,  
Որ շոյող էր այնպես: Կարծես թե նա այդտեղ  
Մի ողջ դար էր պառկել՝ ձեռքերն այդպես փռած  
Ու ոտքերը սեղմած: Այնպես լավ էր պառկել:  
Եվ դեպի նա արդեն մարդիկ էին վազում:  
Հեռվից, փայլեցնելով ճաղերն անիվների,  
Մի բաց կառք էր սուրում: Մարդիկ, մոտենալով,  
Բարձրացրին նրան...

Եվ ահա կախ ընկավ  
Ոտքը անօգնական, որին գրկել էր կիպ  
Փողքը համազգեստի, և գլուխը սահեց  
Նրան բարձրացնող մարդկանց ուսերն ի վար...  
Կառքը մոտիկ եկավ: Զգուշորեն այնպես  
Ու քնջորեն այնպես բարձրացրին իսկույն  
Նրանք այդ ճտային դեղնությունն ու դրին  
Բարձիկներին կառքի... Մի մարդ ելավ, կանգնեց  
Կառքի ոտնատեղին և բռնելով նրա  
Ոտքն ու գլուխն, իսկույն անշարժացավ տեղում:  
Գոռոզ կառապանը սանձերն արագ ձգեց,  
Եվ ընթացավ կառքը, փայլեցնելով կրկին  
Անիվների ճաղերն ու կողերի ներկը...

Որքան լավ է մեռնելն ու ազատ է որքան:  
Նա ողջ կյանքում վարգել ու խորհել էր համառ  
Առաջինը լինել: Եվ սլացքի պահին,  
Երբ հևասպառ նժույզն հանկարծ ոտքը ծալեց,  
Նա ծնկներով արդեն թամբն անդոր էր պահել,  
Եվ պոկվեցին ոտքից ասպանդակներն իսկույն,  
Ու ցնցումից նետված, նա տապալվեց գետնին,  
Նա ծոծրակով խփվեց հողին հայրենական,  
Գարնանային հողին՝ սիրալիք ու տաքուկ...  
Եվ այդ պահին գլխում ծնունդ առան միակ

Մտքերը պետքական: Եվ առնելով ծնունդ,  
նույն պահին էլ մեռան: Եվ աչքերը մեռան:  
Եվ դին երազանքով վեր է նայում հիմա:  
Այդպես լավ է, ազատ:

Ես գետափով մի օր գնում էի դանդաղ:  
Բանվորները հեռվից ձեռքի սայլակներով  
Աղյուս էին կրում, ածուխ ու փայտ:  
Գետը փրփուրի մեջ առավել էր կապույտ:  
Բանվորների արձակ օձիքների տակից  
Յուրեւ էին նրանց կրծքերն արևախառն,  
Եվ լուսավոր աչքերն անծայր Ռուսաստանի  
Փայլում էին խստիվ թուփս դեմքերի վրա:  
Եվ հենց այդտեղ մի խումբ բորիկ երեխաներ  
Դեղին ավազն իրենց ներբաններով հունցում  
Եվ զոզանում էին մերթ փայտ, մերթ աղյուսներ,  
Մերթ գերաններ փոքրիկ: Հետո ծլկում էին,  
Յուլացնելով իրենց կրունկները կեղտոտ:  
Իսկ մայրերը նրանց, որ կախ կրծքեր ունեն  
Շարքի տակ կեղտոտ, սպասելով այնտեղ՝  
Նրանց բերած ավարն իսկույն խլում էին,  
Մոծրակներին տալով պինդ հայհոյում էին  
Եվ հետանում էին բեռների տակ կքած:  
Իսկ մանուկներն իսկույն իրենց ուրախ խմբով  
Վերադառնում էին ու կողանում էտրից  
Մեկը՝ փոքրիկ գերան, մեկը՝ աղյուս կամ փայտ...

Եվ տարածվեց հանկարծ ջրի ճողփյուն ու ճիւղ:  
«Ընկավ, քնկավ». նավից գոռում էին դարձյալ:  
Եվ բանվորը, թողած բռնակն իր սայլակի,  
Ձևաքով ցույց էր տալիս գետում ինչ-որ մի տեղ:  
Եվ մի փայտաբղետ շապիկների ամբոխ  
Արանում էր այնտեղ, ուր հենց քետի ափին,  
Խոտի մեջ ու քարի՝ օղու շիջ էր բեկած:  
Մեկը կարթ էր բերում:

Իսկ ցքերի մեջ,  
Ռդանը խփված էին հենց ափի ժուտ, ջրում.

Թեթևորեն ճոճվում, օրորվում էր մի մարդ՝  
Հագին՝ շապիկ մի հին ու պատռուված շալվար:  
Մեկը բռնեց նրան: Մեկ ուրիշը օգնեց,  
Եվ մարմինն այդ ձգված, երկարավուն,  
Որից առվի նման ջուր էր հոսում,  
Դուրս քաշեցին գետից ու դրեցին ափին:  
Ստտիկանը, թուրն իր քարեքար քարշ տալով,  
Չգիտես թե ինչու, այսն իր ջրահեղձի  
Թրջված կրծքին դրեց, ուզեց, հավանաբար,  
Սրտի զարկը լսել: Հավաքվեցին մարդիկ,  
Եվ ամեն նոր եկող նույն հարցերը տվեց,  
Նույն հարցերը հիմար. թե՛ ե՞րբ է ջուրն ընկել,  
Ինչքա՞ն ժամանակ է նա մնացել ջրում  
Եվ ինչքա՞ն էր արդյոք, այսպես ասած, խմել:  
Հետո կամաց-կամաց ցրվել սկսեցին,  
Ու ես էլ իմ ճամփով հեռանալով գանդաղ,  
Լսում էի, ինչպես մի եռանդուն բանվոր,  
Որ խմած էր անշուշտ, ի լուր ամեննցուն  
Ազդարարում էր լուրջ, թե ամեն օր կյանքում  
Որքա՞ն, որքա՞ն մարդ է կործանում այս գիներն:

Գնամ, դեռ թափառեմ: Քանի արև դեռ կա,  
Քանի շոգ է, քանի գլուխս բուք է դեռ,  
Ու թալուկ է միտքս...

Սի՛րտ իմ, կյանքում դու իմ  
Ուղեցույցը եղիր: Եվ ժպտալով զննիր  
Մահը: Հոգնես պիտի և անկարող լինես  
Տանել կյանքն այն ուրախ, որով ես եմ ապրում:  
Անկարող եմ մարդիկ տանել մի այնպիսի  
Ատելություն և սեր, որ ապրում է իմ մեջ:

Ուզում, միշտ եմ ուզում գինի խմել, նայել  
Մարդկանց աչքերի մեջ ու համբուրել կանանց,  
Ու հուր կրթով լցնել երեկոները իմ,  
Նրբ ցերեկով տոթք խանգարում է, որ ես  
Նրազեմ ու երգեմ: Եվ աշխարհում լռեմ  
Սուլոցները քամու...

## ԼԾԻ ՎՐԱ

Իրիկնային նիրհող այս լծի հետ ահա  
ես զրույց եմ անում երգի վսեմ ոճով:  
Բարձր սոճիների նրբին թավուտներից,  
Ափի ավազուտից, խորթից շիրմատան,  
Ուր կանթեղներ կան վառ ու աղջամուղջ կա գորշ,  
ես հղում եմ նրան երգն իմ սիրահարված:

Ձի նկատում նա ինձ, դա պետք էլ չէ բնավ:  
Որպես հոգնած մի կին նա ներքևում պառկել՝  
Երկնքին է նայում, մշուշվում է դանդաղ,  
Մշուշով է սնում հեռաստանը դեմի  
Եվ երկնքից խլում վերջալույսը ամբողջ:  
Քմայքները նրա կատարում են բոլորն՝  
Այն նավակը նեղլիկ, որ ջրերն է շոյում,  
Ե՛վ այն սոճիների շարքը բարակիրան,  
Ե՛վ այն լուսացույցը, որ հեռավոր փից  
Իր կրակն է կանաչ՝ արտացոլում լծի  
Այն ջրերում, որոնք շատ են վարդագունած:  
Դեպի լիճն է սողում օձը եռաչքանի  
Իր պողպատյա միակ հնարավոր ճամփով,  
Եվ, սուլոցից առաջ, լիճը բերում է ինձ  
Նրա խոպոտ աղմուկն ու սողացող ձայնը:  
Ելուստին եմ կանգնած: Եվ ինձանից վերև  
Գրանիտյա մի մութ շիրմաբար է: Ցածում՝  
Մշուշի մեջ ճամփան ճերմակին է տալիս:  
Եթե ցածից մեկը ինձ դիտելու լինի,  
Կվախենա անշուշտ. ես անշարժ եմ, գլխիս  
Մի լայնեզր գլխարկ, իմ ձեռքերը խաչել,  
Շիրիմների մեջ սև ես կանգնած եմ ահա  
Այնպես վայելչակազմ և աշխարհին այնպես  
սիրահարված:

Եվ սակայն մարդ չկա, որ ինձ դիտի: Ցածում  
Երթևեկում են լոկ սիրահարված զույգեր,  
Որ գործ չունեն բնավ վարում փոված լճի,

Ոչ էլ ինձ հետ, որ լուռ վերևում եմ կանգնած:  
Այդ զույգերին պետք է լոկ մարդկային հառաչ,  
Ինձ սոճու և ջրի հառաչանքներ են պետք:  
Իսկ այդ գեղեցկուհուն՝ լճին, պետք է, որ ես  
Այսպես անտես կանգնած, երգեմ վսեմ մի հիմն  
Այն մասին, թե որքան առավուտները ջինջ,  
Որքան սլացիկ են սոճիներն ու որքան  
Ազատ է իմ հոգին:

Բոլոր զույգերն անցան: Օդն առավել կապտել,  
Ճերմակել է մութը: Եվ տեսնում եմ ցածում  
Ինչ-որ մի աղջկա շորի թեթև ծփանք:  
Նա մտախոհ անցավ, ճանապարհը հատեց  
Եվ, ինձ շտենեղով, նստեց մենակ ու լուռ  
Ինչ-որ գերեզմանի քարե աստիճանին:  
Կիսադեմքն եմ տեսնում: Եվ չիմանա թող նա,  
Որ ես գիտեմ հաստատ, թե ինչու՞ է թախծում  
Եվ ի՞նչ տենչեր ունի: Հեռվում ամառանոցն  
Իր լույսերը վառեց: Այնտեղ ինքնանոններ,  
Սիգարի ծուխ է լուրթ ու ծիծաղ է տափակ:  
Իսկ ես այստեղ եկավ առանց ուղեկցողի...  
Եվ նա հավանաբար, այո՛, հավանաբար  
Քշի այն սպային, որ կիպ բաճկոն ունի,  
Իսկ շավարը իբրև խողովակներ հագել  
Ու հետույքն է շարժում:  
Եվ աղջիկն է նայում մշուշներից անգին,  
Լճից, սոճիներից, բլուրներից անդին,  
Ինչ-որ հեռու-հեռու, այնքան հեռու մի տեղ,  
Որ ես ինքս անգամ անկարող եմ նայել:

Օ՛, բարալիկ, օ՛, նուրբ... Ու ես արագորեն  
Իմ մտքի մեջ նրան անուններ եմ տալիս.  
Եղիր Ադելինա, Մարյա, Տյոկլա եղիր,  
Այո՛, Տյոկլա եղիր... Խոհուն դիտում է նա  
Քուլաները մութի... Ախ, կքշի՞ ինչպես:  
Սպան մոտ է արգեն՝ ճերմակ ու կիպ բաճկոն,  
Վրան՝ սրած բեղեր, կոճաձև մի քիթ

Եվ մի տափակ բլիթ՝ գլխարկի տակ կթած...  
Նա մտածեցավ ահա... ձեռքն է սեղմում... շոտում  
Իր բիբերը՝ նրա աչքերի մեջ վճիտ...  
Ես դամբանի կողքից առաջ եկա նույնիսկ...  
Հանկարծ... երկարատև մի շպարտեղով պաշտում,  
Քեանցուկ է անում, տանում ամառանոց:

Քրքջում եմ, վազում, սլանում եմ վերև,  
Նրանց վրա նետում սոճու կոներ, ավազ,  
Բղավում եմ, պարում շիբիմների մեջ ես՝  
Անտես, բարձրահասակ... Եվ գոռում եմ. «Տյոկլա,  
Հե՛յ, դու, Տյոկլա»... Նրանք վախեցած են, շշմամ,  
Եվ շփտեն նրանք՝ որտեղից են թռչում  
Սոճու կոներ, ավազն ու քրքիչը...  
Սպան արագացնում իր քայլերն ու սակայն  
Չի մոռանում շարժել հետույքը, իսկ աղջիկը  
Ամուր կպել նրան ու համարյա վազքով  
Հետը քարշ է գալիս...

Հե՛յ, ձեզ բարի գիշեր:  
Ես վազում եմ, գնում, կանգնում գառիթափին,  
Արտացոլվում լճում... մենք տեսնում ենք իրար:  
Ես գոռում եմ. «Ողջու՛յն»... Եվ անտառն է ահա  
Գեղեցկուհու ձայնով պատասխանում. «Ողջու՛յն»:  
Ես գոռում եմ դարձյալ. «Մնաս բարո՛վ»,  
Պատասխանում է ինձ. «Բարո՛վ գնաս»:  
Եվ միայն լիճն է լուռ: Մառախուղ է թեև,  
Սակայն հստակորեն արտացոլվում ենք մենք՝  
Քե ես ու թե բոլոր գաշնակիցները իմ՝  
Ճերմակ գիշերն, աստված, նոճիներն ու քարը...

Եվ գիշերն այդ ճերմակ ու մտախոհ  
Ուղեկցում է ինձ տուն: Եվ քամին է զարկում  
Իմ հրդեհվող գեմքին: Վազոններն են թռչում...  
Եվ ճերմակում է այգն իմ սենյակում արդեն:  
Ամենուրեք է նա՝ իմ գրքերի վրա,  
Սեղաններին, պատին, բազկաթոռին  
Եվ նամակի վրա արախառուհու,

Որ խաղում է միայն սղբերգական դերեր:  
«Ես հոգնած եմ սաստիկ, ամբողջովին հիվանդ:  
Ինձ ծաղիկներ պետք չեն: Ինձ գրեցեք միայն:  
Ներեցեք և այրեք իմ այս դառանցանքը»...

Եվ նվազում խոսքեր... Եվ ձեռագիր մի ձիգ,  
Հոգնած ու ձիգ, ինչպես տուտը իր քղանցքի...  
Եվ տանջանքով այրվող, հուրհրատող տառեր,  
Ինչպես քարերն այն վառ՝ վարսերի մեջ իր սև:

### ՀՅՈՒՄԻՍԱՅԻՆ ԾՈՎՈՒՄ

Ի՛նչ են զարձրել ծովի ափը նրանք՝  
Ֆրանսեներն ու կանայք այն պճնամուր:  
Սեզաններ են շարել, ծխում, ծամում,  
Լիմոնազ են խմում:  
Հետո թափառում են ծովափով մեկ,  
Քրքջալով դժկամ և օդն աղի  
Բամբասանքով անվերջ վարակելով:  
Մակուլիավարները հետո նրանց  
Մանձաղուտն են տանում մակուլյկներով՝  
Մածկած քաթաններով կոկետորեն:  
Աչնտեղ նրանք իրենց զվարճալի  
Տելյուրներն ու կասյուլյո մունդիրները  
Թեթև լողազգեստի փոխարինած,  
Բացած ձկաններն ու կրծքներն իրենց՝  
Աղմուկ-աղաղակով ջուրն են սուզվում  
Ու ոտքերով անկարգ շմժժփուցեում:  
Գոռում են, աշխատում ապացուցել,  
Քե զվարճանում են, ուրախանում:

Իսկ այնտեղ՝ վերջապը երկնքից  
Արարել է գավաթ մի բազմերանգ:  
Արշալույսն է գրկել վերջալույսին,  
Եվ քույրերը երկու երկինքների

Հյուսում են մեկ մշուշ՝  
Մերթ վարդագույն ու մերթ կապտակոճակ,  
նվ ծովի մեջ սուզվող ամպը կարծես  
Օրհասական ցամամբ տեղում է հուր՝  
Մերթ շառագույն ու մերթ երկնաերանգ:

Բարակ սեպի նման ծովը խրված  
Մի ծովապատենեղից բորբոսնապատ  
Մենք կարդացինք բառեր. «Քեզ հետ եմ միշտ»,  
«Աստ եղել է Կուլյան կատյայի հետ»,  
«Եղել է արեղա Դիպորը,  
Եպասարկու Իսիդորն է եղել աստ,  
Շատ է զարմանալի բանը աստծու»:  
Մենք կարդացինք, ապա դուրս եկանք ծով՝  
նստած մոտորային մի հաստափոր նավակ,  
Բենդինի հոտ, փնչոց: Զրում մեր ետևից  
Երկու թև է վազում: Զգվում է հետքն արագ,  
Ես թողնելով ափին ձանձրացողներին,  
Մակույկներ ու փարոս, նեղ հրվանդան,—  
Մենք նետվեցինք խմբով խայտաբղետ  
Գեպի ջրերն աղի ու լայնահուն:

Մեր թիկունքին, հեռու հորիզոնում  
Հրդեհվում է լոին մի հրացուլք:  
Զրում «Վոլնի» կղզին ձկնորսական  
Փռել է իր տափակ մեջքը այնպես,  
կարծես կենդանի է մի ծովային:  
Իսկ առջևում՝ ծովի հեռաստանում  
Առկայծում են լույսերը նավերի,  
նվ մաքսատան նավի լուսարձակից  
Շաղ է գալիս խուրձը ճառագայթի:

նվ մենք սուզվում ենք մով մշուշի մեջ,  
Ցցվել է մեր առջև, ծովի վրա,  
Նշանաձողերի եռանկյունին՝  
Փակված ֆարվատերի ավելներով...  
Հեռվում ձկնորսական նավերն են թույլ ճոճվում  
Նշանաձողերից նշանաձող...

Մովը հանդարտված է: Բոլոր-բոլոր  
Առագաստների տակ կանգնած է նա՝  
Մի զրոսանավ՝ ծովի գեղեցկուհին,  
Բարակ կայմի վրա փոքրիկ լապտեր,  
Որ վառվում է, իբրև մի աղամանդ՝  
Երկնքի ճակատին փայլատ ու մուխ:

Այնտեղ, լիակատար լուսթյան մեջ,  
Հյուսվածքի մեջ շողուն հանգերձանքի,  
Մարդիկ ձեռքերն իրենց խաշած կրճքին՝  
նստոտել են բացգույն գլխարկներով,  
Հովարները քաշած խիստ դժբերին:  
Իսկ մեջտեղում, ուղիղ կայմի առաջ  
կանգնել է լռակյաց մի նավաստի  
նվ նայում է՝ մթնած ամբողջապես:

Մենք զրոսանավն ենք շրջանցում լուռ,  
նվ քաղաքավարի, հանգիստ ձայնով  
Մեզնից մեկը հարց է տալիս այսպես.  
«Ցանկանում եք բուքսիր»: Ու խիստ մի ձայն  
Պատասխան է տալիս իր պարզությամբ զոռոզ.  
«Շնորհակալ եմ, ո՛ր»:

Ես թողնելով նրանց՝ լիահոգի,  
Աղերսագին նայում ենք հեռացող  
Գեղեցկուհու շքնաղ սիլուետին՝  
Առագաստների տակ բոլոր-բոլոր...  
Ու վառվում է անգին աղամանդը  
Հառնոզ աղջամուղջի թուխ ճակատին:

### ԱՎԱԶՆԵՐՈՒՄ

Տանել չեմ կարող բառակույտը սին  
Սիրո խղճուկ ու մաշված խոսքերի՝  
«Ինչի՞ մնես», «Քո՞նն եմ», «Սիրում եմ».

«Հավե՛տ»:

Գերվել չեմ սիրում: Հպարտ հայացքով,  
Նայում եմ շքնաղ կնոջ աչքերին

Եվ ասում. «Հիմա գիշեր է,  
Հետո

Արևոս ցերեկ կլինի: Արի՛.  
Արի տիրի՛ր ինձ, ամենահաղթ կի՛րք,  
Իսկ վաղը կերթամ ու ապատ կերգե՛մ...»

Պարզ է իմ հոգին: Սնել են նրան  
Մոճու խեժի բույրն ու աղի քամին  
Փոթորկոտ ծովի: Եվ նման է նա  
Իմ արևախանձ, հոգմահար դեմքին.  
Եվ շեղեցիկ եմ

ես այն ժլատ ու զու՛սպ գեղեցկությամբ,  
Որ ավազներին և Հյուսիսային ծովին է հատուկ...

Այսպե՛ս էի ես խորհում, քայլելով մեր ու

Ֆիննական

Յահմանագծում, և ունկնդրելով խրթին զրույցին  
Կանաչ աչքերով մազոտ ֆիններին:  
Չորս կողմը լուռ էր: Կառամատույցի բազրիքի

առաջ,

Փնշում էր արդեն պատրաստի գնացքն,

Ու մեր մաքսատան

Պահակախումբը հանգստանում էր ձորակի եզրին.  
Երկաթգծերի ավարտման տեղում:  
Այստեղից մի նոր երկիր էր բացվում,  
Եվ անօթևան մի ուսաց մատուռ  
Նայում էր անհա՛յտ, օտա՛ր այն հողին:

Այսպե՛ս էի ես խորհում: Եվ ահա, նա եկավ

հանկարծ

Ու կանգնեց բլրի գառիվեր լանջին: Աչքերը նրա  
Շիկագույն էին դարձել արևից ու ավազներից.  
Եվ խոպոպները, որ խեժո՛տ էին սոճիների պես,  
Վա՛ր էին թափվում նրա ուսերից երանգով լազուր:  
Եկա՛վ, հայացքին իմ գազանափին  
Իր գազանային հայացքը խաչե՛ց,  
Բարձր բրբջաց,

Շարտեց վրաս մի փունջ խո՛տ

Ու մի

Բուռ ոսկե ավա՛զ,

Հետո վեր ցատկեց

Եվ թռչկոտելով սուրա՛ց լանջն ի վար:

Ես երկար նրան հետապնդեցի: Չոր թիումներից  
Քրքրվել էին շորերը հագիս, և արյունոտվել  
Եվ ձե՛ռք, և երե՛ս... Հալածու՛մ էի ու կանչում նրան,  
Ինչպես գազանի՛ն. նորի՛ց հալածում ու նորի՛ց

կանչում,

Եվ ձայնն իմ կրթո՛ւ՝ եղջերափողի ձայնի էր նման...

Իսկ նա լոկ թեթև հետքե՛ր էր թողնում շարժուն ավազին,

Եվ սոճիների մեջ անհետացավ,

Երբ մթնշաղը հյուսվեց ծառերին:

Եվ ես պառկած եմ՝ վազքից շնչասպառ,

Մենակ, ափազում: Իմ բոցավառված աչքերի առաջ

Դեռ վազու՛մ է նա, անզուսպ բրբջում,

Քրքրում են ոտք, վարսեր ու մարմին

Եվ շրջազգե՛ստը՝ քամուց ծածանվող...

Պառկած խորհու՛մ եմ. «Դիշե՛ր է այսօր,

Վա՛ղն էլ կլինի գիշեր,

Բայց ես չե՛մ շարժվի այս տեղից,

Մինչև չհասնե՛մ-չթոնե՛մ նրան, ինչպես գազանի,

Եվ փողի ձայնով նրան կանչելով.

Չկտրե՛մ նրա ճամփան ու շասե՛մ.

«Դու ի՛մն ես, ի՛մը»:

Եվ ճա ինձ ասի.

«Ես քո՛նն եմ, քո՛նը...»

1907

## ԱՇՆԱՆԱՅԻՆ ՍԵՐ

1

Սաղարթների մեջ՝ ժանգագույն ու թաց,

Երբ որ արոսն է լուռ շառագունում,

Երբ որ դահիճը ձեռքով ոսկրացած

Մի վերջին դամ է ափի մեջ խորում.

Երբ արծաթ գետի ծփանքի վրա՝  
Իմ խոնավ ու գորշ բարձունքում անանց,  
Իմ դաժան երկրի դեմքի հանդիման  
Ես օրորվում եմ իմ խաշին գամված,

Այնժամ տեսնում եմ ես խորունկ հեռուն  
Արյունի միջով արտասուքներին,  
Որ նավակի մեջ, գետի հետ անհուն  
Քրիստոսն ահա ինձ մոտ է գայիս:

Նույն ցնցոտին է նա հագել էլի,  
Եվ նույն հույսերն են աչքերում նրա,  
Եվ խեղճ նայում է հագուստի միջից,  
Մեխի անցքեր են ձեռքերի վրա:

Տե՛ր իմ, տխուր է երկիրս էլի,  
Ուժից ընկնում եմ իմ խաշին գամված,  
Արդյո՞ք նավակդ կհանգրվանի  
Իմ խաշելության բարձունքի դիմաց:

2

Եվ ահա չարդվել են բամուց, կտրատվել  
Թփերը թևաթափ ուռնու:

Եվ ճանապարհի փոշու հետ խառը  
Այտերի վրա մոռյլ ծերության արձագանքն է լուռ:

Բայց մութ ակնախոռոչներում  
Անիրական փայլով նայեցին, փայլփլեցին աչքերը:

Եվ ուրախությունը, և փառքը,  
Ամեն ինչ անուն արտացոլման մեջ է  
Նվ հեռուններում:

Բայց տրորված խոտերը տխուր են,  
Եվ տերևները պտտվում են մերկ անտառում:

Եվ երազում եմ, և երազում եմ, քեզ երազում եմ,  
Իմ անցյալ արև,  
Եվ քեզ խղճում եմ, խղճում եմ էլի...

Օ, հիմար իմ սիրտ,  
Միծաղկոտ երեխա,  
Ե՛րբ կդադարես անվերջ խփվելուց:

1907

\* \* \*

Ամառ է խոնավ: Ես իմ անկողնում  
Պառկած եմ հիվանդ: Իմ կուրծքն է խուժում  
Ինչ-որ մի տաք բան, ինչ-որ կիզիչ բան:  
Իսկ լույս գիշերվա ստվերների մեջ  
Շներն են իմ տան շուրջը պտտվում թունդ հաշոցներով:  
Ու ես օտար եմ մերոնց մեջ կարծես: Անարյուն եմ ես  
Արյունակցական իմ շրջապատում: Հարազատութուն  
Չեմ զգում բնավ: Մարդիկ ինձ մի քիչ աչելի պակաս  
Ձգվանք են բերում, քան իմ սպանած այս մոծակը շար:  
Եվ մոմը վաղուց լուսավորում է գրքի այն տեղը,  
Որտեղ ձանձրալի պրոֆեսորը  
Մոծակի նման իմ ականջներին բզզում է անվերջ,  
Թե կինը մեզ մոտ ճնշված է իրավ,  
Եվ դրա համար բախտը նման է բանվորի բախտին:  
Կա՛ց: Ա՛յ մի նկար. ծեր պրոֆեսոր՝  
Կոկիկ, լվացված, որը տպել է  
Երեսունհինգ գիրք: Համբերի՛ր մի քիչ:  
Այդ դու՞ ես ասում՝ բանվորը ճնշված:  
Սպասի՛ր, լսի՛ր. զարնանը տեսա ես մի խիզախի,  
Բանվորի, որը համարձակորեն կգնա ի մահ,  
Եվ նրա հետ էլ՝ բարեկամներն իր:  
Եվ շեփորները կլուեն մեկից,  
Կանգ կառնեն բոլոր աշխատանքները գործարաններում:  
Եվ բանվորների ոտքերը կընկնի տեղը հաստափոր:  
Այդ դու՞ ես ասում՝ կինը ճնշված է:  
Ես ճանաչում եմ մի կնոջ, որի հոգու ընդերքում

Կա կրակի խորձ: Նա քամու նման թեթև է քայլում:  
Նա ամբողջովին թեթև փոշուց էր ասես թե ձուլված,  
Ճկուն էր, դողող: Ուրեմն, այսպես, ո՛վ պրոֆեսոր:  
Չորս տարեբքների դաշինքը հզոր  
Կոված էր միայն նրա հոգու մեջ:  
Կարող էր մորթել: Կարող էր անգամ  
Հարություն տալ նա: Հապա մի փորձիր  
Ի՛նքդ սպանել ու հարություն տալ: Ի՛նչ է, չե՞ս կարող:  
Կի՛նն ու բանվորը կարող են սակայն:

1907

### ՏԱԻՆԱՅԻ ԵՐԳԸ

Երբ որ օձի աչքերով նեղ  
Աչքերիդ եմ նայում ահեղ,  
Չե՞րք սեղմում ահա,

Չգու՛յշ, օձ եմ ամբողջապես,  
Նայի՛ր, մի պահ թո՛նն էի ես,  
Ու լքել եմ հիմա:

Կորիր դեա. ես այս գիշեր  
Պետք է լինեմ ուրիշի հետ,  
Քո կնոջը գտիր:

Թո՛ղ որ նա թու վիշտը ցրի,  
Թո՛ղ համբուրի, թո՛ղ գուրգուրի,  
Կմտրակե՛մ, կորի՛ր:

Ո՛վ կփորձի մտնել այդիս,  
Ո՛վ կնայի սե աչքերիս,  
Ծս կվառե՛մ նրան:

Գարուն եմ ես, կրա՛կ եմ ես,  
Թո՛ղ որ նա էլ չգա, ում ես  
Սպասում եմ այսքան:

Ահեւ չի՛նի, շահեւ չի՛նի,  
Միայն հնչուն ոսկի՛ բերի,  
Հետո գա իմ կանչին:

Մե՛կ են բոլորը ինձ համար.  
Գլխի վրա նրանց հիմար,  
Խարազա՛ն իմ, շաշի՛ր:

1907

\* \* \*

### Վ. Պյատոն

Անողորմ մայիս, գիշերն սպիտակ,  
Կան մշտական բախոց. դու՛րս արի:  
Ետևում ահա ծուխն է կապուտակ,  
Առջևում խավար՝ կործանումով լի:  
Կանայք՝ աչքներում խելահեղ մի հուր,  
Կրծքներին վարդեր՝ տրորված հավեա:  
Արթնացի՛ր, խոցի՛ր սրերով թո սուր  
Եվ ինձ ազատիր կրքերից իմ խենթ:  
Լայն շրջան մտած՝ լավ է դաշտ գնալ,  
Անցնելով ուղին շուրջպարով հրե,  
Բարեկամի հետ ըմպել ու խնդալ,  
Զարդապսակներ հյուսել քնքշորեն:  
Մաղկունք բաժանել անձանոթ կանանց  
Եվ թախծել, տոկալ, լինել երջանիկ,  
Բայց ավելի լավ՝ ծանր մաճ թոնած՝  
Քայլել թարմաշունչ ցողով լուսայգի:

1908

\* \* \*

Նա եկավ դրսից, սառնամանիքից,  
Եվ, կարմրատակած,  
Սենյակըս լցրեց  
Օձանեկիքի, թարմ օգի բույրով,  
Զրնգուն ձայնով,

Եվ գործիս հանդեպ ո՛չ այնքան պատշաճ  
Շատախոսութիւյամբ:

Դեռ եկած-չեկած՝ ցած գցեց իսկույն

Սովար հատորը գեղարվեստական հայտնի հանդեսի,  
Եվ իսկույն թվաց,

Թե իմ սենյակում, որ մեծ էր կարծես,—

Իսկի տեղ չկա՛:

Սրտմտի՛չ էր ամենը մի քիչ

Եվ անմիտ նաև...

Այնուհանդերձ, նա խնդրեց ինձանից,

Եր «Մակրեթ» կարդամ ես նրա համար:

Դեռ հազիվ էի մոտեցել «Հողի պղպջակներին»,

Որոնց մասին ես անդոր եմ կարդալ առանց հուզմունքի,

Երբ զգացի, որ նա՛ էլ է հուզվում

Եվ ինչ-որ տեղ է ուշադիր նայում...

Պարզվեց, որ մի մեծ ու շալ-շալ կատու

Մի կերպ կառչել է դեմի տանիքին,

Որպեսզի... բռնի երկու համբուրվող աղալնիներին...

Ես սրտնեղեցի... Բայց ամենից շատ ա՛յն բանի համար,

Որ համբուրվողը ոչ թե մե՛նք էինք, այլ՝ աղալնիներն,

Եվ որ... անցել են Ֆրանչեսկայի և Պաոլոյի ժամանակները:

1908

\* \* \*

Ես մեխված եմ այս գինետան խցին.

Հարբածի համար ամեն ինչ մեկ է,

Ահա իմ բախտը՝ կառքով եռածի,

Սուրում է դեպի արծաթե մեզր:

Սուրում է. ահա, սուզվեց խավարում,

Օրերի ձյան մեջ, խորքում դարերի.

Եվ հոգիս է լուկ մերթ ընդ մերթ դաղում

Արծաթե բուքը՝ թուած պայտերից:

Կայծեր են թռչում պայտերի տակից,

Եվ լու՛յս են տալիս մթնում կայծերը:

— 82 —

Եվ թոթովում է զանգակը կառքի,

Որ բախտն անցել է... իմ բախտն անցել է:

Միայն ոսկեղեն լծասա՛րքն է, որ

Շողում է, զնգում մինչ այգաբացը.

Իսկ դու՛, իմ հոգի, համր ու մենավոր,

Հարբա՛ծ-խմա՛ծ ես... խմա՛ծ-հարբա՛ծ ես...

1908

\* \* \*

Իր արցունքներով մեր վրա լացում,

Գարունը կարծես մեր սու՛զն էր անում.

Սղեզնուտի մեջ կրակն առկայծում

Եվ խելքահան էր նծույզին անում:

Նորի՛ց կոչեցիր ինձ «անմարդկային»...

Դու՛, որ տրված ես ինձ կյանքում վաղու՛ց.

Սուրում է սակայն կրքերի քամին,

Եվ այրվա՛ծ է քո դեմքը այդ քամուց...

Այս անգամ էլ դու՛ ապարդյուն, իզու՛ր,

Երկչոտ հեռացար քեզ այրող հրից...

Բայց երկի՛նքն անգամ կի՛րք է երազում

Եվ երկինքն անգամ դաշնակից է ինձ...

Եվ արդեն վաղու՛ց մե՛կ է ինձ համար,

Ու՛մ ուսը շոյել, ու՛մ սիրով տանջել,

Եվ որ նրբանցքներն ամայի՛, խավա՛ր,

Կատաղի ու խենթ իմ կառքը քշե՛լ...

Մե՛կ է ինձ համար՝ ով է շշնջում,

Կամ՝ ով հառաչում... ուրի՛շը, թե՛ դու.

Միայն նծույզի զոփյու՛նն է հնչում

Կամ, հեռու հեռվից կա՛ռքն է դղրդում.

— 83 —

Այդպե՛ս, խենթացա՛ծ մի պահ կրթերով,  
Կրկին տրվեցինք մենք հիացումով,  
Սիրո անստույգ պատուհաններին.  
Հպարտ՝ սեփական մեր... կործանումով...

Հիմա՛, երբ մոտ է ինձ աստղն առավե՛լ,  
Քան այն գիշե՛րը՝ կրթոտ, մոլեգին,  
Եվ դո՛ւ, անկումի դո՛ւստր անվայել,  
Ընկար առավե՛լ, քան որևէ կին,

Երբ ես, ինքս ինձ, ամեն երեկո,  
Կյանքիս օրե՛րն եմ նդովում անկեղծ,  
Հառնում է իմ դեմ ուրվականը քո  
Պատվազու՛րկ արդեն ու պսակազե՛րծ...

Օրհնությա՛մբ է նա հառնում մի վճիտ,  
Ատելությա՛մբ, թե՛ անեծքով հրկեզ,  
Թե՛ որպիս վրե՛ծ ու գատավճի՛ռ...  
Ես չե՛մ իմանում. մոռացե՛լ եմ քեզ...

1908

\* \* \*

Երբ դուք կանգնում եք իմ ճանապարհին,  
Այնպես գեղեցի՛կ, այնպես կենդանի՛,  
Բայց տյինպես տանջվա՛ծ,  
Խոսում եք վշտո՛տ բաների մասին  
Ու մահվա՛ն մտոին,  
Չե՛ք սիրահարվում  
Եվ քամահրում եք թովիչ տեսքը ձեր. —  
Ի՛նչ, կարծում եք ձեզ կհախատե՛մ...  
Օ՛, ո՛չ. չե՛ որ ես ոչ բռնացո՛ղ եմ,  
Ոչ էլ խարհրա՛ կամ ամբարտաճա՛ն,  
Թեև շա՛տ գիտեմ,  
Կյանքում շա՛տ քան եմ խորհել զեռ մասնորոց  
Եվ չափից շա՛տ եմ գրադպրո՛ծ ինձնով...

— 94 —

Ես բանաստեղծ եմ, ախր, սիրելի՛ս,  
Մի մա՛րդ՝ ամե՛ն ինչ իր անվամբ կոչող  
Եվ համն ու հոտը խլո՛ղ նրանից...  
Ինչքա՛ն էլ խոսեք վշտոտ բաներից,  
Եվ ի՛նչ էլ խորհեք վերջերի մասին ու սկիզբների,  
Այնուհանդերձ թող թույլ տրվի ասել,  
Որ լոկ տասնհինգ տարեկա՛ն եք դուք  
Ահա թե ինչո՛ւ, կուզեի, որ դուք  
Սիրեիք մի պա՛րզ, հասարա՛կ մարդու,  
Որ սիրում է հոգն ու ջուրն առավե՛լ,  
Քան հանգավորվա՛ծ  
Եվ ո՛չ հանգավոր  
Խոսքերը հողի՛ ու ջրի՛ մասին:  
Անկե՛ղծ եմ ասում, ես շա՛տ կուզեի, —  
Զի սիրահա՛րն է միայն արժանի  
Մարդու կոչումը կրել իր վրա...

1908

\* \* \*

Գու լուսեղենն ես անմեղ ձյան նման,  
Ճերմակ ես՝ նման հեռու տաճարի:  
Ես չեմ հավատում այս ձիգ գիշերվան,  
Այս անմխիթար երեկոներին:

Իմ հոգուն տանջված ու մեկամաղձոտ  
Ես չեմ կամենում հավատալ նույնպես:  
Գուցե թե, իբրև ուշացած ճամփորդ,  
Բախեմ խաղաղված տանդ գուռը ես:

Մի պահ մոռացած տանջանքներից ծով՝  
Անհավատարմին ինքզ կներես,  
Եվ դավաճանին, ձեռքը մեկնելով՝  
Հեռավոր գարուն գնու կնվիրես:

1908

— 95 —

\* \* \*

Դրա համար չեմ կոչել ինձ ասպետ,  
Դրա համար չես դու եկել ինձ մոտ,  
Որ ողբաս հանգող բուխարու վրա  
Ու միայն պարես լույսի տակ ազոտ:

Խարուսիկ բա՞խտն է անցել սրընթաց,  
Թե՞ իրոք հիվանդ, ծեր է իմ հոգին:  
Ո՛չ, մոխիրն երում կա վերջին մի կայծ,  
Որ նորից հրդեհ պիտի բորբոքի:

1908

\* \* \*

Ես է՛լ եմ սիրել: Ես է՛լ եմ անքուն  
Տանջվել խենթ սիրո հրի մեջ կիզող,  
Տեսել հաղթանակ, տեսել պարտություն,  
Ճանաչել կյանքում բարեկամ, ոսոխ:

Շատ էին դրանք... Իսկ ի՞նչ մնաց ինձ:  
Երազի ստվերներ, հուշեր ու խոսքեր...  
Եվ հիմա միայն ես ակամայից  
Կրկնում եմ նրանց անունը ոսկե:

Շատ էին, այո՛, շատ էին անշափ,  
Բայց մի կծիկով միացրի դրանք,  
Միացրի ես խենթ մի գեղեցկությանը,  
Որի անունն է՝ իմ կիրք և իմ կյանք:

Եվ կատարելով խորհուրդը կրքիս,  
Եվ խոյանալով երկրից մայրական,  
Ես տեսա, որ մեկ ուրիշն է գալիս  
Կրքի օթյակը ճակատագրական...

Նույն փառաբշանքը և խոսքերը նույն,  
Անդուր մի թրթիռ ագահ շուրթերին.

-96-

Եվ ուսերի փայլն այնպե՛ս դալկավուն...  
Ո՛չ, աշխարհն անկիրք, մաքուր է և սին:

Եվ սիրտս լցրած թրթիռով անսուտ՝  
Ժայռերից ձյունոտ և ամենավեա  
Հեղեղ եմ ճամփում կիրճերին այն մութ,  
Որտեղ սիրել ու համբուրել եմ ես:

1908

\* \* \*

Նիրհեցե՛ք դուք մուշ-մուշ, անդրժովյան հյուրեր, նիրհեցե՛ք,  
Մոռացե՛ք, որ վանդակն է մեր խուլ մթազնում օր օրի...  
Որ թելեր մանելով արծաթե՝ աստղերն են ընկնում հեգ,  
Որ պարում են գինու թասի մեջ վտառները ոսկե օձերի...

Երբ թելերը հյուսվեն, կազմելով փայլուն ցանց մի ծանոթ,  
Երբ օձերը գինու գալարվեն ու դառնան մի անհուն,  
Կվերցնեն, կպտտեն, կնետեն այդ վանդակն ավելորդ  
Դեպի վիհն անհատակ, դեպի ինչ-որ հավերժ կապտավուն:

1908

\* \* \*

Տե՛ս, սլաքն է ժամացույցի գնում դեպի կեսգիշեր:  
Շնչառությունը լույս ալիքի դողաց մոմը իմ երեք:  
Հետո եկավ մի մութ ալիք, դողաց խոհը իմ անքուն:  
Մի՛րտ, նոր տարի՛դ շնորհավոր: Ձեզ սիրում եմ ես թաքուն,  
Իմ համր ու խուլ երեկոներ, իմ համր ու խուլ փողոցներ:  
Սիրում եմ քեզ, սիրում թաքուն, մտերմուհի՛ մթազնած  
Անվերադարձ պատանության և այն կյանքի, որ գնաց:

1908

\* \* \*

Արիություն, փառքի ու սխրանքի մասին  
Ես մոռանում էի այս դառնագին հողում,  
Երբ սեղանիս վրա՝ շրջանակից իր հին  
Քո լքնաղ դեմքն էր ինձ մտերմորեն շողում:

-97-

Սակայն ժամը հասավ, դու հեռացար տանից,  
Ու նետեցի մութին ես մատանին մեր թանկ,  
Դու ուրիշին տվիր թո բախտն ու սերն անբիծ,  
Ու մոռացա ես թո դեմքը կախարդական:

Օրերն էին թույում անիծյալ պարս գառած,  
Կիրթն ու գինին էին ինձ ծվատում անքուն,  
Ու հիշեցի ես քեզ գրակալի առաջ,  
Ու կանչեցի ես քեզ, որպես պատանութուն:

Ու կանչեցի ես քեզ, բայց հեռացար դու լուռ,  
Արտասովեցի, լացի, շսեցիր սակայն,  
Կապույտ թիկնոցիդ մեջ փաթաթվեցիր տխուր  
Ու գիշերով խոնավ դու հեռացար անձայն:

Ես շգիտեմ, որտե՞ղ հպարտութունն հոգուդ  
Ապաստանն իր գտավ, իմ սիրելի, իմ լավ,  
Երագիս են գալիս թո թիկնոցը կապույտ  
Եվ հեռացող քայլդ գիշերվա մեջ խոնավ:

Չեմ երագում փառքի ու քնքշության մասին,  
Պատանութունն անցավ ու երազներն անցան,  
Ես թո դեմքը չընաղ շրջանակով այն հին  
Իմ սեղանից առա ու պահեցի անձայն:

1908

### ՊՈԵՏՆԵՐԸ

Քաղաքից այն կողմ բարձրացավ մի լուռ, ամայի մի թաղ,  
Հիմքերը դրած ճահճի մեջ փտող:

Պոետներն էին այնտեղ բնակվում և իրար հաճախ  
Ողջունում էին գոռոզ ժպիտով:

Իզուր էր անգամ ցերեկն իր պայծառ լույսերը փռում  
Այդ ճահճի վրա տխուր ու լռին,

Նրա բնակիչն իր ամբողջ օրն էր նվիրաբերում  
Փինուն և ապա փութկոտ գործերին:

Երբ հարբում էին, սեր էին երգվում իրարու հակված  
Եվ շաղակրատում անպատկառ ու սուր:  
Լուսարացի դեմ հետ էին տալիս: Ու հետո փակված  
Մի բութ եռանգով գործի սկսում:

Ապա բներից ելնում շան նման, դուրս էին նայում՝  
Թե ոնց է վառվում ծովն արևի տակ,  
Եվ ամեն անցնող աղջկա ոսկե ծամով հմայվում՝  
Այդ գործին այնպես հմուտ ու գիտակ:

Եվ քնքշանալով, երազում էին ոսկեղեն մի դար,  
Հայհոյում էին խմբագիրներին,  
Լաց էին լինում մի փոքրիկ ծաղկի, մի ամպի համար,  
Որ գոհարի պես շողում էր վերից:

Այդ ձևով էին պոետներն ապրում, իմ լավ ընթերցող,  
Եվ դու կարծում ես, թե դա վա՞տ է, բան  
Քո ամենօրյա ջանքերն անօգուտ, թո ճիգերն անզոր  
Եվ թո ճահճը քաղքենիական:

Ոչ, իմ սիրելի, իմ լավ ընթերցող, քննադատ իմ կույր,  
Կյանքում բանաստեղծն ունի վերջապես  
Ե՛վ դարն այն ոսկի, և՛ ծամն աղջկա, և՛ ամպն այն մաքուր,  
Անմատչելի են, ախր, դրանք քեզ...

Դու գոհ կլինես սահմանադրությամբ թո խղճուկ ու հին,  
Բախտով թո փոքրիկ, բախտով թո կնոջ,  
Իսկ բանաստեղծը խումբի մեջ է մի համաշխարհային,  
Սահմանադրության պետք չունի նա, ո՛չ...

Ու թող որ շան պես մեռնեմ ես մի օր ցանկապատի տակ,  
Կյանքը հողի մեջ տորթի թող ինձ,  
Ես հավատում եմ՝ աստված է ծածկել ինձ ձյունով ճերմակ,  
Եվ համբուրել ինձ մորրիկն անբիծ:

Նա ցանկանում էր առաջվա նման  
Ոգևորության շողով ներշնչել  
Իմ խոնջ մարմինը՝ լլկված անսահման,  
Եվ սառը սունս ջերմության կոշել:

Երկնքի նման նա բացվեց լուսե,  
Եվ ես չեմ կարող նրան ընդառաջ  
Պարզել իմ հիվանդ ձեռքերն ու ասել,  
Որ իրեն շատ եմ կարոտել առաջ:

Ես նայում էի աչքով ամայի՝  
Ինչպես էր թափում նա գայլույթ ու թույն,  
Մեր միջև արդեն բառեր չկային՝  
Ոչ վիրավորանք, ոչ երջանկություն:

Լուռ սկարացավ սիրտը երկրային՝  
Բախելով երկար և օրեր անձիր,  
Երկրային բախտը ուշացավ ճամփին՝  
Հեծած կատաղի կառքը եռածի:

Եվ ես վերջապես մահացու հիվանդ,  
Շնչում եմ այլ կերպ, տանջվում առանց ցավ,  
Իմ մայրամուտի շողին՝ հնազանդ,  
Հավերժ գիշերի դիմաց՝ համարձակ:

Հավերժությունը նայեց աչքերիս,  
Սրտիս շնորհեց մշտական հանգիստ,  
Խոնավությունը կապույտ գիշերի  
Մարեց հուզմունքի հրդեհը կյանքիս:

1908

\* \* \*

Դու իջի՛ր, խունացած վարագույր,  
Ու ծածկիր իմ հիվանդ խորդենին,  
Զբացի՛ր, գնչուի կյանք անբույր,  
Քո աչքերը փակի՛ր դու լռին:

—100—

Դու՛ ես, կյանք, աղքատիկ տունը իմ  
Մաքրել քո փետրախոտ-ավելով,  
Դու՛ ես, կյանք, խռովել քունը իմ  
Թունավոր հեղուկի դավերով:

Եվ ինչպես գնչուի շա՛լն անփույթ  
Փռել ես իմ առաջ դու էլի,  
Ո՛նց որ թե հյուսքերով սև-կապույտ,  
Ո՛նց որ թե փոթորկով կրքերի:

Ի՞նչ էի հեկեկում անդգա,  
Վերերկրյա ի՞նչ խոսքեր շնջում:  
Լուկ պառկել էի ես ուշագնա,  
Գլուխս պտտվում էր, տանջում...

Իմ դաշտում՝ առաջվա հերկը չի,  
Ո՛չ ճամփա, ո՛չ աստղեր տեսա ես...  
Ում համբուրել եմ՝ իմ մեղքը չի,  
Եվ ում խոսք եմ տվել՝ կներես...

1908

1

Փովի է գեան անծայր: Հոսում, թախծում է նա,  
 Ափին փարվում է ծուլ:  
 Տափաստանում, դեղին գառիվայրի վրա  
 Գեղերն են լուռ թախծում:

Օ՛, իմ Ռուսիա: Իմ կի՛ն: Ցափի շափ անսահման  
 Ու պարզ է մեր ուղին:  
 Նա մեր կուրծքն է հիմա խոցում՝ թաթարական  
 Նեախ նման մի հին:

Ստեպն է մեր ուղին, քո ցավն է մեր ուղին,  
 Օ՛, Ռուսաստան, իմ լա՛վ:  
 Անգամ օտարերկրյա մեզից գիշերալին  
 Ես չեմ սարսում, բնա՛վ:

Գիշեր է, բայց սուրանք, խարույկներո՛վ լցնենք  
 Հեռուն տափաստանի:  
 Քող մեր դրոշը սուրբ շողա ծխում բեկ-բեկ,  
 Շողա թուրն էլ խանի...

Հավերժական մարտեր: Միի և արյան մեջ  
 Մենք հանգիստ ենք աենչում...  
 Սաւայների խոտը տրորելով անվերջ,  
 Զամբիկն է խենթ թռչում...

Եվ վերջ չկա: Վերստե՛ր, գառիվայրե՛ր անթիվ...  
 Կանգնեցրու՛ նրան:  
 Ամայերն են վախեցած լողում, լողում անդին,  
 Այգն է ծովում արյան:

Արյունոտ վերջալույս: Սրտում՝ վերքե՛ր քանի:  
 Լա՛, սի՛րտ անսփոփանք...  
 Հանգիստ չկա: Զամբիկն անծայր տափաստանի  
 Սլանում է անկանգ:

2

Մենք կեսգիշերին եղանք ստեպում,  
 Ուր ետ նայելու հնար չկա:  
 Նեպրչադվայի մոտ կարապն էր ճշում,  
 Եվ կրկին, կրկին ճշում է նա...

Ճամփին՝ կիզանուտ, սպիտակ մի քար:  
 Գետի այն կողմում՝ ցեղն ստելի:  
 Դրոշը պայծառ էլ երկա՛ր-երկա՛ր  
 Զի ծփա գլխին մեր գնդերի:

Գյուխն ընկեցս խոնարհեց հողին,  
 «Սու՛ր պահիր,— ասաց,— սուրդ ահեղ,  
 Որ թաթարի հետ մենք բախվենք կրկին,  
 Հանուն սուրբ գործի մեռնենք այստեղ»:

Ո՛չ առաջինը, ո՛չ վերջինն եմ ես,  
 Հիվանդ կմնա երկիրը դեռ:  
 Ինձ պատարագին բարի՛ կհիշես,  
 Իմ լուսեղեն կի՛ն, իմ լավ ընկե՛ր:

3

Այն գիշեր, երբ որ Մամայն էր անգութ  
 Պատել դաշտ ու հանդ,  
 Մեկտեղ էինք մենք տափաստանում մութ,  
 Գիտեի՞ր Դու այդ:

Եվ Դոնի առաջ մութ ու փրփրալից,  
 Գիշերվա գրկում  
 Կարապների ճիչն ինձ բերեց հեռվից  
 Զայնը Քո անքուն:

Սկսով ամսօրի պէս գիշերովա կեսին  
Զորքն իշխանական,  
Եվ մայրն էր հեռվում, կանգնեցնելով ձին,  
Ողբում բարձրաձայն:

Եվ հավքերն էին գիշերը անքուն  
Պտտվում լռին:  
Փայլակներն էին Ռուսիո երկնքում  
Հսկում իշխանին:

Արծվի կռինը սև փորձանք գուժեց  
Քաթարին կարծես,  
Նեպրյադովա գետը իսկույն մշուշվեց  
Իշխանուհու պես:

Ու նիրհող գետի մշուշում մթար  
Ինձ այցելեցիր:  
Դու քո լուսեղեն գգեստով եկար,  
Զխրտնեցրիր ձին:

Արծաթ ալիքդ շողաց ընկերոջ  
Պողպատե սրին,  
Նորոգեց փոշոտ զրահս ամբողջ  
Իմ իսկ ուսերին:

Երբ առավոտյան ամպի նման խենթ  
Հեռացավ հորդան,  
Վահանս դեմքից քո անձեռակերտ  
Փայլեց հավիտյան:

4

Ու կրկին թախիժով դարավոր  
Փետրախոտան է պառկել հողին:  
Լսում եմ քո ձայնը հեռավոր  
Ես գետի մշուշոտ եզրին...

Սլացավ դաշտերով ու հալվեց  
Զիերի մի ողջ երամակ,

—104—

Ու կիրքը վայրենի՝ բորբոքվեց  
Նվազած լուսնի լծի տակ:

Եվ ես էլ թախիժով դարավոր,  
Ինչպես գայլ, լուսնի տակ նվազ,  
Զգիտեմ ինչ անեմ, ու մոլոր՝  
Որոնում եմ քեզ, իմ երա՛զ:

Լսում եմ կովի ձայնն ահագնած,  
Ունոցը վայրագ թաթարի,  
Տեսնում եմ Ռուսիայում բռնկված  
Հրդեհք՝ առանց դադարի:

Համակված թախիժով մի հզոր,  
Քշում եմ սպիտակ իմ ձին...  
Եվ ազատ ամպերն են ինձ այսօր  
Հանդիպում բարձունքում մթին:

Վառվում են իմ մտքերը լուսե  
Հոշոտված սրախս մեջ հիմա,  
Հանգչում են իմ մտքերը լուսե  
Ուժասպառ կրակի նման...

«Հայտնվի՛ր, հայտնվի՛ր, իմ հրա՛ջք,  
Ու լույսեր վառիր իմ հոգում»:  
Բաշն է ձին բարձրացնում համարձակ...  
Սրերն են քամու հետ զրնգում...

5

Եվ պատեց հառնող լուսաբացը  
Մեզի փորձանքով անկասելի:

Վ. Սորվյով

Կրկին դաշտում Կուլիկովյան  
Զոքեց, ցրվեց մշուշն անձիր,  
Եվ ամպերը թափառական  
Իջան դեմքին լուսաբացի:

—105—

Կուսթյուն է համատարած,  
Եվ հոսում են մշուշ ու մեզ,  
Ու չի լսվում մարտի շառաշ,  
Զի երեւում կայծակը շեկ:

Բայց ես գիտեմ. սկիզբն է դա,  
Խոսվքի պահն է մոտ արդեն,  
Երբ թշնամու գլխի վրա  
Կարապետները կաղաղակեն:

Ինչպե՞ս հանգիստ ապրի մարդը,  
Զուր շեն կախվել ամպերն անթիվ:  
Չենքք ծանր է մինչև մարտը,  
Հիմա քո ժամն է: Աղոթի՛ր:

1908

### Քեզ ՄՈՌԱՅԱՄԵՐԸ

Եվ ժամը հասավ: Ու ժամանակը ծալեց վերարկուն:  
Եվ թուրը փայլեց, ու նահանջեցին պատերն աներեր:  
Եվ ես քայլեցի ճանապարհ բռնած ամբոխի շարքում  
Չար ու միզապատ բարձունքներն ի վեր:

Մի գառիթափից մի այլ գառիթափ գնացինք առաջ,  
Տրտնջաց ամբոխն, առաջնորդները եղան ուժասպառ,  
Մեր զգխի վրա կախվեցին ամպերն ամպրոպաշառաշ,  
Շանթերի խորձը փուլ եկավ իսպառ:

Եվ մեր թևերը կախ էին ընկնում մտրակների պես,  
Երբ սեղմվում էին բուռնցքներ շորս դին,  
Ամպրոպի առաջ մանուկներն էին լալիս աղեկեզ,  
Կանայք շալերով փաթաթվում էին:

Ես ետ մնացի, ուժասպառ եղած՝ դուրս եկա շարքից,  
Եվ իմ ետևից ձգվեց ամբոխը համախոհների:  
Այդ պահին մեզ չէր ժպտում երկնքի կապույտը անբիժ,  
Արևն ամպերով պատած էր էլի:

— 106 —

Եվ անեզնական, տխուր արտունջով մենք թափառեցինք,  
Բայց մեր առաջվա տները գտնել շկարողացանք,  
Մենք գիշերային խարույկների մոտ անքուն գողացինք՝  
Ծամփա գտնելու հույսերով համակ...

Անտեղի եռանդ, զուր թափառումներ ու զուր երազանք:  
Մենք երազել ենք ու երազանքը ատել իսկապես:  
Այսպես չեն տեսնի երազանքների բերկրանքը նրանք,  
Ովքեր որ արդեն մոռացել են Քեզ:

1908

\* \* \*

Շվին երգով կամուրջն առավ՝  
Սաղկեց խնձորենին:  
Հրեշտակը երկինք տարավ  
Իր հետ աստղը կանաչ գույնի,  
Եվ կամուրջը հրաշք դառավ:  
Ի՞նչ վեհուսթյուն հոգեպարար  
Եվ ի՞նչ բարձունք խորին:

Երգեց շվին. աստղը ծագեց.  
Հովի՛վ, նախիրդ տա՛ր...  
Կամրջի տակ ջուրը երգեց.  
Մի տե՛ս հորձանքը իմ վարար,  
Քո հոգսերը թո՛ղ հավիտյան,  
Այս խորությունը աստղազառ  
Գու չես տեսել երբեք...  
Այս լուսթյունը անսահման  
Գու չես լսել երբեք...

Նայի՛ր ու տես հորձանքն իմ պարզ.  
Ե՛րբ ես տեսել գու երազն այս...

1908

— 107 —

## ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐԻՍ

Լոկ'ք, անիծյալ լարեր,  
Ա. Մայկով

Մեր միջև կա ոխ մի անսահման,  
Նախանձ ենք, օտար միմյանց հանդեպ,  
Առանց վաղեմի թշնամության  
Ինչպե՞ս աշխատել. ապրել այլ կերպ:

Ի՞նչ արած. ամեն մեկը արդեն  
Թունավորեց տունն իր սեփական,  
Ու թույն է կաթում պատից ամեն.  
Ննջելու տե՛ղ էլ չկա անգամ:

Ի՞նչ արած. բախտին հավատալով,  
Մե՛ր իսկ ծիծաղից գծվում ենք դեռ,  
Եվ գինուց ուսած մեր աչքերով  
Տեսնում խորտակվող աները մեր:

Մտերմության մեջ դավաճան ենք,  
Կյանքում դարձել ենք դատարկաբան:  
Ի՞նչ արած, այսօր հարթում ենք մենք  
Մեր ժառանգների գալիք ճամփան:

Երբ եղինջներում, պատի տակ այն,  
Նեխի ոսկորը մեր տանջալի,  
Ինչ-որ ուշացած մի պատմաբան  
Կգրի գրքեր պատկանելի...

Միայն կտանջի անիծյալն այդ  
Երեխաներին հեզ ու անմեղ  
Մենդյան-մահվան թվերով բարդ,  
Մեջքերումներով գարշահեղեղ...

Տխուր է ապրել այդքան խրթին,  
Այդքան մեծաշուք, այդքան դժվար,  
Եվ արժանանալ լուկ դոցենտին,  
Նոր քննադատներ բերել աշխարհ...

Թո՛ղ մոլախոտում կորչեմ անհետ,  
Թո՛ղ հավերժական բուն մտնեմ ես:  
Անիծյալ դրքեր, լոկ'ք հավետ,  
Ես երբե՛ք-երբե՛ք չեմ գրել ձեզ:

1908

\* \* \*

Այնքան ծանոթ է դեմքըդ աչքերիս,  
Կարծես ապրել ես ինձ հետ, մի կյանքով:  
Փողոցում, տանը, հյուրընկալվելիս,  
Ես տեսնում եմ նուրբ կիսադեմը քո:  
Քուր էլ ես գնամ, դու էլ ես այնտեղ,  
Քո քայլերն են միշտ զնգում ետևում,  
Եվ դու չե՞ս արդյոք, որ քայլքով թեթև  
Գիշերներն հաճախ ինձ ես հետևում:  
Դու՞ չես, որ սահում-թաքում ես էլի,  
Գլուխս դոնից հանում եմ հազիվ՝  
Կիսաթափանցիկ, անտեսանելի,  
Նման մի անգամ տեսած երազի:  
Մտորում եմ մերթ, դու չէ՛ր արդյոք,  
Որ շիրմատանը, կալերի ետև,  
Մի գերեզմանի նստած՝ մտահոգ,  
Լուռ էիր: Գլխիդ լաշակ կար չթե:  
Ես գալիս էի. դու նստած էիր,  
Ես մոտեցա քեզ, և դու հեռացար,  
Գլուխի գետակը իջար, երգեցիր...  
Արձագանքեցին երգիդ միաձայն  
Քանի ու քանի իրիկնային դանդ...  
Ես հեզ արտասովում, սպասում էի...  
Սակայն զանգերի դողանքը անկանդ  
Խլացնում էր քո ձայնը սիրելի...  
Եվս ակնթարթ՝ պատասխան չկա,  
Լաշակն է մերթ-մերթ մյուս ափին փայլում...  
Բայց ես լավ գիտեմ այն օրն ապագա,  
Երբ կհանդիպենք մենք ինչ-որ վայրում:

1908

\* \* \*

Մի կյանք սպասել, հոգնել ես արդեն,  
Եվ խոնարհվել ես և լուռ ժպտացել,  
Արձակ մազերիդ փնջերը իմ դեմ  
Ուսերիդ վրա մուգ քող են գցել:

Աշխարհը մեծ չէ և ոչ էլ հարուստ,  
Եվ պետք չէ նայել հայացքով մի սև.  
Քէ՛ որ հենց միայն մարդիկ են ասել,  
Սպասել է պետք՝ հնազանդ ու զուսպ:

Ինչ-որ մի սրինգ, որ լի է երգով,  
Երգում է տխուր, խղճալի և նուրբ,  
Շոյիբ շսիրած տղային ձեռքով,  
Օրորիբ օտար օրորոցը սուրբ:

Ես էլ այստեղ եմ բախտիս հետ մնում,  
Քնարս է հնչում ցասկոտ, հանց տապար,  
Առնում տալիս եմ ես շուկաներում՝  
Եվ ոտնահարված, և դաժան, և շար:

Հավատում եմ քո մազերին մշուշ,  
Երկրպագուն եմ քո շքեղության,  
Թող իմ որբ հոգին՝ հավատարիմ շուն,  
Քո ոտքերի մոտ զնգացնի շղթան:

Եվ ահա նորից օրերում այս շեռ,  
Երբ հանդիպում եմ քո մութ հայացքին,  
Ուզում եմ ես քեզ անունով կոչել,  
Ապրել ու շնչել միայն քո կողքին:

Ի՛նչ է դրա դեմ երազը կյանքի,  
Թույն՝ արդեն տրված թույնի ետևից,  
Ես քեզ լքում եմ, ինչպես այն մեկին՝  
Զփոփոխելով, չկեղծելով ինձ:

Զվարճալի է այրել, իմանալ՝  
Լուսնի տակ ոչինչ նոր չի լինելու,  
Որ մեռածին է տրված հենց միայն  
Ապագա կյանքի բառը ծնելու:

Եվ էլ ոչ մեկի գործը չէ արդեն՝  
Ինչ կտանք մարդկանց, ինչ թողիբ ինձ հետ,  
Իսկ շիրմիս վրա մարդիկ անտարբեր  
Իմ մականունը կգրեն՝ «Պոետ»:

1908

### ՍՊՈՒՆՏՏՈՒ ԱՂՋԻԿԸ

Քո իրանը բարակ վանքի մոմ է ասես,  
Հայացքներդ ասես նիզակներ են խոցող:  
Հանդիպման հույս չունեմ, հանց արեղա մի հեզ  
Թող բարձրանամ խարույկ ու մոխրանամ բոցով:

Ո՛չ, չեմ հայցում ես բախտ ու շոյանքներ թաթուն,  
Ինչո՞ւ վիրավորեմ քեզ շոյանքով կոպիտ,  
Որպես արվեստագետ ես նայում եմ այգուն,  
Ուր ծաղիկ ես քաղում, ու սիրուն եմ հոգիդ...

Արեգակով այրված, քամու շնչին տրված,  
Դու փախչում ես, սուրում... Սակայն թույլ տուր, Մարիամ,  
Տեսնել հրեշտակին, որ թևում է վրադ,  
Ու ողջ սրտով զգալ քաղցր ցալը արյան:

Խորհրդավոր երգիս աղամանդները հուր  
Ես վարսերիդ մեջ եմ ընդելուզում լռին  
Եվ սիրահար սիրտս եմ ազահորեն նետում  
Քո աչքերի շողուն ու մութ ալուսնափերին:

1909

\* \* \*

Այսպես: Անցավ հողմն այն տարիների:  
Մշակն ակոսով քարշ եկավ անջուն:  
Իմ գլխի վրա ճախրեցին էլի  
Գարնան թևերը թեթև ու զնգուն...

Եվ սոսկալի է, և թեթև ու հաշտ,  
Գարունն ինձ կրկին ասում է. ելի՛ր...  
Ես իմ համբույրն եմ թողնում բարեպաշտ  
Նրա կտավին անտեսանելի...

Սիրտս չափազանց ուժգին է զարկում,  
Արյունս՝ ուժգին ետում չափազանց,  
Երբ թեթևասահ ամպի արանքում  
Առաջին սերս շիկնում է կամաց...

Մոռացիր աշխարհն այն սարսափելի,  
Թափ տուր թևերդ և այնտեղ սուրա...  
Ո՛չ, խնջույքի մեջ ես մենակ չէի:  
Ո՛չ, երբե՛ք-երբե՛ք ես չեմ մոռանա:

1909—1914

### ԻՄ ԿՐԿՆՈՐԳԸ

Ուշ աշնան մի օր, երբ մշուշ էր, մեզ,  
Ես փորձում էի վերհիշել մի երգ  
Օ՛, ջերմ համբույրներ՝ չծախվո՛ղ երբեք:  
Օ՛, խենթ շոյանքներ՝ չգնվո՛ղ կանանց...),  
Եվ շրջում էի երբ ես սրտաբեկ,  
Հիշեցի հանկարծ այդ երգը կորած...

Հիշեցի նաև ես պա՛րզ ու պայծա՛ռ,  
Ջահելությունն իմ, և քե՛զ, սիրելի՛ս,  
Եվ երազների թևով հեռացա,  
Անձրևի՛ց, քամու՛ց, մուժի՛ց զազրելի  
(Կարծես ե՛տ դարձավ իմ կյանքը անցած...  
Իսկ դու ետ կգա՛ս, ետ կգա՛ս էլի...):

—112—

Եվ հանկարծ տեսա՝ մթան դարանից.  
Երբունն քայլով ի՛նձ է մոտենում,  
Մի ծերացա՛ծ ու մաշվա՛ծ պատանի  
(Երազու՛մ էր այդ, թե՛... իրականում).  
Մոտենում է նա մուժից, խավարից  
Եվ ինձ շնջում՝ լքվա՛ծ ու անու՛ժ.

«Հոգնե՛լ եմ օտար քառուղիներում,  
Օտար մշուշներ շնչած թափառել,  
Երևալ օտար հայելիներում  
Եվ օտար կանանց շուրթը համբուրել...».  
Եվ ինձ խե՛նթ թվաց ու օտարոտի,  
Թե ես կտեսնե՛մ նրան վերստին...

Հանկարծ անպատկառ ժպտաց նա մթնում,  
Եվ... ոչ եղե՛լ էր, ոչ էլ՝ կա՛ր ասես...  
Ա՛խ, ծանո՛թ էր ինձ այդ դեմքը տրտում,  
Ինչ-որ տեղ նրան տեսել էի ես...  
... Թե՛ իմ դե՛մքն էր այդ, որ աշնան միզում,  
Ինչպես հայելում՝ տեսնում էի ես...

1909

\* \* \*

Օ՛, Ֆլորենցիա, դու քնքու՛շ հիրիկ,  
Ես ամբողջ օրը տանջվել եմ մենակ,  
Տանջվել եմ սիրով մի անհույս ու ձիգ  
Փոշոտ Կաշինի թավ ծառերի տակ:

Ի՛նչ քաղցր է՝ վհատ հուշերին դառնալ,  
Ապրել ու տենչալ քո այդ խուլ խորքում,  
Հինավուրց տոթիգ գիրկը հեռանալ,  
Տրվել քնքշանքին ծերացող հոգու...

Բաժանվել երբեք մեզ չի վիճակված,  
Ու երբ ես բռնեմ իմ ճամփի հեռուն,  
Կերպեմ հիրիկն այդ քո ծխամած,  
Ինչպես մի կորած պատանեկություն:

1909

—113—

Ամենն այդ եղևի, եղև է է, եղև է,  
Օրերն անցել են բուրբապտույց,  
Ո՞վ կարող է քեզ, անցյալ, ետ բերել,  
Ի՞նչ մի գորություն, կամ թե ի՞նչ մի սուտ:

Լուսայգի պահին ջինջ ու բյուրեղյա,  
Մոսկովյան Կրեմլի պատերի մոտ հին,  
Արդյոք, իմ հոգու հիացքն առաջվա  
Կվերադարձնի՞ իմ հողը անգին:

Թե՞ ննայի մոտ, Պասքի գիշերին,  
Երբ հոգմ է լինում ու սառնամանիք.  
Տեղից կշարժի հանդարտված իմ դին  
Իր գավաղանով պառափն աղքատիկ:

Թե՞ իմ բացատում այնքան սիրելի,  
Երգի տակ աշնան՝ ճերմակ ու ահեկ,  
Լենշունչ մարմինս միգում անձրևի  
Կկոցահարի՞ ուրուրը ջահել:

Թե՞ հենց անձկության պահերին խավար,  
Ինչ-որ շորս պատի նեղլիկ արանքում  
Բնության կամոք անհրաժեշտաբար  
Պատանների մեջ կմտնեմ ես քուն:

Եվ իմ նոր կյանքում, կյանքում անծանոթ  
Ես կմոռանամ բաղձանքն առաջվա,  
Ու դոժերի՞ն էլ կհիշեմ, արդյոք,  
Ինչպես Կալիտա իշխանին՝ հիմա:

Բայց գիտեմ. անհետ չի՞ անցնի, օ՞, ո՞չ  
Այն, ինչ եղել է իմ սերն անձկալի.  
Այս խղճուկ կյանքի սարսուռը ամբողջ  
Եվ այս կրակը անհասկանալի:

1969

Դարձյալ կամարներ՝ ցուքերում թարմ ձյան,  
Ելագին կամուրջ, երկու այրվող բոց:  
Եվ սիրահարված կանացի մի ձայն:  
Ավազի ճոռոց, ձիու վրնչոց:

Ու մի զույգ ստվեր ձուլված համբույրով,  
Սահնակով ահա սլանում է խենթ:  
Բայց շտանջվելով ու շխանդելով,  
Ես նորի հետ եմ, այս գերվածի հետ:

Այո՞, կա նաև վշտալի վայելք.  
Սերն անցողիկ է ձյունների նման:  
Օ՞, մի՞թե, մի՞թե երգումներ են պետք  
Հավիտենական հավատարմության:

Ես շատերին եմ փարվել քնքրորեն,  
Բայց կա իմ հոգում պարզություն անխախտ,  
Հնազանդություն չեմ խաղում արգեն  
Եվ չեմ պահանջում նրանից դրախտ:

Ո՞չ, երկրաշափի մտքերով հատու  
Համրում եմ ես իմ մտքում շարունակ  
Քամու սաստկություն, կամուրջներ, մատուռ  
Եվ կղզիները անմարդաբնակ:

Հարգում եմ ծեսը. սլացքով արագ  
Հեշտորեն փակել բերանը արջի,  
Կեղծելով գրկել իրանը բարակ,  
Սուրալ գիրկը ձյան և աղչամուղջի,

Ու մտաբերել կոշիկները նեղ,  
Սիրահարվելով մուշտակին սառցի...  
Չէ՞ որ փեսացուն սուսերով ահեղ  
Մենամարտի մեջ կուրծքս չի խոցի...

Չէ՞ որ ճրագով, դռանը հակված,  
Մայրը շի կանգնի առաջվա նման,  
հեղճ ամուսինն էլ տանը պինդ փակված,  
Ոչինչ չի՞ տեսնի, չի՞ խանդի նրան...

Այն, որ անցյալը տվել է մի շող,  
Այն, ինչով ներկան աւլիս է քեզ շունչ,  
Պարահանդես է մի շարունակվող,  
Անցում է լույսից դեպի աղջամուղջ...

1909

\* \* \*

Երեկոն կապեց իր գոտին լուսե,  
Ռեխերի վրա հուրն սպառելով:  
Անցար կոճերի շարերով սև-սև  
Գու վայելչակազմ, պրկած ծամերով:  
Քո սուր հայացքի տաղտկալի հրով  
Այրեցիր հոգիս դու վայրկենապես:  
Ու մի պահ հետո... խուլ որոտալով,  
Բաժանեց ընդմիջտ սև գնացքը մեզ...  
Իսկ երբ դողդոջուն ունեւերն իմ առաջ  
Երգեցին. հիշիր պահն այս տրտմալի,  
Եվ լուսացույցը լույսով իր կանաչ  
Բացեց իմ առաջ մի անծայր ուղի,  
Հեռացել էիր դու ինձնից արդեն,  
Ու սեզը հեռվից նայում էր գունատ...  
Գիշերը փոշոտ մտել էր այնտեղ  
Իրավունքի մեջ իր մշուշապատ...  
Տագնապաստվոց, և ծուխ, որ հանդարտ  
Ոլորվող լեռից ձգվում էր անդին...  
Անցած-գնացած մի գուր ակնթարթ  
Եվ կանաչ մի լույս՝ հանգչող վերջայգին:

1909

— 116 —

\* \* \*

Եվգ. Եվանովի

Երբ ոտք դնելով աշխարհը այս հին,  
Միասնություն ես որոնում դու զուր,  
Երբ նայում ես դու խավար անկյունին  
Եվ այդ խավարից մահվան սպասում,

Երբ հիվանդ ես դու, քինոտ ու դաժան,  
Երբ որ ձանձրույթի հուրն այրում է քեզ,  
Հավատա, որ դեռ քո բախտով այնժամ  
Հպարտանալու իրավունք ունես:

Իսկ երբ չես զգում ո՛չ սեր, ո՛չ թախիծ,  
Ու երբ շի պատում արդեն անը քեզ,  
Երբ երազանքիդ իջնում է սև բիծ,  
Եվ այն դառնում է անկենդան այնպես,

Այնժամ դու թշվառ, մերկ ես աշխարհում.  
Անհնար է մահն առանց լլկումի,  
Իսկ կյանքը նույնն է. մահացում չունի,  
Քայլերն է միայն փոքր-ինչ դանդաղում:

1909

\* \* \*

Օ՛, իմ հյուսի՛ս, եզե՛րք անհուն,  
Գու ի՛նչ հրաշք պատկեր ունես.  
Միշտ անպտուղ մի հարթություն՝  
Իմ այս դատարկ տենչերի պես:

Չար ծիծաղով ոգիս անքուն  
Լուսթյունն է դարձնում խոտով,  
Սև ագռավն է արձագանքում՝  
Մեռյալ նոճին օրորելով:

Ցածում ջրվեժն է անլուին  
Փշրում, տանում քար ու ծառեր,

— 117 —

Քրահարան է երգում քարին  
Անմարդ կանանց հիմեր անսևո:

Եվ ժխորում այդ անպարփակ,  
Ազմուկի մեջ ազոավալաց,  
Զբեր կանանց հայացքի տակ  
Մոխրանում է կյանքս կամաց:

1969

\* \* \*

Կարնան օրն անցավ առանց գործերի,  
Եվ իմ սենյակի պատի ետևում,  
Քուռների նման՝ բռնված գերի,  
Չանձրանում էր իմ կինն ու գեղգեղում:

Ծս հավաքեցի անկիրք ու անձայն  
Իմ գործերը նոր, իմ հուշերը վաղ,  
Եվ անգթորեն հանկարծ հասկացա՝  
Որ կյանքս արդեն անցել է, ավա՛ղ...

Գեռ վեճե՛ր կզան, մտքե՛ր ու ճառե՛ր,  
Բայց մու՛թ կլինի արդեն ու տրտում,  
Արժե՛ փեղկերը զուր վարագուրել,  
Երբ... վաղուց է օրն այրվել իմ սրտում...

1969

### ՎԵՆԵՏԻԿ

Մով էի մտնում նրա հետ մեկտե՛ղ,  
Նրա հետ մեկտեղ խորքե՛րը գնում,  
Հեռու՛ նավարկում նրա հետ մեկտեղ  
Եվ մոտիկների մասին մոռանու՛մ...

Օ՛, սև հուլունքներ՝

Շալի ծալքերում.

Այ առաջաստներ՝

Կանաչ ջրերում...

— 118 —

Վերադառնում է մութ պատարագից,  
Արնաքամ՝ վերջից,  
Հիսուսը՝ խաչը կրելուց հոգնա՛ծ...

Ազրիատիկական սիրույն իմ անբիծ,  
Իմ վերջի՛ն սիրույն,  
Հրածե՛շտ քարի, հրածե՛շտ անդա՛րձ...

1969

### ԱՇՆԱՆԱՅԻՆ ՅՐ

Սզերքով հնձված արտի ու ցանքի,  
Շնկե՛ր իմ, քեզ հետ քայլում ենք, թախժում,  
Եվ հորդու՛մ է իմ լեփ-լեցուն հոգին,  
Ինչպես գյուղական հին եկեղեցում:

Բարձր է ու խաղաղ օրն աշնանային.  
Միայն մի ազոավ, որտեղից որտեղ,  
Խուլ կանչու՛մ է իր ցեղակիցներին,  
Եվ մի պառավ է հազում ինչ-որ տեղ...

Կալ ու հարդանոց ծածկվել են մեզով.  
Եվ հարդանոցից, թախիժը՝ սրտում,  
Մենք ճանապարհ ենք դնում հայացքով  
Զվող կոունկի երամբ տրտում:

Թռչու՛մ է, թռչու՛մ երամն երկնքում,  
Եվ, չես հասկանում, երգու՛մ, թե՛ լալիս.  
Ինչի՛ մասին է նա, տեսնես, երգում,  
Եվ, տեսնես, ինչի՛ մասին է լալիս...

Եվ, սկիզբ ու վերջ, թիվ-համար չկա՛  
Այս գետնատարած աղբառ գյուղերին.  
Փոքրիկ մի խարույկ, հովտից հեռակա,  
Հազիվ է ցրում մեզն աշնանային...

— 119 —

Յմ աղբա՛տ երկիր, իմ անբա՛խտ երկիր,  
Ի՞նչ պատգամ ես դու իմ սրտին տալիս.  
Օ՛, դժբա՛խտ իմ կին, տարաբա՛խտ իմ կին,  
Ինչու՞ ես այդպես անամոք լալիս...

1969

\* \* \*

Զիգ սեղմվել է շղթան գոյության,  
Բոլոր ճամփեքը Հոռոմ են տանում,  
Այդպես էլ պարզ է, որ մենք ամեն բան  
Ստրուկի նման նորից ենք անում:

Ես ամենքի պես նույնն եմ վիճարկում,  
Որ նշմարվում է միգում գալիքի.  
Վերստին սիրել նրան երկնքում  
Եվ դավաճանել այս երկրում կրկին:

1969

\* \* \*

Վաղ մանկութունից տեսիլքներ անտակ  
Եվ դեղին գույներ մշուշը շոյող,  
Վարդերն են փայլում ցանկապատի տակ,  
Եվ գանգակներն են երգում մեղմօրոր:

Չարաճճի են աղջիկներն անչափ,  
Նրանց հայացքը՝ հանդուգն ու լուսե,  
Լոկ նա անսկիզբ շրջապտույտում  
Կործում է, գործում նախշեր մետաքսե:

Նրկշոտ հույսերն են տանջալի հսկում,  
Եվ տեսնում է նա անգո երազներ,  
Քե հանկարծակի պատերի ոսկում  
Շարժվում են ինչ-որ կարմիր հագուստներ:

Նա ամբողջ դեմքով խոնարհվեց ներքև,  
Ըայց ու՞ր... իր ոսկե թարթիչներք տակ

— 120 —

Նա բու՞ք է արդյոք տեսնում բազմաթև,  
Քե՞ բերանքսիվայր փոված հրեշտակ:

Թուխ հրեշտակը շարժումով ճյուղի  
Շշնչաց. «Բարև, գեղեցիկ ես դու».  
Նա ցնցվեց, դողաց այդ կրթոտ լուրից,  
Լուսից ցած ընկան ծամերը երկու:

Եվ հրեշտակի թևերն են սահում,  
Եվ շշնջում են՝ մոտ եկ ավելի...  
Իսկ նա առանց ուժ ցած է խոնարհում  
Մթնած ու պղտոր հայացքը էլի:

Եվ շի հավատում. «Ե՛ս եմ, արդյոք՝ ե՞ս».  
Զեռքով փակում է կուրծքը կիսամերկ,  
Բայց սեանում են հեռուներն հրկեղ,  
Էլ ոչ մի շարժում, ոչ հառաչ, ոչ երգ:

Այդ պահին հանկարծ տանջանքով անանց  
Լույս իջավ նրա դեմքին աղոտուն,  
Քմահաճ նշան. մարմինն է նրանց  
Պերուզիական անպղը պատռոտում:

Լոկ նկարիչը քողի ետևից  
Խաչակնքում է՝ կրքերին գերի,  
Եվ ասում. Profani, procul ite,  
Hic amoris locus sacer est<sup>1</sup>.

1969

\* \* \*

Մենք հանդիպում ենք մեն մի ակնթարթ  
Այս գորշ օրերին, շենքերի ծովում,  
Գու այրում ես ինձ աչքերով անթարթ  
Եվ թաքնվում ես մթին փակուղում:

<sup>1</sup> Զբվեք, անհավատ ու սիրոծ,

Այստեղ սուրբ սիրո վայրն է անթերի (Լատ.):

— 121 —

Ստեփան աշքերով թո լուս հրդեհի  
Իզուր շնս դու ինձ պարուրում անսուտ,  
Եվ իզուր շնձ ես խոնարհվում գաղտնի  
Ինքս թո առաջ, լուսկյաց իմ սուտ:

Ցուրտ գիշերները մեզ գուցե նետեն-  
Մի պարահանդես խելագար, անգո,  
Որտեղ ի վերջո ինձ կհոշոտեն  
Թովիչ հայացքը և դաշույնը թու:

1909

### ՌԵՍՏՈՐԱՆՈՒՄ

Չեմ մոռանա երբեք (բայց եղե՞լ է, թե՛ ոչ,  
Այդ երեկոն)՝ դեղին մայրամուտով այրված  
Հայնացել էր, բացվել երկնակամարը ողջ,  
Եվ լապտերներ էին մայրամուտին շարված:

Ես դահլիճում լեցուն նստած էի մենակ:  
Ջութակն ինչ-որ տեղից սեր էր երգում անվերջ:  
Եվ ես ուղարկեցի քեզ սևաթույր մի վարդ  
Իմ ոսկեցու գինու բաժակի մեջ:

Եվ նայեցիր դու ինձ: Ես հանդուգն ու խռով  
Գլուխ տվի, աչքս թո հայացքին հառած:  
Դու ասպետիդ դարձար ու ասացիր գոռոզ.  
«Այս մեկն էլ է ահա սիրահարված»:

Ի պատասխան իսկույն զրնգացին լարեր,  
Օղջ դողաց նրանց ահագնացող երգից...  
Ինձ հետ էիր թո ողջ քամահրանքով շահել  
Եվ աննկատ դողով թո նուրբ ձեռքի:

Ու պոկվեցիր, որպես ահաբեկված թռչուն,  
Կու իմ կողքով անցար երազի պես թեթև,  
Մեռաքնները հագիդ տազնապահար շրշում,  
Մարում էին խոնարհ թարթիչները թո սև:

Բայց հայելու խորքից ինձ հայացքներ նետում  
Ու նետելով, ասես գոռում էիր. «Թոնի՛ր»...  
Գնչուհին էր պարում, կուրծքն էր ալեվետում,  
Միրո մասին ճշում վերջալույսի մեջ հիբ...

1910

### ԵՐԿԱԹՎՄԻ ՄՈՏ

Երկաթգծի մոտ, դաշտում շհնձված,  
Նա պառկած է լուս՝ կարծես կենդանի,  
Մաղկազարդ շալը ուսերին պցած,  
Եվ առաջվա պես ջահել, գեղանի:

Մի անգամ չէ նա, վայելուչ քայլերով  
Դեպի գնացքի գիլ կանչը եկել,  
Եվ, կառամատույցն անցած երկայնքով,  
Փայտե ծածկի տակ հուզված սպասել:

Ահա երեք աչք ցուլացին հեռվից.  
Եվ շիկնում է նա տևեչից, կարտոից,  
Գուցե մեկն ու մեկն ուղևորներից  
Սևեռուն նայի բաց լուսամուտից:

Անցնում էր գնացքն իր ճամփով սովոր՝  
Կապույտ վագոններ, գեղին ու կանաչ,  
Կապույտ-դեղինում լուսթյուն էր խոր,  
Իսկ կանաչներում՝ երգեր ու հատաչ:

Երբեմն, քնկոտ ուղևորները  
Մի հայացք էին նետում անտարբեր  
Դեպի կայարանն ու գորշ ծառերը,  
Դեպի ժանդարմն ու աղջիկն անհամբեր...

Մի անգամ միայն, ջահել մի հուսար  
Թավշե բռնակին անփույթ կուացավ,

Ժպտա՛ց աղջկան ապակու մեջ սառ,  
Եվ... գնացքի պես, սուրաց ու անցավ:

Ճիշտ այդպե՛ս սուրաց և կյա՛նքը շահել՝  
Ուժասպառ եղած տենչերից պատիր,  
Եվ սուլե՛ց ճամփի թախիժը անել՝  
Քրքրած նրա սի՛րտը դեռատի...

Ի՛նչ ասեմ... վաղու՛ց սիրտ չէր մնացել,  
Ոչ էլ թիվ-հաշիվ՝ բյուր բարևներին,  
Այնքան շատ էր նա ագահ՝ աչք գցել  
Դատարկ աչքերին գորշ վագոններին...

Զուր մի՛ վրդովեք հարցերով նրան,  
Ձեզ համար մե՛կ է,  
Իսկ նրան՝ բա՛վ է,  
Կե՛ղտը, անի՛վը շախշախեց նրան,  
Թե՞ դժբախտ սերը... ցավը միշտ ցա՛վ է:

1910

\* \* \*

Սև ագռավ՝ ձյունոտ կիսախավարում,  
Սև թավիչ՝ փարված սևորակ ուսին...  
Երգում է մի ձայն,— քնքու՛յշ, նվաղու՛ն,—  
Հարավի աստղոտ գիշերվա մասին...

Անհոգությու՛ն և կի՛րք է իմ հոգում.  
Կարծես կանչում են ինձ ծովից ձեռքով,  
Եվ, շունչը հատած, նժու՛յգն է դոփում  
Հավերժության մութ վիճի եզերքով...

Այս ձյունոտ քամին ու քո շու՛նչը շոգ,  
Շուրթերըս՝ հարբած այս խենթ վայելքում...  
Իմ վալենտինա, իմ ա՛ստղ, իմ ցնո՛րք,  
Այս ինչպե՛ս են քո սոխակներն երգում...

—124—

Աշխարհն այս անեղ՝ նե՛ղ է իմ սրտին,  
Այնտեղ՝ մութ տե՛նդն է քո համբույրներին...  
Օ՛, գնչուական երգի ծու՛յլ թմբիր,  
Եվ փութկոտ սլացք՝ պա՛ղ գիսաստղերին...

1910

\* \* \*

Այնտեղ մարդն այրվեց՝

Տևա

Ինչ ծա՛նր է նայել մարդկանց լուռ դեմքին,  
Ձևանա՛լ, իբրև դու... շե՛ս կործանվել.  
Եվ խաղի մասին կործանիչ կրթի  
Բարբառել նրա՛նց, ով... դեռ չի ծնվել...

Եվ գիշերային մղձավանջներում,  
Ձև փնտրել՝ անձև հույզերի ցանցում,  
Որ մարդն, արվեստի դժգու՛յն ցուլերում,  
Ճանաչի կյանքի բո՛ցը մահացու...

1910

\* \* \*

Երբեմն հպա՛րտ ու գոռո՛ղ այնքան,  
Ինձ դրախտում եմ զգում ես հիմա,  
Եվ աղերսում եմ գնչուհուն անկամ՝  
«Պարի՛ր, պարի՛ր իմ կյանքը՝ ինձ համար...»:

Երկա՛ր է տևում պա՛րն այդ ահալից —  
Եվ անցնում է իմ կյանքն իմ առջևով,  
Անուրջի՛ նման մի քստմնեկի —  
Հմայի՛չ ու խե՛նթ, քնկո՛տ ու խոռ՛վ...

Մերթ գալարվում է նա սև օձի պես,  
Մերթ՝ խենթ պտտվում՝ թևերը բացած,  
Մերթ էլ՝ ձանձուրյթից նվաղում ասես,  
Եվ դափը ձեռքից գլորվում է ցած...

—125—

Հարուստ էի նս կրքեմն այնքան,  
Բայց գո՛ւշ է այդ ամենը նսեմ.  
Թշնամի ու սեր, գանձ, համբավ ու կայք  
Իսկ ամենի՛ց շատ՝ մահվան վի՛շտը սև...  
1910

### ԿԱՄԻՍԱՐԹԵՎՍԿԱՅԱՅԻ ՄԱՀՎԱՆ ԱՌԹԻՎ

Գիշերվա կեսին քայլերով տրտում  
Նա եկավ բեհո՛՝ եզերքը մահվան:  
Զէինք սպասում: Զէինք հավատում:  
Կարծես թե չկար շունչը մայիսյան:

Զէինք հավատում: Իսկ ձայնն անլուին  
Բերում էր զարնան երգն ու վիշտն ահա,  
Կարծես քամին էր զարկում լարերին  
Այնտեղ, անծանոթ բարձունքի վրա:

Փախչում էր ասես ձմեռը երկար,  
Հողմն էր պատռոտում երկիրն ու գետին,  
Ու սերովրեն էր լալիս տրտմալար՝  
Թափահարելով թևերը շորս դին...

Մեր շիրմատունը խաղաղ էր սակայն,  
Եվ բեհոն էր ցուրտն արծաթազօծում:  
Նա գնաց՝ ամբողջ վեհությունից այն  
Թևերը թողած լուսայգի ծոցում:

Ի՞նչն էր նրա մեջ ողբում գառնապին,  
Նա ի՞նչ էր մեզնից սպասում այնքան:  
Զգիտենք: Լոռցի ձայնը գարունքի,  
Աչքերի կապույտ աստղերը հանգան:

Օ՛, կույր են մարգիկ, և ամպերն՝ ահեղ...  
Էլ ի՞նչ հազթուփյուն վիշտը ողբալիս:

Մարմադն սպիտակ սպառնիք է աշտեղ,  
Ու ոտքերի մոտ ուտին է լալիս:

Ուրեմն ննջիք՝ փառքից տանջահար,  
Հայածված սիրուց, բանասրկությունից...  
Արդ քեզ հետ է քո երազն անկատար,  
Քո վեհ երազը քեզ հետ է նորից:

Իսկ մենք ի՞նչ ենք որ հոգեհացին ա՛յս,  
Միայն կարեկցանքն ի՞նչ պիտի անի:  
Թող մա՛հը թեկուղ լինի կյանքից պարզ  
Կամ սղո ջահը՝ գիշերը վանի...

Թեկուղ երկնքում՝ մեր հավատն է խոր:  
Նայիր ամպերի միջով անթափանց.  
Նա մեր հողմածուփ դրոշն է այսօր,  
Մեր երազանքի գարունն ավետյաց:

1910

\* \* \*

Օ՛, Ռուսիա, դու իմ կյանք, մենք մեկտե՞ղ կտանջվենք,  
Ցա՛ր, Սիբի՛ր, ու Երմա՛կ, ու բանտե՛րը մթին:  
Է՛հ, մի՞թե ժամը չէ, որ զղջանք, բաժանվենք...  
Քո խավարն ի՞նչ կտա անկաշկանդ իմ սրտին:

Դու մի բան գիտեի՛ր, թե՞ աստծուն ես պաշտել,  
Ղոզանջը երգերիդ ի՞նչ պիտի քեզ բերի:  
Զուդերն\* ևն խենթացել, մերյաներն են հաշվել  
Քո ճամփեքն ու անթիվ սյուները վերստերի...

Գետերում նավահներ փշրեցիր դու այնքան,  
Բայց էլի չհասար Ցարգրադի\*\* սրբերին...

\* Զուդեր և մերյաներ— հնագույն ցեղեր են, որոնք ապրել են Յեն-գա և Հյուսիսային Դվինա գետերի միջև ընկած շրջանում:

\*\* Ցարգրադի սրբեր— հին Ցարգրադի (Կոստանդնուպոլսի քրիստոնեական հուշարձանները):

Կարապետներ ու բազմ ճամփեցիք տափաստան,  
Ու ձգվեց այնտեղից մառախուղը մթին...

Սև ծովի այն կողմում, Սպիտակ ծովից դեմ,  
Լինի սև մի գիշեր, թե ցերեկ սպիտակ,  
Նայում է վայրենի թաթարը խստադեմ,  
Եվ աչքերն են տեղում շարագույժ մի կրակ...

Շենքերիդ երկնքում գիշերներն է կախում  
Մի երկար ու խաղաղ, շառագույն հրացուլք...  
Քեզ ինչու՞ ես տանջում, քնարեր մառախուղ,  
Իմ ազատ, անկաշկանդ ոգու խաղն ես, արդյոք:

1910

\* \* \*

Օրերն են թևում, տարիներն անդարձ:  
Ուզում եմ երազն իմ մտքից հանել,  
Նայել բնությանն ու դեմքին մարդկանց,  
Ժամանակների մշուշը վանել...

Մեկն այնտեղ ձեռքն է ճոճում ծաղրաբար  
(Այդպես դուան մոտ ձմռան գիշերին  
Նայում է ինչ-որ մի ուրվանկար,  
Ակնթարթաբար շքանում լոխն):

Ա՛յ, սու՛րս: Այն կա՛ր: Բայց պե՛տք չէ հիմա:  
Ո՛վ անզորացրեց իմ բազուկն, արդյոք:  
Ես մանրաշարն եմ հիշում մարգարտյա՝  
Այն գիշեր՝ լուսնի ցուլքերում աղոտ:

Ցուրտը լալագին և տարօրինակ,  
Զյունապատ ծովի հարթությունն անծիր,  
Փառող մի սարսափ թարթիչների տակ,  
Վաղեմի սարսափ (զաղտնիքն իմացիր...):

—128—

Բառե՛ր: Չկային: Ի՞նչ էր իսկապես.  
Ո՛չ քուն, ո՛չ արթուն: Ու հեռվում, հեռվում  
Զրնգաց, մարեց, հեռացավ անտես,  
Վերացավ երկրից, էլ չի երևում...

Եվ մեռավ: Շուրթերն էին դեռ երգում:  
Եվ անցան ժամեր, տարիներ անցան...  
(Միայն մթամած ու սև երկնքում  
Զնգացին լարերն այն հեռագրական...):

Եվ հեռվից (հուշն այս երբեք չի ջնջվի)  
Ես որոշակի լսեցի հանկարծ  
Այսպիսի մի ձայն: Աստ մառղը հանգչի:  
Սուրս ընկավ վար: Ու ձեռքս դողաց...

Ու վերքիս կապած մետաքս-թաշկինակ  
(Որ սև արյունս դուրս չգրո՛հի),  
Ես ուրախ էի, հլու-հպատակ,  
Եվ զինաթափված՝ ծառայում էի:

Բայց ժամը հասավ: Եվ ես ակամա  
Մտաբերեցի. ես ծառա չեմ, ոչ:  
Մաղկազա՛րդ մետաքս, հեռացիր-գնա,  
Արյուն՝ իմ, ժայթքի՛ր, ներկի՛ր ձյունն ամբողջ:

1910

\* \* \*

Ինչպե՛ս շարորեն խնդում էիք դուք.  
Ինչպե՛ս էիք դուք մեզ սրտանց ատում,  
Նրա համար, որ երգով կամացուկ  
Ձեր դիմակն էինք բարձրաձայն պատում:  
Բայց պոետ ենք մենք: Նույնն ենք և հիմա.  
Քաշում ենք անվերջ մենք կարտուր ձեր,  
Միշտ պահպանելով սրբազան մի սեր  
Ու միշտ կրկնելով ուխտը հնամյա...  
Պարզ ու խաղաղ է մեր տաճարը սեզ,

—129—

Տարեթվերն ենք կարդում պատերին...  
Խնդացեք ու մեզ մի՛ հավատացեք,  
Ու մի՛ կարդացեք մեր երգն այն մասին,  
Որ ազբյուրներն են երգում հողի տակ,  
Որ աշխարհներն են պատվում անկանգ:

Սակայն Տյուտչևի պատգամը հիշեք,  
Լոի՛ր, քա՛հնվի՛ր և քա՛հցրու՛ քո մեջ  
Երազանքներիդ կրակներն անշեջ...

1911

\* \* \*

Տազնապներում ցուրտ թե հրաբորբոք  
Մեր կյանքը կանցնի: Կիմանանք մի բան.  
Մենք կհանդիպենք աստծո կամոք  
Դազազի առջև՝ պահին քավության:

Գիտե՛մ, կծագի նոր դարն անկասկած,  
Անբախտ սերնդի աստղը փրկարար:  
Զուր չէ, որ մահու շափ վիրավորված  
Հանճարն իր ազգին մեծարում է հար:

Եվ բոլորն էլ այդ հանճարի նման  
Վիրավորված են խորքում սրտերի:  
Փայլում է կովի թուրը սրբազան  
Ամպերի ծովում անխուսափելի:

Հևու է օրն այդ, սակայն տղերքին  
Եվ աղջիկներին ևս նույնն են ասում.  
Քամահրանքը միշտ ծնում է ցատում,  
Խոռվք է ծնում ցատումն իր հերթին:

Կյանքը դարձրեք մի գրավախաղ:  
Պոետները սիրտ ունեն գգայուն,  
Նրանց խոռվքում ուժեր կան նիբհուն,  
Ինչպես ազամանդն այն սև, որ խաղաղ՝

— 130 —

Կախարդանքի մեջ մի խորհրդավոր  
Անծանոթ քնով դեռ քնած է խոր,  
Մինչև որ հողի խորունկ ընդերքից  
Կարթնանա մի օր քլունգի երգից:

1910—1914

## ՄՈՒՍԱՅԻՆ

Կա նվագներում քո խորհրդավոր  
Կործանման բոթը ճակատագրական,  
Պատվիրանների նզովքն աճավոր  
Ու երջանկության լիկունները կան:

Եվ կա այնպիսի ուժ մի հմայող,  
Որ ես պատրաստ եմ կրկնել խոսքն այն հին,  
Թե գեղեցկությամբ գալթակղելով՝  
Դու վար ես բերում հրեշտակներին:

Ու երբ հավատն ես հեզնում ծիծաղով,  
Քո գլխին հանկարծ բռնկվում է լուս  
Այն շրջանակը կարմիր ու աղոտ,  
Իմ վաղուց տեսած այն պսակը հուր:

Չա՞ր ես, թե՞ բարի... Ո՞վ ես դու, աստ...  
Քո մասին վաղուց կա խրթին մի խոսք՝  
Դու այլոց համար հրաշք ես, մուսա,  
Սակայն ինձ համար՝ տանջանք ու դժոխք...

Զգիտեմ ինչու՞, արևածագին,  
Երբ էլ ուժ չկար, մահը շրջադեպի,  
Այլ նշմարեցի դեմքդ տրամազին  
Եվ սփոփանքներ քեզնից խնդրեցի:

Յանկացա, որ մենք ոսոխներ լինենք,  
Ուրեմն ինչու՞ ինձ շնորհեցիր  
Քո գեղեցկությունն անիծյալ ու եկնգ,  
Երկինքն աստղավառ ու մարգերն անծիր:

— 131 —

Եվ գգվանքներդ ահավոր ու լուռ  
Չար էին, որպես հյուսիսի գիշեր,  
Թունդ էին, որպես գինին ոսկեհուր,  
Ու կարճ ավելի, քան գնչուհու սեր:

Եվ բերկրություն կար մի օրհասական  
Ոսնահարման մեջ սրբությունների,  
Եվ խելահեղ էր ու քաղցր էր այնքան  
Օշինդրի պես դառն այդ կիրթը վերին...

1912

\* \* \*

Գիշեր. դեղատուն. փողոց ու լապտեր.  
Նույն աղոտ լույսն ու անիմաստ ձյունը.  
Կարող ես ես քառորդ դար ապրել.  
Ոչինչ չի փոխվի՝ կմնա նույնը:

Կմեռնե՛ս՝ նորից կսկսվի նույնը  
Եվ կկրկնվի, որպես հին պատկեր,  
Նույն աղոտ լույսն ու միալար ձյունը՝  
Գիշեր. դեղատուն. փողոց ու լապտեր:

1912

\* \* \*

Ես օրհնում եմ այն ամենն, ինչ եղավ.  
Եվ ուրիշ մի բախտ չեմ էլ փափագում.  
Ե՛րբա իմ, ինչքա՛ն ես դու արբել սիրով,  
Մի՛ տք իմ, ինչքա՛ն ես այրվել այս կյանքում...

Ի՛նչ փուլթ, թե բախտն ու տանջանքն իմ սրտում  
Թուփ էն իրենց հե՛տքը դառնագին.  
Կրթի մրրիկում, թե գու՛ ձանձրույթում,  
Ես լուռ եմ պահել իմ լույսը նախկին...

— 132 —

Ներիր ինձ, նոր զոհ՝ իմ խե՛նթ կրթերի.  
Մեզ վիճակված է ապրել միասին.  
Այն, ինչ շի ասվում խոսքերով թերի,  
Ես կարդում եմ քո պերճախոս զեմքին...

Սրատե՛ս են իմ աչքերը, ուշի՛մ,  
Սիրտս հուզմունքով զարկում է կրկին,  
Չմոռն գիշերվա այս պա՛ղ մշուշում  
Հարթած ճշմարիտ ուղի՛ն իր նախկին...

1912

\* \* \*

Աշխարհներն են թռչում: Տարիներն են թռչում:  
Մեզ մութ աչքն է նայում դատարկ տիեզերքի:  
Իսկ դու համառորեն ինչ-որ բախտ ես տեսնում,  
Իմ համր ու խուլ հոգի, իմ հոգնատանջ հոգի:

Ի՛նչ է բախտը: Մի՞թե ցուրտն է իրիկնային  
Այգիներում մթնող, թավ անտառի խորքում:  
Թե՞ վայելքները սին, կրթերը և գինին,  
Մոայլությունն անծայր, կործանումը հոգու:

Ի՛նչ է բախտը: Անձուկ ակնթարթ մի կարճ,  
Մոռացություն, երազ և մի դադար անհույս...  
Սթափվում ես՝ դարձյալ կանգնում է քո առաջ  
Մի խենթ, անհայտ աշխարհ, թռիչք մի սրտա՛նուշ...

Շունչ ես քաշում, տեսնում, որ էլ չկա վտանգ...  
Սակայն այդ պահերին՝ դարձյալ հարված մի նոր:  
Անհայտ ուղիներով հոլն է թռչում անկանդ  
Եվ շտապում, բզզում, պտտվելով մուրրու:

Եվ կառչելով ծայրից սուրսայր ու սայթաքուն,  
Եվ լսելով բզզոցն անվերջ ու մշտական,  
Մեր խելքը շե՛նք թոցնում հաջորդական վառքում  
Շինծու պատճառների, պահի, անհունության:

— 133 —

Վերջ կրինի՞ մի օր: Այդ ձայնն ահասարսուտ  
Առանց հանգստութեան շի ունկնդրի հոգին...  
Սոսկալի է ողջն այդ: Տու՛ր ինձ քո ձեռքը, տու՛ր,  
Իմ բարեկա՛մ, ընկե՛ր: Թո՛ղ մոռանանք կրկին:

1912

\* \* \*

Գիշերից սնապաշտ է օրը երկնքի.  
Զգիտի՞ ինքն օ՞ր է, թե՞ գիշեր,  
Իմ իրիկնային ընկերուհու դեմքին  
Փայլում է անորոշ մի սալեր:

Բայց ձկնորսը այդ քնկոտ կոհակները  
Զարթնացրեց շարժումով թիակի,  
Ասում են՝ շի անցել գիշերը՝  
Համբույրները նրա կրակն...

Հովը օրորում է մեր աշքիրը անքուն,  
Կարո՞ղ ես, խարույկը հանգցրու,  
Հանգցրու խելազար գիշերների խորքում  
Առկայծող կրակը մեր հոգու:

1912

## ԿՈՄԱՆՂՈՐԻ ՔԱՅԼԵՐԸ

Ա. Զուրգենֆրեյս

Մուտքից կախված ծանր և խիտ մի վարագույր,  
Փատուհանից այն կողմ՝ գիշեր ու թե՛ն,  
Ի՞նչ է քո ձանձրալի ազատութունն անդույն,  
Երբ, Դոն ժուան, սարսափ տեսարարդ են:

Գատարկված է և ցուրտ ննջարանը փարթամ,  
Սառանները՝ քնած, գիշերը՝ խուլ...  
Երանելի, օտար հեռուներից տարտամ  
Սրտազգի կանչ է լսվում տխուր:

— 134 —

Դավաճանին էլ ի՞նչ երանութուն երգի  
Երբ իր քայլերն է նա վաղուց գծել,  
Դոննա Աննան ահա... ձեռքը խաշած կրծքին,  
Երազներ է տեսնում Աննան գուցե...

Այդ ու՛մ դեմքն է այդպես դաժանորեն հանգել,  
Արտացոլի՞ է դա ցուրտ հայելին,  
Արդյո՞ք քաղցր է, Աննա, գերեզմանը գրկել,  
Քա՞ղցր է երազ տեսնել վերերկրային:

է՛հ, դատարկ է կյանքը, անմիտ ու անհատակ,  
Դուրս ել մարտի, ծերուկ ճակատագիր,  
Եվ պատասխան որպես, սիրաբորբոք ու տաք,  
Մի հին եղջերափող երգեց ուժգին:

Սավառնում է՝ հեռվում կայծեր տարածելով—  
Սև շարժիչը, ասես բու է մթնում,  
Եվ իր ծանրագնա, խաղաղ իր քայլերով  
Կոմանդորը ահա տուն է մտնում:

Բաց է դուռը: Մի ցուրտ սառնություն կա շնչող,  
Ժամացույցի խապոտ զարկ է մթնում,  
Խապոտ զարկ է մթնում. թե՛կա ես քո կանչով,  
Բայց գու ու՛ր ես, ո՞վ է ինձ ընդունում...:

Բայց այդ դաժան հարցին պատասխանող չկա,  
Լուսթյունն է միայն տունը խուժել.  
Փարթամ ննջարանն է սարսափների վկան՝  
Քնած ծառաներ են, գունատ գիշեր:

Սառն է, խորհրդավոր ժամը լուսարացի,  
Լուսարացին—խավար՝ խիտ ու խորին,  
Ու՛ր ես, Դոննա Աննա, լուսե ու թափանցիկ,  
Ա՛ննա, Ա՛ննա... լուս է շուրջը նորից:

Միայն ամպրոպաբեր միգում առավոտվա  
Ժամացույցն է խփում վերջին անգամ.  
Քո մեռնելու ժամին Աննան կհամբարձնա,  
Կհամբարձնա Աննան, երբ մահը դա:

1913

— 135 —

## ՎՅԱԶԵՍԱՎ ԻՎԱՆՈՎԻՆ

Ջութակն էր ոռնում թեժ ետուզեռում  
Գարահանդեսի: Գինու և արյան  
Շնչով այդ գիշեր մեզ բախտ էր կտում  
Ահարկու ոգին ապստամբության:

Այլ երկրներից՝ հեռավոր, օտար,  
եկած ու իջած մեր ձյունն հրին,  
Դու մի ոսկեղեն առաջնորդ դարձար  
եռեղհեղներին, հոգնաշյաներին:

Եվ համակ՝ գաղտնի ուժի ճառագում,  
Մի փոքր կթած, ոչ ջահել, ոչ ծեր,  
Մ, ցուրտ ամաչի, քանիսի՞ հոգին  
Քո սառնությունք ես բազմիցս խոցել:

Եվ Լդավ մի պահ՝ ուժը անծանոթ,  
Կուրծքը պատուելով հոսքով ցնծության,  
Խլացրեց արծաթ դողանջի ձայնով,  
Կուրացրեց սորուն, շողշողուն ձյունով  
Եվ երանությունք խաթարեց ճամփան:

Եվ նույն վայրկյանին շողշողուն հողմում,  
Չգիտեմ բնավ, ո՞ր երկրում էր հենց,  
Չգիտեմ բնավ, նրա ո՞ր կողմում  
Քո տարօրինակ դեմքն ինձ հայտնվեց...

Եվ ես, թափանցող քո աչքերով դեռ  
Մինչև այսօր էլ դյուրթված լիովին,  
Նայեցի... Եվ հեզ հոգիները մեր  
Երգում էին նույն երգն այն օրերին:

Անցել է այժմ հողմը մեր գլխից:  
Եվ տարիներն այն դառըն ծալքերով  
Մրտիս են նստել: Եվ ընկեր չես ինձ.  
Նայում եմ ես քեզ ոչ այն աչքերով:

Տարիների պես իմ ջահելության  
Չգիտեմ հոգուդ թովչանքներն անհուն...  
Մերթ-մերթ, խորքումբող, առաջվա նման,  
Սոխակի երգն եմ ես զանաղանում...

Ն՛չ թուլչանքներով, և՛ երգով է լի,  
Կերպարանքներով հին գեղեցկության...  
Դու բնես աշխարհ մի հրաշալի,  
Այո, արքա ես դու մի ինքնիշխան:

Իսկ ես՝ անզղա, չբավոր, տրտում,  
Դիմավորելով շողն առալոտյան,  
Փոշեխեղդ ու հին խաչմերուկում  
Ընթացքն եմ դիտում քո արքայական:

1912

\* \* \*

Օ, ո՛չ, չես կարող դու արդեն սրտեր վերակախարդել  
Ոչ շողմուծյամբ, ոչ գեղեցկությամբ ու ոչ էլ խոսքով:  
Ես նոր կլինեմ, քեզ համար օտար կլինեմ արդեն,  
Կլինեմ տեսիլք ու քեզ կերևամ մեռյալի տեսքով:

Դու կհեռանաս, կգնաս: Ինչ-որ ճերմակ մի սավան  
Երազներիդ մեջ դանդաղ կսեղմես քո շրթունքներին:  
Եվ քեզ կթվա, թե ծեսն ես անում դու մեկի մահվան,  
Թե երեք գիշեր նրա սնարին կանչնած ես լռին:

Եվ քո գեղեցիկ երազանքների լույսը շնչելով,  
Դու ճակատագրին նախատինքներից կառաքես անվերջ  
Եվ կզարդարես ամենաքնքուշ ծաղկեփնջերով  
Այն հողաթումբը, որ քեզ կերևա երազներիդ մեջ:

Եվ քո առջևով իմ սև ստվերը դանդաղ կբայլի,  
Իմ ուրվականը կանցնի և՛ յոթին, և՛ քառասունքին,  
Կանցնի անկենդան, կանցնի գեղեցիկ, անիմանալի,  
Չէ՞ որ քեզ կյանքում այդպիսինն էր պետք, այո՛, այդպիսին:

Երբ ժամանակը հանգցնի սրտիդ թախիծը խորին,  
Կուզենաս ապրել՝ սկզբում մի քիչ վարանոտ ու թույլ,  
Ապրել այլ տենչով, ոչ հեքիաթներով այն ծանոթ ու հին,  
Եվ դու կերպես պարզ ու հասարակ մի գեղեցկութուն:

Ու կհայտնվի նա՝ այնպես ծանոթ, այնպես սպասված,  
Կգա, որ հանի քեզ երազներից քո աներկրային:  
Եվ գարունը նոր, գարունը վերջին քեզ թեին առած,  
Կտանի դեպի ուրիշ մի աշխարհ, վայելք մի վերին:

Իսկ ես՝ մոռացված ու անհարկավոր, կմեռնեմ իսկույն,  
Հենց այն նույն օրը, երբ կհայտնվի բարեկամդ նոր,  
Հենց այն նույն պահին, երբ դու ծիծաղիդ գոհարով զնգուն  
Կպատմես նրան, որ ամոքվել են ցավերը քո խոր:

Դու կմոռանաս իմ գերեզմանը, իմ անունն անգամ...  
Կզարթնես հանկարծ, դատարկություն է, չկա ոչ մի հուր...  
Եվ հենց այդ ժամին ուրիշ ձեռքերի շոյանքների տակ  
Ինձ կվերհիշես ու հեռու հեռվից կկանչես տխուր:

Այնպես շվարած դու քո ձեռքերը կպարզես հեռուն՝  
Դեպի գիշերվա լուսությունը խոր, օ, իմ խնդհ, իմ հեգ...  
Ձուր... նրանց, ում որ անգոյությունն է սփոփանք բերում,  
Կյանքի ձայները չեն հասնում երբեք:

Եվ դու, տանջվելով, կյանքը կանիծես այն բանի համար,  
Որ ողջ աշխարհում չես գտնում մեկին, որին խոր սիրես...  
Բայց պատասխանը երգերի մեջ է իմ տագնապահար,  
Նրանց մեջ պահված թաքուն կրակը կօգնի, որ ապրես:

1913

\* \* \*

(«Էնչի» մասին է երգում Լամինո շաբից)

Մենք մոռացված ու մենակ ենք, անգին,  
Անդորրություն մեզ այս տաք սենյակի:

Եվ այս սենյակից եկ նայենք, անգին,  
Ցուրտ հովտեմբերի մշուշ ու մեղին:

—138—

Նույն լույսերն են մեր պատուհանի դեմ,  
Այո, սիրելիս, մենք ծեր ենք արդեն:

Ինչ որ ունեինք—մնաց ետևում,  
էլ ինչու՞ ես գուր դու առաջ նայում,

Այնպես, կարծես թե տենչում ես նորից  
Նոր լուրեր լսել գալիք օրերից...

Թե՞ սպասում ես դեռ դեին քո խենթ...  
Ամեն ինչ անցավ— ե էլ չի գա ետ...

Մնաց առօրյա, ծանոթ կյանքը մեր—  
Գրքեր, տան պատեր, միալար օրեր...

Ես չեմ արտնչում, ոչինչ չեմ ուզում,  
Այն, ինչ անցել է՝ ես չեմ արհեստում:

Լոկ դու, սենյակի կիսախավարում,  
Մետաքս շորիդ հուլունք ես շարում,

Ինչպես օրերին մեր անցած կյանքի...  
Ի՞նչ օրեր էին, հիշում ես, անգին:

Այն օրերին, երբ ջահել էիր դու,  
Նախշուն, վառվառուն շոր էիր հագնում,

Եվ ձեռքդ այնպես թեթև էր, անգին...  
Արի, հիմա էլ նախշուն շոր հագիր,

Որ քո այդ շորով վառվառուն ու շիկ,  
Հաղթես այսօրվա այս մեղ-մշուշին...

1913

\* \* \*

Դու անգուսպ կանչն ես Լոգերափողի,  
Քր սխալ հետք է նշում մութ ժամին,  
Խարուսիկ փայլն ես ճահնալին շողի,  
Հորդած գետերի գորշավուն քամին:

—139—

Ես սիրում եմ քեզ,  
Ինչպես ուղևորն իր ցուպն է սիրում,  
Զինվորը մարտում սեր է երազում...  
Եվ կանխատեսում քեզ իմ տենչերում,  
Ինչպես պանդուխտն՝ իր հայրենիքը սուրբ...

Անհայտ է սակայն քո դեմքն ու անտես,  
Զորութունը քո՝ անըմբռնելի,  
Գեռ շշտորհած հաղթության հանդես,  
Մոխրացնում ես ինձ կրթի պես մոլի...

1913

\* \* \*

Նույնիսկ այս խաղաղ, անդորր տնակում  
Տենդում է հոգիս.

Հանդիստ շեմ գանի ես այս տնակում,  
Բուխարու կողքին...  
Չայներ են հնչում, բուքն է ինձ կանչում՝  
Հտնգիստն՝ ահ տալիս.

Ինչ-որ աչքեր են հսկում ու տանջում  
Ինձ այստեղ էլի...

Թևերի ծալն է ունկնդրում հոգիս,  
Թե՛ խենթ մրրիկ է...

Իր բույ աչքերով խփում է դեմքիս  
Ազրայելն ի՛նքը...

1913

\* \* \*

Պահեր են լինում երբեմն կյանքում,  
Երբ սիրտն է խուժում ձյունաշունչ քամին,  
Եվ քեզ շեն փրկի այդ ահեղ ժամին  
Ոչ տքնանքն անդորր, ոչ ձայներ ընթույշ.

Վայր՛ի թռչունի տազնապած թևով,  
Թռչում ես՝ բոցը քո երակներում.

—140—

Եվ, կրթով, տենդով ու կարոտներով,  
Սիրո խենթութունն իր տոնն է տոնում...

Սրտիդ կեսն՝ ասես սև ամպ է ծանր,  
Իսկ ամպի ներքո՝ համրութուն մի խոր.  
Եվ նա— նախկինն ու սովորականը—  
Ուրիշ է թվում, անծանոթ ու նոր...

Եվ այդ խնդուն ու հեղձուկ խավարում,  
Շնչասպառ եղած այդ հուր ու շողին,  
Արդեն ուրիշի ստրուկն է դառնում  
Քո՝ մի ժամանակ ինքնիշխան հոգին...

1913

\* \* \*

Կա մի խաղ. աննկատ ներս մտնել,  
Որ մարդիկ շտեսնեն, շիմանան,  
Հայացքով փնտրելով՝ զո՛հ գտնել,  
Աննշմար հետեւել միշտ նրան:

Ինչքան էլ լինի բիրտ, անզգա  
Այն մարդը, ում պիտի հետեն.  
Սեեռուն քո հայացքը կզգա  
Շուրթերի ցնցումից էլ ամեն:

Մյուսն էլ կիմանա դա իսկույն,  
Էցնցի ուսերն ու ձեռքը նա,  
Կշրջվի, բայց ոչինչ էլ չկա,  
Եվ հուզմունք կտիրի մի անհուն:

Ահավոր է հայացքը անտես,  
Քանի որ շեռ կարող որսալ այն,  
Զգտում ես, բայց դժվա՛ր նկատես՝  
Ում աչքն է հետևում քեզ այդքան:

Ու ո՛չ սեր, ո՛չ վրեժ քո հոգում...  
Ամենն այդ մի խաղ է մանկական,

—141—

Եվ ամեն հաժարում անպայման  
Միշտ էլ կա այդ գաղտնի խուզարկումն:

Երբեմն դու ինքդ էլ չգիտես,  
Քե ինչպես է մեկ-մեկ պատահում.  
Մարդկանց մոտ ես գնում մարդու պես  
Ու փոխված՝ նրանցից հեռանում:

Կա բարի և չար աչք անկասկած,  
Բայց երկուսն էլ հանգիստ մնան թող.  
Ամենքն էլ շա՛տ ունեն շփազանց  
Զորութուն անծանոթ ու խայտող...

Օ՛, կարո՛տ: Մի տասը դար հետո  
Զենք կարող մենք չափել մեր հոգին.  
Լուսնյան մեջ ամպրոպ կճայթի,  
Կթռչենք աշխարհները հերթով...

Իսկ առայժմ մենք այս աշխարհում  
Զենք տեսնում մեր ուժերն իսկապես,  
Մանկան պես կրակի հետ խաղում,  
Այրում ենք թե՛ այլոց, և թե՛ մեզ...

1913

## ՃԵՐՄԱԿ ԱՌԱՎՈՑ

Մշուշապա՛տ առավոտ, հերմա՛կ առավոտ...

Յուրզենե

Լուսանում է: Թո՛ղ զա բարին,  
Գնա՛նք, զանգն է հնչում արդեն:  
Դու սեղմում ես իմ շուրթերին  
Մատանիներդ արծաթե:  
Պաղ մետաղն այդ ձեռքիդ տեղակ  
Համբուրել եմ որբա՛ն-որբա՛ն...  
Թեքած ուսդ հուր է, կրակ  
Ազատության ու բաժանման,

-142-

Բայց անձրևոտ միգում տխուր  
Այնպե՛ս թույլ է նշմարվում այն...  
Եվ հայացքդ՝ անթեղված հուր,  
Չայնդ՝ թախծոտ, այաբարցյան...  
Այդ հայացքո՛ւմ չէի երբեք  
Ես բախտ փնտրում մինչև լուսայգ,  
Այդ ձա՛նը չէր երգում երեկ  
Կիթառների մեղեդու տակ...  
Երեխայի նման հանկարծ  
Չեղբով արեց... «Յտեսություն...»:  
Ապարանջանը զրնգաց  
(Իբրև ինչ-որ հիշողություն)...  
Ամբողջ ուժով իմ լուռ վշտի  
Չեղքն եմ սեղմում, որ ցավն զգա...  
Էլ հանդիպման հույսը չկա...  
Ի՞նչ խոսք ասեմ հրաժեշտի...  
«Մնա՛ս բարով, վերցրու և ա՛յս,  
Հագցրու մատիդ այս մատանին,  
Իսկ սևորակ քո սրտիկին՝  
Նրա թեփուկն արծաթամազ...  
Քո՛ր, ինչպես թռավ-զնաց  
Գիշերն հրե, գիշերն անցած...  
Դու՛, ժամանակ, հուշը ջնջիր,  
Դու՛, ձնաբու՛ք, ճամփին շրջիր»:

1913

\* \* \*

Օրվա պես լույս, բայց և խրթին,  
Արթուն, բայց և որպես երազ՝  
Գալիս է նա, երգը շրթին,  
Իր հետ բերում գարունը պարզ:

Այնտեղ նստում, խոսում է նա,  
Մաղրում է ինձ և ակնարկում՝  
Մեկը չկա, որ շիմանա  
Իր կրակի հողմը թաքուն:

-143-

Չունկնդրելով խոսքերն այդ խիստ,  
Ես տեսնում եմ սակայն նրա  
Աչքերի փայլը անհանգիստ  
Եվ ուսերի տագնապն ահա:

Իսկ երբ խոսքն է հասնում հոգուս,  
Եվ արբում եմ բույրով անգին,  
Եվ սիրում եմ աչքերն այդ լույս,  
Իբրև մի երգ զարնանային,

Շողացնելով սառնապարար  
Ապարանջանը իր ծանոթ՝  
Ինքն է պնդում, թե կիրքը վառ  
Ոչինչ է սառը խելքի մոտ...

1914

\* \* \*

Այո՛, ներշնչանքն այսպես է ասում.  
Իմ ազատատենչ երազն անդադար  
Զգտում է այնտեղ, ուր նվաստացում,  
Աղքատություն կա, կեղտ կա ու խավար:  
Ես սիրում եմ այս աշխարհն ահալի.  
Նրանից այն կողմ կա աշխարհ մի այլ՝  
Այնպե՛ս հասարակ. այնպե՛ս մարդկային  
Ավետյաց երկիրն այդ հոգեզմայլ:  
Իսկ եթե դու չես ցանում ու հնձում,  
Քանի որ, «այնպես, մարդ ես քեզ համար».  
Պու բան չգիտես: Զուր ես հանդգնում  
Չատել խելահեղ դարում այս դժվար:  
Ողբ՛լ ես մի օր դու նվաստացված  
Սովի, կարիքի և ցավի ձեռքին:  
Տեսն՛լ ես արդյոք Փարիզում մարդկանց  
Կամ թե կամրջին մրսող խեղճերին:  
Կյանքի անթափանց սարսափի հանդեպ  
Բայ արա դու քո աչքերն անվարան,  
Քանի դեռ հուժկու ամպրոպն ամեն բան

—144—

Քո հայրենիքում հիմքից չի քանդել:  
Եվ թո՛ղ որ կյանքի բեռը տանողին  
Զրոշնչացնի ուժը քո ցասման...  
Մեկը և սերմ է ցանել շարության,  
Բայց անբերրի չէր ցանքն ամեննին:  
Նա ճիշտ է թեկուզ հենց նրա համար,  
Որ մերժեց կյանքի երեսն շպարված  
Եվ որ մի վախկոտ խլուրդի նման  
Լույսից խուսափեց, հողի տակ գնաց՝  
Ողջ կյանքն ատելով անողորմարար  
Եվ անիծելով այս աշխարհը ողջ.  
Զկոահելով ոչ մի ապագա,  
Ներկան ժխտ՛ելով և ասելով. Ո՛չ!

1911—1914

\* \* \*

Պետրոգրադն՝ անձրևոտ երկնքի տակ մթար:  
Շարասյունը գնում է կովի:  
Եվ լցվում են ահա վագոններն անդադար  
Վաշտ առ վաշտ ու սվին առ սվին:

Գնացքում այդ հազար ու մի կյանք է ետում,  
Բաժանման, սիրո ցավ ու տագնապ,  
Ջահել ուժ ու հույսեր... Իսկ միգում այն հեռու՝  
Արյան մեջ ծխացող մի սև ամպ:

Ու ոմանք նստոտած՝ դեռ երգում են Վառյազ,  
Իսկ ոմանք՝ Երմակի՛ երգը հին,  
Եվ գոչում են ուռա, կատակում են նրանք,  
Մեկը ձեռքն է խաշում տրոմագին:

Ու հանկարծ քամու հետ մի տերև սահեց վար,  
Քարթեց աչքն օրորուն մի լապտեր,  
Սևակնած ամպի տակ մի զվարթ փողահար  
Շեփորեց մեկնելու հնչյուններ:

—145—

Ու փառքով մարտական փողն անգրասպ հեկեկաց,  
Սրտերում տագնապներ ծնելով:  
Գնացքի խուլ զողոցն ու սուլոցը խզված  
նյացան ուռաչի որոտով:

ԲուՖերները վերջին սուզվեցին մշուշում,  
Մինչև լույս լուսթյուն է մի ձիգ:  
Իսկ խոնավ դաշտերից ուռան է դեռ հնչում  
նվ ահեղ մի գոչում. զնացի՛նք:

Ո՛ր, չէինք տիրում մենք ու չէինք ափսոսում,  
Թեև մեզ ու անձրև էր անդին:  
Պա հատակ, ամրակուռ մի պողպատ էր խոսում,  
Մեր թախիծն ի՞նչ կտար պողպատին:

Ձիերի գոփչունից, հրդեհից հեռավոր  
Կարեկցանքը հավետ կլռի:  
Թախիծն այդ կխեղդի գոլորշում թունավոր  
Փալիցիո արյունոտ դաշտերի...

1914

### ՁԱՅՆ ԵՐԳՉԱՆՄԵՐՑ\*

Ինչքան հաճախ ենք հիմա լալիս  
Մեր վիճակը սև և անխնդում:  
Օ, էթե, մարդի՛կ, իմանայի՛ք  
Ցուրտն ու խավարը գալիքի դու՛ք:

Հիմա սիրուհուդ ձեռքն ես սեղմում,  
Խաղում նրա հետ— հանգիստ:  
Նվ լալիս ես դու— տեսնելով թույն՝  
Կամ սիրած ձեռքում սեղմած—  
դաշույն,—  
Մանկի՛կ, մանկի՛կ...

\* Ե. Չարենցը իր սույն Բարգմանությունը սովել է «Ապրիլի 1914»

Ստին, կեղծիքին—վերջ չն՛ս գտնի:  
Իսկ մահն—հեռու՛ է դեռ:  
Աշխարհն— ավելի՛ պիտի մթնի,  
Երկիրն— ավելի՛ սև հուն մտնի,  
Օ, դեռ դարե՛ր, դարե՛ր...

Նվ դարը վերջին—ամենահղկ,  
Կտեսնենք— մե՛նք անգամ:  
Կազատե երկինքն— ահուկի մեղք,  
Շրթներին բոլոր— կհանգչի եղկ  
Ժպիտ— անի՛ղձ այնքան:—

Մանկի՛կ իմ, գարուն դու կերազես—  
Գարունը չի՛ ծաղկի:  
Երկընթում— արև՛ կըղձաս լուսե—  
Արևը չի ծագի:  
Նվ ճիշդ, երբ դու ճշալ ուզես—  
Քարի պես չի լսվի...

Նղեք գո՛հ, ուրեմն, ձեր բախտից հին՝  
Ջրի՛ց էլ խոնարհ, խոտի՛ց—անշուք,—  
Օ, էթե, մարդի՛կ, իմանայի՛ք  
Ցուրտն ու խավարը գալիքի դուք...

1914

\* \* \*

Մեղանչել այդպես անամոթաբար,  
Կորցնել օրերի հաշիվը անցնող,  
Նվ գինուց ուռած գլխով անդադար  
Ներս մտնել կողանց տաճարը աստծու:

Մի երեք անգամ ցածր խոնարհվել,  
Մի յոթ անգամ էլ խաչ հանել կրկին,  
Այրվող ճակատը գաղտնաբար բռնել  
Ու հետո կպցնել թքոտ հատակին:

Ափս՛ս նևտելով մի գրոշ պղինձ,  
Երևք, և հետո յոթ անգամ ահա  
Պաշված շրջանակն համբուրել նորից,  
Այն շրջանակը խղճուկ, հնամյա:

Աւյա տուն դառնալ, շափելով դարձյալ  
Որն է մեկին գրոշով այդ նույն,  
Բխկալ անդադար և շանը սովյալ  
Աքացի սալով քշել մի անկյուն:

Արբապատկերի առաջ, լույսի տակ  
Խեյել, համբիշը շիկացնել թափով,  
Հետո թքոտել կտրոնները թանկ,  
Բացելով փողի արկղը հաստափոր:

Փովել անկողնում՝ փափկահայտի ս այնքան,  
Մանր քնի մեջ պարուրվել նորից...

Այո՛, իմ Ռո՛ւսիա, այդպե՛ս էլ անգամ  
Դու սրտիս համար թանկ ես բոլորից:

1914

\* \* \*

Օ՛, ևս ուզում եմ խենթորեն ապրե՛լ,  
Որ ինչ կա-չկա՝ հավերժացնե՛մ,  
Ա՛յն, ինչ անդեմ է՝ մարդկայնացնե՛մ,  
Եվ մարմնավորեմ՝ ինչ դեռ չի՛ եղել...

Ի՛նչ փուլթ, թե ծանր է կյանքի մղձավանջն,  
Ու խեղդվում եմ ես այդ մղձավանջում.  
Գուցե երջանիկ պատանին վաղվա  
Իմ մասին մի օր ասի՛ գալիքում.

«Մոռանա՛նք, ներե՛նք, որ մոռյլ էր նա,  
Մի՞թե նրա մեջ ա՛յդ էր կարևոր,  
Լույսի ու բարու սուրբ զավակն էր նա  
Եվ ազատության տո՛նը լուսավոր»:

1914

—142—

\* \* \*

Ձի հիշում ընթացքն իր ճանապարհի,  
Նա, ով ծնվել է խառնակ ժամանակ.  
Մենք, զավակներս այս դաժան դարի,  
Չենք կարող ոչինչ, ոչինչ մոռանալ:

Օ՛, մոխրացնող տարիներ հրի,  
Ի՛նչ լուր կա ձեր մեջ՝ խենթությա՞ն, հույսի՞...  
Ազատության ու ռազմի օրերի  
Արնոտ ցո՛լքը կա դեռ մեր երեսին...

Եվ համբերություն կա... այդ ահազանգի  
Թնդյունն է փակել շրթունք ու ականջ  
Եվ մեր, երբեմն խանդավառ, հոգում  
Դատարկություն է ճակատագրական...

Թող մեր սնարին՝ մահվան դեմ բացված,  
Հնչի ազոավի խուլ կոնյունը...  
Ով մեզնից շա՛տ է արժանի, աստվա՛ծ,  
Թող վայելի՛ քո արթայությունը:

1914

\* \* \*

Դու չքնա՛ղ ամենից, ամենից վառ ու վեհ,  
Ներիք ինձ և ինձ մի՛ նդովիր.

Գնացքը սուրում է գնչուի երգի պես,  
Այն անդարձ օրերի պես թովիչ:

Ա՛յն, ինչ թանկ է սրտիս— հեռանում է անդարձ.  
Ո՛վ գիտե, թե վաղն ի՛նչ կբերի...

Իմ հավե՛տ անմոռաց, իմ անդա՛րձ հեռացած,  
Ի՛մ հավե՛տ օրհնված, ինձ ների՛ր...

1914

—143—

\* \* \*

Քնքանքն եմ հիշում ես Ձեր ուսերի—  
Այնքան ամաչկո՞ւտ, զգայու՞ն այնքան,  
Ձեր ձայնն, ընդհատված իմ շոյանքներից,  
Զրույցի կեսին մեր մտերմական.

Ձեր շեկ վարսերի փու՛նչը ոսկեցուլք,  
Ելնէջը Ձեր կրծքային ձայնի,  
Մեր բաժանումի վայրկյանին լացող  
Հնդաթև աչքը թաց յասամանի,

Եվ ամենից խորն ու օտարտին —  
Մբրիկի միջից երաժշտության —  
Ձեր հալա՛ցքը՝ լի հարցումով խրթին,  
Եվ... գաղտնի՛ քը քո... հավատարմության...

1914

\* \* \*

Վառ էիր բոլորից, նվիրված, հիասքանչ,  
Մի անիծիր դու ինձ, մի անիծիր էլի,  
Իմ գնացքը թռչում է, ինչպես գնչուական մի կանչ,  
Ինչպես օրերը այն — անդառնալի:

Մոտիկ է, մոտ է, ինչ որ եղել է առաջ սիրելի,  
Առջևում հիմա անհայտությունն է ճանապարհների,  
Դու անմոռաց սիրով և օրհնանքով քո լի,  
Անվերադարձ... ներքի:

1914

\* \* \*

Համբուսն եմ, այո՛, Արշունս է սառչում,  
Երբ խարդավանքն է հյուսում ցանցն իր սև,  
Եվ սրտիս խորքում դու ես հառաչում,  
Դեռ դու ես ապրում, առաջին իմ սեր:

—150—

Քնդ, իմ միակին, իմ Օֆելյային,  
Հեռու է տարել կյանքն իր ցուրտ հունով,  
Եվ, արքայազնս, մեռնում եմ, նայի՛ր,  
Խոցված ոտխի թունոտ գաշույնով:

1914

## ԿԱՐՄԵՆ

Լ. Ա. Դ.

1

Ինչպես օվկիանն է իր գույնը փոխում,  
Երբ շեռնակուտակ ամպերի խորքից  
Կայծակն է հանկարծ թարթելով շողում,  
Այդպես էլ սիրտս երգող ամպրոպից  
Փոխում է զարկն իր, լռում շնչահատ,  
Դեմքիս է խփում արլան հոսքը ջերմ,  
Եվ խեղդում է ինձ արտասուքն առատ,  
Երբ Կարմենսիտան ելնում է իմ դեմ:

2

Կանաչավուն է երկինքն, ու նրա ցուլքերում լազուր  
Լուսնի լվացված բեկորն է քնել, հագիլ շնչելով  
Սահում է քամին, զարնան սառույցը ծակող է ու սուր,  
Եվ քնկոտ մի հողմ իր մեջ է առնում հոգին իմ խոռով:

Ի՞նչ կա լուսնից նուրբ, իրիկվա ցուլքից բարձր ավելի...  
Ոչ ոքի շատես, լոկ ինքդ գիտցիր, գիտցիր ու լռիր՝  
Այն լուսամուտը, որ ցուլցում է հարկում այն վերին,  
Բոցավառված է ո՛չ միայն կարմիր իրիկվա հրից...

3

Կա դե լուսաբացի Յուլիս է, լույս է թե՛րն,  
Ոսկեզանգուր է նա ու երջանիկ:  
Պարեզուր հագի՛ մի կապուտակ եթեր  
Ու սագափի ցուլք է՝ ալիք-ալիք:

—151—

Բայց ինչպես որ մուժն է ծածկում լազուրը ջինջ,  
Այդպես դեմքն այդ հաճախ սարսափով է շնչում,  
Այ կարմիրն է ցոլում գանգուրների միջից,  
Եվ մոռացված հողմն է շշուկի մեջ հնչում:

4

Չյունոտ գարունը ելել է պարի:  
Ու ես հայացքս եմ գրքի դեմ փակում...  
Օ, ժամ ահա՛վոր, երբ Յունիզայի  
Չևոքն իր ափի մեջ՝ բախտն էր գուշակում,  
Խողեին նետեց հայացքն իր վայրի...  
Հեգնանքը ցոլաց աչքերի մեջ ջինջ,  
Գոհարը շողաց ատամնաշարի,  
Եվ ես մոռացա կյանքում ամեն ինչ:  
Սիրտս ողողեց արյունը վարար,  
Ջնջելով այնտեղ հուշը հայրենի...  
Իսկ երգն ասում էր, իմ սիրո համար  
Իբրև գին պիտի ջո կյանքը լինի...

5

Կարմենի բոլոր սիրահարների  
Գեպի նա ձգվող այդ ամբոխի մեջ,  
Եր նրան կանչում, տենչում է անվերջ,  
Մեկն, իբրև ստվեր, կիլաս-Պաստյայի  
Այն հին գինետան գորշ պատերի տակ  
Կանգնել է լռին, մոռյլ ու մենակ  
Եվ չի սպասում ոչ մի շնորհի...  
Երբ դափն է դողում ու հնչում նորից,  
Ապարանջանն է գնգում օրորից,  
Նա վերհիշում է գարունը վարար,  
Ականջ է դնում խելահեղ ձայնին,  
Նայում է նրա երգող իրանին  
Ու տեսնում երազ մի ստեղծարար:

6

Անգույն աչքերում՝ բարկության կայծեր,  
Հպարտ մարտակոչ ու արհամարհանք:  
Բոլոր գծերի հալճլող սահանք:  
Ես այսպես տեսա կերպարանքը Ձեր:  
Դահլիճում՝ խավար: Դժվար է շնչել:  
Մոտիկ է, մոտիկ կրծքակալը սև...  
Դժգունած մի դեմք... ու վարսափնջեր,  
Որ դանդաղ սահում, ընկնում են ներքև...  
Օ, նոր շեմ կյանքում այս տարօրինակ  
Հանդիպումներին սարսափով նայում...  
Բայց այս ձեռքերը՝ ջղային ու տաք,  
Եվ այս ուսերը շատ են զգայուն...  
Նրա սեգ գլխի շարժումները սեգ  
Վիրավորանքի ցավն են վկայում,  
(Իրենց վանդակից առյուծները շեկ  
Այդպես մոռյլ են ամբոխին նայում):  
Իսկ այնտեղ ահա՛՛ լամպի տակ կլոր  
Լոեի է ձայնը երգի ու պարի,  
Ձեզ խանդն է այրում, որ էսկամիլիոն  
Ձեզ չի բերում սիրտն իր սիրահարի:  
Եվ Ձեր ձեռքը չէ, որ պիտի դողով  
Այն անհարկավոր լույսերը մարի,  
Ձեր ատամների գոհարե շողով  
Դուք չեք ժպտալու էլ այն թշվառին:  
Օ, ո՛չ, ուժ չկա շնայել, շասել,  
Ու պետք չէ ասել, չի էլ կարելի,  
Եվ դուք (աստղի սևա գիշերվա մեջ սև)  
Ձեր սահուն քայլքով սահում եք էլի,  
Հեռանում եք Դուք, դանդաղ նվազում,  
Եվ արգեն երգը Ձեր նուրբ ուսերի  
Սարսափելու շափ ծանոթ է թվում,  
Եվ վճոված է, որ սիրտս կրի,  
Իբրև հուշն ուրիշ հայրենի երկրի,  
Ձեր կերպարանքը՝ հավետ թանկագին...

—Եվ մնաս բարով ասեմք այս կյանքին,  
Այս տառապալի, այս տխուր կյանքին,—  
Մահացած մարդն է այնտեղ բղավում...

Իսկ մարտն իր տամուկ ձյուններն է մազում:

7

Ուռենին— գարնան հալոցք է հոսուն,  
Եվ մենք մի լուսե բան ենք ափսոսում,  
Ուրեմն մի տեղ դեռ մոմ կա վառված,  
Եվ իմ աղոթքը շատ է երկյուղած,  
Եվ համբուրում եմ ես ուսերդ բաց:

Այս գարու հասկը— տափաստան է, հանդ  
Եվ կուռնկների կանչ է հնավանդ,  
Ուրեմն ես քեզ ցանկապատի մոտ  
Կսպասեմ մինչև մայրամուտը տոթ,  
Ուրեմն քո մեջ հուշ կա ու կարոտ:

Վարդեր— ես նրանց գույնից եմ սոսկում,  
Իս քո հյուսքերի գիշերն է ոսկուն,  
Իս թաքուն երգն է դավի, մեղքերի,  
Իս այրվող սիրտն է՝ Կարմենին գերի...

8

Ինչ մոռացված հիմնի արձագանք ես ասեմ  
Իմ բախտի մեջ այս սև, իմ բախտի մեջ վայրի,  
Կարմեն, տեսա ահա իմ երազի մեջ քեզ,  
Եվ տխուր էր դա շատ, շատ էր հրաշալի:

Գարնանալին թրթրո, շշուկներ են, սոսափ,  
Նրազներ են վայրի, նրազներ անծայր,  
Եվ կիթառ է ասես, գարնան զնգուն մի դափ  
Քո այդ հրապույրը վայրենացած:

—154—

Դու գալիս ես, անցնում երազներիս միջով  
Քաղուհու պես այն հին, լավ օրերի,  
Քո վարսերի վրա վարդեպսակ է ճոխ,  
Հեթաթային նինջն է քո կոպերին:

Գալար եկել՝ նման մի քմահաճ օձի,  
Դու քնել ես ահա ու երազում նորից,  
Լուսե ափն ես տեսնում հրաշք ծովածոցի  
Եվ տենչանքներ, որոնք անմատչելի են ինձ:

Տեսնում ես օրը դու՝ այրող, անմայրամուտ,  
Քո հայրենի հողը, իբրև վերին մի բախտ,  
Հողն այդ՝ երգող, երգող, հողն այդ՝ կապույտ,  
Եյանորեն անշարժ, որպես դրախտ:

Մի անշուշտ, անշունչ լուսթյուն է այնտեղ,  
Միայն սաղարթախիտ, մութ ճյուղերի գրկից  
Հնչում է ձայնը քո տարօրինակ ու մեղմ,  
Փառաբանում հողմը գնչուական կրթի:

9

Օ, այո՛, սերը թռչուն է ազատ,  
Այո՛, քոնն եմ ես, քոնն եմ եղել,  
Այո՛, երազեմ պիտի անընդհատ  
Ես քո մարմինը այդ հրեղեն:

Այո՛, ձեռքերիդ ուժը գիշատիչ,  
Աչքերդ՝ լեցուն թախիծով դավի,  
Գիշերներս մեջ դառնում խուլ մի ձի՜  
Ու զառանցում են կրթի ցավից:

Սրգեմ պիտի քեզ, քո ձայնը տանեմ,  
Պիտի ոլորտը հանեմ վերին,  
Քահանայի պես ծես պիտի անեմ,  
Չոհ պիտի անեմ ես աստղերին:

—155—

Եվ պիտի փոխվես դու բունն ալիքի,  
Հորդ գետերի մեջ իմ երգերի,  
Ու ես չեմ կարող օծանելիքիդ  
Բույրը լվանալ իմ ձեռքերից:

Եվ գիշերվա մեջ բռնկվի հրով,  
Շողշողա պիտի աչքիս առաջ  
Քո դեմքն՝ սպիտակ իր ատամներով,  
Քո դեմքը շքնաղ ու աննահանջ:

Հողմերից հետո տազնապած ու տաք,  
Եվ այն դավերից հետո ամեն,  
Թող որ հայտնվի այս միտքը շիտակ,  
Որպես ճանապարհ պարզ ու սպիտակ,  
Որպես հեռավոր ուղին, Կարմե՛ն...

10

Ո՛չ, երբեք իմը և ուրիշինը դու չես լինելու  
Ահա թե ինչն էր թախծության միջով թռվում ինձ թաքուն,  
Ինչն էր օրերի դատարկ անհունով տանում ինձ հլուս  
Ահա թե ինչու քո բանաստեղծն եմ ու երկրպագուն:

Այստեղ — կանացի ահավոր մերժման կնիքն է դրված  
Հրապույրներին, որոնց հասնելու չկա ոչ մի ուժ,  
Այնտեղ — մի վայրի համաձուլվածքով աստղերն են փռված,  
Եվ վերին ոգին իր դաշնությունն է լայով սպառում:

Եվ դա է ահա իմ հիացմունքն ու իմ սարսափը խոր,  
Քեղ համար էի ես այն երեկո տազնապում խողով,  
Եվ քո աչքերն ինձ ուղեկցում էին այնպես անսովոր,  
Դեռ չգուշակած, ոչինչ չիմացած... դեռ չսիրելով:

Օրոնքդ ինքդ ես, ու թուշում ես դու, սկսում սուրալ,  
Գեպի աստղերն ես սլանում հեռու՝ առանց ուղեծիր,  
Եվ այս աշխարհը քեզ համար միայն ծխի ամպ է ալ,  
Եւր ինչ-որ մի բան երգում է, այրվում, հրդեհվում է հիր:

Այդ հրացուլքում խենթ տարիներն են քո ջահելության,  
Ոչ երջանկություն, ոչ դավ — նվազ է, լույսեր են վառվել,  
Նույն մեղեդին է և՛ թախծի շուրթին, և՛ ուրախության...  
Բայց սիրում եմ քեզ և այդպիսին եմ ես ինքս էլ, Կարմե՛ն:

1914

ԴԱՏԱՍՏԱՆԻ ԱՌԱՋ

Շփոթմունքի մեջ ի՞նչ ես խոնարհվելու  
Առաջվա նման նայիր ինձ շիտակ,  
Այդ ի՞նչ է քեզ հետ քո անկուսն արեւ,  
Այս ինչպիսի՛ն ես դու պարզ լույսի տակ:

Ես ինքս էլ, այո, հինը չեմ վաղուց՝  
Հպարտ ու մաքուր, շար ու աններում,  
Հիմա առավել բարի ու անհույս  
Հայացքով եմ ես աշխարհին նայում:

Հիմա ոչ միայն իրավունք չունեմ,  
Այլև ուժ չունեմ նախատել ես քեզ,  
Այն ուղու համար տանջալի ու նենգ,  
Է՛ր շատ կանանց է բախտը վիճակել:

Սակայն չէ որ ես մի քիչ այլ ձևով,  
Քան մեկ ուրիշը, քո կյանքը գիտեմ,  
Այդ ի՞նչ է ծանոթ ուղին այն, որով  
Դու հայտնվեցիր անկման վիճի դեմ:

Չէ՞ որ մեկտեղ է կիրքը մթամած  
Մեզ մի օր տարել այդ վիճերն ի վեր,  
Մենք ուզում էինք մեր բեռը նետած,  
Թուչել ու հետո ընկնել կարեվեր:

Դու տեսչում էիր, որ հրդեհվելով,  
Այրվեք, մոխրանանք մեկտեղ, իրար հետ,  
Եվ իրար գրկած այդպես մեռնելով,  
Տեսնենք երկիրն այն երանավետ:

Ինչ արած, եթե մեզ տենչն այդ խաբեց,  
Բոլոր տենչերը մեզ խարում են բիրտ,  
Եթե կյանքը մեզ այդպես մտրակեց  
Իր խարազանի պարանով կուպիտ:

Մեզ հետ գործ չունի կյանքն արագասահ,  
Թող նա մեզ խաբող տենչերը տանի,  
Սակայն դու ինձ հետ, ճշմարիտն ասա,  
Ինչ-որ ժամանակ չեղա՞ր երջանիկ:

Այդ ոսկեգույնը՝ իջած քո վարսին,  
Արդյոք ցուլքը չէ՞ մեր այն հին հրի...  
Դու իմ անաստված, իմ կրքոտ, իմ սին,  
Անմոռանալիս, ների՛ր ինձ, ների՛ր...

1915

\* \* \*

Թող որ չեմ սիրել ես կյանքում կարգին,  
Թող որ երգում եմ սրանով խախտում,  
Բայց հուզում ես դու նորից իմ հոգին,  
Որտեղ էլ տեսնենք իրար ես ու դու:

Օ՛, այդ ձեռքե՛րը հեռու հեռավոր —  
Անզատված անգամ ու ինձնից հեռու՛ —  
Քո հրապույրը այրող, մեղավո՛ր,  
Իմ աղոտ կյանքին նոր փա՛յլ է բերում:

Եվ իմ տնակում ցու՛րտ, ամայացած,  
Իմ հին տնակում մենավոր, լռին,  
Իմ երազներում՝ քո տեսքին գերի,  
Սա տեսնում եմ նույն տնա՛կը լքված:

Հին գիշերնե՛րն եմ երազում անքուն,  
Հին տարիները՝ վաղանցու՛կ այնքան...  
Երևում է, որ արդեն հավիտյան  
Քեզնով են բանտված օրերս կյանքում...

— 158 —

Եվ, ո՛վ էլ կանչի, ես չե՛մ ցանկանում  
Փոխել քնքշության հետ նրա ունայն  
Սուրբ սփոփա՛նքը իմ անհուստության.  
Եվ... լոու՛մ եմ ես ու առանձնանու՛մ:  
1915

\* \* \*

Նրբագեղ աղջնակ, ինչու՞ ես հմայում  
Հայացքով, ուսերով սեթևեթ,  
Ախ, այդպես, թերևս, ինձ էլ ես գրավում,  
Միայն թե գործ չունեմ ես քեզ հետ:

Ես գիտեմ կանացի խաղերով քմայքոտ  
Շատերին կզերես ակամա,  
Ու եթե կին էիր նրբագեղ ու կրքոտ,  
Կդառնաս խելացի, քնքուշ մայր:

Քո բախտը փոփոխուն փորձելով դու նորից  
(Ինչպիսի՞ արբեցում ու կորուստ)  
Դու էլի կծնվես վարդագույն փրփուրից՝  
Ճիշտ այնպես, ինչպես կաս ի վերուստ:  
1915

\* \* \*

Փողոցում անձրև է և ձյուն,  
Չորս կողմս՝ վշտեր ու մորմոք:  
Լալիս է հոգիս ու թախծում,  
Ու՛ր տանեմ ուժերս, արդյոք:

Խույ՛թ թախի՛ծ է, առանց պատճառի,  
Խոհերի ծխում անդադար:  
Ինքնաեղբ դնե՛նք, և արի  
Մենք ածուխը պահենք միշտ վառ:

Գուցե և թեյի արբանքին  
Խոսքերս՝ անփույթ շռայլած,

— 159 —

Ջերմացնեն հրով բերկրանքի  
Քո նիրհուն աչքերը հանկարծ:

Խմենք հին բարբերին ի սեր,  
Համբերո՞ղ լինի մեր հոգին,—  
Գուցե և ցնդի վիշտը մեր,  
Ինչպես այս թեյի գուրշին:

1915

\* \* \*

Կատակի տեղ դրիր սկզբում ամեն ինչ,  
Հասկացար, բարկացար դու հանկարծ,  
Շարժեցիր գլուխդ սիրուն ու հմայիչ,  
Սրբեցիր արցունքներդ կամաց:

Ատամներդ բացած՝ քրքիջով ծաղրեցիր,  
Ամեն ինչ մոռացար այդ պահին,  
Հիշեցիր ամեն ինչ ու նորից ողբացիր՝  
Մամկալներդ գցած սեղանին:

Ու դեմքդ շրջելով, գնացիր ապշահար,  
Նա դարձար՝ սրտու՞մ ինչ-որ բան,  
Եվ անեծք թափելով, դու կտրուկ շուռ եկար,  
Հեռացար, գուցե և, հավիտյան...

Ի՞նչ արած, սկսիր դու քո գործը դարձյալ,  
Դու նորից սկսիր գործը հին:  
Մի՞թե կյանքը նույնպես սոսափեց ու անցավ,  
Ինչպես քո շրջազգեստն այն պահին:

1915

\* \* \*

Դու հաստատում ես, թե ես ինքնամփոփ ու սառն եմ հազետ,  
Այո՞, հետո միշտ կվարվեմ այդպես.  
Քնքուչ խոսքերի համար չեմ բախվել ճակատագրի հետ,  
Որ հիմա քաղցր խոսքեր սսեմ քեզ:

—180—

Դու է՛լ ես մի օր եղել ավելի հանդուգն ու մռայլ,  
Գուշակում էիր լեզուն աստղերի,  
Որ գալիք գիշերն ավելի է մութ, ավելի անփայլ,  
Որ անթափանց է խավարն ավելի:

Եվ ահավաստիկ արար աշխարհը դարձավ վայրենի,  
էլ ո՞չ մի փարոս չի շողում պայծառ,  
Ու նրա համար, ով շհասկացավ սլատգամն աստղերի,  
Անտանելի է խավարը անծայր:

Եվ ով չգիտեր, որ կան անցյալի անմոռաց հուշեր,  
Որ ունայն չէ այն՝ գիշերն ապագա,—  
Հոգնածությունն ու վրեժն են նրա սիրտը մշուշել,  
Զզվանքն է ծռել շուրթերը նրա...

Կար մի ժամանակ անհուն հավատի ու մի մեծ հույսի,  
Քեզ պես միամիտ, պարզ էի հոգով:  
Երեսայի պես մարդկանց մոտ էի ես գնում բացսիրտ,  
Զրպարտանքներից չվախենալով...

Իսկ հիմա այն վառ հույսերից հետք էլ չմնաց անգամ.  
Սլացան դեպի աստղը հեռավոր:  
Ում մոտ պարզ սրտով ու բաց ճակատով գնացի այնժամ,  
Երես թեքեցի նրանից այսօր:

Եվ ինքն՝ այն հոգին, որ բոցկլտում էր սպասողաբար,  
Շտապեց այրվել սիրուց կաթոգին:  
Ծնվելով սիրո և թշնամանքի կրակից անմար,  
Կրակի մեջ էլ վառվեց այդ հոգին:

Միայն մնացին սեղմ շրթունքներն ու հոնքերը ծպտուն  
Եվ իշխանություն մի խեղճ ու կրակ,  
Որ պիտի շարժի, խուժի կնոջ արյունն անկշտում,  
Վառելով նրա կրքերը վայրագ...

Ինչու՞ ես դու փակ դռների առաջ կանգնել վարանոտ,  
Քեզ զուր տնքոցով ինչու՞ ես տանջում.

—181—

21 — Շնտիր երկեր

Ի՞նչ պիտի անես այն խղճուկ ու հեզ գաղափարների մոտ,  
Որոնց մենք մի օր մարդ էինք կոչում:

Այլերի լավ է՝ դնես քո դեմքին երկաթի դիմակ,  
Սուրբ դազադներին խոնարհվես նորից,  
Ամուր երկաթով լավ է պահպանես միառժամանակ  
Դրախտը՝ հետո խենթ ստրուկներից:

1916

## ԴԵՎԸ

Ե՛կ, ե՛կ իմ հետքով, քայլիք իբրև ճորտ,  
Իբրև իմ հլու ու խոնարհ գերին,  
Մենք պիտի սուրանք մի ուրիշ ոլորտ  
Եվ հասնենք լեռան լույս բարձունքներին:

Քեզ պիտի տանեմ վիհերով այս մութ,  
Հոգուդ հետ խաղամ անհունի դեմ մառ,  
Եվ ահզ պիտի լինի անօգուտ,  
Ներշնչանք պիտի լինի ինձ համար:

Քեզ եթերային փոշու անձրևից,  
Գլխապառույտից պիտի պահպանեմ  
Եվ ողջ գորությամբ իմ ջղուտ թևի  
Տանեմ պիտի քեզ ու երկինք հանեմ:

Եվ այնտեղ, մարգում անարատ ու զով,  
Սպիտակ լեռան ցուլանքների տակ  
Իմ աստվածային հիասքանչ մարմնով  
Ես այրեմ պիտի քեզ տարօրինակ:

Դու գիտե՞ս արդյոք, թե որքան շնչին,  
Մանր է մարդկային այն սուտը անուժ  
Եվ այն երկրային խեղճութունը սին,  
Որ դու վայրենի կիրք ես անվանում:

— 102 —

Ու երբ առավել լոխ երեկոն,  
Ու ես քո հոգին առավել գերեմ,  
Դու կցանկանաս հրե երկնքով  
Սլանալ, սուրալ ավելի վերև:

Քեզ կանեմ, այո, թեքերս վրա,  
Կտանեմ դեպի այն բարձունքը նոր,  
Որտեղից երկիրն աստղ կթվա,  
Երկիր կթվա աստղը ոսկեվոր:

Ու երբ հոգուդ մեջ սարսափ մի անդոր,  
Ասես. «Բաց թող ինձ», ու գողաս լոխ,  
Ես իմ թևերը զանդաղ բացելով,  
Քեզ պիտի ժպտամ ու ասեմ. «Թո՛ր»...

Եվ աստվածային այդ ժպտո՞ւտ տակ  
Հենց անկումի մեջ ոչնչանալով,  
Դու քորի նման կսուրաս անկանք,  
Կսուրաս զեպի այն պարապը մով...

1916

## ՈՆԻՐՈՒՐԸ

Դաշտերի վրա քնկոտ ու մթին,  
Ուրու՛րն է ճախրում կոհնչով մռայլ.  
Ճախրում է, նայում փայտե խրճիթին,  
Ուր լալիս է մայրն օրոցքի վրա.  
«Ջա՛ն, նանի՛կ արա, ա՛ռ կուրծքս, ծծի՛ր.  
Քո խա՛չը կրիր, հլու մեծացիր»:

Դարե՛ր են անցնում, մարտերը՝ շաշում,  
Գյուղերը՝ այրվում, բնզվզումն՝ աճում.  
Իսկ դու միշտ նույնն ես, հայրենի՛ք իմ հեզ,  
Քո փեղեցկությամբ հի՛ն, արտասովակե՛ղ.  
Մինչև ե՛րբ այսպես խեղճ մայրը լացի,  
Մինչև ե՛րբ ուրուրն այսպես թևածի...

1916

— 103 —

ՍԿՅՈՒՆԵՐ

Միլիոններ եք դուք.

Մենք՝ բյուր ու բյուրեր.

Փորձեցե՛ք մեր դեմ ելնել զորքերով,  
Ասիացի ենք մենք, այո՛, սկյութներ,  
Վայրենի, ազահ ու շեղ աշքերով:

Ակնթարթ է ձեր դարը մեզ համար...  
Մոնղոլների ու Եվրոպայի մեջ,  
Ճորտերի նման, կամա-ակամա,  
Վահան ենք բռնել մենք դարեր անվերջ:

Եեղգած դղի՛րդը վիժող լավայի,  
Ձեր քուրան դարեր կոփել է, թրծե՛լ,  
Եվ... Լիսաբոնի ու Մեսսինայի  
Անկումը դուք բիրտ հեքիաթ եք կարծել:

Դարեր նայել եք դուք արևելքին,  
Մեր ճոխ գանձերը գոփել ու տարել,  
Եվ, մեզ ծաղրելով, կրկին ու կրկին  
Թնդանոթները դեպի մեզ հառել:

Փամանակն է արդ: Ցավը՝ ուռճանում,  
Թևին է տալիս փորձանքը վերից.  
Բայց կգա՛ օրը, և այս աշխարհում  
Հե՛տք էլ չի մնա ձեր Պեստումներից:

Անսա՛, հի՛ն աշխարհ, քանի ո՛ղջ ես դու.  
Եվ տոչորվու՛մ ես ցավից բախտավոր,  
Կա՛նգ առ, էդիպի նման իմաստուն,  
Այս սֆինքսի դեմ մու՛թ ու դարավո՛ր:

Սֆի՛նքս է Ռուսիան: Վաղու՛ց՝ արնաքամ,  
Բայց, մերթ սգալով ու մերթ ցնծալով,  
Քո կո՛ղմն է նայում նա վերջին անգամ  
Եվ ատելութ՛յա՛մբ և խորունկ սիրո՛վ:

Օ՛, անզոր եք դուք վաղուց աշխարհում  
Սիրել՝ ինչպես մեր արյունն է սիրում,  
Մոռացել եք՝ թե սեր է պատահում,  
Որ կործանում է, ջնջում ու այրում:

Մենք և սուր մի՛տքն ենք սիրում Գաղիական  
Եվ գերմանական հանճա՛րը մթին,  
Եվ ցուրտ թվերի հու՛րը մոգական  
Եվ սուրբ տեսիլքի շնո՛րհը խրթին:

Մենք հիշում ենք և գմբե՛թը Քյուլնի  
Եվ փողոցներիդ դժո՛խքը, Փարի՛զ,  
Եվ հեռվից եկող բու՛յրը կիտրոնի  
Եվ Վենետիկի զեփյու՛ռը բարի:

Մենք մարմնի բույրից դեռ չենք կշտացել,  
Մենք մսի գու՛յնը և հա՛մն ենք սիրում.  
Մեղավո՛ր ենք մենք, թե կմախքը ձեր  
Ճարճատի մեր նուրբ ու կոշտ թաթևում:

Մենք սովոր ենք մեր ձեռքերով անկուշտ  
Վայրի ձիերին վազքի մեջ թամբել,  
Ջարդե՛լ ձիերի գավակները կոշտ  
Եվ անհնազանդ հարձերին սանձե՛լ:

Մեր գիրկը եկեք: Մարտերի ահից  
Մեր գրկի առաջ ձեր գիրկը բացե՛ք,  
Պատյա՛ն դրեք ձեր սրբերը մահի  
Եվ քանի ուշ չէ՛ մեզ եղբա՛յր դարձեք:

Իսկ եթե չգաք՝ մենք հանցանք չունե՛նք,  
Նենգության ոգին մեզ է՛լ է ծանոթ,  
Եվ ապագայի սերունդները մեզկ  
Ձեզ անե՛ծք կտան, նոզվք ու ամոթ:

Մենք, նահանջելով մինչ մա'րտը վերջին,  
Խորքը կբաշվենք երկրի ուսական,  
Որ հառե'նք հետո ձեր սիրուն զնչին  
Վայրի սֆա'թը մեր մոնղոլական:

Եկե՛ք, արշավե՛ք բոլորդ Ուրա՛լ,  
Մենք մաքրում ենք այն դաշտը պայքարի,  
Ուր պիտի շափվեն ձեր ինտեգրա՛լն  
Ու մոնղոլական մեր հորդան վայրի:

Մենք էլ չենք բռնի ձեր միջև վահան,  
Արյուն չե՛նք թափի օտարի օգտին,  
Եվ, նեղ աչքերով մեր մոնղոլական,  
Կողքից կնայենք այդ դաժան մարտին:

Ա՛չքն էլ չենք թարթի, երբ հունջ դաժան  
Ձեր մեռելներին լկի, թալանի,  
Նախիրներ պահի վանքում սրբազան  
Եվ ձեր նուրբ մսից խորովա՛ծ անի:

Զարթնի՛ր, հի՛ն աշխարհ, Եինջից զորավոր,  
Պայծառ խնջույքի՛ն այս եղբայրական  
Վերջին անգա՛մն է ձեզ կանչում այսօր  
Վայրի քնա՛րը մեր սկյութական:

1918

## ԳՐԵՄՆԵՐ

### ԳԻՇԵՐԱՅԻՆ ՄԱՆՈՒՇԱԿ

ԵՐԱՁ

Անցան օրերը այն պատահական,  
Եվ այն անտարբեր գիշերներն անցան,  
Սակայն հիշում եմ ու չեմ մոռացել  
Այն, ինչ ուզում եմ պատմել ձեզ հիմա,  
Այն, ինչ երազում պատահեց ինձ հետ:

Հետևում մնաց քաղաքն իրիկվա,  
Անձրևն սկսեց մաղմղել թեթև:  
Եվ այնտեղ հեռվում, հենց եզերքի մոտ  
Երկինքը, որը հոգնել էր այնպես  
Իմ այդ քաղաքի բնակիչների  
Մտածմունքներն ու արարմունքները  
Լուռ քողարկելուց, ճահիճը ընկավ,  
Որտեղ շիկնում էր մի շերտ վերջալույս:

Քաղաքը թողած,  
Ես դանդաղորեն ընթանում էի  
Մի սակավաշենք ու թեք փողոցով,  
Եվ թվում էր, թե ընկերս է ինձ հետ:  
Բայց եթե նույնիսկ ինձ հետ էր, ապա  
Ողջ նահապարհին լուռ էր միայն:  
Ե՛ս էի խնդրել, որ նա լուռ մնար,  
Թե՛ ինքն էր տխուր,  
Սակայն մեկմեկու օտարներ էինք  
Եվ տեսնում էինք մեծք տարբեր բաներ:

Նա եղմարում էր. կառքեր սլացող,  
Կառքեր, որոնց մեջ ջահել ու ճաղատ պճնամուկները  
Փաթաթվում էին շպարված կանանց:  
Եվ նմանապես խորթ շէին նրան  
Այն աղջիկները, որ նայում էին  
Լուսամուտների թավշյա ու դեղին  
Վարագույների նեղ արանքներից...  
Սակայն ամեն ինչ խամրեց ու հանգավ,  
եվ իմ ուղեկցի հայացքը նույնպես,  
Ու, հավանաբար, այլ ցանկություններ  
Տիրեցին նրան,  
Երբ նա գլխարկն իր աչքերին քաշած,  
Կորավ անկյունում, ինձ թողած մենակ  
(Ես դրա համար գոհ էի անշափ,  
Քանզի աշխարհում ինչն է, ասացեք, հաճելի այնքան,  
մրքան կորուստը քո ամենալավ բարեկամների):

Պակասել էին անցորդներն արդեն:  
Պատահում էին լոկ նիհար շներ,  
Իսկ հեռու հեռվից լսվում էին լոկ  
Հարբած կնանկնց հայհոյանքները:  
Քաց դաշտի վրա՝ գուլիս-կաղամբներ,  
Ուտիներ էին, կեչիներ էին,  
Եվ հոտ կար ճահճի:

Եվ մինչ հստակվեց գիտակցությունն,  
Լսվեցին քայլերն ու ձայներն ամեն,  
Ետսակցություններն այլ կրոնների  
Եվ նրանց թաքուն ձեսերի մասին,  
Եվ մոռացվեցին տողավճարի հոգսերը ջուրը,  
Ինձ համար արդեն պարզորոշ դարձավ,  
Որ մի ժամանակ եղել եմ այստեղ  
Եվ այն ամենը, ինչ երազում եմ տեսնում ես հիմա,  
Իրականում եմ ես տեսել մի օր:

Ամա էր ճամփան,  
Շինությունները շէին երևում,

Իսկ ճահճի ժանգոտ ջրերի վրա՝  
Գուղձից մինչև գուղձ,  
Երկարած էին նեղ կամրջակներ,  
Եվ արահետը կանաչ-կապտավուն մշուշի միջով  
Զգվում էր դեպի  
Երազը, նիրհը և մեղկությունը,  
Այնտեղ, ուր ցածում ու վերեններում  
Եվ մամռած ու հին գուղձերի վրա,  
Եվ վերջալույսի կարմիր շերտի տակ  
Կարկամած օդը իր շունչը պահել,  
Ասես կանգնել էր մի լուռ հսկումի  
Եվ սպասում էր օդի ու ջրի  
Քնքուշ աղջկա ծաղկավորումին:

Զուր չէ, որ այնտեղ խաղաղ էր այնքան  
Եվ հանդիսավոր այդ հանդիպումի շնչով էր առլի.  
Զէ որ դեռ ոչ ոք չէր լսել կյանքում  
Ոչ ծնողներից իր մահկանացու,  
Ոչ դպրոցական դաստիարակներից,  
Զէր էլ կարդացել նաև գրքերում,  
Որ մոտակայքում մայրաքաղաքի,  
Ամայի ու խուլ ճահճուտի վրա,  
Այն ժամին, երբ որ գործարանային շշակն է սուլում,  
Երբ մոռացվում են բարին ու շարը,  
Երբ ազգակցական ղգացմունքները շվայտանում են,  
Եվ այլասերված ու երկարաբան զրույց են բացում  
Ստամոքսային խանգարումների,  
Մինիստրների նոր կազմի մասին,  
Այն ժամին, երբ որ արհամարհում են  
Մեղանից, այո, լավագույններին,  
Նրանց, որ երբեք իրենց անկումը լթաքցնելով,  
Առանց ամոթի իրենց մարմինն են վաճառքի հանում  
Եվ փոշոտ ու գորշ մայթերի վրա  
Մարդկանց աչքերին նայում են լկտի մի

համեստությունամբ,—

Որ հենց այդպիսի վիրավորական ու գորշ մի ժամի  
Իռլոր մարդիկ էլ կարող են կյանքում տեսիլներ տեսնել:

Որ մի այնպիսի թափառաշրջիկ, ինչպիսին ես եմ  
Եվ կամ գուցե դու, որ այս տողերը  
Կարդում ես սիրով ու կամ շարունջամբ,  
Կարող է տեսնել կապույտ ու կանաչ,  
Անխոտվ, մաքուր ու սուրբ մի ծաղիկ,  
Որ Գիշերային Մանուշակ քնքուշ անունը ունի:

Ինքս մտքիս մեջ գիտեի ես դա,  
Երբ անցնում էի այդ խուլ ճահիճով:  
Եվ ցանցի միջով մաղող անձրևի  
Ես տեսա հանկարծ ոչ մեծ մի խրճիթ:  
Եվ չիմանալով, թե ուր եմ ընկել,  
Գուռը բաց արի:  
Ու շփոթմունքով կանգնեցի շեմքին:

Այդ երկարավուն ու նեղ խրճիթի պատերի տակին  
Կային մի քանի կուպիտ նստարան:  
Նրանցից մեկին՝ ճախարակի դեմ,  
Մաղերը թափած, նստել էր տգեղ,  
Աննշան դեմքով ինչ-որ մի աղջիկ:  
Զգիտեմ, արդյոք երիտասարդ էր,  
Թե՞ պառավ էր նա,  
Ի՞նչ գույնի էին մաղերը նրա,  
Ի՞նչ դիմագծեր, ի՞նչ աչքեր ուներ:  
Ես գիտեմ միայն, որ ճախարակ էր մանում նա խաղաղ  
Եվ հետո հանկարծ, պոկվելով գործից,  
Երկար ու երկար մնում էր նստած,  
Առանց նայելու, անմիտ ու անհոգ:  
Եվ, հավանաբար, այն գիտեմ նաև,  
Որ տեսել էի ես նրան արդեն ինչ-որ ժամանակ,  
Եվ այն ժամանակ գուցե ավելի գեղեցիկ էր նա,  
Գուցե ավելի բարեկազմ, շահել,  
Եվ գուցե, գուցե թախծում էին խիստ  
Կապույտին տվող ճերմակ մազերով թագավորները,  
Երբ ծունկի էին իջնում նրա գեմ:

Եվ հիշում եմ ես,  
Որ այդ խրճիթի ցածրիկ հարկի տակ:

Ալեվետում էր մի քաղցր թմբիր,  
Քանի որ լճի մրափն էր հետում,  
Գիպում իմ մեջքին,  
Քանի որ օդը ներթափանցված էր  
Այն Գիշերային Մանուշակի նուրբ ծաղկավորումով,  
Եվ քանի որ այդ իրիկվա տոնին  
Ես եկել էի ոչ փեսացուի հանդերձանքներով:  
Ես մի ընչազուրկ շրջմուխի էի,  
Կեսգիշերային գինետների թշվառ այցելու,  
Իսկ այդ խրճիթում հավաքվել էին թագավորները,  
Բայց հիշում եմ պարզ,  
Որ մի ժամանակ ես լինում էի նրանց շրջանում  
Եվ խմում էի նրանց բաժակից՝  
Ինչ-որ հեռու տեղ, ժայռերի վրա, ծովածոցերում,  
Ուր հիմա շկա ոչ ծով, ու ոչ հող,  
Եվ միայն ձյունոտ մշուշների մեջ  
Ցուլում են հագիվ սկանդինավյան տիրակալների  
Թագերը ոսկե:

Եվ ծանր էր այնպես ինձ համար նորից  
Կատարել պարտքը իմ խստաբարձ՝  
Խոնարհվել լռին վաղուց մոռացված նրանց թագերին,  
Բայց նրանք դրան սպասում էին,  
Եվ խոր թախծելով ծիծաղեց հոգիս  
Նրանց ուշացած սպասման վրա:

Ես շրջում էի այդ հին խրճիթում,  
Զեռքերը սեղմում իմ այն վաղեմի բարեկամների,  
Սակայն նրանք ինձ չէին ճանաչում:  
Վերջապես մի մեծ տակառի հետև  
(Հաստատ տակառ էր դա գարեջրի)  
Ես տեսա նստած  
Ինչ-որ ծերունու ու պառավ կնոջ:  
Նրանց հինավուրց, կանաչ մազերին  
Ես նշմարեցի թագեր, որ սակայն  
Խոնացել էին ժանգոտ օդի մեջ:  
Այստեղ դարերով նրանք լուռ նստել,

Սպասում էին խոնարհումների  
Եվ ի պատասխան՝ ողջունում գլխի թևթև շարժումով:  
Ու շրջանցելով խրճիթում նստած այդ բոլոր  
մարդկանց,

Ես խոնարհվեցի թագավորներին,  
Եվ նրանց խորունկ կնճիռների մեջ  
Գողացին ինչ-որ հոգնած ստվերներ:  
Եվ նրանք իրենց սովոր ու վսեմ ակնարկումներով  
Հրամայեցին, որ մնամ այդտեղ:  
Եվ այդ ժամանակ հանկարծ շուռ գալով,  
Ամենամթին ու խուլ անկյունում  
Տեսա նստարանն ամենավերջին:

Այնտեղ՝ երերուն այդ նստարանին,  
Ընշարժ ու մենակ նստած էր մի մարդ:  
Նա արմունկները ծնկներին դրել  
Ու դեմքն առել էր զույգ ափերի մեջ:  
Նրևում էր պարզ, չծերանալով ու չփոխվելով  
Ու միշտ խորհելով խոհը միևնույն,  
Նա դարեր նստած, թախծել է այստեղ,  
Այնպես, որ նրա անդամներն ամեն փայտացել էին,  
Եվ, դատապարտված, նստել է հիմա նույն մտքերի  
հետ

Ու գարեջրի բաժակի հետ նույն,  
Գրված հենց կողքին՝ նույն նստարանին:

Ու ետք ես դանդաղ մոտեցա նրան,  
Նա դեմքը վերև չբարձրացրեց,  
Զպատասխանեց նա իմ ողջույնին, ձեռքն իսկ շարժեց:  
Եվ ես նայելով խամրած աչքերին,  
Հասկացա իսկույն, որ ես էլ այդպես  
Դատապարտված եմ նստելու այստեղ,  
Գարեջրի կիսատ այդ բաժակի դեմ,  
Այստեղ՝ ամենից մթին անկյունում,  
Որ ես էլ պիտի նույն խոհը խորհեմ,  
Գլուխս այդպես ափիս մեջ առած,  
Խամրած աչքերս հռոտ խրճիթի հետու անկյունին,

Ուր լույսի թևթև առկայծումի տակ,  
Թագավորական զույգի թիկունքում,  
Թիկունքում նեղող պահապանների  
Եվ աննպատակ այն ճախարակի  
Նստած է այդ հին, վաղուց մոռացված երկրի  
Քաղուհին:  
Ուր Գիշերային Մանուշակ քնքուշ անունը ունի:

Այդպես նստած եմ ես այդ խրճիթում:  
Կողքիս բաժակն է այն գարեջրի  
Ու տերը նրա՝ տխրամած ու լուռ,  
Նրա գլուխը թևքվում է դանդաղ  
Եվ շուտով պիտի ծնկներին դիպչի,  
Զեռքերն էլ արդեն ուժ չունեն ծալվել  
Եվ ոսկորների խուլ խշրտոցով  
Ընկնում են, կախվում:  
Այդ աղքատ մարդը, ինձ նման, հնում  
Սերել էր սոհմից մի ազնվագարմ  
Եվ պատանի էր բարեկազմ ու քաջ,  
Գայթակղիչն էր նա աղջիկների  
Եվ սկանդինավյան ասքեր էր երգում:  
Մվեններն ահա նրա հագուստի՝  
Խաս կտորների շերտեր գույնզգույն ու ոսկեբանված,  
Որ խունացել են:

Ավելի հեռվում վաշտն է զինակիր,  
Նստած ահագին նստարաններին:  
Մեկը, վերացած ու ինքնամոռաց,  
Գեռ բռնել է պինդ դաստակը սրի,  
Մեկը հենվել է իր հին վահանին  
Եվ սուրը նետել նստարանի տակ,  
Մեկը զցել է իր սաղավարտը  
Փտած հատակին,  
Որի ճեղքերից աճած խոտն անզույն  
Դատապարտված է անգարուն ապրել  
Եվ շնչել միայն օդը հնության:

Իսկ գարեջրի հին տակառի մոտ  
Այնպես վայելուչ նստել են այն ծերն ու այն պառավը,  
Եվ մարմրում են թաղերը նրանց,  
Օծված հեռավոր իրիկնամուտի  
Քարալիկ շերտով:  
Իսկ կանաչավուն մազերը նրանց  
Հոսում, լցնում են կնճիռների մեջ,  
Եվ հոնքերի տակ նրանց աչքերը  
Նիրհում են իբրև ճահճի կրակներ:

Իսկ հեռվում, հեռվում մանում էր անձայն,  
Մանում էր, մանում, մանում թագուհին,  
Մազերը թափած ճախարակն ի վար:  
Քաղցր երազով մեզ ընդարմացրել,  
Հարբեցրել է մեզ ճահճային թուշնով,  
Շրջապատել է հեքիաթով մի մութ,  
Իսկ ինքը ծաղկում, ծաղկում է անվերջ,  
Եվ Մանուշակը ճահճի հոտ ունի,  
Եվ ճախարակը պտտվում անձայն,  
Մանում անընդհատ, մանում է, մանում:

Ես քարանում եմ, նիրհում եմ, թախծում,  
Քաբուն խոհերս եմ խորհում ես անվերջ  
Ու նայում այրվող իրիկվա շերտին:  
Եվ անց են կենում վայրկյաններ գուցե,  
Կամ գուցե, գուցե հարյուրամյակներ:

Լսում եմ, լսում երազիս միջից,  
Որ շառաչուն կա պատի հետևում,  
Ինչ-որ մի հեռու հեռավոր ճողփյուն,  
Ինչ-որ փոթորիկ,  
Որ ասես կանչն է նոր հայրենիքի,  
Ասես ճայեր են ճլում անընդհատ,  
Կամ հառաչում են շոգեշշակներ,  
Եվ կամ խաղացկուն ու ազատ քամին  
Նավեր է բերում մի ուրախ երկրից,  
Եվ անակնկալ խինդն է այցելում,

Եվ մուկեղնում է փրփուրը հեռու,  
Եվ հեռուներում ծաղկում են լույսեր:

Իմ հարևանը թեքվում է ահա բաժակի վրա:  
Ձևոքերը նրա խշրտում են խուլ,  
Եվ նստարանին գլուխն է թեքվում:  
Ահա զնգալով սուրը փշովեց:  
Վահանը ընկավ: Եվ սաղավարտի տակից էլնելով,  
Վազ տվեց արագ ուրախ մի մկնիկ:  
Իսկ այն ձերունին ու այն պառավը  
Հենվեցին իրար,  
Եվ գլուխներին նրանց այեհեր  
Քաղավորական թաղեր էլ չկան:

Նստած եմ ճահճին:  
Իսկ ճահճի վրա ծաղկում է անվերջ  
Եվ չի ծերանում և չի դավում ինձ  
Իմ ծաղիկը լուրթ,  
Որ Գիշերային Մանուշակ եմ ես քնքշորեն կոչում:

Քաղաքն իմ մնաց այդ ճահճից անդին,  
Մնաց մայրամուտն ու հրացուլքը:  
Եվ, հավանաբար, ընկերս հաճախ  
Հարբած ճոճվելով, իմ տունն է եկել,  
Հայտնել անվերջ, անիծել է ինձ  
Եվ քնել այնտեղ մեռյալի քնով:

Բայց դարեր անցան,  
Եվ խորհեցի ես խոհը դարերի:  
Ես այս աշխարհի եզերքին եմ հենց՝  
Մենակ, իմաստուն, որպես երեխա:  
Առաջվա նման խաղաղ է կամարն իրիկնամուտի,  
Նույն տառապալի, ծանր աշխարհը ինձ դիմավորեց:  
Բայց Գիշերային Մանուշակն այնտեղ ծաղկում է  
նորից,

Եվ լուսավոր է կուպույտ ծաղիկը:  
Եվ կանաչավուն, շոյիչ մուծի մեջ

Նս ալիքների ծփանքն եմ լսում  
Եվ մոտեցումը հսկա նավերի,  
Որոնք, թվում է, ավետիքներն են մի նոր աշխարհի:  
Եվ նվիրական այն ճախարակը մանում է այդպես  
Երազ մի անմահ ու վայրկենական՝  
Թե անակնկալ մեզ այցի կզա ուրախությունը  
Եվ կլինի նա կատարելագույն:

Իսկ Գիշերային Մանուշակը մով ծաղկում է, ծաղկում:

1905—1906

### ԺՈՂՈՎՈՒՐԳՆ ՈՒ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ\*

Ո՛չ սկիզբ ունի կյանքը, ո՛չ էլ վերջ:  
Հետևում է միշտ մեզ մի պատահար:  
Մեր գլխի վերև երկինքն է խավար,  
Կամ էլ թե աստծո պատկերն է անշեջ:  
Ով արվեստագետ, հավատա՛ սպային,  
Կա վերջ և սկիզբ: Իմացիր և այն,  
Թե որն է դրախտն ու դժոխքը մեր:  
Քեզ իրավունք է տրված՝ անտարբեր  
Չափել այն, ինչ կա հայացքիդ առաջ:  
Թո՛ղ որ աչքերդ լինեն սրատես:  
Երբ պատահական բծերը ջնջես,  
Կթվա աշխարհն այնքա՛ն հիասքանչ:  
Լույսը ճանաչիր՝ մութը կիմանաս:  
Հոգու կրակով, խելքի սառնությամբ  
Թող որ աշխարհում անցնի անշտապ  
Այն, ինչ որ սուրբ է, ինչ մեղք է և պարզ:  
Այդպես Զիգֆրիդն է իր թուրը կռում:  
Մեկ տանում է այն շիկացած հրին  
Ու մեկ ճարպկորեն մոտեցնում ջրին:  
Թշու՛մ է հանկարծ ու սև է կտրում  
Սիրելի տիրոջ սուրը վստահված...  
Փալլում է նոտունգն ու զարկում անհաշտ,

\* «Հատուցում» պոեմի նախերգանքը:

Եվ այն թզուկը՝ Միմեն երեսպաշա  
նրա ոտքի տակ ընկնում է պարտված:

Թուր է կրում, ով աճ շունի իր մեջ:  
Իսկ ես ի՞նչ եմ որ, թույլ եմ ու անօգ,  
Բոլորից նման մի ստրուկ եմ խելոք՝  
Հոգից ու կապից արարված մի խեղճ,  
Եվ սոսկալի է աշխարհն ինձ համար:  
Հերոսն ինքնակամ երբեք չի ջարդի,  
Չեոքը ձեռքումն է իր ժողովրդի,  
Կոխվն է ծխում աշխարհում արար,  
Եվ ամեն սրտում, ամեն ուղեղում  
Մի քմահաճույք և օրենք կա մի...  
Ողջ եվրոպայում վիշապն ամենի  
Երախն է բացել՝ ծարավից նեղվում...  
Ո՞վ կտա նրան հարվածը աճեղ...  
Դա չգիտենք. մեր բանակի գլխին  
Իջել է մշուշն ու մութը խորին:  
Այրվածքի հոտ է: Հրդեհ է այնտեղ:

Բայց երգը երգ է և շունի այն վերջ,  
Միշտ մեկնումեկի երգն է թևածում:  
Ա՛յ, նրա գլուխն սկզբաեղի մեջ  
Այն պարուհին է ցարին մատուցում:  
Այնտեղ, նրանց սև կառափնարանում,  
Նա խոնարհում է իր գլուխը հեղ,  
Այստեղ էլ նրա երգն են խարանում  
Ու նշավակում... Եվ երգում եմ ես, —  
Բայց դատը վերջին ձերը չէ բնավ,  
Դուք չէ, որ պիտի փակեք իմ լեզուն:  
Թող եկեղեցին շինի լեցուն,  
Թող որ քահանան քնի: Կզնամ  
Ցողոտ ճամփերով մինչև լուսազեմ,  
Կփակվեմ ես հին, ճգնարան-բանտում,  
Այ արշալույսից վառված գավիթում,  
Որ իմ պատարագն այնտեղ ավարտեմ:  
Դու՛, որ հաղթ ելար Դեննիցայի գեմ,

Մեր ընտրած ճամփին տուր օրհնանք և լույս,  
Կյանքի մեծ գրքի փոքր էջը թեկուզ  
Թույլ տուր իմ ձեռքով ես հիմա շրջեմ:  
Անսուտ խոսքերով թո՛ղ որ ես աճա  
Բացեմ քո առաջ գաղտնիքն իմ հոգու,  
Այն, որ պահված է մեր սրտի խորքում,  
Այն, որ այս կյանքում ապրում է ու կա,  
Այն, որ ցատումը խոյանում է խենթ  
Ջահելության ու ազատության հետ:  
Ամենքի մեջ էլ կա ազգի ոգին:  
Հայտնի է, որ հորն է քաշում միշտ որդին.  
Միայն սերնդի մի փոքրիկ պատառ,  
Մեկ-երկու օղակ՝ և պարզ կլինեն  
Խավար անցյալի ավանդներն ամեն.  
Հասունացել է արդեն նոր ապար, —  
Ալմաստ է դառնում քարածուխն էլ արդ:  
Քլունգի երգը կհնչի նորից,  
Եվ նա դուրս գալով հանքախորշերից՝  
Աշխարհին ի ցույց կփայլի հպարտ:  
Ուրեմն, զարկի՛ր դու համառությամբ,  
Որքան էլ խորն է երակը կյանքի.  
Հեռվից է կիզում ալմաստը անգին,  
Քարերը փշրի՛ր, զայրագին իմ յա՛մբ:

1911

## ՍՈՒԱԿԻ ԱՅԳԻՆ

### 1

Ես չարդում եմ ժայռի կտորտանքը,  
Քարախիճն է փոփում ափով մեկ,  
Եվ կրում է իմ հեղ ավանակը  
Բեկորները մեջքով հոգնաբեկ:

Հասցնում ենք մինչև երկաթգիծը,  
Սյն դարսում ու դառնում ենք դարձյալ,  
Դառնալիս, մոռացած իր թախիծը՝  
Ավանակն սկսում է ղուալ:

Նա զոտւմ է զվարթ. դա ասել է,  
Որ դառնալը թեթև է կարգին:  
Իսկ ճամփի եղերքին տարածվել է  
Զովաշունչ, ստվերոտ մի այգի:

Ցանկապատն է ձգվում, կրակվել է  
Վարդենին ծառերի արանքում,  
Զեն լոտւմ դալլալող սոխակները,  
Մառ ու ջուրն ինչ-որ երգ են երգում:

Ավանակն է ձգում միշտ իր երգը,  
Երբ տեսնում է այգին հոգեթով,  
Իսկ այգում ծիծաղում ինչ-որ մեկը,  
Երգելով հեռանում է հետո:

Լսելով անհանգիստ նրա երգը,  
Ես բզում եմ էշին, որ գնա,  
Երբ իր գիրկն է առնում կապույտ մեզը  
Տոթակեղ այն քերծերն առափնյա:

### 2

Խաղաղվեց ցերեկվա հուր-կրակը,  
Թփերով աղչամուղչն է փախչում,  
Զարմանում է իմ խեղճ ավանակը.  
«Տե՛ր, ինչու՞ ես տխուր հառաչում»:

Տո՞թն է այս պղտորում իմ ուղեղը,  
Կիսամու՞թն է գերել հոգիս ողջ:  
Իսկապես երազանքը զորեղ է.  
Ա՛յլ մի կյանք եմ տեսնում. ի՞մ, թե ու...

Սակայն ի՞նչ կտա նեղ այս տնակը  
Ինձ՝ անտուն ու թշվառ էակին,  
Ես կրկնում եմ անհայտ եղանակը,  
Որ զնգում էր այգում սոխակի:

Զի հասնում նզովքի ահավորը  
Այս այգին, որ պատով է կենում,  
Մթության կապույտում ճերմակ շորը  
Պսպղում է պատի ետևում:

Դարպասի մոտերքով միշտ անցնում եմ  
Մշուշում ես ամեն երեկո,  
Եվ նա միշտ քնքշորեն ինձ կանչում է  
Իր թեթև պտույտով ու երգով:

Երբ հնչում է նրա գեղգեղանքը,  
Ինչ-որ բան եմ որսում մոռացված,  
Սկսում եմ սիրել տառապանքը,  
Ես այգին եմ սիրում անթափանց:

Ավանակը հոգնած թավարում է,  
 Եվ ընկած է պարսպ լինզն ահա,  
 Իսկ տերը սիրատանջ թափառում է  
 Տսթակեզ մշուշում գիշերվա:

Եվ ծանոթ, ամայի արահետը,  
 Որ այսօր ունի ա՛յլ մի խորհուրդ,  
 Դեպ այդին է տանում բուրավե՛տ այն,  
 Որ փակել է մշուշը կապույտ:

Եվ չորս դին անպարփակ տանջանքներ են,  
 Եվ ժամերն են սահում անտեղի,  
 Եվ այսօր փշավոր այն վարդերը  
 Մանրությունն են ուսել ցողերի:

Ինձ պատի՛ծն է սպասում, սիրո հո՛ւրը,  
 Որ ծոնձ ճանապարհս հանկարծ...  
 Թե բախեմ սոխակի այգու գուռը,  
 Արդյոք, ներս կթողնի՞՜ նա սրտանց:

Եվ դարմանք կթվա ինձ անցյալս,  
 Չեոքս լինզն առհավետ կլքի,  
 Կլինեմ ես այն հյուր-սիրեցյալը,  
 Որ միակն է այգում սոխակի...

Իմ սիրտը կռահեց իսկությունը.  
 Սոսկալի շէր պարիսպը այն ձիգ,  
 Նա հենց ինքը տարա՛վ ինձ իր տունը,  
 Բացելով դարպասը անառիկ:

Չով այգում, ուր քնքուշ շուշաններն են,  
 Միալար ազբյուրներն երգեցին,

Իրենց քաղցր երգով սոխակները  
 Իմ հոդին հիմնովին գերեցին:

Բացեցին իմ առաջ օտար բա՛խտ մի  
 Համբույրները նրա սիրատուն,  
 Ընկնելով, գրնգաց ձեռնազարդը,  
 Բարձրահունչ, քան իմ խեղճ երազում:

Ըմպեցի ես գինու ոսկեվառը,  
 Ռակհե՛րն զգացի խելագար,  
 Մոռացա քարքարոտ ճանապարհս,  
 Լքեցի ընկերոջս թշվառ:

Վարդերի մեջ կորած ցանկապատը  
 Չփրկեց ինձ հովտից վշտավառ.  
 Չի օգնի ո՛չ վարդի մեղմ սոսափը,  
 Ո՛չ երգը սոխա՛կի սիրահար:

Եվ ահա տագնապի դողուն պահը.  
 Ինձ հասավ ծովի երգը հանկարծ...  
 Պատկերվեց ինձ երկար ճանապարհը  
 Եվ այնտեղ՝ ավանակն իմ հոգնած...

Եվ այրող, քաղցրաբույր մշուշում այն,  
 Գրկելով ձեռքերով քնքշագին,  
 Ինձ աղջիկն անհանգիստ շշնջում է.  
 «Ա՛խ, քեզ ի՞նչ պատահեց, իմ անգի՛ն»:

Սա նայում եմ որբի պես, անբշում եմ  
 Կախարդանքը ծովի մորմոռուն,  
 Հեռավոր ջրերի շառաչյունը  
 Էլ հանգիստ չի տալիս իմ հոգուն:

Քանի՞ օր քնեցի էս այգում այն,  
 Զգիտե՛մ. արթնացա լուսայգին:  
 Քնի մեջ մանկաբար նա ժպտում էր,  
 Երազում ինձ գգվում քնքշագին:

Լուսայգի ծխում ի՛նչ գեղեցիկ էր  
 Նրա դեմքն, ինչպես խաղը լույսի...  
 Երբ հեռվում մոնչաց թուխ երկինքը,  
 Հասկացա, որ ծովը կհուղվի:

Բացեցի կապտավուն պատուհանը,  
 Եվ թվաց, թե ափից ալեկոծ,  
 Զուլելով շառաչին ծանոթ ձայնը՝  
 Ինձ հասավ թախծալի մի գոոց:

Այն կարծես տեական հրապույր էր՝  
 Իմ սրտում մի հառաչ անձկալի:  
 Կամացուկ ձգեցի վարագույրը,  
 Որ երազը կախարդ՝ երկարի:

Եվ պատից թռա ցած, ու ներքե՛ եմ,  
 Ես խախտել եմ հանգիստը ծաղկանց:  
 Եվ փշերը՝ այգու պիրկ ձեռքերը  
 Կառչեցին փեշերիցս հանկարծ:

Ի՛նչ քարոտ են հիմա իմ ճամփեքը,  
 Ի՛նչ անանց են այս վաղ առավոտ:  
 Գնում եմ ամայի այն եզերքը,  
 Ուր տունն էր, ավանական իմ ծանոթ:

Մի՞թե ես մշուշում մոլորվել եմ,  
 Մի՞թե մեկն ինձ ծաղրում է հիմա:

Ո՛ր, ես լա վ եմ հիշում իմ քարերը,  
 Իմ թփերն ու ժայռերն առափնյա:

Ու՛ր է տունն իմ, արդյոք:— Եվ հանկա՛րժ իմ  
 Լքած լինզն է ոտքիս դեմ առնում,  
 Սևակնած ժայռի սակ նա ընկած է,  
 Ժանգոտ աչքն իր տիրոջն է հառում...

Ես թևերս դարձյալ տարածում եմ  
 (Թե՛ դեռ նույն երազն է դա կրկին),  
 Եվ ժանգոտ իմ լինզով հարվածում եմ,  
 Որ քարերը փշրեմ հատակի...

Եվ այնտեղ, որտեղ գորշ ութոտնուկն էր  
 Քաքնվել լազուրում ձորամերձ,  
 Խեցգետինը հեծած ծովալիքը՝  
 Մանձաղուտը հասավ ու նստեց:

Ես առաջ եմ գնում, նա կանգնում է  
 Եվ իսկույն իր շանչերն է հանում,  
 Բայց նա մեկ ուրիշին հանդիպում է  
 Եվ հետը կովելով, շքանում...

Իսկ վերից, ուր առաջ իմ տնակն էր,  
 Ուր փոված էր կածանն իմ հուշիկ,  
 Մի բանվոր լինզն առած իր շալակը,  
 Քշում էր ավանական ուրիշի:

## ՏԱՄՆԵՐԿՈՒՄԸ

### 1

Սև իրիկուն.

Սպիտակ ձյուն.

Քամի՛, քամի՛.

Մարդ հագիվ է ոտքը գցում...

Քամի՛, քամի՛

Ողջ աշխարհում միանգամից:

Քշում է քամին

Չյունը սպիտակ.

Սառույց է ձյան տակ՝

Սառցե հայելի՛.

Անցորդը՝ թրա՛խկ...

Խն՛դճ-ոգորմելի...

Մի շենքից մինչև դիմացի շենքք

Պարան է կապված՝

Պլակատ կախված.

«Իշխանությունը

տալ Սահմանադիր

Ժողովի ձե՛ռքը»:

Մի պառավ լալիս ու ծունկն է ձեծում,

Ասացե՛ք խնդրեմ, ի սեր աստծու,

Ախր ո՛ւմ է պետք պլակատն այս լայն,

Ափսոս չէ՞ այսքան քաթանը, տղե՛րք,

Ա՛յ թե կլիներ ոտքի փաթաթան...

Զէ՞ որ բուրբ բորբեկ են ու մե՛րկ:

Պառավ հավի պես,

Մի կերպ անց կացավ նա ձյունակույտից.

— Մա՛յր աստվածածին, դու՛ օգնական մեզ,

Բուլշևիկը մեր գլուխը կուտի՛:

Դադում է քամին,

Սառնամանիքը՝ նրանի՛ց ավել.

Իսկ քառուղիում, բուրժույն այդ ժամին

Քիթը մուշտակի օծիքն է խրել:

Իսկ այն մե՞կն ով է... Քա՛ղցր-մե՛ղցր ձայն,

Մազերը երկար՝ ինչպես երասան.

— Դավաճա՛ն շներ,

Ռուսիան կործանվե՛ց:

... Գրող կլինի անշուշտ,

Ճարտասա՛ն...

Ահա և երկար փարազավո՛րը.

Տե՛ս, ճամփան թեքե՛ց — ձյունը մահանա՛,

Ինչու՞ ես տխրել, այս ի՛նչ է օրըդ,

Ընկե՛ր քահանա:

Ո՛նց էիր քայլում՝

Ցցած քո փո՛րը,

Ու խաչով փայլում.

Այս ի՛նչ է օրըդ:

Աղշիկ-պարոնը, մուշտակը հագին,

Թեքվել, ասում է իր նման մեկին.

«Աչքան լաց եղա՛ աչքես կարմրե՛ց...»:

Ասաց,

Սայթաքեց

Ու — թրը՛խկ — փովե՛ց:

Աման, մեղք է նա,  
Քաշիք, վե՛ր կենա...

Դաժան է քամին,  
Բայց և զվա՛րթ է.  
Փեշ է ետ գցում,  
Անցո՛րդ վեր գցում.

Պոկում է քամին  
Մեծ պլակատը՝  
«Իշխանությունը  
տալ Սահմանադիր

Ժողովի ձե՛ռքը».  
Խոսքեր է բերում,  
Տես ի՛նչ են խոսում լիրբ աղջրկե՛րքը.

... Երեկ մեզ մո՛տ էլ ժողով է եղել...  
... Հենց այս դիմացի շենքու՛մ է եղել...  
... Մենք էլ լսեցի՛նք  
Ու որոշեցի՛նք.  
էնպես՝ տա՛ս ուրիշ,  
Մինչև լույս՝ քսանհի՛նգ..  
... Դրանից պակաս գին շտակարկե՛նք...  
... Դե՛, գնանք պառկե՛նք...

Ուշ երեկո է,  
Ամայի փողոց.  
Շրջմուխին է լոկ  
Կուշ եկել զողով,  
Մեկ էլ  
Քամին է անցնում սուլելով...

է՛յ, շրջմուխի,  
Մո՛տ արի,  
Պաշարվենք կարգին...  
Հա՛ց...

Դալիքն ի՛նչ կբերի...

Սև ու մութ երկինք...

Քե՛նը,  
Սև քե՛նը, թախժալի քե՛նը,  
Նուս է կրծքում...  
Քենը՝ սուրբ քե՛նը — մաղձի՛ պես դեղին...

Լսու՛մ ես, ընկե՛ր,  
Աշալու՛րջ եղիր:

2

Սուլում են ձյունն ու քամին կողք կողքի,  
Անցնում են շարքով տասներկու հոգի:

Սև են զենքերը և փոկերը՝ սև,  
Իսկ շուրջը՝ լույսե՛ր, լույսե՛ր ու լույսե՛ր...

Դնչին՝ պապիրո՛ս, գդակը՝ գլխի՛ն,  
Քարփինջի տուզն է պակասում մեջքին:  
է՛խ, ազատություն՝  
Առանց խաչ ու թագ...  
Ցու՛րտ է, ընկերներ,  
Ցու՛րտ է.  
Տրա՛-տա՛-տա՛:

— Վա՛նյան կա՛տյայի հետ քեֆ է անում...  
— Կե՛րենկի փող կա նրա գուլպայում...  
— Վանյան ի՛նքն էլ է հիմա ունևոր...  
— Մե՛րն էր, իսկ հիմա դարձել է զինվո՛ր:  
— Բուրժու՛յ է դարձել շան որդին, շարժի՛,  
Տղա՛ ես, փորձիր իմի՛ն պաշարիր...

է՛խ, ազատություն՝  
Առանց խաչ ու թագ.

Վանյան ու Կատյան գործի են շտապ...  
Ի՞նչ, ի՞նչ գործի են...  
Տրա՛-տա՛,  
Տա՛-տա՛-տա՛:

Շուրջը՝ լույսե՛ր են, լույսե՛ր ու լույսե՛ր...  
Զենքերը սե՛ են և փոկերը՝ սե՛...

Հեղափոխական քայլո՛վ ընթացիր,  
Միշտ հսկում է մեզ սոսխն, իմացի՛ր:

Քաջի՛ պես բռնիր հրացանը քո,  
Սուրբ Ռուսաստանին դադե՛նք գնդակով՝  
Բու՛ն Ռուսաստանին,  
Խրճիթաստանի՛ն,  
Հաստ կողաստանի՛ն,  
Տրա՛-տա՛-տա՛,  
տա՛-տա՛-

Առանց խաչ ու թագ...

3

Հեյ վա՛խ, տղերքը գնացին  
Կարմիր գվարդիա՛ մտնելու,  
Կարմիր գվա՛րդիա մտնելու՝  
Գլուխը ցա՛ծ դնելու  
Է՛խ, վի՛շտ իմ անել,  
Շաքարի՛ պես կյանք,  
Քրքրված շինե՛լ,  
Ավատարական թվա՛նք:

Մենք բուրժուա՛յի հախից կգա՛նք,  
Ողջ աշխարհը կրա՛կ կտանք,  
Հրդեհվու՛մ է արյունը մեր,—  
Օրհնյա՛ մեզ, տե՛ր...

Զյունն է գալարվում, կառքը՝ սլանում,  
Վանյան ու Կատյան ձեռքո՛վ են անում,  
Ես կառափայտին  
«Նյեկատրականի» լապտե՛րն է վառվում...  
Վշի՛ր, հա բշի՛ր...

Վանյան դինվորի շինել է հագել,  
Հիմար սֆաթը Կատյային թեքել,  
Իր սև բեղե՛րն է ձեռքով սղալում,  
Ի՛նչը՝ սղալում,  
Շուրճի՛ս է անում...

Վանյան ունի լայն ուսեր,  
Խոսելու հետ ունի սեր.  
Նա, Կատյային գիրկն առնում,  
Ու խելքահա՛ն է անում,

Կատյան, վիզը կտ գցել,  
Լալ ատամներն է բացել...  
Ա՛խ դու Կատյա, իմ Կատյա,  
Հաստամու՛թ...

5

Դեռ քո վզի վրա, Կատյա,  
Հին սայի կա դանակի,  
Եվ քո կրծքի վերքը, Կատյա,  
Ձի լավացել դեռ կարգին:  
Տա՛շ, տու՛շ, դե պարի՛ր,  
Ի՛նչ ստքեր են, մի նայի՛ր:

Ժանյակ շապի՛կ էիր հագնում.  
Փե՛, շորորա՛ ու անցի՛ր,  
Սպաների ծոցում պառկում.  
Դե, շնացի՛ր, շնացի՛ր:

է՛խ, է՛խ, շնացի՛ր,  
Սրտիդ դողին դիմացի՛ր:

Հիշու՞մ ես այն սպային շեկ՝  
Ընկած՝ գանակը դռշին...  
Մոռացե՞լ ես, անպետքի՛ մեկ...  
Քե մոռացել ես՝ հիշի՛ր:

Հիշողութիւնըդ սրի՛ր,  
Ինձ ծո՛ցըդ առ ու քնի՛ր...

Չանգապաններ էիր հագնում  
Ու շոկոլա՛դ լափելիում.  
Յունկերների ծոցում պառկում.  
Այժմ էլ սալդա՞թ ես խաբում.

է՛խ, մեկնվիր իմ կողքին՝  
Փառավորվի՛ր քո հոգին...

6

... Կրկին դիմացից նույն կառքն է թռչում,  
Եվ կառապանը գոռում ու ճշում...

Կա՛նգ առ, շարժվե՛ս, Անդրյու՛խա, օգնի՛ր,  
Իսկ դու՛, Պետրու՛խա, ետեկ՛ց կրակիր...

Տրա՛ք-տա՛ր-րա՛ր-րա՛ք-տա՛ք, տա՛ք-տա՛ք,  
չո՛ւ ու ցա՛վ, +

Չյունեղեն փռշին երկինք բարձրացավ...  
Փախա՛ն կառապանն ու Վա՛նյան, տղերք...  
Մե՛կ էլ կրակեք, լավ նշան բռնեք...

Տրա՛ք-տա՛ր-րա՛ր-րա՛ք-տա՛ք. ա՛ն քեզ, ստացի՛ր,

Որ ձեռք չզցե՛ս ուրիշի քածի...

— 192 —

Սլկե՛ց սրիկան... մի գեռ սպասի՛ր,  
Վաղը քո հախից կգա՛մ, իմացի՛ր:

Իսկ ու՛ր է Կա՛տյան... Մեռե՛լ է, մեռե՛լ,  
Գնդակը դիպել, քունքից է ելել:

Հը՛, ո՞նց ես, Կա՛տյա... Ոչ մի ձայն չկա...  
Գե՛, մնա՛ այստեղ՝ լեշի պես ընկած...  
Հեղափոխական քայլո՛վ քնթացիր,  
Միշտ հսկում է մեզ, ոտիսն, իմացի՛ր...

7

Տասներկուսն են քայլում կրկին,  
Հրացանի տակ կքած.

Միայն դեմքին մարդասպանի  
Բոլորովին գույն չկա...

Նա մեկ շարքից ետ է ընկնում,  
Մեկ՝ վազում է քայլելիս,  
Վզնոցը վիզն է փաթաթում՝  
Սակայն ուշի չի գալիս...

— Ընկե՛ր, ինչու ես դու տխրել,  
Ի՛նչ ես շվար հառաչում,  
Ի՛նչ ես, Պե՛տյա, քիթդ կախել,  
Քե՞ Կատյային ես խզում:  
— Ա՛խ, հարազատ ընկերնե՛ր իմ,  
Սիրում էի այդ քածին...  
Ինչքա՛ն հարբած գիշերնե՛ր ենք  
Լուսացրել միասին...

Եսլի՛ համար այն արնավառ,  
Որ իմ հոգին էր հանում,  
Այն մահացու էշիսի՛ համար,  
Որ կար նրա աչքերում,

— 193 —

Կործանեցի ես (ա՛խ, հիմար),  
Իմ միակ սե՛րն աշխարհում... Ա՛խ:

— Էլի իր հին երգն սկսեց...  
Տգումա՞րդ ես դու, թե՞ քած.  
— Թե ուզում ես շուտ տալ հոգիդ,  
Շուտ տուր տեսնե՛նք, ի՛նչ արած:  
— Ամո՞թ է, տո՛, մեջքդ շտկի՛ր,  
— Հսկի՛ր քեզ, մա՛րդ արարած...

— Հիմա հանգիստ օրե՛ր էլ չեն,  
Եվ նազ տանող էլ չկա՛...  
Աստված գիտի, թե դեռ ինչե՛ր  
Պիտի քաշենք, բարեկա՛մ...

Պետյան քայլը շփավորեց  
Ու շարքերի հետ քայլեց...

Իր գլուխը բարձրացրեց  
Եվ առաջվա պես փայլեց...

Է՛խ, է՛խ, թալանչի՛,  
Քե՛ք քաշելը մեղք բան չի՛:

Ով իր տա՛նն է՝ թող սսկվի՛,  
Հիմի թալան կսկսվի...

Բացեք պահեստ ու խանութ՝  
Զփլախը քե՛ք է անում:

8

Է՛խ, իմ դա՛որ դարդ,  
Չանձրույթ ձանձրալի՛՝  
Ահ ու մահով լի...

— 194 —

Տես թե ինչպե՛ս եմ  
Ծս քե՛ք անելու...

Իմ ուզածի պես  
Գլու՛խ քորելու...

Արևածաղկի  
Սերմե՛ր չըթելու...

Վզերի վրա  
Դանակ սրելու...

Ծտի՛ պես, բուրժու՛յ, քեզ կթոցնեմ,  
Որ վիզդ կտրեմ,  
Արյու՛նդ խմեմ,  
Սև հոնք ունեցող  
Սիրածիս խաթրի՛ն...  
Հանգստացրու՛, տե՛ր, ծառայիդ հոգին...

Չանձրալի՛ է...

9

Լուել է արդեն քաղաքը հսկա,  
Լուռ է նեայի աշտարակը սեզ,  
Էլ քաղաքապահ ոստիկան չկա,  
Առանց խմիչքի քե՛ք արեք, տղե՛րք:

Բուրժույն է կանգնել քառուղու վրա,  
Քիթը օձիքի խորքը մտցրած,  
Իսկ քոսոտ մի շուն քսվու՛մ է նրան՝  
Պոչը ոտքերի արանքը խրած:

Կանգնել է բուրժույն՝ այդ շան պես քաղցած,  
Կանգնել է անձայն, որպես հարցական.  
Եվ հին աշխարհը, պոչն իրեն քաշած,  
Նրա ետևում նվու՛մ է անձայն:

— 195 —

Բուք-բորանն է ոռնում մոայլ  
 ներքեում ու վերևում,  
 Եվ արդեն շորս քայլի վրա  
 էլ ոչինչ չի երևում:

Տոնը սլան պես բարձրանում,  
 Ճերմակ ձագեր է դառնում...

— Այս ի՞նչ բուք է, տե՛ր աստված...  
 — Ի՞նչ ես փչում, անաստված,  
 Ե՛րբ է աստված քեզ օգնել  
 Եվ կամ ինչի՛ց է փրկել...  
 Անգիտակից ես դու, Պե՛տկա,  
 Մի լա՛վ դատիր, ինչպես պե՛տք է,  
 Խե՞՞ կատալյի սիրուց չէ, որ  
 Արնոտ ես քո ձեռքերն այսօր...

Հեղափոխական քայլո՛վ ընթացիր,  
 Անարգ թշնամին մոտ է, իմացի՛ր.

Դե՛, առա՛ջ, առա՛ջ,  
 Բանվո՛ր դասակարգ:

## 11

... Քայլում են, առանց սրբի անունի,  
 Տասներկու հոգի՝ փողոցում ձյուն է.  
 Նրանք պատրաստ ամեն բանի,  
 Ափսոսալու ոչինչ չունեն...  
 Ուղղված է զենքը նրանց  
 Մթնում անտես ոսոխների՛ն,  
 Չլուրտա ու խուզ նրբանցքների՛ն,  
 Ուր ոռնո՛ւմ է բուքը անսանձ.  
 Չլան թմբերին ու կույտերին,  
 Ուր խրվո՛ւմ է ոտքը մարդկանց...

Ալ գրոշա՛կն  
 է ծփում:

Համաչափ քա՛յլքն  
 է դոփում:  
 Ոտխը  
 Չի՛ մրափում...  
 Բուքն, աչքերը ձյունով ծեփում,  
 Ոռնում է  
 Խուլ ու անկարգ...

Դե՛, առա՛ջ, առա՛ջ,  
 Բանվոր դասակա՛րգ:

## 12

... Հաղթ քայլում են նրանք առաջ.  
 — Հե՛յ, ո՞վ մնաց, դու՛րս արի.—  
 Այդ գրոշն է, քամու առաջ,  
 Ծփում գրկում խավարի...

Դիմացը՝ ձյան կույտ է սառած,  
 — Ո՞վ կա այդտեղ, դու՛րս արի...  
 Շունն է միայն — մրսած, սոված —  
 Շարքի ետևից քարշ գալիս...

— Կորի՛ր, բոսո՛տ, փորձանք հո չնս,  
 Տե՛ս, սվինով կխոցե՛մ,  
 է՛յ, հի՛ն աշխարհ, կորի՛ր, թն չէ  
 Այս շան օ՛րը կզցեմ:

... Շունը պոչը իրեն բաշել,  
 Եայց շարքից պոկ չի գալիս,  
 Գայլի նման ունի է բացել...  
 — Չա՛յն տուր, հե՛յ, ո՞վ է գալիս:

—Ո՞վ է կարմիր գրոշ շարժում,  
Մթնում բան չի երևում.  
—Ո՞վ է այնտեղ արագ վազում  
Մեծ շնեքերի ետևում.

—Մե՛կ է, ձևերից բաց չեմ թողնի,  
Լավ է ողջ-ողջ հանձնվես,  
—Տե՛ս, ավելի վատ կլինի՝  
Կկրակե՛մ, թե չեղնես:

Տրա՛ք-տա՛ք-տա՛ք... Լոկ արձագա՛նքն է  
Հնչում կողքի շնեքերում...  
Եվ մրրիկի խրախճա՛նքն է  
Թնդում ձյունի կույտերում...

Տրա՛ք-տա՛ք-տա՛ք,  
Տրա՛ք-տա՛ք-տա՛ք...

... Այսպես քայլում են հաղթ քայլքով՝  
Սոված շունը՝ Լուկի՛ց...  
Առջևից, ալ գրոշակով,  
Բքում՝ անտես ու անհաս,  
Գնդակներից՝ անվնաս,  
Զյունափոշու մեջ փայլում  
Մթնում առաջ է քայլում  
Ի՛նքը՝ Հիսուս սուրբ որդին,  
Վարդե պսակը գլխին:

1918



Ս Ե Ր Գ Ե Յ Ե Ս Ե Ն Ի Ն

## ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

\* \* \*

Ճերմակ թիկնոցն ուսին առնում,  
Մութ անտառն է ականջ անում  
Զյուն-ձմեռվա երգին:  
Ուր որ նայես, իրար գալիս,  
Գորշ ամպերն են թեին տալիս  
Դեպի հեռու երկիր:

Բուքը բակում թևն իր բացել,  
Մետաքսեղեն գորգ է դարձել,  
Մետաքսեղեն մի քող:  
Ճնճուղները անտեր ու հեզ  
Կուչ են եկել որբերի պես  
Պատուհանի ներքո:

Թռչնիկները խեղճ ու վտիտ  
Սնդմվում են ավելի խիտ,  
Որ դիմանան ցրտին:  
Իսկ մրրիկը խուչ հեծեծում,  
Պատուհանի փեղկն է ծեծում  
Ու դայրանում կրկին:

Եվ ննչում են շողմ ու բուքին  
Թռչնիկները այդ քնքշագին  
Պատուհանի մոտ սառ,  
Եվ տեսնում են երազի մեջ  
Արեգակի ժպիտը պերճ,  
Գարնան օրը սլայծառ:

1910

\* \* \*

Այգարացի շողն արդեն ցոլում է լճում,  
Հավթը խորքից անտառի լալիս է, ճշում:

Ինչ-որ տեղ բուն է վայում՝ կծկված փշակում,  
Բայց իմ լացը չի գալիս՝ լույս է իմ հոգում:

Գիտեմ, կգաս դու մթնով կածանը ծանոթ,  
Եվ կնստենք միասին խոտի դեզի մոտ:

Կհամբուրեմ քեզ ազահ՝ մինչև լույսը գա,  
Սիրով տարված ջահելին դատ-դիվան չկա:

Դու շիկնած իմ շոյաթից՝ քողըդ կնետես,  
Եվ քեզ թփուտ կտանեմ ես հարբածի պես:

Ինչքան կուզի անտառում թող հավթը լացի,  
Այգարացի շողերում բերկրա՛նք կա անծիր:  
1910

\* \* \*

Տիղմը դարձավ ավար  
Հորդացող հեղեղին:  
Լուսինը նետեց վար  
Իր սանձերը դեղին:

Ես բարկաս եմ նստել  
Եվ գնում եմ: Հեռվում  
Դեղին դեզերն աչքիս  
Ժամատներ են թվում:

Տխուր կոկոսցով,  
Լուսթյան մեջ, ճահճում,  
Ժամասացության է  
Խլահավը կանչում:

Պուրակը մեզով մտա  
Մերկությունն է ծածկում...  
Ես քո բախտի համար  
Աղոթում եմ թաքուն:

1910

\* \* \*

Թխենին ձյուն է թափում լեռին,  
Սեզն ու ծաղկունքն են ցողից փայլում,  
Թեքվելով կանաչ ընձյուղներին,  
Սերմնագոպվներն են դաշտով քայլում:

Մետաքսե խոտն է փովում գետնին,  
Սոճուց բուրմունք է գալիս խեժի,  
Օ՛հ, թավուտներ ու մարգագետին,  
Ես թափառում եմ, նման գժի:

Թաքուն լուրերն ինձ ուրախացնում,  
Հուսավորվում եմ իմ հոգու մեջ,  
Հարսիս մասին եմ ես մտածում  
Ու լոկ նրան եմ երգում անվերջ:

Թխենի՛, թափի՛ր դու ձյունը քո,  
Երգե՛ք անտառում, հավթեր իմ հեզ,  
Դաշտերի վրա, ճկուն վազքով,  
Մաղիկ կփռեմ՝ փրփուրի պես:

1910

\* \*

Երիցուկի պսակի տակ  
Մակույկ էի նորոգում:  
Իմ սիրածի մատնիքն ընկավ,  
Կորավ փրփրած ալիքում:

Չար անջատումը՝ նենգավոր  
Մի սկեսուր է պառապ:

Փայլածուկը մատանու հետ  
Սիրածիս սերն էլ տարավ:

Չգանվեց իմ մատանին,  
Տխուր մտա ես հովիտ:  
Առվակն ասաց ծիծաղելով.  
«Նոր սեր գտավ սիրուհիդ»:

Ես չեմ գնա էլ շուրջպարի,  
Կծիծաղեն ինձ վրա,  
Կնշանվեմ ալիքի հետ  
Ամպի տակ գորշ ու մռայլ:

1911

\* \* \*

Գեղեցիկ էր մեր Տանյուշան, գյուղի զարդն էր աննման:  
Նա հազնում էր ալ փեշերով մի ճեփ-ճերմակ սարաֆան:  
Երբ խաղում էր ամպերի հետ լուսնյակը նոր արթնացած,  
Դուրս էր գալիս տնից թաքուն, ձորի ճամփով իջնում ցած:

Եկավ, ցնցեց գանգուրները ջահել տղան սիրասուն.  
«Մնաս բարո՞վ,— ասաց,— հոգյակ, ուրիշն է իմ հարսանցուն»:  
Սառեց Տանյան ցողի նման, գույն շմնաց երեսին,  
Խիտ ծամերը օձերի պես նազուկ վիզը սեղմեցին...

«Է՛խ դու, ջահել կապուտաշյա, չնեղանաս ինձանից,  
Ես էլ եկա քեզ ասելու, որ ուրիշն է առնում ինձ»:  
Առավոտ վաղ գյուղովը մեկ ուրախ աղմուկը թնդաց.  
Հարսնաքավորն էր սլանում նախշուն սայլերը նստած:

Կկունների ձայն շէր տխուր, ողբում էին ազգ ու տակ.  
Էնդճ աղջիկը պառկած էր լուռ՝ անգութ լախտից քունքը ծակ:  
Արնոտ վերքը ասես լիներ ճակտի պսակը ալվան...  
Գեղեցիկ էր մեր Տանյուշան, գյուղի զարդն էր աննման:

1911

—201—

\* \* \*

Մութ գիշեր է, ընկած հանդեր,  
Թափառում եմ ես անբուն,  
Փայլակն իր ալ գոտին քանդել՝  
Շողշողում է երկնքում:

Կեչին, վառված մոմի նման,  
Լուսավորում է ուղին,  
Դու՛րս եկ տնից. իմ աննման,  
Լսի՛ր երգը սավիթի:

Ինչքան նայեմ՝ չեմ կշտանա  
Քո դեռասի նագանքից,  
Իսկ թե քեզ հետ պարի գնամ՝  
Քողը կառնեմ քո դեմքից:

Քեզ կտանեմ կանաչ թավուս,  
Որ նման է դղյակի.  
Մինչև անցնի գիշերը մութ,  
Մինչև արևը ծագի:

1911

## ԻՄ ԿՅԱՆՔԸ

Տանջանքի է մատնված իմ ամբողջ կյանքը կարծես,  
Վիշտն ու թախիծն են փակել ճանապարհներս բոլոր,  
Ուրախությունն իմ կյանքից անջատված է մշտապես,  
Հոգնել եմ ես վերքերից ու ցավերից բյուրավոր:

Իբրև բաժին ինձ կարծես լոկ տառապանքն էն բերել,  
Ու՛մ կարող է հմայել իմ այս բախտը դառնագին,  
Առանց այն էլ աշխարհում ես այնքան եմ համբերել...  
Մորմոքներից ու վշտից մղկտում է իմ հոգին:

Ենզութջուն են խոստանում ինձ հեռուներն ամպամած,  
Մոռենում եմ, և միայն հառաչանք է ամեն տեղ,

—205—

Ահեղ որոտն է թնդում, շանթն է դարկում մոլեգնած,  
Տակնուվրա են լինում երազանքներս շքեղ:

Գուշակեցի, հասկաշա խարեությունը կյանքի,  
Չեմ բողբում ես հիմա իմ բախտի դեմ սնամեջ,  
Հոգիս էլ չի տառապում ծանրության տակ սխրանքի,  
Ոչ ոք, ոչ ոք չի փրկի տառապանքից այս անվերջ:

1911

\* \* \*

Համբարձման տոնին մայրըս անտառում քայլել է անվերջ,  
Ռտները բոբիկ, փեշերը քշտած՝ շրջել ցողի մեջ:

Դյութանքի խոտերն այրել-ծակել են ոտները նրա,  
Եվ հարադատըս ցավից լացել է փշերի վրա:

Եվ թվացել է, թե լերդն է ցավում, ու դողն է բռնել,  
Մայրըս «ախ» քաշել և ծնել է— ո՞նց՝ չի՛ էլ ըմբռնել:

Երգով ծնվեցի, ծնվեցի խոտն վերմակին ծանոթ,  
Եվ ինձ բարուրեց զարնան առավոտն իր ծիածանով:

Հասակ առա ես՝ որպես Համբարձման մութ գիշերվա թոռ,  
Վհուկ-խավարն է նախագուշակում իմ բախտը անթով:

Բայց խղճիս դեմ է պատրաստի բախտը, ու ես՝ անընկեր,  
Խիզախությամբ եմ ինձ համար ընտրում աչքեր ու հոնքեր:

Ձյան փաթիլի պես իսկույն հալվում եմ երկնքում կապույտ,  
Եվ բուր հետքերն անջատիչ-բախտի ավլում եմ անփույթ:

1913

\* \* \*

Հնչիր, հարմոն, աղջիկ, տնից դուրս եկ համարձակ,  
Դիմավորիր նշանածիդ ցանկապատի տակ:

—206—

Կապույտ կրակ է բռնկվել իմ սրտի խորքում,  
Կապույտ աչքերըն է հիմա հարմոնն իմ երգում:

Ասեղնագործ թաշկինա՞կդ է հեռվից ծածանվում,  
Թե՞ լուսայգն է լճի վրա նախշերն իր փոում:

Հնչիր, հարմոն, ու տարածիր քո ձայնն ամեն կողմ,  
Գեղեցկուհին նշանածի երգը լսի թող:

1912

\* \* \*

Իրիկունն է ծուխ արձակում, կատուն նիրհում է գերանին:  
Ինչ-որ մեկը աղթում է. «Մեր տե՛ր Հիսուս, քեզ երանի՛»:

Մխում են մուծ ու մառախուղ: Բռնկումներ լուսամութի:  
Եվ ծիրանի վարագույրներ՝ նախշանկար լուսամուտին:

Ու գործում են սարդոստայններ հյուսվածքներով ոսկենկար:  
Եվ ինչ-որ տեղ ճանկըսում է թակարդ ընկած մուկը տկար:

Անտառի լայն բացատի մեջ խրձված դեղեր են ցանցընկել,  
Եղևնիները, նետի պես, երկընթին են ծայրով հենվել:

Ցողի ներքո բուրվառում է ծուխն անտառի ամեն մասում...  
Եվ հանգչում են իմ սրտի մեջ անդորրություն ու սուրբ մա-  
սունք:

1912

## ԶՅՈՒՆԱՓՈՇԻ

Լուս է շորս դին: Ձյունն է ճոռում  
Զիուս սմբակների տակ:  
Ազոավներն են միայն կոռում  
Դաշտի վրա սպիտակ:

Կախարդվել է անտեսաբար  
Անտառն, ինչպես հեքիաթում:

—207—

Սոճին կարծես գլխին ճերմակ  
Գլխաշոր է փաթաթում:

Կոացել է պառավի պես,  
Ցուպին հենված է մնում,  
Փայտփորիկը գլխին նստել,  
Սառակոշտուկն է փորում:

Քոշում է ձիս, չկա սահման,  
Ձյունը իր քողն է փռում:  
Ոլորվում է անգույն ճամփան  
Փապավենի պես՝ հեռու:

1914

### ԲԱՐԻ ԱՌԱՎՈՏ

Ոսկե աստղերը ննչեցին լոին,  
Եվ գետախորշի հայելին դողաց,  
Հոսում է լույսը գետակի ջրին  
Ու ալ է ներկում հորիզոնը բաց:

Փպտում է կեչի մի քնաթաթախ  
Ու իր մետաքսե վարսերը քանդում,  
Ականջողերը զնգում են դանդաղ,  
Արծաթ ցողերն են վառ հուրհրատում:

Սադափե մի նուրբ զգեստ է հագել  
Եղինջը, բուսած ցանկապատի մոտ,  
Եվ օրորվելով շշնջում է մեղմ.  
«Բարի՛ առավոտ»:

1914

### ՄՈՐ ԱՂՈՔՔԸ

Գյուղի ծայրին՝ ծխամած  
Մի խրճիթ կա, ուր տրտում,  
Սրբապատկերի դիմաց  
Մի պառավ է աղոթում:

—208—

Պառավն աղոթք է անում,  
Հիշում որդուն արցունքով,  
Հայրենիքն է պաշտպանում  
Որդին հեռվում իր կյանքով:

Պառավն աղոթք է անում,  
Սրբում արցունքն իր վարար,  
Իսկ հոգնարեկ աչքերում  
Երազներ են ծաղկում վառ:

Տեսնում է դաշտը հեռու,  
Պատերազմի դաշտը տաք,  
Դաշտում տեսնում է որդուն՝  
Իր հերոսին նահատակ:

Հայն կրծքին վերք է բացվել՝  
Նման կարմիր կրակի,  
Ձեռքում դրոշն է սեղմել  
Քշնամական բանակի:

Երջանկության, ցավի տակ  
Նա քարացավ ու լոեց  
Եվ գլուխը սպիտակ  
Իր ձեռքերին խոնարհեց:

Ճերմակ վարսերը իջան  
Եվ հոնքերը ծածկեցին,  
Եվ արցունքի ուլունքներ  
Այտերն ի վար թափվեցին...

1914

### ԿԱՌԱՊԱՆ

Տափաստանի խոռ ու խութով  
Սլանում եմ ես ազատ,  
Տեղ հասցրերք, հե՛յ, ինձ շուտով,  
Բազեններ իմ հարազատ:

—209—

Հեռվում գյուղն է ցածրիկ ու հին  
Իրիկնային մութ միգում:  
Ինձ է մնում գեղեցկուհին  
Կախարդական դղյակում:

Ներկած աղեղն ամպ ու մութին  
Ոսկու երանգ է տալիս:  
Հե՛յ, դու սահնակ իմ—ինքնաթիռ,  
Հե՛յ, ձյուններ իմ փետրալի:

Ձրնգում են, զիլ զնգում են  
Ձանգակները բարձրագուշ,  
Իսկ երբ ձայնն իմ ես ձգում եմ,  
Գուրս է գալիս գյուղն ամբողջ:

Գուրս են գալիս սղա, աղջիկ  
Ցուրտ երեկոն գովելու,  
Եվ երգերը զնգուն ու ջինջ  
Ձեն խաղաղվում մինչև լույս

1914

\* \* \*

Երրորդության առավոտ է, առավոտվա կանոն,  
Պուրակներն են զանգահարում կեչիների ձայնով:

Արթնանում է գյուղն անվրդով իր տոնական քնից,  
Գարունն արբած ներս է մտնում ամեն, ամեն դռնից:

Պատուհանին ժապավեններ և թփեր կան ահա,  
Ես կարտասովեմ պատարագին ծաղիկների վրա:

Հավքե՛ր, երգեք թավուտներում, կձայնակցեմ ես ձեզ,  
Եկեք ձեզ հետ մեկտեղ թաղենք պատանությունն իմ վես:

Երրորդության առավոտ է, առավոտվա կանոն,  
Պուրակներն են զանգահարում կեչիների ձայնով:

1914

—210—

\* \* \*

Հայրենի եզերք: Երազում եմ ես  
Արևի դեզեր ջրերի ծոցում:  
Կուզեի կորչել ու դառնալ անտես  
Հաղարանվազ քո ծով կանաչում:

Հազարաթերթիկի շուրջառ և հափրուկ՝  
Արտերի եզրին, ճամփեքին գյուղի:  
«Տերոզորմյա» են շխկոցով շափում  
Ուռիներն՝ ասես հեզ միանձնուհիք:

Ճահիճն ամպերին իր խունկն է ծխում,  
Եվ մշահոտ է երկնքից գալիս:  
Հանգիստ գաղտնիքով— ու՛մ համար, ա՛խ, ու՛մ—  
Մտքերս եմ հիմա սրտիս պահ տալիս:

Ես ընդունում եմ ամե՛ն ինչ հիմա,  
Ուրախ կլինեմ հոգիս դուրս ձգել:  
Աշխարհ եմ եկել ես նրա՛ համար,  
Որ շուտ և ընդմիշտ աշխարհն այդ լքեմ:

1914

\* \* \*

Արեղայի պես՝ գլխիս սուր կնգուղ,  
Կամ որպես բորիկ թափառաշրջիկ,  
Կզնամ այնտեղ, ուր կաթը կեչու:  
Մորում է, որ լայն դաշտերը թրջի:

Երկրի ծայրերն եմ ես չափել ուզում՝  
Ինձ վստահելով աստղի սուտ հրին,  
Եվ զնգուն արտի բերրի ակոսում  
Հավատալ բախտին իմ մերձավորի:

Վաղ լուսաբացը զովի ձեռքերով  
Թափում է ծեփի խնձորները վառ,

—211—

Խոտհարքների մեջ խոտ հավաքելով՝  
Հնձվորներն են, տե՛ս, երգում ինձ համար:

Իմ իսկ խոսքերով իմ սիրտն եմ բացում՝  
Նայելով նրանց գործին ու բանին.  
Երջանիկ է նա՛, ով կյանքն է գոծում  
Ցուպ ու մախաղով աստանդականի:

Նա՛, ով ապրելով խնդությամբ թշվառ,  
Լեռանց թշնամու և բարեկամի,  
Կանցնի գյուղական ճամփեքով դժվար՝  
Լուռ աղոթելով բե՛կի ու կամին:

1914

\* \* \*

Աստված գնաց՝ մարդկանց սրտերն իմանա,  
Մուրացկանի տեսքով բացատ մտավ նա:  
Մի ձեր պապիկ մութ անտառի թավուտում  
Կոճղին նստել ու շոր բրիթ էր ուտում:

Պապը տեսավ ճամփի վրա աղքատին՝  
Զևոքը հենած կեռագլուխ իր փայտին,  
Եվ մտածեց. «Տեսեք ինչքան է անօգ,  
Անշուշտ նրան տանջում է սովն անողորք»:

Մոտեցավ տերն ու թաքցրեց վիշտ ու ցավ,  
Իբր հազիվ մարդկանց սրտերը շարժես:  
Եվ ձերունին ձեռքը պարզեց ու ստավ.  
«Ան ու ծամիր... Մի քիչ ամուր կլինես»:

1914

\* \* \*

Մի ամառային կապու՛յտ երեկո,  
Զինակոչ տղերքն, օղի վերցրած,  
Թափառում էին երգ ու նվագով,  
Օղու մշուշից խելքը կորցրած:

— 212 —

Թափառում էին, երանի տալիս  
Իրենց օրերին, անհոգ՝ բայց վերջին.  
«Հրածե՛շտ տանք մեր գյուղին սիրելի,  
Արտին ու հանդին, գետին ու լճին»:

Մարում էր հեռվում արևը գողգոշ,  
Եվ երգում էին իգիթները շեկ.  
«Շա՛տ ենք շարչարվել մինչև դինակոչ,  
Հիմա էլ եկեք ուրախ քե՛՛ք քաշենք»:

Նվագում էին տղերքն ու պարում,  
Քրտինքը նրանց վարսերն էր թրջում.  
Իսկ աղջիկները, նրանց հմայում,  
Եվ գյուղից դեպի կա՛լն էին կանչում:

Դեպի կա՛լն էին տղերքին կանչում,  
Կալից՝ դեպի դաշտ թռչկոտում թեթև,  
Եվ, մինչ նրանք գան, վերստին փախչում  
Ու կորչում էին բլուրի ետև.

Բլուրի լանջից ձայն էին տալիս  
Եվ անտառ մտնում՝ կրքից կարմրած...  
Մերունիները դաշտում քարշ գալիս,  
Խեղճ ժպտում էին՝ նայելով նրանց:

Մի ամառային կապու՛յտ երեկո,  
Զինակոչ տղերքն, օղուց խենթացած,  
Թափառում էին երգ ու նվագով  
Եվ ողբում իրենց կյանքը... մնացած...

1914

\* \* \*

Հե՛յ դու, Ռուսիա իմ հարադատ,  
Հյուղեր և՛ պարզ, և՛ անշուք...  
Զի երևում ծայր ու սահման,  
Լոկ կապույտն է աչք մաշում:

— 213 —

Որպէս օտար մի ուխտավոր  
Քո դաշտերին եմ նայում:  
Ճամփաներին, պատերի մոտ  
Բարդիներն են թառամում:

Եկեղեցում Սպասդ հեղ  
Մեղր ու խնձոր է բուրում:  
Եվ գվժում է երգերի հետ  
Ուրախ պարը մարդերում:

Ես կրօնեմ շավիղը հիւն  
Դեպի անտառը կանաչ,  
Կգրնգա աղջիկների  
Զիլ ծիծաղն ինձ բնդառաջ:

Քե կանչեին. «Թող դու Ռուսիան,  
Քոնն է դրախտն առհասկետ»,  
Ես կասեի. «Պետք չէ դրախտ,  
Ինձ հայրենիքս տվեք»:

1914

\* \* \*

Ես մի հովիվ եմ. վրաններն իմ սեզ  
Դիք միջնակներն են ճոճկան դաշտերի,  
Կանաչ սարերում՝ ա՛յն լանջերը թեք,  
Ուր կտցարներն են ճշում հեշտալի:

Ամպերը իրենց դեղին փրփուրով  
Անտառի վրա ժանյակ են հյուսում:  
Նազաղ նիրհելով շարդախում բուրող՝  
Սոճուտի մեղմիկ շշուկն եմ լսում:

Ցողապատ բարդին կիսամթան մեջ  
Փայլում է ահա, ցոլում է կանաչ:  
Ես մի հովիվ եմ. և իմ տունը մեծ  
Կանաչ ու փափուկ դաշտերն են ճանաչ:

—214—

Եվ շարժումնալի իրենց բարբառով  
Ինձ հետ կովերն են անվերջ բարբաջում:  
Կանաչ ճյուղերի խշխշան բառով  
Բուրիչ կաղնուտն է գետակին կանչում:

Մոռացած մարդու ցավերն ու վիշտը՝  
Քնում եմ ոստի կոճղե հատակին:  
Արշալույսին եմ աղոթում միշտ էլ,  
Հաղորդությունըս առնում վտակից:

1914

\* \* \*

Չորանում է կավը հալած,  
Սունկն է փտում փշակի մեջ,  
Քամին՝ աշխետ իշի քուռակ՝  
Քոչկոտում է դաշտում անվերջ:

Խեժն է բուրում և ուռենին,  
Երկինքն է իր աչքը թարթում:  
Գրակալի մոտ անտառի  
Միտն է նստած սաղմոս կարգում:

Պղնձի շեղջ լինի կարծես  
Չորակի մեջ տերևն հերվա:  
Ինչ-որ մեկը գնում է, տես,  
Նստած քուռակ իշի վրա:

Գանգուրները խիտ են ու նուրբ,  
Սակայն խիստ է դեմքն ու մոայլ:  
Սոճիները դլխով անում,  
«Յվսաննա» են կանչում նրան,

1914

\* \* \*

Դու քրտինքով ջրված իմ հող, դու ողբ դառնակեզ,  
Ա՛խ, ես ինչպես քեզ շգգվեմ ու շտիրեմ քեզ:

—215—

Ի՞նձ հղնամ և կհարբեմ կապույտով նրա,  
Իրիկնային վայելքն ինձ հետ կմտերմանա:

Գորշ քաթանն հողիկներն են կանգնել եզերքում,  
Եղեգները խուլ ձայներով օրոր են երգում:

Կասկարաններն են արնոտվել խարույկի տակ թեժ,  
Լուսնի ճերմակ կոպերն են շոր խոփվների մեջ:

Արշալույսի բծերի մեջ պպղած կողք կողքի՝  
Հնձվորները լսում են լուռ աաքը ծերուկի:

Ինչ-որ մի տեղ, հեռու, հեռու գետի եզերքում,  
Ձկնորսները՝ քնաթաթախ մի երգ են երգում:

Ի՞նձն է փայլում անագի պես, ամայի ու մերկ...  
Ա՛խ, ուսական ցավ ու մրմունջ— թախծալի դու երգ:

1914

## ՌՈՒՍԻԱ

### 1

Թաղվել է գյուղը խորունկ խոռերում,  
Անտառն է ծածկել տները նրա:  
Շուրջը երկինքն է միայն երևում  
Իջվածքների և թմբերի վրա:

Գայլերն են ձմռան մեզի մեջ մռայլ  
Ոռնոցով լցնում դաշտերն ամայի:  
Բակերի ցածրիկ քիվերի վրա  
Խուլ խռամփոցն է հոգնած ձիերի:

Էռչակներն են բուռի աչքերի նման  
Ճլուղերի փակ բուրբի մեջ փայլում:  
Կաղնուտից անդին, փանդառքի մեջ մառ,  
Թվում է անգամ կոճղերն են քայլում:

Չար սատանան է ահարեկել մեզ,  
Կախարդ կա ամեն մի սառցածակում:  
Ցուրտ, մառախլապատ աղչամուղջի մեջ  
Հազար տրեղ է ծառերից կախվում:

### 2

Բայց սիրում եմ քեզ, հայրենիք իմ հեզ:  
Թե ինչի համար, այդ չեմ իմանում:  
Զվարճալի է բարձր երգի հետ  
Կարճ խնդությունդ զարնան մարզերում:

Իրիկունները սիրում եմ մարգում  
Գզգոցը լսել ես մոծակների,  
Երբ աղաներն են հարմոն նվագում,  
Ու պար է բռնում խումբն աղջիկների:

Նրանց աչքերն են, հաղարջի նման,  
Վառվում պայտածև հոնքերի ներքո:  
Ով Ռուսիա դու իմ, հայրենիք իմ լավ,  
Քաղցր է հանգիստը խոտերի մեջ քո:

### 3

Սև ազոսաններն են շարագուշակում,  
Աղետներ պիտի լինեն դժնդակ:  
Բուքն է անտառի սիրտն ահարեկում  
Եվ ալեկոծում լճերն սպիտակ:

Որոտը թնդաց, Երկինքն է շիկնում,  
Պատռված ամպն է փարվում անտառին:  
Մրսած կեչիներն իրար են թիկնում,  
Եվ լապտերներն են ճոճվում երկնային:

Փոխ-տանուտերը հաղորդում է, որ  
Աշխարհագորը պատերազմ գնա:  
Եվ լուռթյունն է խզվում ամենուր  
Հեծկտանքներով բյուրավոր կանանց:

Հողագործները հավաքվում են լուռ,  
Առանց բողոքի և առանց լացի,  
Պինդ կոճղանման սայլի մեջ խոթում  
Տուգրակում դրած բոքոնը հացի:

Ողջ ժողովուրդը հավաքվում, նրանց  
Ճամփա է դնում մինչև շրջուղին:  
Օ՛, Ռուսիա, միշտ էլ քաջերդ անձնուրաց  
Քո հենարանն են փորձության պահին:

#### 4

Տանջվում է վշտից գլուղը հարսի պես  
Հեռավորների կարոտը սրտում...  
Ինչու՞ լուր չկա, ի՞նչ է պատահել,  
Մի՞թե զոհվել են նրանք թեժ մարտում:

Խոնավ մշուշներ ելան անտառից,  
Անտառի շունչը խնկի բույր թվաց:  
Եվ նրանց հեռու-հեռու գավառից  
Լուրերի կույտեր հասան շապուսված:

Հողագործները նրանց հիշելով,  
Ուղարկել էին մեկական նամակ:  
Հարազատների գրերն առնելով,  
Գիրկապ անելով կարդացին նրանք...

Նրանք գուշակող կնոջ մոտ եկան,  
Իմաստը հարցրին սիրած խոսքերի.  
Լսեցին նրանք, պպզած լաց եղան  
Ի հաշողություն հարազատների:

#### 5

Ա՛խ, դուք իմ դաշտեր, ակոսներ սիրած,  
Դուք լավն եք այնքան ձեր տխրության մեջ:  
Ես սիրում եմ այս խրճիթները թաց  
Եվ մեր մայրերի սպասումն անվերջ:

Բերլոստե արեխն անգամ կղրկեմ,  
Խաղաղություն ձեզ, արոր ու կացին:  
Հարսի հայացքից գուշակել գիտեմ  
Նս բախտը զինվոր իր նշանածի:

Բույլ մտքերի հետ հաշտվել եմ դարձյալ,  
Գոնե թուփ դառնամ ջրի եզերքին:  
Կուզեմ կանանց հետ լսվին հավատալ,  
Տաքացնել աստղի մոմն իրիկնային:

Հասկանում եմ ես մտքերը նրանց,  
Ահ շունեն նրանք հողմից ու շանթից:  
Երբ մահ են բռնում ու երգում հուզված,  
Հեռու է փախչում մահը նրանցից:

Հավատացել են կանայք գրերին,  
Որ մեծ ջանքով են գրտաել նրանք,  
Եվ արտասովել են ուրախությունից,  
Ինչպես երաշտին՝ անձրևի վրա:

Իսկ անջատումի մտքերից հետո,  
Երբ որ նստել են շաղոտ խոտերում,  
Պատկերացել են նրանց աչքերին  
Զվարթ պարերը կանաչ մարգերում:

Ով Ռու՛սիա դու իմ, հայրենիք իմ հեզ,  
Քո սերն եմ միայն սրտիս մեջ պահում:  
Զվարճալի է բարձր երգի հետ  
Կարճ խնդությունդ գարնան մարգերում:

1914

#### ԹԽԵՆԻ

Եվ թխենին բուրումնավետ  
Մաղիկ բացեց գարունքվա հետ,  
Իր ոսկեգույն ճյուղն օրորեց,  
Գանգուրների պես ոլորեց:

Եվ մեղրաբույր ու լուսավառ  
Յողն է կաթում կեղևն ի վար,  
Եվ նրա տակ խոտերը պերճ  
Շողողում են արծաթի պես:

Եվ ծոպերը թարմ ու հստակ  
Յողի շողուն մարգարտի տակ  
Բոցկլտում են, վառվում ասես,  
Գեղեցկուհու գինգերի պես:

Իսկ նրա մոտ, հալուտն ի վար,  
Ոլորվելով դեպի հեռուն,  
Խոտերի մեջ, ուրախ, զվարթ  
Ալիքվում է փոքրիկ առուն:

Եվ թխենին կանգնել ահա  
Ճյուղքն է կախել առվի վրա,  
Իսկ կանաչը կոհակ-կոհակ  
Բոցկլտում է արևի տակ:

Եվ շողոթորթ առուն շողում,  
Կանաչ ճյուղքն է ջրով ցողում:  
Եվ, հոսելով հալուտն ի վար,  
Երգ է ասում նրա համար:

1915

\* \* \*

Քեզ համար եմ ես պսակն այս հյուսում,  
Քո ճամփին եմ ես ծաղիկներ փռում:  
Իմ անդր՝ րր անկյուն, Ռուսաստան իմ սուրբ:  
Հավատում եմ քեզ ու կրկին սիրում...

Ես նայում եմ քո դաշտերի լայնքին,  
Ենթան հեռու ես դու սրտիս ու մոտ,  
Հարազատ է ինձ կանչը կորունկի  
Եվ... անգամ դաշտի կածանք ցեխոտ:

—220—

Փամերգության է եղեգն ինձ կանչում,  
Սուրբ ավազան են քո լճերն ասես:  
Եվ ցողը, ծաղկի թերթին ղողանջում,  
Մյուսոնով է ինձ մկրտում կարծես:

Եվ թեև քամին, հանդցրած կերոն,  
Քշում է մշուշ-ծուխը բուրվառի,  
Բայց դու ինձ համար խո՛նկ ես ու մյուսո՞ն,  
Որ պարզակել են մոգե՛րր բարի:

1915

## ՀԱՄԱՆԱԿՆԵՍ

Ես կարմիր-կարմիր մանյակ կհագնեմ,  
Նագուկ սարաֆան, փոթ-փոթ, կապտալուն:  
Դուք հարմոնահար կանչեք, աղջիկներ,  
Հրածեշտ տվեք ձեր ընկերուհուն:

Իմ նշանածը խանդոտ է, մռայլ,  
Ձի թողնում նայել պատանիներին:  
Ես կրերգեմ որք թռչունի նման,  
Իսկ դուք պարեցեք անզուսպ ափելի:

Ի՛նչ ցավալի է կերուտն աղջկա,  
Դժվար է կյանքը ողբացյալ հարսի:  
Իմ նշանածը ինձ հարցեր կտա  
Կուսական անմեղ իմ պատվի մասին:

Ա՛խ, անհարմար է և ամոթալի,  
Վեհերոտ սիրտս սառույց է պատում:  
Դժվար է տանել խոսքերը տալի,  
Թող դժբախտ ապրեմ և առանց մաբդու:

1915

—221—

\* \* \*

Նրկնքի կապույտ ափսեի վրա  
Դեղին ամպերի ծուխն է մեղրային:  
Գիշեր է: Մարդիկ քնել են հիմա,  
Լոկ ես եմ տանջվում տրտմությամբ խորին:

Կանաչ գանգուրներն ամպերին խառնում  
Եվ ծուխ են շնչում ծառերն անտառի:  
Լեռնալանջն էլ իր մատին է առնում  
Նրկնքի ճեղքվածքն իբրև մատանի:

Քայլում է ճահճում մի ծեր արագիլ,  
Զուրն է չմփում նրա թևի տակ,  
Իսկ ամպի միջից իբրև մի կաթիլ  
Ներքև է նայում աստղը միայնակ:

Ես կուզենայի պղտոր ծխի մեջ  
Այն աստղով վառել անտառները խոր,  
Նրանց հետ այրվել, բոցկլտալ անվերջ,  
Ու երկինք թռչել շանթի նման խոր:

1915

## ՄՈՒԻՐԱՅԻԿԸ

Լալիս է մի փոքրիկ աղջիկ հարուստի տան դռներին.  
Ականջ է դնում տնից լսվող ծիծաղին ու երգերին.  
Լալիս է նա, սառած ձեռքով սրբում արցունքն իր աղի,  
Որոտում է ամպրոպը խենթ, քամին՝ ոռնում կատաղի:

Մի կտոր հաց է նա մուրում՝ խոսքն արցունքով ողողում.  
Ամոթանքից ու հուզմունքից մարում է ձայնն ու դողում.  
Խլանում է ձայնը նրա աղմուկի մեջ ու պարի:  
Եվ լալի՛ս է, լալի՛ս է նա խրախճանքում օտարի:

1915

\* \* \*

Այն երկրում, որտեղ եղինջ կա դեղին  
Ու շոր ցանկապատ,  
Ապաստանել են ուռիների մոտ խրճիթները հին՝  
Եվ որբ, և աղքատ:

Այնտեղ, ուր դաշտեր, հովիտներ, անտառ  
Ու լճեր կան լուրթ,  
Փովել է մի գորշ, քարոտ ճանապարհ  
Մինչև Սիբիրի բլուրները ցուրտ: ♡

Կորել է Ռուսիան Զուգում, Մորդվայում,  
Նրա փույթը չէ ոչ ահ, ոչ սարսափ:  
Եվ այն գորշ ճամփով մարդիկ են քայլում,  
Մարդիկ հոգնաբեկ և շղթայակապ:

Նրանք բոլորը մարդասպաններ են և կամ թե գողեր,  
Ինչ նրանց բախտի դատավճիռն է դարձրել մի օր:  
Սիրեցի նրանց մռայլ ու թախծոտ հայացքները ես՝  
Այտերով գունատ և խոռոչվոր:

Մարդասպանների զվարճությունը շարիք է ծնում,  
Նրանք սիրտ ունեն պարզ ու հասարակ,  
Սակայն մութ-կապույտ բերանն են ծոում  
Իրենց սևացած դեմքերին նրանք:

Ես թաքուն մի տենչ ունեմ թանկագին,  
Որ ես մաքուր եմ սրտով, անապակ,  
Բայց ես էլ, ես էլ երբեք մեկին  
Կմորթեմ աշնան սուլոցների տակ:

Եվ ինձ էլ հողմի շնչով ահավոր,  
Նույն ճանապարհով քարոտ ու հեռու՝  
Պարանը վզիս կտանեն մի օր՝  
Վիշտը սիրելու:

Եվ երբ ժպիտով հարևանցիորեն  
Կուրծքս կբանամ, կփչի քամին,  
Վատ եղանակն իր լեզվով կմաքրի  
Իմ ապրած ուղին:

1915

\* \* \*  
Այստեղ եմ նորից, մեր հին հարկի տակ,  
Երկիր իմ քնքուշ, օ, երկիր իմ հեզ,  
Լեռան հետեից մշուշն սպիտակ  
Ձեռքով է անում, կանչում է ասես:

Մշուշոտ օրվա վարսերն են գանգուր  
Գզգզվում ահա ու դանդաղ լողում,  
Իրիկնամուտի տխրությունն է լուռ  
Անորոշ հույզով սիրտս ողողում:

Ժամի գմբեթից ներքև են ընկել  
Իրիկնամուտի ստվերները թեք,  
Օ՛, իմ խաղերի ուրախ ընկերներ,  
Այլևս ես ձեզ չեմ տեսնի երբեք:

Օրերը անցան գիրկը մոռացման,  
Գուք էլ նրանց հետ փոսցիք կյանքում,  
Եվ ջուրն է միայն առաջվա նման  
Զրադացի տակ աղմկում անբուն:

Ու միշտ իրիկվա մուծի մեջ խավար,  
Սրբ ճանչում է բարդին իմ ջարդված,  
Աղոթք եմ անում ես նրանց համար,  
Ովքեր հեռու են ու անվերադարձ:

1915

\* \* \*

Հոգնեցի ապրել հայրենի երկրում,  
Սիրտս դաշտերի կարոտով է լիք,  
Կթողնեմ սուճն իմ: Կգնամ հեռու,  
Կշրջեմ որպես գող ու շրջմոլիկ:

—224—

Կգնամ օրվա լույսերով պայծառ  
Փնտրելու մի հին, մի աղքատ տնակ,  
Եվ իմ սիրելի ընկերն ինձ համար  
Կպահի ճիտքում մի սրած դանակ:

Ու կտարուրվի գարնան արևով  
Դաշտերում փոված դեղնավուն ճամփան,  
Եվ նա, ում անունն եմ պահում սիրով,  
Ինձ կվռնդի հենց շեմքից իր տան:

Ու հետո նորից կդաննամ ես տուն,  
Ուրիշի խինդով կմխիթարվեմ,  
Լուսամուտիս տակ մի մով իրիկուն  
Թևքիս օղակում հոգնած կկախվեմ:

Ուռենիները հին ցանկապատին  
Կկախեն իրենց գլուխները լուռ,  
Ու գիշերվա մեջ անլվա իմ գին  
Շան ոռնոցի տակ կթաղեն տխուր:

Իսկ լուսինը ցուրտ կլողա դանդաղ,  
Լճերում ցրած շողերն սպիտակ,  
Եվ Ռուսիան նորից կպարի ուրախ  
Ու լաց կլինի ցանկապատի տակ:

1915

## ԿՈՎԸ

Ջառամյալ է նա, տարիներն անսիրտ  
Ատամ չեն թողել բերանում նրա:  
Մեծել է նրան տավարածը բիրտ  
Դաշտերի փոշոտ ճամփեքի վրա:

Չանկուտում են շար մկներն անկյունում,  
Աղմուկը նրա սրտին շատ է խորթ:  
Եվ նա թախծալի մտքեր է անում  
Իր հորթի մասին սպիտակասու:

—225—

Առաջին բերկրանքն ապարդյուն անցավ,  
Մայրական քնքշանք շտեսավ որդին,  
Եվ ցցի վրա, կաղամախու տակ  
Քամու ջանքերով քրքրվեց մորթին:

Շուտով տարաբախտ իր որդու նման,  
Իր որդու նման կկապեն համառ,  
Հանգույցը վզին կտանեն նրան,  
Կտանեն նրան մորթելու համար:

Նա աղիողորմ, տառապած ու խեղճ,  
Կեռ եղջյուրները կխրի հողում...  
Կտեսնի շքեղ իր երազի մեջ  
Խոտավետ մարզն ու պուրակը շողուն:

1915

### ԵՐԳ ՇԱՆ ՄԱՍԻՆ

Վաղ առավոտյան, իր հարդե խցում,  
Ուր հարդն արևից ոսկի էր հագել,  
Յոթ հատ ձագ ցնկներ շունը գյուղուց...  
Յոթ հատ շիկավուն և դեռ կույր ձագեր:

Մինչ երեկո նա նրանց փարվում,  
Սանրում էր լեզվով մազերը նրանց,  
Եվ ձյունը նրա փորի տակ հալվում,  
Առու էր դառնում խսիրին փոած:

Իսկ երեկոյան, երբ հավ ու աքլոր  
Կուշ էին եկել թառերին իրենց,  
Դուրս եկավ տնից տանտերը խոժոռ  
Եվ յոթ ձագին էլ պարկի մեջ գրեց:

Վազում էր շունը, պարկը հոտոտում,  
Տիրոջն աղերսում, կլանչում, հեռում...

—226—

Եվ երկա՛ր-երկար դեռ չէր հանդարտվում  
Լճակի ջուրը՝ հանցանքի տեղում:

Իսկ երբ հաղիվհազ տուն է դառնում նա,  
Լիզելով կողքի քրտինքն ու վերքը,  
Նրան թվաց, թե լուսինը գունատ,  
Իր, լճում խեղդված, ձագերից մե՛կն է:

Նայում էր շունը լուսնին շողշողուն,  
Եվ կանչում նրան, անհույս կլանչում,  
Բայց լուսինը իր ձագի պես դողում՝  
Սուզվում էր, կորչում ամպերի լճում:

Եվ անհույս, ինչպես կատակից դաժան՝  
Երբ որ հացի տեղ քար են շարտում՝  
Գլորվում էին արցունքները շան  
Եվ աստղերի պես ձյան մեջ կայծկլտում:

1915

\* \* \*

Փանյակ է հյուսել ամպը պուրակում,  
Մշուշն է ծխում բուրավետ այնքա՛ն:  
Ես կայարանից գնում եմ անքուն,  
Հեռու վայրերից իմ հայրենական:

Անվիշտ, անաղմուկ անտառն է ննջում,  
Խավարն է կախում վարագույրն իր սաթի:  
Մի լացող միտք է իմ սիրտը տանջում...  
Ո՛չ, ուրախ չես դու, հող իմ հարազատ:

Աղբիկ-սոճիներն այնպես են թախժում,  
Եվ կառապանս երգում է ի դեպ.  
«Ես կմահանամ բանտային խցում,  
Շողին կհանձնեն մարմինս մի կերպ»:

1915

—227—

\* \* \*

Զանգակիկ, սիրտս երա՞զ է տեսնում,  
Թե՞ երգն է հնչում քո արծաթային:  
Սրբապատկերի լույսը վարդագույն  
Ընկել է ոսկե իմ թարթիչներին:

Ասենք թե ես չեմ այն նուրբ պատանին—  
Բռնած աղավնու թևիկները պերճ:  
Անտառն եմ տեսնում ես աներկրային  
Ուրախ ու բարի իմ երազի մեջ:

Հարկավոր չէ ինձ շունչը շիրիմի—  
Խոսքն ու գաղտնիքը չեն գրկում իրար:  
Սովորեցրու, որ կարելի լինի  
Ոչ մի ժամանակ շարթնանալ, իրա՞վ:

1915

\* \* \*

Հեռուն պարուրվեց բիլ մառախուղով,  
Լուսինն իր սանրը ամպերում խրեց:  
Բորբ իրիկունը բովանդակ գյուղով  
Իր զանգուրառատ ուռկանը փռեց:

Սոթիկ ուռենուց, լուսամուտի տակ,  
Քամին լորիկի ձայներ է հանում:  
Մեղմ աղջամուղջը՝ մի տաք հրեշտակ,  
Անդրերկրային լույսեր է մանում:

Տան թեթև քունը թարմ հացի հոտով  
Հին առակներ է համաշափ ցանում:  
Սայլին, որ լի է շորուկ ծղոտով,  
Տիրոջ քրտինքն է մեղրից քաղցրանում:

Անտառից այն կողմ ինչ-որ դեմք հանգիստ  
Բալի, մամուռի բուրմունք է ծխում...  
Ընկե՛ր, բարեկա՛մ և հասակակի՛ց,  
Աղոթիր կովի հառաչո՞վ տխուր:

1916

\* \* \*

Չնգում է դաշտում կառքը եռածի,  
Եվ ետ են վազում եզերքով ճամփի՝  
Փայտե խաչերը գերեզմանոցի  
Եվ մատուռները՝ ճերմակ ու անբիծ:

Մի ջերմ վիշտ է ինձ համակել էլի  
Գարու արտերի ծփանքից կամաց,  
Եվ զանգակատան խաչը տեսնելիս  
Խաչակնքում է ձեռքըս ակամա:

Օ՛, մա՛յր Ռուսաստան, մորենու բացատ,  
Կապույտ մուժ՝ խաղաղ ջրերին իջած,  
Ես սիրում եմ քո ստեպներն ազատ,  
Խենթանալու շափ, լացի աստիճան:

Դու՛ մշուշի մեջ հեծող տառապյա՛լ,  
Ոչ ոք չի շափի քո վիշտը անափ...  
Բայց քեզ շիրեկ ու շհավատալ՝  
Ես ինչ էլ անեմ՝ չեմ կարողանա:

Եվ չե՛մ բաժանվի այս թանկ կապանքից  
Ու հիացմունքի թմբիրից այս սուրբ...  
Երբ խշշում են քո արտերը սյուքից,  
Իմ սրտին կարծես աղոթք են ասում:

1916

\* \* \*

Լ.նտառի մութ փնջից անդին,  
Կապույտի մեջ աններբ,  
Լուրթ խոտերում ման է գալիս  
Լուսինը— գառ գանգրահեր:

Խաղաղ լճում նա եղջյուրով  
Բողխին հարու է տալիս,  
Հեռու հեռվից թվում է, թե  
Ափերն իրար են գալիս:

—229—

Գաշտը կանաչ քողերի տակ  
Քիսկնու խունկ է ծխում,  
Նբա վրա, հովտից անդին,  
Հուրն ու բոցն են գալարվում:

Երկիր թավուտ փետրախոտի,  
Քո հարուստ մոտ ես ինձ,  
Բալց գու էլ բո խորքում ունես  
Ազուտային մի թախիծ:

Գու էլ ինձ պես շես իմանում  
Ո՛վ է քնկեր, ո՛վ ոսոխ,  
Երազում ես վարդյա երկինք  
Եվ ամպիկներ լուսաշող:

Սակայն բեղ էլ լանջերից լուրթ  
Երտնած մութն է ցույց տալիս  
Ե՛վ Սիրիբիդ շղթաները,  
Ե՛վ լեռնապարն Ուրալիդ:

1916

### ԱՇՈՒՆ

Գիհինների թավուտի մեջ, անտակ ձորում,  
Աշունը՝ մի դեզին զամբիկ, բաշն է քորում:

Գետափերի խալտարղետ ծածկի վրա  
Կապույտ շաշուն է տարածում պայտը նրա:

Սքեմակիր քամին քայլով զգուշավոր  
Տրորում է ալ սաղարթը, անցնում շավղով:

Եվ համբուրում թփի վրա վառ արոսի  
Կարմիր խոցերն անտես Հիսուս Քրիստոսի:

1916

\* \* \*

Բորբ իրիկվա մասին ճամփան է միտք անում,  
Վիհից էլ միգոտ է մրսած արոսենին:  
Անգորրության բուրիչ հացամեջն է ծամում  
Երճիթ-պառավը խեղճ իր ծնոտով սեմի:

Մշուշի մեջ պահված, հեղ ու գաղտագողի,  
Ցուրտը մտնում է բակ, որտեղ վարսակն է ծով:  
Ցուրն աչքն է հառել ագռավների խաղին  
Մի գեղնահեր տղա՝ բիլ ապակու միջով:

Ծխենելույզը գրկած՝ խորզանոցից հիմա  
Կարմիր վառարանի կանաչ ծուխն է փնջում:  
Ինչ-որ մեկը չկա, և նրբաքիթ քամին  
Մթնում կորած մեկի մասին է շշնջում:

Մեկն իր կրունկներով ալլևս չի՛ կարող  
Կոխ տալ շեշտ տերև, խոտեր դառ ու սիրուն:  
Բարակ ձայնով սուզված՝ հոգոցը երկարող  
Փշաքաղված բուի կտուցն է համբուրում:

Գոմում՝ անդո՛րր ու նի՛րհ: Մուծն է ծանրը թառում:  
Ճերմակ ճամփան փոսն է նախշում բուրրովին...  
Մեղմիկ ախ է քաշում և ծղոտը գարու,  
Երբ կախվում է բերնից գլխով անող կովի:

1916

\* \* \*

Ընկերների համար զվարթ,  
Գաշտի համար արծաթազարդ՝  
Մեկուսացած տարիների  
Խնդությունն է թախծում էլի:

Հուշն առաջին ձյունն է որսում  
Եվ նախուղին իր կտուցով:

Իհճն է լցվել բազերի սուր  
Եվ ուշացած ծղրտոցով:

Քաց եղևնու ստվերն ահա  
Ձեռքն է պարզում պատուհանին,  
Ճահճուտներում ջուրը խաղաղ  
Սխամորճն է ծխում իր հին:

Օրը մարգին թեթև ծխով  
Հողում է իր քնքշանքը խոր:  
Կանանց մաշկից իմ շրթունքին  
Խոտի բույրն եմ զգում կրկին:

Խաղաղություն, մարգ ու լորի,  
Ձեզ օրհնություն և օրեր ջինջ,  
Փայտներով հայտնվողին  
Հարկավոր չէ ձեզնից ոչինչ:

1916

\* \* \*

Փուխ է դարձյալ ճերմակ դաշտերին  
Նուրբ ու նախշավոր ծիրանին անծայր,  
Եվ զողանջում է ընդերկար ու զիւ  
Նիժեգորոգյան զանգակը դարձյալ:

Դու ցույց ես տալիս քողի տակ միգոտ  
Հրապույրները քո աղջկական.  
Եվ հովն է շոյում շեկ ծամերը քո  
Գլխաշորիդ տակ՝ քնքշորեն այնքան:

Մերթ երևում է, մերթ կորչում էլի  
Երկնակամարը հրով շիկացած:  
Ո՛չ, երբեք, երբեք ինձ չի հմայի,  
Զի խարի ձեռքը քո պճնազարդված:

— 232 —

Վաղուց եմ տեսնում երազներիս մեջ  
Դաշտերի բոսոր լայնությունն արձակ...  
Քեզ— մի սրահակ՝ բարձրաբերձ ու պերճ,  
Ինձ— հեռու, հեռու, հեռավոր մի վանք:

Կասույտ է այնտեղ, և բոց կա խաղաղ,  
Եվ թեթև ծխի շղարշ քնքշողին:  
Ես կլինեմ մի բարի վանեղբայր,  
Իսկ դու կլինես կենսասեր մի կին:

Եվ մենք երկուսս էլ, գիտեմ, կլիսածենք  
Առաձգական անդորրության մեջ,—  
Ես քեզ, քեզ համար մռայլ, վշտաբեկ,  
Իսկ դու ինձ համար կարտասվես անվերջ:

Բայց շեմ ընդունի, ինչ էլ որ դառնա,  
Ո՛չ խորություններ, ո՛չ քնքշանք բարի,  
Իմ աշխարհ տեսած աչքերը հիմա  
Սիրահարված են ուրիշ աշխարհի:

1916

\* \* \*

Գետից այն կողմ հուր է վառվում,  
Այնտեղ, մամուռ, կոճղ են այրում:  
Ա՛յ վարդավառ, վա՛յ վարդավառ,  
Այնտեղ մամուռ, կոճղ են այրում:

Քաջքն է լալիս կողքին սոսու—  
Հերվա գարունն է ափսոսում:  
Ա՛յ վարդավառ, վա՛յ վարդավառ,  
Հերվա գարունն է ափսոսում:

Իսկ ուր դարպաս ու բաց դռներ՝  
Աղջիկներն են շուրջպար բռնել:  
Ա՛յ վարդավառ, վա՛յ վարդավառ,  
Աղջիկներն են շուրջպար բռնել:

— 233 —

Որին՝ մեծ մեղք, որին՝ դարդ-ցավ,  
Իսկ մեզ՝ խնդում, իսկ մեզ՝ ծիծաղ:  
Ա՛յ վարդավառ, վա՛յ վարդավառ,  
Իսկ մեզ՝ խնդում, իսկ մեզ՝ ծիծաղ:

1916

## ՊԱՊԸ

Կալի շուրջը ճիլ ու ճմբեր,  
Փթիր ու ցան ցանուցիր:  
Ճանճերի շուրջպարն է կպել  
Կոռթուկի կոծոծին:

Կոացել է ծեր պապիկը,  
Կոխկրտված կալն է մաքրում  
Նվ ծանծի փխրուն տականքը  
Կուտակում է անկյունում:

Կկոցելով աչքերն ամպոտ,  
Կոատուկն է կտրում նա  
Նվ ակոս է բաց անում, որ  
Անձրևաշուրը գնա:

Մայրամուտ է: Պապն է շողում՝  
Փայլար դարձած տեղով մեկ,  
Նվ արևի շողն է խաղում  
Մորուքի մեջ նրա շեկ:

1916

\* \* \*

Ճերմակ բաճկոն ու կարմիր գոտիկ,  
Կակաչ եմ քաղում մարգում մոտիկ:

Շուրջպարն է թնդում գյուղի ծայրին,  
Երգում է այնտեղ իմ սիրուհին:

—284—

Հիշում եմ, ինչպես նա ինձ գաղեց.  
«Քո շեկ քաթուլն իմ հոգին հանեց,

Բայց ուրի՛շն է իմ սանրը պահում,  
Սիրուն ես, սակայն... սիրտ չե՛ս այրում»:

Գիտեմ, ինչու չի՛ նա ինձ սիրում՝  
Ես քիչ եմ պարում, քիչ եմ խմում,

Խոնարհ կանգնում եմ մի անկյունում,  
Երբ ուրիշները քեֆ են անում:

Ինչ բախտավո՛ր է իմ թշնամին՝  
Քեզ հետ պարում է՝ ինչպես քամին.

Բազեղի նման նրան փարվում՝  
Ժպիտով ես ինձ միայն այրում...

Ճերմակ բաճկոն ու կարմիր գոտիկ,  
Կակաչ եմ քաղում մարգում մոտիկ:

Սիրտս ծաղկում է կակաչի պես...  
Ի՛նչ արած, երբ նա չի սիրում քեզ:

1916

\* \* \*

Անցավ օրը, և սահմանը կարճացավ,  
Իմ մեկնումի պահը դարձյալ մոտեցավ:  
Ես հատում եմ մատիս թեթև շարժումով  
Տարիների գաղտնիքների ջուրը մով:

Ճակատագրիս ալիքների վրա լուրթ  
Կուտակվում է փրփուրների քափը ցուրտ,  
Նվ դառնում է լուռ գերության հետքը սառ  
Իմ խորշումած շրթունքի մոտ նոր մի ծաղ:

—285—

Օրը օրի օտարանում եմ ես ինձ  
Եվ նրանց, ում հրամայեց կյանքը մի օր:  
Ինչ-որ դաշտի սահմանի մոտ հեռավոր  
Ես կտրեցի իմ ստվերը իմ մարմնից:

Մերկ, անհագուստ նա հեռացավ ու գնաց,  
Իր հետ տարավ իր ուսերը կոացած:  
Քողեց գնաց և ինչ-որ մի հեռու տեղ  
Ուրիշին է, ուրիշին է նա գտել:

Եվ գուցե թե խոնարհվելով դեպի նա,  
Բոլորովին մոռացել է ինձ հիմա  
Ու քողի մեջ ցնորական խավարի  
Փոփոխել է ծալքերը շուրթ-բերանի:

Բայց ապրում է, թափառում է լեռներում  
Որպես անցած տարիների արձագանք:  
Սե ստվերով նկարն եմ ես համբուրում  
Իմ շուրթերով կապուտակ:

1916

\* \* \*

Նման չէ գարունն, ավա՛ղ, խնդության,  
Եվ արևից չէ ավազը դեղին:  
Հնդկացորենի աղվամազն է տաք  
Իր գույնը սվել քո այդ ձեռքերին:

Երգվեցինք կապույտ ջրատեղի մոտ,  
Ճերմակափետուր կարապի վրա,  
Որ մենք միասին կլինենք հավետ  
Եվ երբեք, երբեք չենք թողնի իրար:

Խնկարկում էր մեղմ խավարը բարակ,  
Եվ իրիկունը թախծոտ էր այնքան:  
Ես ճամփա դրի քեզ մինչև պուրակ—  
Դեպի խրճիթը քո հայրենական:

—236—

Ես երկար, երկար երեշուն նիւհո՛ւ  
Հալացքս կտրել շէի կարենում,  
Երբ որ առմուտքից պայծառ ժպիտով  
Քո գլխարկն էիր դու թափահարում:

1916

\* \* \*

Ների՛ր, ոսկե աղբյուրի ջուր,  
Մնաս բարև, ծանոթ անտառ:  
Արեգակի խոփն է դիպչում,  
Պատում ամպերը անդադար:

Արևոտ օ՛ր, ցուա՛ կրկին,  
Իսկ ես— տխրել եմ ես ուզում:  
էլ ես ճիտքից իմ կոշիկի  
Գուրս շեմ քաշի դանակըս սուր:

Հովատակի փորի ներքո  
Մութ գիշերին էլ շեմ քնի  
Եվ խնդության զնգուն երգով  
Անտառն էլ շեմ թնդացրեմի:

էլ խույս շեմ տա կորուստներից,  
Ջեմ խուսափի փոթորկից գոռ,  
Որ զնգացնեմ դուրը վերին  
Իմ կողալեքի կեռ-օղակով:

1916

\* \* \*

Կապտե՛ց ջուրը մեղմօրոր,  
Արոսենին շիկնե՛ց.  
Լուսինն՝ անբախտ ձիավոր,  
Սանձը ձեռքից գցեց:

—237—

Կարապի պես, խավարը  
Թավուտից դուրս լողաց,  
Հրաշագործ նշխարը  
Իր թևերին գրած...

Հայրենի հո՛ղ իմ սիրած՝  
Երկրագործ ու զինվոր.  
Ուռենու տակ գարանած  
Դյուցազուն իմ հզոր.

Ելի՛ր, փրկի՛ չն է եկել,  
Բուժո՞ղը քո վերքի.  
Աչքիս մեղմ լու՛յս է իջել  
Կարսպների երգից:

Մայրամուտի զոհը նոր  
Իր մեղքե՛րն է քավում.  
Հասունացող ձյունը նոր  
Քամու շու՛նչ է բերում,

Բայց թթխմորը անգո  
Արդեն ե՛տ է գալիս...  
Եվ Եսենինն օրհնանքով  
Քո անու՛նն է տալիս...

1918

\* \* \*

Զամբիկ ամպերն են վրնջում,  
Մնում են երևի:  
Գլխիս վերև բոցն է պարում  
Կարմիր թևերի:

Երկինքն հսկա կուրծ է թվում,  
Աստղերը՝ պտուկներ:  
Աստծո անունն է փքվում,  
Փորում՝ ոչխարներ:

—238—

Հավատում եմ՝ առափոռյան,  
Բացվող լույսի հետ,  
Կրոնկվի մշուշի տակ  
Նոր մի նազարեթ:

Նոր մի Մնունդ կօրհնաբանեն  
Դաշտերը անծիր:  
Արշալույսը լեռան ետև  
Շան պես կհաշի:

Բայց կլինեն աղաղակներ,  
Որբեր ահավոր,  
Կհրաժարվեն մարդիկ գովել  
Ցնծությունը նոր:

Կրճտոցներով կուռ պողպատի  
Մասն կլինի երախն հողի,  
Մասն կլինի վերև...  
Եվ այտերից մայրամուտի  
Վար կթռչեն շողշողալով  
Այտուակրներ-օրերն:

Եզնիկների պես կվազեն  
Դեպ այլ հորիզոն,  
Ուր իր աջն է վերև պարզել  
Նոր մի Սեմեոն:

1918

## ԱՂՎԵՍԸ

Նա կաղին էր տալիս իր ջարդոտված ոտով,  
Բնի դռան առաջ օղակվեց ու փռվեց:  
Ճերմակ ձյունի վրա արյան բարակ շերտով  
Թավ դնչիկը նրա պարզ նկարվեց:

—239—

Կրակոց էր լսում ծակող ծխի միջից,  
Եվ ճահճուտն էր ծփում աչքերի մեջ նրա:  
Փրշոտ քամին էր հենց, որ թփերից թռավ  
Եվ տարածեց շուրջը կոտորակված արճիճ:

Վրան մոթն էր պտտում, որպես հսկա փայտփոր,  
Խոնավ իրիկունը կարմիր էր ու կաշուն:  
Գլուխն էր բարձրանում խորին մի տազնապով,  
Եվ թարմ վերքի վրա լեզուն էր լուռ սառչում:

Գեղին պուշ բքում ասես հրդեհ էր մի,  
Բերնին կարծես փտած գազար էր բորբոսնում...  
Այրված կավի հոտ կար, և հոտ կար եղյամի,  
Իսկ կիսափակ աչքից արյունն էր մեղմ հոսում:

1916

\* \* \*

Կապուտակ երկինք, գունավոր կամար,  
Ափերն ստեպի վազում են համառ:  
Զգվում է ծուխը, և շափարներին  
Միշտ հարսանիքն է բյուր ազոավների:

Մանոթ ձորակն եմ ես տեսնում նորից,  
Կավը՝ կարմրավուն, ուռի ճյուղ՝ ձորից:  
Խարտյաշ վարսակն է լճին անրջում,  
Կրետից՝ ծաղկի, մեղրի հոտ փչում:

Եզե՛րք իմ սիրած, Ռուսա՛ց իմ երկիր,  
Ինչպես միշտ՝ մթան առակ ես կրկին:  
Հրեշտակների թևերի ներքո  
Ձնգում են անհայտ շիրիմները քո:

Քո դաժան դեմքով շատերին ես դու  
Այրել ու տանջել զնդան ու շախտում:  
Նրանցից շատերն՝ ուժե՛ղ, շա՛ր ու գո՛ռ,  
Լուռ երազում են կրծեկ կուրծքը քո:

—240—

Բայց հավատում եմ, որ շի ապրի նա՛,  
Ով բանտ-աքսորքդ ատել կամենա...  
Հոգին ցնծում է հար ճշմարտությամբ  
Լոկ կապանքների զրընգոցի տակ:

1917

\* \* \*

Թափ տուր թևդ երկինքն ի վեր,  
Ով դու Ռուսաստան,  
Բարձրանում են այլ անուններ  
Եվ այլ տափաստան:

Հորթերի հետ ու կովերի,  
Հովտի միջով թավ,  
Քո Կոլցովն է գնում՝ հագին  
Ոսկեշող կտավ:

Ձեռքին հացի պատառ է, տե՛ս,  
Շրթունքն՝ ալ կակաչ,  
Եվ երկինքն է աստղազարդել  
Փողը հովվական:

Իսկ այնտեղ, սև բլրից անդին,  
Սլանում եմ ես,  
Գանգրահեր ու զվարթագին,  
Ավազակի պես:

Ճամփի վրա հողմեր կան ցուրտ,  
Մրրիկներ կան խենթ.  
Բայց վիճում եմ անզամ աստծու  
Գաղտնիքների հետ:

Ես լուսինն եմ քարով փշրում  
Եվ դողով ներքին  
Դանակն եմ իմ ճիտքից հանում,  
Շպրտում երկինք:

—241—

Իմ հետեւից գալիս է մի  
Անտեսանելի պարս.  
Մլնգում է գյուղերով մեկ  
Նրանց երգը պարզ:

Մենք գրքեր ենք հյուսում խոտից,  
Քափ տալիս բառեր:  
Չապիգիւնն էլ մեր տոհմակից  
Երգիչ է դառել:

Չքվիր, սերունդ նեխված ու հին,  
Մտքերով անձուկ:  
Մենք տանում ենք լուռ քարերին  
Աստղային աղմուկ:

Հերիք նվաք ու փառերգեք  
Ճահիճը նեխված:  
Չյուժն ու տիղմն է մաքրել արդեն  
Ռուսիան ընդոստնած:

Շտկել է մեջքն իր աներեր  
Նա որպես հսկան:  
Բարձրանում են այլ անուններ  
Եվ այլ տափաստան:

1917

\* \* \*

Ջուր շփչեց քամին հույզով,  
Ամպրոպն իզուր ամպ չցրեց:  
Քաջուն մեկը խաղաղ լույսով  
Իմ աչքերը հագեցրեց:

Ինչ-որ մեկի կամքով բարի  
Կապույտ միգում հանգստաբար  
Գեղեցիկ, բայց այլաշխարհիկ  
Անհայտ երկրից կարոտս առա:

—242—

Ձի ճնշում ո՛չ մի կաթնածիր,  
Ահն աստղային վախ չի՞ ազդում:  
Հայրենի տան պես սիրեցի  
Հավերժն ու այս աշխարհն անդուռ:

Անդ ամե՛ն ինչ սուրբ է, օրհնյա՛լ,  
Ամե՛ն տազնապ լույս է մաքուր՝  
Վերջալույսի կակաչն է ալ  
Ճողփում լճի բիլ ապակուն:

Եվ, ա կամա, ծովում հացի  
Նոր պատկեր է ծնում լեզուն.  
Հորթուկ բերած երկինքն անծիր  
Կարմիր հորթին է լուռ լիզում:

1917

\* \* \*

Երկի՞նքն է այսքան սպիտակ, ասա՛,  
Քե՞ ջուրն է աղից այսպես խունացել:  
Երգում ես: Եվ քո երգն ապերասան  
Ափերի համար հյուսում է սանձեր:

Մանր աղացվել են կապույտ երկանքով  
Ջրի հատիկներն՝ այլուրի համար:  
Բիլ հեռաստանով ու կարմիր ոսկով  
Գոտեվորվել է կարոտը անմար:

Մռայլ գգվանքից ձեռքը չի՞ դողա,  
Բնա՛վ չի զգա թափը խոռվքի:  
Արխանգելըսկով, Ումբրայով լողաս՝  
Մե՛կ է— դու պիտի հասնես Սալովկի:

Մե՛կ է— կոխկրտված տախտակամածից  
Դու մենաստան ես տեսնում ջրի տակ,  
Եվ ձայնակցում է քեզ զանգատ մի տաք՝  
Հյուսված այնտեղի թփերի լացից:

—243—

Եվ մարդ ուզում է այս քո երգի տակ  
Այս ք ՚ վրա կախվել առանց թոկ...  
Բայց ամպերի մեջ, լուսնյակի տեղակ,  
Հանգիստ փայլում է սթափված մի փոկ:

1917

\* \* \*

Ով դու երկիր ամպ-անձրևի,  
Հանդարտութուն թափառական,  
Կամարի տակ որպես բլիթ  
Ճարճաբեղ է քո լուսնկան:

Կրկնահերկված արտի բուրբ  
Սագախոտեր, փշեր դեղին:  
Աստղը որպես հասած սալոր  
Շողշողում է ամպի ճյուղին:

Թափառում եմ ճամփաներով,  
Հակառակ քո դժբախտության,  
Եվ իմ բուրբ երակներով  
Խոնավ շունչն եմ զգում գարնան:

Ճահճի ծուխն է ելնում երկար...  
Բայց և երգող մութի ներքո  
Տոգորված են լեռները քո  
Երանությամբ կենդանական:

1917

\* \* \*

Ինձ շուտ արթնացրու վաղն առավոտյան,  
Օ՛, համբերատար մայրիկ իմ բարի,  
Բլուրից այն կողմ ես սլտի գնամ,  
Գիմավորելու մի անգին հյուրի:

—244—

Ես այսօր տեսա մեր անտառի մոտ  
Հետքն անիվների մարզերի վրա,  
Ամպերի ներքո քամին աղմկոտ  
Ճոճում էր ոսկե աղեղը նրա:

Նա կսլանա վաղն այգաբացին,  
Հուսին-գլխարկը թփի դեմ թեքած,  
Ու դաշտի վրա հրեղեն այն ձին  
Կթափահարի ագին իր երկար:

Ինձ շուտ արթնացրու վաղն առավոտյան,  
Ու լույսը վառի սենյակում մեր հին,  
Ասում են, որ ես շուտով կգառնամ  
Հայտնի պոետը ուսական հողի:

Կհիշեմ ես քեզ, կհիշեմ հյուրին,  
Մեր տունն, աբլորին, վառարանը տաք.  
Ու երգիս վրա կթափվի լոին  
Քո շեկ կովերի կաթը սպիտակ:

1917

\* \* \*

Ու՛ր ես, ու՛ր ես դու, հայրենի տուն՝  
Արևկող տված բլրակի տակ,  
Մազի՛կ իմ կայույշտ, իմ կայտաթու՛յր,  
Ավա՛գ իմ անկոխ, ավա՛գ իմ տաք:  
Ու՛ր ես, ու՛ր ես դու, հայրենի տուն:

Աբլորն է երգում գետից անդին,  
Հուլիվն է այնտեղ նայում հոտին:  
Եվ ջրի տակից երե՛ր-երե՛ր  
Պեծին են տալիս ասեղներ երեք:  
Աբլորն է երգում գետից անդին:

Փամանակն է մի մեծ հողմաղաց,  
Եվ ցած է կախում գարու արտում,

—245—

Որպես ճոճանակ, լուսնին տրտում,  
Որ նա ժամերի անձրև տեղաւ:  
Ժամանակն է մի մեծ հողմաղաց:

Եվ այդ անձրևը բյուր նետերով  
Տունն իմ պտրտեց՝ վեր նետելով,  
Կտրեց ծաղիկն իմ կապու՛յտ-կապու՛յտ,  
Ոսկե ավազն իմ կոխեց անփուլթ:  
Այդ նույն անձրևը՝ բյուր նետերով:

1917

\* \* \*

Հնձած արտեր, անտառներ մերկ,  
Խոնավութիւն, մշուշ ու մեզ:  
Գլորվելով թեթև, թեթև,  
Արևն անցավ լեռան ետև:

Ապա տեսեք ի՞նչ է ասում  
Փխրուն ճամփան իր երազում.  
Ձմեռն ահա շուտով, շուտով  
Կգա ճերմակ իր ժպիտով:

Ա՛հ, հենց երեկ անտառում ես  
Տեսա՝ շղթիկ նապաստակին  
Բռնել էի մտրուկի պես,  
Բերել լծել իմ սահնակին:

1917

\* \* \*

Ես հավատում եմ՝ բախտը կա՛ կյանքում.  
Դեռ մայր չի մտել արեգակը, տե՛ս.  
Վերջալույսը, ալ աղոթքի պես,  
Բարի համբավ է նորից գուշակում.—  
Ես հավատում եմ՝ բախտը կա՛ կյանքում:

—246—

Ջնգա՛, ղողանջի՛ր, ոսկե՛ Ռուսաստան,  
Հուզվիր, փոթորկվիր, անդադրու՛մ քամի,  
Երանի՛ նրան, ով բա՛խտ կքամի  
Քո տրամութիւնից պարզ ու հովվական.—  
Ջնգա՛, ղողանջի՛ր, ոսկե՛ Ռուսաստան:

Միրում եմ անսանձ ջրի մեղեդին,  
Աստղերի շողը՝ ալիքին նրա,  
Օրհնյալ տանջա՛նքը այս հողի վրա  
Եվ օրհնող բազու՛կն իմ ժողովրդի.—  
Միրու՛մ եմ անսանձ ջրի մեղեդին:

1917

\* \* \*

Անդրութիւն է իջել ամառի թուխ դեզերին,  
Դադարել է անձրևը և ամպրոպն է դադարել:  
Տաղտկալի է ինձ համար՝ քեզ հետ, Սերգեյ Եսենին,  
Երկնքին նայել:  
Տաղտկալի է ինձ համար այս երկնային ծառի տակ  
Խուլ սոսափյունը լսել աներևույթ թևերի.  
Չեն արթնանա քո երգից գերեզմանները խաղաղ  
Քո նախնիների:

Խոսքդ կապել է սիրով, քնքշանքներով իր ամեն,  
Պաշարել է հեռավոր հեռուները օրերիդ:  
Քո երազը կզնգա ոչ թե քամիների մեջ,  
Այլ հատորներիդ:

Ինչ-որ մեկը կնստի, ինչ-որ մեկը զարմանքով  
Իր ուսերը կճկի, կըրկարի մատները:  
Ինչ-որ մեկին մոտիկ է քո կարմրածուփ երեկոն,  
Սակայն ո՞վ է քո տերը:

Այն կհուզի, կցնցի Բրյուսովին ու Բլոկին,  
Կարթնացնի և այլոց:

—247—

Բայց այնպես էլ ցերեկն այն արեւելքից կծագի,  
Կրօնի վրայ այնպես էլ ակնթարթը ալեկոծ:

Երգերը շեն փոփոխի երկրի պատկերը երբեք  
Եվ շեն թափի, շեն թափի տերևները հողմահար:  
Շրթունքներդ ծառին են գամված գիշեր ու ցերեկ,  
Հավիտյան ու հար:

Տարածել է մշտապես իր ձեռքերը անտարբեր  
Քո Պիղատոսն աստղային...  
Աստված, աստված, աստված իմ, ինչի համար ես պահել,  
Հանձնիր ինձ մահին:

1917

\* \* \*

Նորեկ ձյան միջով թափառում եմ ես,  
Հովտաշուշանն է սրտիս մեջ բուրում,  
Իմ ճամփի վրա կապույտ մոմի պես  
Երեկոն պայծառ իր աստղն է վառում:

Չգիտեմ, լույս է, թե մշուշ է մով,  
Քամի՞ն է երգում, թե մի աքաղաղ...  
Ելդ կարապներն են գուցե երամով  
Չմտան տեղ իջել դաշտերին խաղաղ:

Դուք լա՛վն եք, լա՛վն եք, ճերմակ հեռուներ,  
Արյունս է ետում սառնամանիքին,  
Ուզում եմ այնպես իմ կուրծքը սեղմել  
Այս կեղիների մերկացած կրծքին:

Օ՛, դուք անտառներ լուռ ու մթամած,  
Օ՛, դուք խինդ՝ ձյունոտ այս հեռուների,  
Ուզում եմ այնպես ձեռքերս պարզած,  
Կոնքերը գրկել այս ուռիների...

1917

\* \* \*

Երգեր իմ, ի՞նչ եք աղմկում էլի:  
Մի՞թե այլևս բան չունեք տալու  
Ես սովորում եմ կապույտ անդորրի  
Ընկը ներհյուսել իմ գանգուրներում:

Ուզում եմ լինել ես հանդարտ ու խիստ,  
Աստղերից լուել սովորել հանգիստ:  
Լավ է ճամփի մոտ ուռենու նման  
Նիրհած Ռուսիային կանգնել պահապան:

Լավ է այս աշնան լուսնի տակ հիմա  
Խոտերում մենակ թափառել անվերջ,  
Հասկեր հավաքել ճամփեքի վրա,  
Լցնել դատարկված հոգու պարկի մեջ:

Սակայն չի բուժում կապույտն ստեպի:  
Թե՞ ձեզ թափ շտամ, երգեր իմ դվարթ:  
Ոսկե ավելով իրիկունն անբիծ  
Մաքրում է ահա ճանապարհն իմ հարթ:

Ի՞նչ չավ է ականջ անել անտառում  
Արդեն խաղաղվող հողի աղմուկին.  
«Ապրող, դու սառը եղիր աշխարհում,  
Ինչպես աշունքիվ լորենու ոսկին»:

1917

\* \* \*

Ահա նա՛ հիմար երջանկությունը,  
Որ այգուն նայող մի ճերմակ տուն է:  
Մեզմ վերջալույսը լճակում հիմա  
Լողում է կարմիր կարապի նման:

Ողջու՛յն քեզ, ողջու՛յն, լուսթյունն ոսկե՛  
Ջրի մեջ ընկած ստվերով Կեչու:

Աստղին է ուղղում աղօթքի խոսքեր  
Տանիքին թռած ազնավների շուն:

Ինչ-որ տեղ հեռվում, այգու հետևում,  
Ուր արդեն ծաղկած փռնչենի կա,  
Նուրբ երգն է հիմա անվստահ թևում  
Սպիտակ հագած նրբին աղչկա:

Վիթխարի կապույտ սքեմի նման  
Գիշերվա ցուրտն է փռվում արտերին...  
Օ՛, երջանկություն հիմա՛ր ու հիմա՛ր,  
Օ՛, թարմ վարդագույն անրիծ արտերի:

1917

\* \* \*

Նայում եմ դաշտին, նայում երկրներին—  
Դրախտ է դաշտում, դրախտ երկրներում:  
Խուրձ ու դեզի մեջ խեղդվում է կրկին  
Կարգին չհերկված եզերքն իմ զնգուն:

Եվ շարածացված անտառում նորից  
Անհատնում նախիր ու հոտ է կիտվում:  
Իսկ կանաչ սարից ու ծաղկուն ձորից  
Ոսկեզօծ ջուրն է շիթվում ու շիթվում:

Օ՛, հավատում եմ. երևի մեկի  
Բարեգութ ձեռքը կաթ պիտի տեղա  
Արևառ զլխին կորած մուժիկի՝  
Կրած ու տարած ցավերի տեղակ:

1917

\* \* \*

Բորբ վերջալույսը թևերն է ջարդում,  
Մուժում նիրհում են շափար ու տնակ:  
Սպիտակ իմ տուն, զուր մի՛ թախծիր դու,  
Որ մենք վերստին մնացինք մենակ:

—250—

Լուսինն է հարդե տանիքի վրա  
Մաքրում կապույտով ներկված պողերը:  
Զհետևեցի այս անգամ նրան  
Եվ շուրեկեցեցի մինչև դեզերը:

Գիտեմ՝ կլոռի տաղնապար այս կույր,  
Ժամանակն իր հետ ցավն այս կտանի:  
Եվ իր շրթերն ու իր հոգին մաքուր  
Ուրիշի՛ համար նա կպահպանի:

Ուժեղը նա՛ չէ, որ հայցում է խինդ,  
Հպարտներին է տրված կյանքի ուժ:  
Եվ այդ ուրիշն էլ, որպես փուտ սեխի  
Ճզմած կնետի նրան վաղ թե ուշ՝

Տխրությունի՛ց չեմ ես բախտ սպասում,  
Նորից շարունջամբ դաշտը կձնի,  
Եվ նա էլ կգա — իմ սիրտն է ասում —  
Որ մանչին այստեղ քիչ տաքացրնի:

Մուշտակն ու շալը դանդաղ կհանի,  
Կնստի կողքիս, մոտիկ կրակին,  
Եվ կասի հանգիստ ու գորովագին,  
Որ շա՛տ է նման իր երեխան ինձ:

1917

## ՅՆՈՐՔ

1

Մութ եղևնուտում ոսկուն են տալիս  
Ուռնիների տերևները շոր.  
Ես բարձր ափն եմ ահա դուրս գալիս,  
Ուր լճախորշն է օրորվում անդորր...  
Զույգ կիսալուսնի ցնցվող պողերից  
Պղտորվել է լիճն ինչպես շեկ մի ծուխ.  
Զտարբերելով ջուրը սեզերից,

—251—

Ջրհալն է ճահճում լալիս կամացուկ:  
Հնձված, ամայի այդ մարգագետնից  
Լսում եմ մի կանչ ինձ այնպե՛ս ծանոթ.  
Իմ մտերմուհի, դու կանչում ես ինձ  
Քախձելու՝ նիրհուն քո ափերի մոտ...  
Բազում տարիք են իմ զխոզ սահել,  
Խինդ ու ցավեր եմ տեսել ես բազում,  
Բայց սրբությամբ եմ սրտիս մեջ պահել  
Քո մշուշային թևերը նազուկ:

2

Այն պարմանուհուն հեզ ու զգայուն,  
Աղալնիններին համբուրած միայն,  
Որ նրբիրան է, քայլվածքը՝ սահուն,—  
Քո մեջ, իմ ցնորք, սիրել եմ նրա՛ն...  
Ընկած գյուղից գյուղ, քաղաքից քաղաք,  
Քե՛զ եմ որոնել առանց դադարի.  
Եվ հաճախ ինձ դու ծիծաղով զանգակ  
Թովել ես, տարել արտը հաճարի...  
Ներս անցա մի օր վանքի պարսպից  
Ու մտա ծածուկ տաճարն սպիտակ.  
Կապույտ ջրերում լողացող արփին  
Ոսկյա ուրարն իր նետեց ոտքիս տակ...  
Կանգնել էի ես որպես մենակյաց,  
Երբ շունչս խեղդեց լուսթյունը տոթ.  
Գու հայտնվեցիր սև քողով ծածկված  
Ու հեզ կանգնեցիր պատուհանի մոտ:

3

Գավթից, զանգերի զողանջի ներքո  
Մոմի բույրերով իջնում էիր լուռ.  
Էլ ինչպե՛ս հույզից դողացող ձեռքով  
Սա շհավեի ուսերին քո նուրբ...  
Ասելու էի քեզ այնքա՛ն շատ բան,  
Ինչ վաղուց ի վեր ճնշում էր հոգիս,  
Բայց իմ դեմ լռին մխում էր ճամփան

Փիրուզ լճերի բոցերում ոսկի...  
Լուռ նայում էիր սիգավետ դաշտին,  
Ուր խիտ մշուշն էր գալարվում դանդաղ...  
Եվ քո խորշումած, թոշնած ճակատին  
Ընկան վարսերը քո արծաթաշաղ...  
Խամբեցին գույներն զգեստիդ ծալքում.  
Ինձ թվաց, թե մութ ջրերում այնժամ,  
Ինձնից հեռացած, հույսերն էր ծամում  
Քո սվավացող բերանն անատամ:

4

Բայց ցուրտը երկար շտանջեց հոգիս.  
Նոր հուզումներով իմ սիրտը բարձած՝  
Թե՛ տվի հոգուս երեքուն ոտքին,  
Եվ նո՛ր, լուսավո՛ր ափերով անցա:  
Սրտիս վերքն անցավ՝ սպի շթողած.  
Իմ սերը մարեց, ու խաղաղվեցի.  
Սակայն մշուշից քո դեմքը շողաց,  
Գու եկար նորից վե՛հ ու գեղեցիկ:  
Գու շշնջացիր՝ ճամփաս փակելով.  
Ենայի՛ր ինձ, նայիր, թե լա՛վն եմ ինչքան.  
Քեզ կյանքն ինձանով սպառնում էր լուկ,  
Իսկ ես օդ եմ, ջուր ու կյա՛նք իսկական...»:   
Հնձված, ամայի այդ մարգագետնից  
Մի կանչ եմ լսում ինձ այնպես ծանոթ.  
Իմ մտերմուհի՛, դու կանչում ես ինձ  
Քախձելու՝ նիրհուն քո ափերի մոտ:

1918

\* \* \*

Ունի կանաչ, կանաչ վարսեր  
Ու կուրծք ունի նա կուսական,  
Մ՛, նուրբ կեշի՛, քնքուշ իմ սեր,  
Ի՞նչ ես ջրին նայում այդքան:

Ի՞նչ է արդյոք շրշում քամին,  
Ափի ավազն ի՞նչ է ասում,  
Գուցե, կեչի՛, քո ճյուղ-ծամին  
Լուսինն իբրև սանր ես ուզում:

Խոհերը քո ինձ վստահիր  
Ու բաց արա գաղտնիքդ ինձ,  
Սիրում եմ ես աշնանային  
Աղմուկը քո տրտմաթախիժ:

Պատասխան է տալիս կեչին.  
«Օ՛, հարցասեր իմ բարեկամ,  
Գիշերն այստեղ աստղի տակ ջինջ  
Հովիվն արցունք թափեց այնքան:

Լուսնկան էր ցոլում վերից  
Ու կանաչին լույսն իր ցայում,  
Հովիվ տղան գրկել էր ինձ  
Ու մերկ ծնկներս էր փայփայում:

Հետո կանաչ ճյուղերիս տակ  
Խոր հառաչով ասաց ինձ նա.  
«Մնաս բարով, իմ աղավնյակ,  
Մինչև կռունկը ետ դառնա»:

1918

## ԸՆԿԵՐՆԵՐԸ

Մի բանվոր հայր էր կերակրում նրան,  
Եվ պատմությունը կարճ է տղայի:  
Լոկ մազեր ունեք գիշերի նման  
Եվ աչքեր ունեք կապույտ ու բարի:

Գործի էր գնում հայրն առավոտյան,  
Մենակ էր տղան մինչև իրիկուն:  
Նրա դայակը տաղտկությունն էր տան,  
Ընկերներն էին՝ Հիսուսն ու կատուն:

Պառավ էր կատուն, և ականջները խուլ էին նրա,  
Ոչ ճանճ էր բռնում, ոչ մկներն էին քունը խանգարում:  
Իսկ Հիսուսը մոր ձեռքերի վրա  
Նստել, նկարից ներքև էր նայում:

Ապրում էր Մարտինն, ու ոչ ոք նրան չէր տնօրինում:  
Զգվում էր անթով, անհետաքրքիր պարանն օրերի:  
Միայն աղբատիկ ճաշի ժամանակ հայրը երբեմն  
«Մարսելյոզ» երգն էր երգում, որ տղան լսի, սովորի:

Եվ ասում էր նա. «Երբ որ մեծանաս, կիմանաս իրոք,  
Ինչու ենք այդպես մենք աղքատ ապրում»:  
Եվ առնելով իր դանակն անողորկ,  
Հանապազօրյա շոր հացն էր կտրում:

Բայց ահա դրսում  
Երկու քամի  
Թափահարեցին  
Թևերն իրենց...  
Այդ ժողովուրդն էր Ռուսաստանի՝  
Ծառս եղավ գարնան  
Ջրերի հետ:  
Մրրիկն է ոռնում  
Ու երգում անվերջ:  
Աչքերն են վառվում  
Կապույտ մուժի մեջ:

Թռիչք է ու թափ,  
Գիեր անհամար,  
Փշրում է սարսափն  
Ատամներն ամուր:  
Մահն է գաղաղում,  
Ծիչ է ու թնդյուն,  
Աղբյուրն է վազում  
Գեպ բերանն անհուն...

Եվ հասավ մեկի վախճանը ահա,  
Գնդակը սրտում՝ ընկավ ու մնաց,

Բայց հավատացեք, թշնամու առաջ  
նա սարսափ չզգաց՝

Առաջվա նման հպարտ է հոգին,  
Ամուր է հոգին և հաստատակամ,  
Եվ դեպի հույսն է ձգվում վերստին  
Ձեռքն արյունաքամ:

Իզուր շէր ապրել նա այս աշխարհում,  
Իզուր շէր քայլել ծաղկունքի վրա,  
Նա սրտում ուրիշ տենչ էր փայփայում,  
Եվ երազանքը ուրիշ էր նրա...

Եվ հանկարծակի,  
Այնպես դառնագին և աղետավոր,  
Հասավ Մարտինի մանուկ ախանջին  
Վերջին ճիշը հոր:

Վշտից կապտեցին, շրթերը նրա,  
Եվ խավարեցին աչքերը պայծառ,  
Շանթվածի նման նա փողոց թռավ,  
Թեքվեց ու գրկեց հոր դիակը սառ:

Բայց ահա ելավ, ելավ բարձրացավ,  
Ձեռքով սրբեց իր արցունքը առատ,  
Եվ վազեց դատարկ խրճիթը մտավ,  
Մտավ ու կանդնեց նկարի առաջ:

«Հիսուս, Հիսուս, լսու՛մ ես դու:  
Ես մենակ եմ հիմա, տես,  
Քո ընկերն է կանչում, Հիսուս,  
Քո Մարտինն է կանչում քեզ:

Հայրս ընկավ շար գնդակից,  
Բայց նա ընկավ քաջի պես:  
Ով իմ Հիսուս հավատարիմ,  
Նա կանչում է հիմա մեզ:

Հրամայում է նա մեզ ահա՝  
Ժողովրդի հետ կախով  
Կանգնել հանուն պղատուօթյան,  
Աշխատանքի ու սիրո...»:

Ընդունելով կոչը նրա  
Բարի Հիսուսը վերից  
Լուս իջնում է հողի վրա  
Անրնկճելի ձեռքերից:

Նրանք գնում են թև թևի,  
Գիշերը սև է, ահեղ:  
Եվ փքվում է աղետներով  
Լուսթյունը ալեհեր:

Երազում են ազատ մի բախտ,  
Գարուններ վառ ու կարմիր:  
Եվ կոպերն է շոյում նրանց  
Փետրվարյան պաղ քամին:

Բայց շողացին լույսեր հանկարծ...  
Հաչեց պղինձը ահեղ,  
Եվ գնդակից խոցված ընկավ  
Մանուկ Հիսուսը անմեղ:

Լսեք,  
Այլևս չկա հաբուսթյուն:  
Հողին հանձնեցին մարմինը նրա,  
Պառկած է հիմա  
Նա Մարտի դաշտում:

Իսկ այնտեղ, ուր որ մայրն է մնացել,  
Ուր որ այլևս նա չի լինելու,  
Պատուհանի մոտ ծեր կատուն նստել,  
Նստել ու թաթով Լուսինն է բռնում...

Մարտինը սողում է հատակի վրա  
Եվ ասում է նա.

«Գերի եք, գերի, ով դուք բազեններ»:  
Եվ նվաղում է ձայնը գնալով,  
հզվում, խլանում:  
Մեկը սեղմում է, խեղդում է նրան,  
Կրակով այրում:  
Բայց պատուհանի փեղկերի ետև  
Հնչում է հանդարտ  
Մերթ ազոտում ու մերթ էլ նորից  
Բռնկվում հանկարծ  
Երկաթե բառը՝  
«Հան-րա-պե-տու-թյուն»:

1918

\* \* \*

Ես թողի հեռվում տունն իմ հայրենի  
Եվ իմ Ռուսիան ես թողի կապուտակ:  
Կեչու անտառն է վառում երևի  
Մերացած իմ մոր կարոտանքն անտակ:

Լուսինը ոսկե գորտ լինի կարծես,  
Լողում է խաղաղ ջրերում կրկին:  
Խնձորենու նուրբ ծաղկաթերթի պես  
Ճերմակ է իջել հորըս մորուքին:

Բուքը շատ պիտի զնգա ու երգի,  
Ո՛չ, ես այնքան շուտ չեմ վերադառնա,  
Կապույտ Ռուսիային արթուն կհսկի  
Հին թխկին՝ կանգնած մի ոտքի վրա:

Ես գիտեմ, իրեն գգվողի համար  
Նա իր մեջ ունի խնդություն մի խոր,  
Լոկ այն պատճառով, որ ինձ է նման  
Այն հնամենի թխկին իր գլխով:

1918

—258—

\* \* \*

Լավ է, երբ աշնան զովին ու հովին  
Քո ծառ-հոգին ես պինդ թափահարում  
Եվ նայում, թե ոնց արորն արևի  
Գետի կապուտակ ջրերն է վարում:

Լավ է, երբ երգի մեխը շրկացած  
Մարմրնիզ միջից դու դուրս ես բաշում  
Եվ, տոնի ճերմակ հանդերձ զգեցած,  
Հյուրի բախման ես հանգիստ սպասում:

Ես ուսանում եմ, սրտով ուսանում  
Թխենու գույնը պահել աչքիս մեջ:  
Ժլատությամբ է հույզը տաքանում,  
Երբ ճեղք են տալիս կողերըդ անվերջ:

Ձանգերն աստղային ղողանջում են լուռ,  
Ամեն թուփ՝ մի մոմ՝ ընծայված ծեփին:  
Ո՛չ մեկի առաջ դուռ չեմ բանալու,  
Ներս չեմ թողնելու այսօր ո՛չ մեկին:

1918

\* \* \*

Սուրում է աշնան վարդագույն լճում  
Աշնան ոսկեղեն տերևի հույլը.  
Այդպես թիթե՛ն է նվաղած թռչում  
Դեպի խավարում առկայծող հուրը:

Ես գերված եմ այս գիշերով խավար.  
Հարազատ են ինձ դնողն աբտերը.  
Աշնան հողմն, ինչպես ջահել սիրահար,  
Վեր է բարձրացնում կեչու փեշերը:

Ձո՛վ է և հովտու՛մ, և հոգուս խորքու՛մ.  
Գառան հոտի՛ է մուծը նմանվում.

—259—

Ցանկապատի տակ, աշնան լուռ այգում,  
Հնչում է զանգակն ու հեռվում մարում...

Ձէի ունկնդրել դեռ ուշիմ այսպես  
ես հավերժ ձայնին բանական նյութի,  
Ինչ լա՛վ կլիներ, այս ուռենու պես,  
Շուռ եկած ցոլա՛լ ջրերում գետի:

Ինչ լա՛վ կլիներ, այս դեզից, մթնում,  
Լուսնյակի դնչով թարմ խոտ որոճալ...  
Որտե՞ղ ես, խաղաղ իմ երջանկություն,  
Ամեն ինչ սիրել՝ ոչի՛նչ շտենշալ...

1918

### ԿԱՆՏԱՏԱ

Ննջեցեք, թանկագին եղբայրներ,  
Հայրենի երկիրը վերստին  
Բանակներ է շարժում աներեր,  
Սեղմվում կրեմլի պարսպին:

Նոր այգ է շողշողում լուսահեր,  
Կարմրածուփ փայլակն է հուրհրում...  
Ննջեցեք, թանկագին եղբայրներ,  
Սրբազան դամբանի լույսերում:

Արևն իր շողերով ոսկեղեն  
Պահապան է կանգնել դռան մոտ...  
Ննջեցեք, թանկագին եղբայրներ,  
Ձեր մոտով ժողովուրդն աներեր  
Քալլում է դեպ նոր այգն արևոտ:

1918

\* \* \*

Պարում է հողմը ցուրտ,  
Թևքում ծառերը վար,  
Ու փեղկերն են ցնցվում  
Այնպես սարսափահար:

Փաթիլները սառած  
Լուսամուտն են բախում  
Եվ արտասուք դառած  
Դանդաղորեն սահում:

Բողբում է քամին  
Այնպես մոլեգնորեն  
Ու գազազում է խիստ,  
Որ շեն լսում իրեն:

Իսկ փաթիլները ձյան  
Լուսամուտն են բախում  
Եվ արտասուք դառած  
Դանդաղորեն սահում:

1918

### ԻՆՈՆԻԱ

Օրհնիս մարգարեին

1

Ես շեմ սարսափում հիմա ոչնչից,  
Թեկուզ նետ-նիզակ թափի երկինքը-  
Բարբառեց, ըստ նոր աստվածաշնչի,  
Սերգեյ Ծսենին մարգարեն ինքը:  
Իմ ժամանակն էլ հասավ, վերջապես,  
Սարսափելի չէ մտրակն ինձ համար:  
Հենց Քրիստոսի մարմինն է, որ ես,  
Տե՛ս, իմ բերանից թքում եմ հիմա:  
Ո՛չ մի փրկություն էլ ես չեմ ուզում,  
Եթե պիտի նա տանջի ու խաչի:  
Ա՛յլ ուսմունքի եմ ես վերահասու,  
Որտեղ աստղերի եղջյուրները սուր  
Հավերժն են պատում ձախից ու աջից:  
Եվ նկատում եմ ես ա՛յլ մի գալուստ:  
Ուր ճշտի վրա մահը չի պարում:  
Ինչպես խուզում են բուրդը պիղծ մարու՝

Երկնքի մովը կխուզեմ մաքուր  
Ձեռքերն իմ պարզած՝ երկնի անհասում  
Կիրծես լուսնին, ընկույզի նման:

Ես անվերելակ երկինք չեմ ուզում,  
Չեմ ուզում նաև ձյուն գա մանեմանս:  
Չեմ ուզում նաև, որ այգաբացի  
Գեմքը մռայլվի գետում ու լճում:  
Ես, որպես մի հավ, որ պիտի ածի,  
Այսօր ածել եմ բառի ոսկե ձու:  
Իմ առաձգական ձեռքերով այսօր  
Գատրաստ եմ շուռ տալ աշխարհն այս թեթև...  
Եվ, բուքի նման, ուսից իմ հզոր  
Լափին են տալիս ամբողջ ութը թև:

2

Ռուսիայի վրա՝ զանգերի հաշոց,  
Կրեմլի պատերն են, որ լաց են լինում:  
Աշժրմ ես, երկի՛ր, իմ զորեղ աջով  
Եվ այստեղ տեգով քեզ ծառս եմ հանում:  
Կծգվեմ մինչև քաղաքը անտես,  
Կաթնածիրային քողը կպատռեմ:  
Աստծո մորուքը նույնիսկ կփետրեմ:  
Սեպ-ատամներըս բերելով հանդես՝  
Կկախվեմ նրա սպիտակ բաշից  
Եվ կասեմ նրան բուքի բարբառով.  
— Ես կփոխեմ, տե՛ր, քեզ ու թո կաշին,  
Որ մարզն իմ ծաղկի բանիվ ու բառով:

Նզովում եմ ես շունչը կիտեծի  
Եվ նրա բոլոր ուղիները թեք:  
Ես կամենում եմ, որ երկնի մուծի  
Եվ անհունի մեջ մեզ պալատ կերտենք:  
Լեզվով լիզելով՝ իսպառ կչնչեմ  
Ե՛վ նահատակաց, և՛ քրիստոնյա  
Ամենայն սրբոց պատկերները ծեր:

Խոստանում եմ ձեզ քաղաքն Ինոնիա,  
Ուր բնակվում է նոր աստվածը ձեր:  
Մոսկո՛վիա, կոծի՛ր և ողբա՛ կրկին,  
Նոր Հնդկագնաց է երևացել:  
Ողջ աղոթքները քո ժամագրքի  
Ես իմ բառերի կտցով կկտցեմ:  
Ես ձեզ կազատեմ ապավեն-հույսից  
Եվ կտամ ձեզ ուժ ու կտամ հավատ,  
Որ դուք գուժանով վաղ արշալույսին  
Արևով հերկեք գիշեր ու խավար.  
Որ անդաստանում բառի ու խոսքի  
Փեթակների պես բաղմանան հունդեր.  
Որ երկընքի տալ հատիկներն արգեն  
Մուժն էլ, մեղվի պես, դարձրենն ոսկի:

Ես անիծում եմ և քե՛զ, Ռադոնե՛ծ,  
Քո կրունկները և հետքերը շոր:  
Դու ոսկե հրի շեղջակույտը թեժ  
Փխրեցրեցիր ջրի բրիչով:  
Ոհմակն ամպերիդ, որ երկնակողին  
Չար գայլերի պես ոռնաց ու պարեց,  
Ամեն կանչողի և խիզախողի  
Ժանիքի տեգով միշտ պողահարեց:  
Իր ճիրաններով արեղ օրական  
Հոգի էր մխվում՝ նման դաշույնի:  
Լա՛ց եղանք գետում բաբելոնական,  
Մեզ թրջեց կարմիր անձրեն աշունի:  
Եվ հիմա՝ հանած վարտիկն Հիսուսի,  
Գոչում են մրրկող բառաշով եղի.  
Ձեր ձեռքն ու հերքը լվացե՛ք մաքուր  
Երկրորդ լուսնյակի հարմար տաշտակում:  
Ես ասում եմ ձեզ. բոլորդ եք կորչում,  
Հաժատի մամուռն ուտելու է ձեզ:  
Աստվածն էլ հիմա ա՛յլ կհրպ է ուղչում  
Ձեր կորված մեջքին՝ անտես կովի պես:  
Եվ զուր են մտնում խորքը այրերի  
Բուրբը, ովքեր մոռունչն են ատում,

Մեկ է՝ այդ կովը ուսաց ցուրտ օդում  
Արևի տեսքով ա՛յլ հորթ կրերի:  
Մեկ է՝ կհալի իր հորթի հրով  
Գետեր կաշկանդած սառցե լեռները,  
Եվ կջարդոտի ոսկե պողերով  
Համաշխարհային եռքի դռները:  
Ասում եմ. կիջնի նո՛ր մի Ուլիմպիոս,  
Որ գծի նրա դեմքը անսովոր:  
Կուլ կտամ ամբողջ օղբ մի ումպով,  
Կհանեմ լեզուա՛ մի նոր գիսավոր:  
Ոտքերըս մինչև նեղոս կշռեմ,  
Ձեղնից տանջանքի պայտեր կկռեմ...  
Կխրեմ աքցան-ձեռքըս զորավոր  
Բեկոնների մեջ սառցեղջերավոր:  
Հասարակածը ծնե՛րով կծռեմ  
Եվ, բուք-բորանի լաց ու կոծի տակ,  
Մեր մայր-երկիրը ուղիղ մեջտեղից  
Կկոտրեմ, իբրև մի ոսկե գաթա:  
Վիճերով պատված մութ խորխորատում  
Գլուխս աստղահեր, որպես արփու ցուք,  
Այնպե՛ս կխրեմ, որ դո՛ւ ճարձատյունն  
Աշխարհում լսի ամեն սար ու ձոր:  
Եվ ամպաշխարհից հսկա շորս արև,  
Իբրև շորս տակառ, ջած գալով վերից,  
Ազատված իրենց օղակապերից՝  
Աշխարհնե՛ր պիտի ցնցեն ու վառեն:

3

Ես բնդ եմ ասում, ո՛վ Ամերիկա,  
Գու՛ երկրագնդի ճղոտված մի կես:  
Սարսափե՛ր. բա՛վ է նավերըդ երկաթ  
Անհավատության ծովերն ուղարկես:  
Մի՛ բեռնիր արտեր ու գետի ափեր  
Բազմալոտով, շուգուն քո ծիածանով:  
Մարդը կարող է կյանքը շաղափել

Լոկ կաղոզայի ջրերով ծանոթ:  
Իզուր մի՛ ջանա քո կապույտ ձեռքով  
Ամայի երկնին խփել առաստաղ.  
Փոքրիկ մեխերի անթիվ գլխարկով  
Հեռու աստղերին ցուր շե՛ս տա, հաստա՛տ:  
Պողպատաքարի լավայի լցմամբ  
Կրակի եռքը երբեք չե՛ն մարում:  
Եվ ասում եմ ես. մի նոր համբարձման  
Հետքեր կթողնեմ ես այս աշխարհում:  
Կրունկով կախված ամպերից քաթան՝  
Իշայծամի պես աքացի կտամ,  
Եվ կհագցընեմ երկրի սոնակին  
Ակն արեղակի, ակը լուսնյակի՝  
Եվ մի՛ երգիր դու մաղթանքներ մոռյլ  
Փշալարային քո լույս ու շողին.  
Ձե՛ս լուսավորի գալուստը նրա՛  
Նոխազի նման սարում վազողի:  
Գե՛ռ կգտնվի մի նշանառու,  
Իր նետը կուղղի հենց նրա սրտի՛ն,  
Եվ մուժում արյունն, իբրև բոց եռուն,  
Կցատկի նրա սպիտակ բրդից:  
Ոսկե կճղակը, աստղի պես անշեջ,  
Ցած գլորվելով՝ մութը կձևի:  
Եվ նորից նրա սև գուլպայի մեջ  
Կտնկվեն երկար ճաղերն անձրևի:  
Եվ, որոտի պես, կթնդամ արդեն  
Արեգակի և լուսնի ակերով:  
Կփռեմ մազերս իբրև գոռ հրդեհ,  
Զույգ թևերովըս դեմքըս փակելով:  
Նիզակ կսարքեմ խեղճ փետրախոտից,  
Ականջից բռնած՝ լեռնե՛ր թափ կտամ:  
Ամե՛ն ցանկապատ, չափարե գոտի  
Մի ափ փոշու պես ցրած՝ ծա՛փ կտամ:

Քո արտերի սև այտերը համայն  
Նո՛ր մի արորով խորունկ կհերկեմ,  
Եվ բերքը, ոսկե ազոպի նման,

Թուչելով կգա հողըդ կներկե:  
Բնակիչներիդ նա կըողողե  
Հասկե թևերի զնգուն զողանջով:  
Եվ հովիտներում արևը շողեր  
Ու լույս կունկի, որպես ոսկե ձող:  
Եվ ափերի մեջ քո լայն հանդերի  
Կաճեն սոսիներ նոր ու անթերի:  
Եվ կցատկոտեն գարուններ դեղին,  
Որպես սկյուռներ, օրերի ճյուղին:  
Եվ կնշողեն գետեր կապուտակ՝  
Հողի արգելքներն անվերջ ծակելով:  
Եվ արշալույսը, կոպն իր փակելով,  
Աստղային ձկներ կորսա նրանց տակ:  
Եվ ասում եմ քեզ. կհասնի մի պահ,  
Երբ շանթի շուրթերն անվերջ կծփան.  
Իրենց հասկերով գարի և ցորեն  
Կապույտի զանգը կպողաճարեն:  
Կտցով կծակեմ լուսնի հսկա ձուն,  
Այնտեղից կելնի մի զառ աքաղաղ  
Եվ կտարածի իր գոռ ծուղրուղուն՝  
Թնդացընելով զաշտերը խաղաղ:

4

Ինչպես արտերով, երկնով եմ վազում՝  
Գլխիվար կախված ամպի սյուններից:  
Կապույտ տարափի՝ ծփյունն եմ լսում,  
Սուլը նրբաքիթ լուսատուների:  
Արտացոլվում են լճերիս հեռու  
Մոցերում կապույտ ու մով խորշերում  
Եվ, Ինոնիա, քեզ տեսնում անվերջ՝  
Լեռների ոսկե գլխարկների մեջ:  
Արտերդ եմ տեսնում, խրճիթնե՛ր, դռնե՛ր,  
Դռանը նստած մայրիկի՛ն պառավ.  
Նա կամենում է մատներով սառած  
Վառ վերջալույսի շողերը բռնել.  
Փորձում է որսալ իր մեջքի վրա,

Փորձում է սեղմել ապակու աչքում,  
Իսկ արեգակը, կատվի պես, վռազ  
Կծիկը նորից իր կողմն է կծկում:  
Եվ հանդարտ գետի շնչոցի տակ,  
Քղանցքի վրա մեղմ արձագանքի.  
Անտես մոմերի կաթիլի պես տաք  
Մի երգ լեռներից կաթում է հանգիստ.  
«Փա՛ռք աստրժուն երկնում վերին,  
Ողջ աշխարհին խաղաղություն:  
Պողահարեց սև ամպերին —  
Բիլ եղջյուրով լուսինը թույլ:  
Աստեղց ձվից ելավ մի սագ՝  
Ինչ-որ մեկի կամքով բարի,  
Որ Հիսուսի լուսապսակ  
Հեռքերն առմիշտ կտցահարի:  
Նո՛ր հավատով մի փառահեղ՝  
Առանց խաչի և տանջանքի,  
Ինչ-որ մեկը, որպես աղեղ,  
Միածանը հագավ հանգիստ:  
Ցնծա՛, Միո՛ն, ուրախացի՛ր,  
Փայլի՛ր մի նոր լույսով անցավ:  
Այսօր կրկին երկնում անծիր  
Նո՛ր նազարեթ հասունացավ:  
Նստած մի նոր անծին մատակ՝  
Նո՛ր փրկիչ է իշնում երկիր:  
Մեր ուժի մեջ՝ հավատք տաք,  
Ծշմարիտը՝ մեր մեջ կրկին»:

1918

ԵՐԿՆԱՅԻՆ ԹՄԲԿԱՀԱՐԸ

1

Հեյ, ճորտե՛ր, ճորտե՛ր,  
Դուք որովայնով հողին եք կպել:  
Այսօր լուսինը գետի ջրի հետ  
Ձիերն են ըմպել:

Աստղերն են թափվում տերևներ որպես,  
Սուզվում դաշտերի վճիտ գետերում:  
Հեղափոխություն, կեցցես, դու կեցցես՝  
Թե՛ հողի վրա ու թե՛ եթերում:

Մեր սիրտն ենք նհտում մենք որպես ուռմբեր  
Ու մրրկային սուլոց սերմանում,  
Մեր դարպասներին, որ տանում են վեր,  
Սրբապատկերի թուքն ի՛նչ ենք անում:

Մեղ ահավոր չէ գորիլաների  
Ճերմակ հոտերի ոչ մի զորավար,  
Աշխարհը, նման հեծելազորի,  
Դեպի նոր ափ է սուրում հողմավար:

## 2

Այս արևը թե նրանց հետ  
Մեր դեմ դավ է նյութում լոին,  
Մենք մեր ամբողջ զորագնդով  
Նրան կառնենք սվիններին:

Թե լուսնկան այդ սև ուժին  
Բարեկամ է դարձել հանկարծ,  
Մենք ծոծրակին կտանք քարով  
Ու երկնքից կբերենք ցած:

Մենք կցրենք ամպերն ամեն,  
Կանցնենք ամեն մի կածանից  
Ու երկիրն այս զանգակի պես  
Վար կկախենք ծիածանից:

Զիլ զբրե՛գա, անվերջ զնգա,  
Ո՛վ դու մայր հող խոնավ ու տաք,  
Եվ մեզ պատմիր անտառներից  
Ու դաշտերից այն կապուտակ:

## 3

Զինվորներ անթիվ, զինվորներ բազում,  
Դուք շող մտրակներ մրրիկների դեմ,  
Ովքեր ազատ կյանք ու բախտ են ուզում,  
Նրանք սև մահի ահը չպիտեն:

Դե, սեղմըվեցեք, դարձեք պատ մի կուռ:  
Ում ատելի են մառախուղ ու բուք,  
Կպոկի վերից նա արևն այս հուր,  
Իր համար կանի ոսկե մի թմբուկ:

Կպոկի, կանցնի ճամփեքով անթիվ,  
Որ ամենուրեք իր կանչը փոխի,  
Փոխ ստվերին վանքի ու բանտի  
Եվ ճերմակ հոտին գորիլաների:

Եվ այդ կանչի մեջ թաթար ու կալմիկ  
Պիտի ցանկալի զողանչը լսեն  
Ու սև երկինքը կովերի կարմիր,  
Կարմիր պոչերով պիտի հրկիզեն:

## 4

Հաղթանակը մերն է, այո՛,  
Եվ հեռու չէ նոր ափն արդեն,  
Ալիքն է սիպ մագիլներով  
Քերում ավազը ոսկեղեն:

Շուտով վերջին ալիքն ահեղ  
Միլիոն լուսին պիտի ցայի:  
Սիրտս մոռ է, որ կվառեմ  
Զատկի տոնին կոմունայի:

Ուժն է գնում մեր զորական,  
Որ աշխարհը համախմբի,  
Եվ հալչում է գորիլական  
Հոտն սպիտակ՝ նման ամպի:

Գնում ենք մենք... Անտառային  
Թավուտից դեն, միջով մեզի  
Թմբկահարն է մեր երկնային  
Խփում թմբուկն արեգակի:

1918

\* \* \*

Քամինե՛ր, քամինե՛ր, օ ձնե՛ք քամիներ,  
Ալիկեցեք հետքերը իմ անցած ողջ կյանքի՛  
Ուզում եմ լուսեղեն դեռահաս մի լինել  
Կամ լինել մի ծաղիկ՝ մարգերի երկայնքից:

Ուզում եմ մահանալ շվու տակ հովիվի,  
Մահանալ բոլորի՛, ինչպես և ի՛նձ համար:  
Աստղերի ձնեղեն զանգակներն անհամար  
Ականջներս են լցվում իրիկվա ձյուն-հովից:

Ի՛նչ լավ է պաղ ձյունի գեղգեղանքն անմշուշ,  
Երբ որ նա բքի մեջ խեղդում է ամեն ցավ:  
Ուզում եմ ողջ սրտով և որքան ունեմ ուժ  
Ճամփեզրին տնկել մի ոտքիս՝ որպես ծառ:

Կուզեի ձիերի խրոմփոց-երգի տակ  
Հարևան բքի հետ համրանալ գիրկ գրկի:  
Դուք թաթե՛ր լուսնային, իմ թախիժն անհատակ  
Վեր քաշեք դույլի պես ու տվեք երկնքին:

1919

\* \* \*

Գյուղերի վերջին բանաստեղծն եմ ես՝  
Մի փայտյա փոքրիկ կամուրջ եմ երգով:  
Տերև խնկարկող կեչիները հեզ  
Հրածեշտի են կանգնել աղոթքով:

Շուտով կսպառվի, կմարի դանդաղ,  
Մարմնային մոմի բոցը ոսկեգույն:

—270—

Եվ լուսնի փայտյա ժամացույցը պաղ  
Խուլ կաղդարարի ժամն իմ տասներկու:

Երկնագույն դաշտի կածանի վրա  
Շուտով կերևա հյուրը երկաթի,  
Եվ կհավաքի սև բուռը նրա  
Ոսկյա վարսակը հատիկ առ հատիկ:

Դուք, օտար ձեռքեր, ձեռքեր անկենդան,  
Չի ապրի, գիտեմ, երգն այս ձեր օրով:  
Նժույգ-հասկերը կտխրեն միայն,  
Հին տիրոջն իրենց մտաբերելով:

Քամին կծծի խրխինջը նրանց,  
Հոգհանգստյան պարը պարելով,  
Եվ լուսնի փայտյա ժամացույցը պաղ  
Տասներկու ժամն իմ կխփի շուտով:

1919

\* \* \*

Նույնն են նորից, նույնն են դարձյալ երկիր-երկին,  
Նույն ջրերի խորքն եմ նայում ահա կրկին,  
Բայց սառուցյալ քո հոգոցն է հնչում սակավ,  
Ո՛վ դու Ռուսիա կեղծ-դասական:

Քո մահացմամբ ծնունդ առած խնդուն կանչից  
Ո՛չ մի պատով չեմ անջատի տունըս անդորր,  
Բայց ափսոսում և չեմ ուզում, որ ինձ տանջի  
Քամիների եզեկիելյան ձայնը անդող:

Է՛լ ավելի ուժգին ոռնա, աղաղակի՛ր  
Ու մոլեգնի՛ր, ապրստամբած ահեղ օվկիա՞ն,  
Եվ արևի ոսկե ցանցում լից ու փակիր  
Արծաթ ձկներ՝ ինչքան որ կան:

1919

—271—

• \* \*  
Հոգիս թախծում է երկընթի համար,  
Նա կենվորը չէ այս պաղ տեղերի:  
Սիրում եմ, երբ որ ծառի ճյուղերին  
Կանաչ կրակն է երերում անմար:

Ոսկե բների ոստերն են ճթթում  
Կանթեղների պես՝ խորհրդի առաջ:  
Եվ աստղային խոսքեր են փթթում  
Նրանց նախնական սաղարթին թառած:

Ես հասկանում եմ հողի խոսքը լուռ,  
Բայց չեմ թոթափի այս ցավն անսովոր,  
Որպես մեկը, որ անծիր ջրերում  
Արտացոլել է մի աստղ զիսավոր:

Ճիշտ այդպես՝ ձիերն իրենց գավակից  
Ջուր խմող լուսնին չեն քշի պոչով...  
Ո՛ր, եթե աչքը արմատ արձակի,  
Ինչպես տերևներն ու սազարթն այս ծով:

1919

## ԽՈՒՎԻԳԱՆ

Ուտենիների թփերն է մաքրում  
Անձրևն ավելով իր հսկայական:  
Քամի, սաղարթների թքիր դու մարդում,  
Ես էլ եմ, քամի, բեզ պես խուլիզան:

Ես սիրում եմ, երբ թավուտները լուրթ,  
Ինչպես եզները ոտքերը՝ ցեխում,  
Տերևների մեջ խոհավ ու անփուլթ  
Բներն են մինչև ծնկները թաղում:

—272—

Ահա նա, նախիրն իմ շիկակարմիր:  
Ո՛վ կերգեր նրան այսքան սրտագին:  
Տեսնում եմ ոնց է շանկառքը հիմի  
Ոտնահետքերը լիզում մարդկային:

Ո՛վ իմ Ռուսաստան փայտաշեն ու հին,  
Ես եմ մունետիկն ու երգիչը քու:  
Երգերի թախիծն իմ գազանային  
Կերակրել եմ ես դաղձ ու հափրուկով:

Փովիր, կեսգիշեր, և քաշիր կրկին  
Կեչուտի կաթը լուսնի սափորով:  
Խեղզել է ուզում կարծես թե մեկին  
Գերեզմանոցն իր խաչն ձեռքերով:

Սև ահն է շրջում բլուրներն ի վար,  
Գողի գայրույթը մտնում է պարտեզ՝  
Ես ինքս եմ միայն բուի, ավազակ,  
Եվ իմ ծագումով ձիագող եմ ես:

Տեսե՛՛վ եք ոնց է գիշերով ծփում  
Թխենիների զորքը ալեկոծ:  
Ես կկանգնեի գիշերն ստեպում  
Ձեռքիս լախտ պահած և սրտիս մեջ՝ բոց:

Թռչնել է գլխիս թուփը ոսկեզույն:  
Քնարիս ձեռքին դարձել եմ գերի:  
Դատապարտված եմ՝ հույզի տաժանքում  
Ջաղացքարերը պտտել երգերի:

Բայց մի՛ վախեցիր: Խենթ քամի, մարդում  
Սաղարթներ թքիր մի վերջին անգամ:  
«Պոետ» անունն ինձ չի մաքրի կյանքում,  
Ես երգով էլ եմ բեզ պես խուլիզան:

1919

—273—

Վաղ առավոտվա լայնության վրա  
Բուն է կորնչում աշնանավարի:  
Մաղերիս ոսկին թռչնում է վռագ,  
Ու մերկանում է գլուխն իմ բարի:

Տափաստանային ինչ-որ ծանոթ ձայն,  
Ողջուն քեզ, ողջուն, մայր բարդի՝ կապույտ:  
Շուտով լուսինը՝ ձյան մեջ լողացած,  
Ցանցառ գանգուրիս կնստի անփուլթ:

Աստղերի ձայնով ականջներըս լի՝  
Առանց սաղարթի շուտով կմբսեմ:  
Առանց ինձ կերգեն ջահելներն էլի,  
Ինձ ծերուկները չպիտի լսեն:

Նո՛ր պոես կգա դաշտերից անջուր,  
Նո՛ր ձայն կթնդա խորքում անտառի:  
Աշնանավարի քամին է փչում,  
Թփերն են շրշում աշնանավարի:

1920

**ՔԱՌԱՍՈՒՆՔ**

**1**

Հնչում է, հնչում փողն աղետաբեր:  
Ի՞նչ պիտի լինի, ի՞նչ անենք հիմա  
Ճամփեքի կեղտոտ գիստերի վրա:

Հերիք է հրճվեն մոռութենքը հեզ:  
Իմացիր, վերցրու— սիրես, չսիրես:  
Այո, լավ է, որ աղջամուղջը պաղ  
Մեք հետույքին է խփում հաստաբևատ՝  
Լուսայգի ավելն արյունաթաթախ:

Սառնամանիքը գյուղ, մարգ ու անտառ  
Շուտով սպիտակ կրով կծեփի:  
Ձեզ կործանումից փրկություն չկա,  
Թշնամու ձեռքից դուք չեք խուսափի:  
Ահա նա, ահա հսկան երկաթի  
Իր ձեռքն է դնում դաշտի կոկորդին:

Ականջն է լարում ալրաղաջը հին,  
Սրելով դարձյալ  
Հոտառությունը ալրաղացային:  
Եվ բակի ցուլը՝ լուսկյաց հսկան,  
Երակներին մեջ գաղտնի մի սարսուռ,  
Դաշտերի վրա աղետը զգաց՝  
Մի հին գերանով սրբելով լեզուն:

**2**

Ախ, դրանի՞ց չէ, դրանից չէ՞ այդքան  
Աղիողորմ լալիս հարմունը գյուղում,  
Իր տի-լի-լին և տյալյա-լյա-լյան  
Պատուհանների զոգերից կախում:  
Եվ դրանից չէ՞, որ աշնանային  
Դեղին հողմերը ամպերը պատում,  
Մոլեգնած գալիս, բախվում անտառին  
Եվ թիկիների սաղարթն են ցրում:  
Գալիս է, գալիս լրաբերն ահեղ,  
Ծանր կրունկով թավուտն է փշրում:  
Եվ ավելի են երգերը տխրում,  
Հյուսված գորտերի կոկոսցի հետ:  
Ո՛վ էլեկտրական դու արևածագ,  
Դուք, իրար բռնած թոկ ու խողովակ,  
Այս խրճիթների փորերը փայտե  
Ցնցում է ահա տենդը պողպատե:

**3**

Տեսե՞լ եք արդյուր,  
Գնացքն ինչպես է, կտրելով դաշտեր,

Գլուխը կապույտ մուծի մեջ խրած,  
Փնչացնելով իր ուունգով երկաթե,  
Վազում շուգունե թաթերի վրա:  
Տեսե՞լ եք ոնց է նրա ետևից  
Խուսերի միջով,  
Ինչպես մրցության տոնի ժամանակ,  
Ուները դեպի գլուխ նետելով,  
Բուշում մի թեթև, կարմրաբաշ քուտակ:  
Իմ ծիծաղելի, իմ անդին հիմար,  
Ու՞ր ես սլանում, չգիտե՞ս միթե,  
Որ քո առճմակից ձիերին հիմա  
Հեծելադորն է հաղթել սրողստես:

Մի՞թե չգիտես, որ վազքով համառ  
Գու ետ շես բերի օրերն այն կրկին,  
Երբ պեղենեզը մի ձյու համար  
Տալիս էր երկու շիկազանգուր կին:

Ուրիշ ձև ունի առևտուրն այսօր,  
Սահմանված է մեր երկրում ուրիշ կարգ:  
Հազար փութ ձիու կաշվով ու մսով  
Գնում են հիմա լոկ մի շոգեկառք:

Սատանան տանի քեզ, հյուր դժնդակ,  
Չի հաշտվի քեզ հետ մեր երգն իր օրում:  
Ափսո՛ս, որ մենք քեզ մանուկ ժամանակ  
Չենք սուղել, որպես գույլը ջրհորում:  
Լավ է ձեզ համար կանգնել ու նայել,  
Թիթեղյա համբույր ձեր շրթունքներին,  
Միայն ես եմ, որ տիրացու դառել,  
Ալեղույա եմ երգում իմ երկրին:  
Հենց դրանից էլ այս եղանակին  
Չոր կավի վրա և շոր ավազի,  
Գլուխը տալով շոր ցանկապատին,  
Արնաքամ եղավ պտուղն արոսի:

Հենց դրանից էլ տալյանկան տխրեց,  
Փոնց հեծկլտանքն իր աղիողորմ,  
Եվ ծղոտաբույր մուծիկը խեղդվեց  
Մի թաս շարաղետ ու դառն արազով:

1920

### ԽՈՒՂԻԳԱՆԻ ԽՈՍՏՈՎԱՆԱՆՔԸ

Ո՛չ բուրբին է տրված այս կյանքում  
Երգել կամ, կարմիր խնձորի նման,  
Ընկնել օտարի ոտքի տակ վերից:

Խոստովանա՛նք է սա մի գերագույն,  
Որ հատուկ է լոկ խուլիզաններին:

Մագերըս դիտմամբ ետ չեմ հարգարում՝  
Լամպի պես պահած գլուխըս վերև,  
Ինձ դուր է գալիս՝ լույս տալ խավարում  
Ձեր հոգիների աշնանն անտերև:  
Իսկ երբ քարերը հայհոյանքների  
Թափվում են վրաս կարկուտի նման,  
Ես պաշտպանում եմ ձեր հարվածներից  
Իմ շեկ մազերի բոցը հուրհրան:

Չա՛ղցր է այդ պահին հիշել ինձ համար  
Մեր լիճը մամռած, մեր կանաչ թխկին,  
Որ ես ինչ-որ տեղ ունեմ հայր ու մայր:  
Որ երգիս վրա շին էլ թքի,  
Որոնց համար ես թանկ եմ ինչպես արտ,  
Գարնան թարմ անձրև և միս ու մարմին,  
Նրանք այս ամեն խոսքի համար վատ,  
Եղաններն առած ձեզ դա՛ս կտային...  
Իմ լա՛վ գեղջուկներ, իմ դուռ ու դրկից,  
Գուք առաջվա պես խե՛ղճ եք երևի,  
Եվ վախենում եք ճահճի ընդերքից,

Աստծո պատիժից, շարքից ու դևից...

Թե իմանայի՞ք, որ ձեր գյուղացին

Թուս բանաստեղծն է հիմա առաջին...

Նրբ նա թրջում էր ոտքերն իր բոբիկ՝

Նոյամ էր պատում ձեր բարի սրտին...

Իսկ հիմա՝ ոտքին լաքած նոր կոշիկ,

Եվ ցիլի՛նդր է նա կրում իր գլխին...

Բայց գեղջուկ է նա առաջվա նման,

Իգիթ, կորովի,

Աշունն առաջվա պես ե՛ր է գալիս,

Եվ ամեն մսի խանութի պատին նկարված կովի

Նա հեռվից հեռու գլուխ է տալիս:

Իսկ երբ քաղաքում հանդիպում է նա կառապանների՝

Հիշում գոմաղբի բուրմունքը նորից,

Գատրաստ է կրել պոչը փողոցով անցնող ձիերի,

Ինչպես քղա՛նցքը պսակի շորի...

Հարազատ է ինձ հողն իմ հայրենի,

Հարազատ ու մոտ,

Թեև տխրության գորշ ժանգն է պատել ուռենիներին,

Հարազատ ե՛ն ինձ նույնիսկ խոզերի մուռթկներն աղոտոտ,

Եվ կոկոսը գիշերվա մթնում ցատկոզ գորտերի:

Ես հիվանդ եմ իմ մանուկ օրերի հուշերով անգին,

Սիրում եմ գարնան իրիկունների ամպն անձրևալից,

Կարծես շոքել է մեր տան դիմացի մենավոր թխկին

Եվ տաքանում է մայրամուտի ալ խառուչի հրից...

Քանի՛ անգամ եմ ես թառել նրա կատարին կանաչ

Եվ ագռավների ձվեր գողացել...

Տեսնես կանա՞չ է նա էլի՞ ինչպես տարիներ առաջ,

Բունը չի՞ մաշվել, կամ չի՞ կորացել:

Իսկ դո՛ւ,

Մեր բակի հավատարիմ շուն,

Գու հավանաբար արդեն կուրացել,

Կախ ընկած պոչով հազիվ ես քաշում

Եվ նույնիսկ գոմի դուռն ես մոռացել...

Հիշու՞մ ես, ինչպես տնից հաց շորթում,

Հաց էի բերում քո բունը խոնավ,

Եվ այդ հացը մենք հերթով կծոտում

Ու չէինք զգվում իրարից բնավ:

Ես նույնն եմ հիմա,

Չեմ փոխվել իսկի,

Դեմքիս նույն կապույտ աչքերն են ծաղկում,

Եվ, փռած երգիս խսիրը ոսկի,

Շա՛տ բան եմ ուզում ասել ձեզ կյանքում:

Բարի գիշե՛ր ձեզ

Ու բարի վաստակ,

Բարի գիշե՛ր մեր գյուղին ու հանդին,

Արդեն զնգում է դաշտերում արձակ

Մեռնող արևի կարմիր գերանդին...

Այս կապույտ լույսն ինձ այնպե՛ս է թովում,

Որ այս կապույտում փուլթ չէ և կախվել...

Ի՛նչ արած, որ ես ցինիկ եմ թվում,

Որն իր հետույքից լապտեր է կախել:

Իմ՝ հալի՛ց ընկած, Պեգաս իմ բարի,

Իմ ինչի՛ն է պետք քո փափուկ վարզը,

Ես եկել եմ, որ երգեմ այս դարի

Գորշ առնետների դժնդակ փառքը:

Ինչպես արտերը՝ հրից ճառագած՝

Իմ շեկ վարսերի փունջը շողու՞մ է...

Ես կուզեմ լինել դեղին առագաստ

Դեպի երկիրն այն, ուր մենք լողում ենք:

1920

\* \* \*

Չեմ ցավում, լալիս, չեմ կանչում խոսքով,

Ողջը ծխի պես քամին կտանի:

Ես՝ արդեն պատված խամրումի ոսկով,

Էլ չե՛մ լինելու երբեք պատանի:

Հիմա այլերս այնպես չես խփի,  
Այնպես չես դարկի, սիրտ իմ ցրտատար,  
Կեչու շոր հագած հողն էլ չի խաբբի,  
Որ ոտաբորիկ շրջեմ անդադար:

Քափառման ոգի, բոցով քո, նաչի՛ր,  
Գնալով շուրթըս սակավ ես վառում:  
Օ, իմ թարմութունն առավոտնային,  
Աչքերի մոլուցք, հույզի վարարում:

Իմ իզձերի մեջ ժլատ եմ դարձել,  
Թե՛ եղել ես, կյանք, դու միայն երազ:  
Գարնան մի զնգուն առավոտ կարծես  
Կարմիր նժույգով սլացա վազ:

Կյանքում բոլորքս, բոլո՛րս ենք անցվոր,  
Պղինձ սաղարթն է թխկուց վար ընկնում...  
Թող օրհնյալ լինի այն ամենը, որ  
Գալիս է, ծաղկում ու մեռնում գնում:

1921

\* \* \*

Զուր մի՛ հայհոյեք: Այսպես է որ կա:  
Ես վաճառորդ չեմ բառի ու խոսքի:  
Դեպի ետ, դեպի ծոծրակըս հակված՝  
Մանրացել է իմ գլուխը ոսկի:

Ինչպե՛ս կրեի գլուխըս ջահել,  
Եթե չեմ սիրում ո՛չ քաղաք, ո՛չ գյուղ:  
Ո՛ղջը կլթեմ: Մորուք կպահեմ,  
Երջմուխիկ պես կանցնեմ հյուղից հյուղ:

Ուսի կզցեմ ինչ-որ մի մախազ,  
Պոեմներ ու գիրք-էջե՛ս չե՛մ հիշի՛:  
Լոկ ա՛յն պատճառով, որ քամին, ավա՛ղ,  
Ցուփին է երգում, քան մեկ ուրիշին:

—280—

Սոխի և բողկի վատ հոտ կփչեմ  
Եվ, վրդովելով իրիկունը դինջ՝  
Ուղիղ ափիս մեջ բարձրը կխնչեմ  
Եվ հիմարի տեղ կդնեմ ես ինձ:

Վերացած նիրհե՛լ ու բու՛քը լսել,  
Ես կարիք չունեմ այլ հաջողության՝  
Լոկ ա՛յն պատճառով, որ կյանքում ես էլ  
Զե՛մ կարող ապրել առանց խենթության:

1921

\* \* \*

Վաղ հասակից է Լրեում արդեն,  
Ինչ որ հոգուդ մեջ ապրում է, կա,  
Թե չդառնայի կյանքում բանասուեղծ,  
Գուցե լինեի գող ու սրիկա:

Ցածր հասակով ու նիհարվուն,  
Բայց տղերքի մեջ միշտ քաջ էի ես  
Եվ հաճախ էի վերադառնում տուն,  
Կովում արնոտած քիթ ու երես:

Եվ ի պատասխան իմ մորը բարի,  
Ես ասում էի բերանով արնած.  
«Ոչինչ, այդ ոտքս դեմ առավ քարի,  
Վաղը ամեն ինչ կլավանա»:

Անցել են վաղուց օրերն այն անգին,  
Անցել են օրերն այն խենթ ու ետուն,  
Եվ սակայն նրանց ուժը անհանգիստ  
Հորդում է հիմա իմ երգերում:

Խոսքերի ոսկե շղջերի տակին,  
Քմեն տողի մեջ իմ այս դրած,  
Այն սանձարձակի ու ստահակի  
Հանդգնությունն է կարծես դրած:

—281—

Առաջվա նման ես հստակ եմ գիտ...  
Ու առաջվա պես հանդուգն ու քաջ,  
Բայց եթե քիթս են առաջ արնոտել,  
Հիմա հոգիս է արյունոտված:

Ու ոչ թե, ոչ թե իմ մորը բարի,  
Այլ ամբոխին եմ ասում հիմա.  
«Ոչինչ, այդ ոտքս դեմ առավ քարի,  
Վաղը ամեն ինչ կլավանա»:

1922

\* \* \*

Այո՛, վրճովա՛ծ է: Հիմա անդարձորեն  
Ես թողնցի արդեն դաշտերն հայրենական:  
Եվ թևավոր իրենց տերևներով նորեն  
Բարդիններն ինձ վրա է՛լ շպիտի զնգան:

Ցածիկ տունն առանց ինձ կդառնա կուզ ու կեռ,  
Վաղուց է, ինչ չկա և մեր շունը ծերուկ:  
Աստծով որոշված է, որ շրջեմ ու սատկեմ  
Մոսկովյան այս ծուռտիկ ու նեղ փողոցներում:

Սիրում եմ քաղաքն այս՝ ծփիններով լիքը,  
Ի՛նչ փուլթ, թե թառամ է, ինչպես նաև զառամ:  
Ոսկե Ասիան ինքն է, քնկոտ Ասիան ինքը,  
Որ մեռել է նրա զմբեթների վրա:

Իսկ երբ գիշերները լուսինն է փայլփլում,  
Այնպես է փայլփլում... է՛հ, սատանա՛ն գիտի,  
Կրծքիս վրա գլուխս ինքն իրեն է փլում,  
Ու քայլում եմ դեպի գինետունը մոտիկ:

Այդ նողկալի որջում միշտ էլ աղմուկ է բիրտ,  
Բայց ես մի՛նչ լուսաբաց, ամբողջ գիշերն արթուն,  
Ավազակների հետ տապալկում եմ սպիրտ,  
Սմբած պոռնիկներին իմ երգերն եմ կարգում:

—282—

Գնալով իմ սիրտը զարկում է խիստ արագ,  
Ու խոսում եմ հաճախ արդեն և անտեղի.  
«Ես էլ նույնն եմ՝ ձեզ պես կորած մի անառակ,  
Ու ետ չեմ դառնալու այլևրս այս տեղից»:

Ցածիկ տունն առանց ինձ կդառնա կուզ ու կեռ,  
Վաղուց է, ինչ չկա և մեր շունը ծերուկ:  
Աստծով որոշված է, որ շրջեմ ու սատկեմ  
Մոսկովյան այս ծուռտիկ ու նեղ փողոցներում:

1923

\* \* \*

Իմ սրտում արդեն հոգսեր կան այնքան,  
Ինքս ինձ խաբելուց դադարում եմ ես:  
Ինչի՞ համար եմ կոչվել շառլատան  
Եվ սկանդալիստ հռչակվել այսպես:

Ես ոչ խեղդել եմ բանտում թշվառին,  
Ոչ ոճրագործ եմ, ոչ անտառի գող,  
Ես լուկ խելառ եմ մի փողոցային,  
Ամեն անցորդի դեմքին ժպտացող:

Ես շարաճճի ջահել եմ մուլոր,  
Ամբողջ Մոսկվան իմ գրքի պես թերթել,  
Տվերսկոյ թաղի շները բոլոր  
Ճանաչում են իմ քայլվածքը թեթև:

Ամեն մի յաբու ինձ հանդիպելիս  
Գլխով է անում խոր ափնածանքով:  
Լավ բարեկամն եմ ես զազանների  
Եվ նրանց հոգին բուժում եմ երգով:

Ցիլինդր եմ դնում ոչ կանանց համար,  
Սիրտս չի տրվում հիմար կրթերին,  
Նրա մեջ անշուշտ լավ է ու հարմար  
Վարսակ մատուցել մատակ ձիերին:

—283—

Սերտ կապեր չունեմ մարդկանց հետ հիմա,  
Տրվել եմ ուրիշ թագավորության:  
Ամեն շան վզին կապելու համար  
Իմ ամենից լավ փողպատը կտամ:

Ցնդել է սրտիս մուծը հավիտյան,  
Եվ հիմա արգեն շեմ ցավելու ես:  
Դրա համար եմ կոչվել շառլատան  
Եվ սկանդալիստ հռչակվել այսպես:

1922

\* \* \*

Այս փողոցը ինձ ծանոթ է այնպես  
Ու ծանոթ է ինձ այս տնակը հին:  
Հարե՞ր կապույտ ծղոտ են ասես,  
Որ տարածվել են պատուհաններին:

Դժվար են եղել տարիներն այնքան,  
Երբ ուժերն էին խելահեղ ետում:  
Ես մանկությունս եմ հիշել գյուղական,  
Հիշել եմ գյուղի կապուտակ հեռուն:

Ես փառք ու հանգիստ չեմ փնտրել կյանքում,  
Այդ փուշ փառքի հետ ծանոթ եմ այնքան:  
Հիմա, երբ մի պահ աչքերս եմ փակում,  
Տեսնում եմ լուկ տունն իմ հայրենական:

Տեսնում եմ այգին կապուտակ ու զով,  
Ամառն է նիրհում ցանկապատի մոտ:  
Լորենիներն են կանաչ թաթերով  
Բռնել հավթերի երգերն աղմկոտ:

Ես սիրում էի փայտե տունն այդ հին,  
Ահեղ մի կնճիռ գերանների մեջ...  
Մեր վառարանը անձրև օրերին  
Վայրենի ձայնով ոռնում էր անվերջ:

—283—

Հեծկտում էր նա, հեկեկում, ասես,  
Սգում էր ինչ-որ մի հանգուցյալի,  
Ի՞նչ էր նա տեսնում, ուղտն այդ աղյուսե,  
Ոռնոցների մեջ այդ անձրևային:

Գուցե տեսնում էր մի հեռու եղերք:  
Տեսնում մի ուրիշ ծաղկալի երազ,  
Աֆղանստանի ավազները շեկ  
Եվ Բուխարայի մշուշները պարզ:

Այդ երկրները, ա՛խ, ես էլ գիտեմ,  
Այնտեղ ճամփեք եմ անցել ես այնքան...  
Հիմա ուզում եմ, որ ուղիս թեքեմ  
Դեպի երկիրը իմ հայրենական:

Մտրել է սակայն երազը այն հեզ,  
Ողջը հալվել է մուժում կապուտակ,  
Խաղաղություն քեզ, դաշտային իմ սեզ,  
Խաղաղություն քեզ, իմ փայտե տնակ:

1923

\* \* \*

Ինձ մի հաճույք է միայն մնացել՝  
Մատները խոթել բերանն ու սուլե՛լ,  
Վաղուց է այն գեշ փառքը տարածվել,  
Թե ես լկտի ու անսանձ եմ դառել:

Ի՞նչ ծիծաղելի կորուստ ու արցունք...  
Նման կորուստներ շա՛տ կան աշխարհում.  
Ամո՞թ է, որ ես պաշտե՛լ եմ աստծուն,  
Մանր է, որ նրան էլ չեմ վստահում:

Օ՛, իմ ցնորքներ հեռու, ոսկեղեն,  
Մոխրացած այս գորշ օրերի ճանկում,  
Ես հենց լկտի ու անսանձ եմ եղել՝  
Որ ավելի՛ վառ բոցկլտամ կյանքում:

—285—

Օ՛, բանաստեղծի անիծյալ կոչում՝  
Սրտերը շոյել ու հոգին հանել...  
Ինչպե՛ս էի ես, հիմա՛րրս տենչում,  
Ան գորտն ու ճերմակ վարդը նշանել...

Ինչ փուլթ, թե դուրս չեկան այս կյանքում  
Իմ պատանության տենչը՛րն աննման.  
Եթե հրեշտակ չապրե՛ր իմ հոգում,  
Դժվա՛ր բույն դներ այնտեղ սատանան:

...Հենց այդ նու՛յն պղտոր հաճույքի մեղքով,  
Բռնելով ուղին հանգերձյալ կյանքի,  
Ուզում եմ դիմել ես աղերսանքով,  
Նրա՛նց, որ պիտի լինեն իմ կողքին,

Որ մեղքի համար իմ յոթնապատիկ,  
Որով պղծվել է կյանքում իմ հոգին,  
Ինձ թաղեն՝ հագիս ուսական շապիկ  
Եվ սրբապատկե՛ր դնեն իմ կողքին...

1923

\* \* \*

Կապույտ հրդեհի բոցերը հանգան,  
Մտահան եղավ հեռուն հայրենի:  
Ես սեր եմ երգում առաջին անգամ  
Եվ սկանդալն եմ թողնում վայրենի:

Կնասեր էի ես չափից ավել,  
Ես ամբողջովին՝ լքված մի այդի,  
Չեմ սիրում արգեն խմել ու պարել  
Եվ կյանքս վատնել առանց արդյունքի:

Ես կուղենայի միայն քեզ նայել,  
Նայել աչքերիդ ոսկեգույն մուծին,  
Որ, չսիրելով անցյալս անվայել,  
Չկարենայիր սիրել ուրիշին:

—286—

Իրանդ քնքուշ, թեթև է այնքան...  
Թե իմանայիր դու սրտով համառ՝  
Ինչպե՛ս կարող է սիրել սրիկան,  
Ինչպե՛ս կարող է նա լինել խոնարհ:

Կմոռանայի պանդոկը հավետ  
Եվ մնաս բարով կասեի երգին,  
Միայն բռնեի ձեռքդ քնքշավետ  
Եվ փայփայեի մազերդ ոսկի:

Կհետևեի քեզ ամբողջ կյանքում,  
Օտար կողմերում, հողում հայրենի...  
Առաջին անգամ ես սեր եմ երգում  
Եվ սկանդալը թողնում վայրենի:

1923

\* \* \*

Դու պարզ ես այնքան, որքան բուրբ,  
Որքան Ռուսիայում հարյուր հազար կիև:  
Գիտես, թե ոնց է բացվում նոր օրը,  
Մանոթ ես կապույտ սառնամանիքին:

Միծաղելի՛ է— սիրտըս քեզ կպավ,  
Հիմարություն է— միտքըս զբաղվեց:  
Սրբապատկերի քո դեմքը հպարտ  
Շատ մատուռներում իմ ձեռքով կախվեց:

Թքել եմ ամեն սրբապատկերի—  
Ցուփի կոպտությունն ու ճիչն եմ պատվում:  
Բայց ահա... քնքուշ ու մեղմ երգերի  
Բառերն են հանկարծ մեջըս պտրտվում:

Ես զենիթ թռչել չեմ ուզում հիմա,  
Շատ բանի պետք է մարմինըս զգում:  
Օգոստոս ամսի զովության նման  
Էլ ինչու՞ է քո անունը զնգում:

—287—

Խեղճ շեմ, փոքր շեմ, ո՛չ էլ մութացկան,  
Սերն անգամ՝ լսել ինձ չի խանգարում.  
Ես մանկութի գիտեմ՝ ոնց պիտի դուր գալ  
է՛ր ձիւրին ու շնորհն արու:

Ուտի ես կյանքում շեմ խնայել ինձ.  
Ոչ նրա համար, ոչ քե՛զ, ոչ սրա՛ւ:  
Անուրախ կյանքի երաշխիքն է ի՛նչ՝  
Պոետի սի՛րտը խելառ ու շուայլ:

Ուտի թախծում եմ՝ նստակյաց դարձած,  
Հանձնված քո շեղ աչքերի խորքին:  
Դու պարզ ես այնքան, որքան բոլորը,  
Որքան Ռուսիայում հարյու՛ր հազար կին:

1923

\* \* \*

Թո՛ղ քեզ ուրիշն է ըմպել-դատարկել,  
Բայց մնացե՛լ է, քե՛ծ մնացե՛լ են  
Ճերմակ մազերիդ ծուխը ապակե  
Եվ աշնանային քո խոնջ աչերը:

Օ, աշնա՛ն տարիք: Թանկ է ինձ համար  
Նա ամառվանից ու ջահել կյանքից:  
Դու կրկնակի ես դուր գալիս հիմա  
Իմ՝ բանաստեղծիս մտապատրանքին:

Ես կյանքում երբեք չեմ ստում սրտով,  
Այդ պատճառով էլ գոռոզությանը  
Կարող եմ՝ հիմա ասել անվրդով,  
Որ վերջ եմ տալիս խուժանությանը:

Եվ ժամանակն է՝ բաժանվել ճիշով  
Անվախությունից փե՛նթ ու կովարար:  
Սիրտըս արբած է ա՛յլ մի խմբիչով,  
Որ սառեցնում է արյունըս վարար:

—288—

Եվ, տե՛ս, ուռնու իր ճյուղով հրե  
Իմ լուսամուտն է աշունը ծեծում,  
Որ պատրաստ լինեմ ու դիմավորեմ  
Նրա գալուստը անքմայք ու ծույլ:

Եվ շատ բանի եմ հաշտվում ես հիմա  
Առանց ստիպման, առանց վնասի:  
Ուրիշ է թվում Ռուսիան ինձ համար,  
Ուրիշ՝ խրճիթն ու շիրմատունը սին:

Պարզ աչքերով եմ ես շուրջըս դիտում  
Ու տեսնում— այստե՛զ, այնտե՛զ, ինչ-որ տե՛զ—  
Որ դու՛ բարեկա՛մ ու քու՛յր, միայն դու՛  
Բանաստեղծի հետ կբայլես մեկտեղ:

Որ ինձ կրթելով կյանքով հաստատուն՝  
Քեզ համար կերգեմ հոժար կամությամբ  
Ճանապարհների մթնշաղն անտուն  
Եվ հեռացումը խուլիզանության:

1923

\* \* \*

Արի, անգինս, նստենք իրար քով,  
Նստենք իրար քով, նայենք մեկմեկու:  
Ուզում եմ քո հեզ հայացքի ներքո  
Մրրկի ձայնը լսել քո հոգու:

Այդ աշնանային շողշողուն ոսկին,  
Մազերի փունջն այդ սպիտակավուն,  
Բոլորը եկան ու հայտնվեցին  
Խելառիս համար որպես փրկություն:

Վաղուց եմ թողել ես երկիրն իմ պերճ,  
Որտեղ ծաղկում են թավուտներ ու մարդ:  
Ես քաղաքային դառն փառքի մեջ  
Ուզեցի ապրել որպես կորած մարդ:

—289—

19— Հետի երկեր

Եւ ուզեցի, որ սիրտս ավելի խոր  
Հիշեր ամառն ու այգին ընդարձակ,  
Մրտեղ գորտերի նվագի ներքո  
Ես ամենցի և բանաստեղծ դարձաւ:

Այնտեղ էլ աշնան օրեր են հիմա...  
Լորին ու թխկին փեղկերը բացել,  
Ըյուղերն են պարզել ձեռքերի նման,  
Փնտրում են նրանց, ում չեն մոռացել:

Վաղուց են նրանք հողի տակ ննչում:  
Տխուր լուսինն է շիրմատան լռած  
Խաչերի վրա շողերով նշում,  
Որ մենք էլ պիտի հյուր դնանք նրանց,

Որ մենք էլ կյանքի տառապանքն ապրած,  
Հանդիստ կննջենք այդ վրաններում:  
Ի ոյս ճամփաներն այս երկրի վրա  
Լուկ ապրողին են խնդրություն բերում:

Դե, արի, անգին, նստենք իրար քով,  
Նստենք իրար քով, նայենք մեկմեկու:  
Ուզում եմ քո հեղ հայացքի ներքո  
Մրրկի ձայնը լսել քո հոգու:

1923

\* \* \*

Ես տխրությունք եմ նայում հիմա քեզ,  
Ինչպիսի՞ կսկիծ ու դառն ափսոսանք...  
Ուրեմն կյանքում թե՛ դու և թե՛ ես  
Աշնան պղնձե սաղարթին հասանք:

Օտար շուրթերը տարել են վաղուց  
Քո ջերմությունն ու դողը կուսական,  
Կարծես թե բարակ անձրև է մաղում  
Հոգուց իմ՝ արդեն կիսով չափ հանգած:

—290—

Ինչ արած: Սիրտն իմ թող զուր չթախծի,  
Բացվել է հոգիս խնդրության մի շինջ...  
Չէ՞ որ այս դեղին մոխրից բացի  
Ինձ համար կյանքում չմնաց ոչինչ:

Չէ՞ որ ինքս էլ ինձ չեմ պահպանել ես  
Խաղաղ կյանքի ու խնդրության համար,  
Իմ անցած ճամփան, ա՛խ, կարճ է այնպես,  
Բայց սխալներն իմ՝ այնքան անհամար:

Ծիծաղելի կյանք, հիմար գծություն,  
Այդպես եղել է, այդպես կլինի,  
Ցանված է այգին որպես շիրմատուն  
Հարթ ոսկորներով այս կեչիների:

Ու մենք էլ այդպես կթռչենք մի օր  
Եվ կանցնենք, թողած այդ պարտեզը սին,  
Թե ծաղիկ չկա ձմեռվա մեջ խոր,  
Ուրեմն շարժե խորհել այդ մասին:

1923

\* \* \*

Դու ինձ մի՛ տանջիր իզուր սառնությունք  
Եվ մի՛ հարցնի իմ տարիքն, անգի՛ն,  
Բռնված ծանր ցավազարությունք,  
Ես նմանվում եմ դեղին կմախքի:

Կար մի ժամանակ, երբ մեր խրճիթում  
Ես տենչում էի՝ մանկան պես զերված,  
Թե փառք կունենամ և հարստություն,  
Բոլորի կողմից կլինեմ սիրված:

Օ՛, հարու՛ստ եմ ես, չափի՛ց շատ հարուստ...  
Մի ցիլինդր կար, ա՛յն էլ ծախեցի,  
Մնաց կրծքակայն այս անցյալ դարու  
Եվ կոշիկներն այս, որ շուտ մաշվեցին:

—291—

Վառքս էլ — գա՛ռը ասածո — չի՛ լքել դեռ ինձ,  
Մոսկվայից մինչև Փարիզն անհանգիստ,  
Սարսափում են իմ հայտնի անունից՝  
Ինչպես փողոցի թունդ հայհոյանքից:

Իսկ սե՛րը, մի՞թե ծիծաղելի չէ,  
Քիթեղի՛ց են քո շուրթերը կարծես,  
Գիտե՛մ, քո սերը դեռ չի՛ կանաչել,  
Իսկ իմը՝ լիկամ միրգ լինի տեսա...

Գիտե՛մ, ինձ համար վաղ է վշտանալ,  
Իսկ վշտանամ էլ՝ անեծք չեմ կարդում,  
Շիրիմին աճած ծաղկունքը կանաչ  
Քո աչքերից էլ գերող են կյանքում:

Երանի նորի՛ց դառնամ գյուղը մեր,  
Եվ մեր արտերի խշշոցում կանաչ  
Սուղվե՛մ հավիտյան անհայտության մեջ  
Եվ տենչամ՝ ինչպես մանուկ ժամանակ:

Բայց տենչամ նորի՛, անհայտի՛ մասին,  
Ինչ անհնա՛ր է այս կյանքում անել,  
Ինչ-որ մի խոսքով սիրտը չի ասի,  
Եվ դեռ չի՛ կարող մարդը անվանել:

1923

\* \* \*

Սև գիշերը կիտեց իր հոնքերը:  
Ինչ-որ ձի է կապված իմ բակում,  
Երեկ չէ՞ր լքեցի ես քո սերը,  
Ջահել կյանքս թողի պանդուկում:

Օ՛, նժույգ իմ, գսպիր քո խրխինջը,  
Մեր օրերը անցան առանց հետք.  
Գուցե վաղն հիվանդի իմ մահիճը  
Ինձ հանգիստ կրերի առհավետ:

—292—

Գուցե վաղն իսկ հոգիս փրկելով,  
Առհավետ կգնամ ես հեռու՝  
Ապրելու անձրևի երգերով,  
Որ հոգուն իմ հանդիստ են բերում:

Չե՛մ հիշի ահավոր այն հուշերը,  
Որ տանջել են մի օր իմ հոգին,  
Միայն քեզ կհիշեմ ու քո սերը,  
Միայն քեզ կհիշեմ, իմ անգին:

Ուրիշին թե մի օր ես սիրեմ էլ  
Եվ իմ սերը ես տամ ուրիշին,  
Կպատմեմ քո մասին, որ սիրել եմ  
Ու մի օր անվանել եմ՝ անգին:

Կպատմեմ, թե ինչպես հոսեց կյանքն իմ,  
Կյանքն իմ խենթ, որ շեղյալ է եղել,  
Օ՛, գլուխ իմ անքուն, անհանգիստ իմ,  
Մինչև ու՛ր ես դու ինձ հասցրել:

1923

\* \* \*

Ես այսքան հոգնած դեռ չէի եղել:  
Այս թաց աշնան մեջ ու մառախուղի  
Երազում տեսա ես իմ կյանքը խենթ  
Ու տեսա կապույտ երկինքն իմ գյուղի:

Ինձ շատ կանայք են սիրել աշխարհում,  
Ես էլ եմ սերս շատերին ցրել,  
Եվ դրանից չէ՞, որ մթին մի ուժ  
Ինձ դառն օղուն է մտերմացրել:

Անվերջանալի հարբած գիշերներ,  
Հարբածի մորմոք, տխրություն ու թույն...  
Եվ դրանից չէ՞, որ որդերը սև  
Աչքերիս կապույտ տերևն են ուտում:

—293—

էլ ցամ շի բերում խարդավանքը ինձ,  
էլ հեշտ հաղթութեամբ շեմ ուրախանում,  
Իսկ ոսկեղեղձան խոտը մազերիս  
Խամբում է արդեն ու գորշ է դառնում:

Դառնում է մոխիր, ջրի պես հոսում  
Այս աշնանային քամվող մթան հետ...  
Անցած տարիներ, ձեզ շեմ ափսոսում  
Նվ շեմ էլ ուզում, որ դառնաք դուք հետ:

Ինձ հուր տանջելուց հոգնել եմ ես շատ:  
Ու դեմքիս ժպիտն այս տառապալի,  
Սիրում եմ կրել մարմնիս մեջ ուժատ  
Եաղազութունն ու լույսը մեռյալի:

Նվ հիմա նույնիսկ ծանր չէ այնքան  
Որջից որք այսպես թափառել անվերջ...  
Մենք բնությունն ենք մեր հայրենական  
Դնում բետոնե զսպաշապակի մեջ:

Իմ մեջ էլ ահա օրենքով այդ նույն  
Հնազանդվում է այս կիրքն, այս վայրին,  
Բայց ես իմ խոնարհ ողջունն եմ հղում  
Նրբեմնի սիրած իմ դաշտավայրին:

Այն հեռատանին, ուր թխկենու տակ  
Շախաղ եմ արել հաճույքով վերին,  
Ողջուն եմ հղում ձեզ, ծիտ ու տատրակ,  
Նվ գիշերվա մեջ լացող բվերին:

Հայացքս հեռվին՝ գոռում եմ անվերջ.  
«Սիրելի հավքեր, հայտնեք բոլորին,  
Որ ավարտել եմ ես կոխվ ու վեճ,  
Թող թեկուզ հիմա զարկով մահակի  
Մուլեզնած քամին վարսակը թակի»:

1923

\* \* \*

Ջահելութեան տարիներ փառքի շվալտ թնդյունով,  
Թունավորել եմ ես ձեզ դառնակակիծ մի թույնով:

Ես չգիտեմ մոտ ես դու, թե դեռ հեռու ես, իմ մահ,  
Կասուլյա էին աչքերս, սակայն խամբել են հիմա,

Ո՞ր ես, արդյոք, խնդութուն... Թախիծ է, մութ անսահման,  
Դաշտու՞մ է դա, պանդոկու՞մ... Չի երևում ոչ մի բան:

Պարզում եմ ձեռքս ահա և գգում եմ խարխափով,  
Գնում ենք... ձյուն է... ձիեր... անց ենք կենում պուրակով:

«Արագ քշիր, կառապան... Ինչ ես այդպես ափսոսում,  
Թող որ թափ տամ իմ հոգին այս ձյունուտ դար ու փոսում»:

Կառապանն էլ թե՛ «Այս ցուրտ բուք-բորանին ու ամպին,  
Ահավոր է, թե հանկարծ քրտնեն ձիերը ճամփին»:

«Դու վախկոտ ես, կառապան: Դա ձեռ չի տա մեզ երբեք»:  
Մտրակն առած, ձիերին ահա դադում եմ մեկ-մեկ:

Իսկ ձիերը բուքի պես ձյուն փոթորիկ են հանում,  
Հանկարծ ցնցում... Սահնակից ձյունի մեջ եմ սլանում:

Վեր եմ կացել, ա՛յ քեզ բան, սահնակի տեղ եռածի,  
Պառկած եմ ես վիրավոր մահճակալին հիվանդի:

Ու ցուրտ ճամփով սլացող ձիերի տեղ սրբնթաց,  
Մահճակալին եմ խփում վիրակապով ես իմ թաց:

Ժամացույցն է բեղի պես սլաքներն իր ոլորել,  
Հիվանդապահ քույրերն են գլխիս վրա խոնարհվել:

Խոնարհվել ու ասում են. «Ա՛խ դու, ա՛խ դու, ոսկեգես,  
Դառնակակիծ մի թույնով թունավորել ես դու քեզ:

Մենք չգիտենք վերջը քո արդյոք հեռու՞ է, թե մոտ,  
Կասուլյա աչքերդ են թրջվել պանդոկների մեջ ծխոտ»:

1924

## ՆԱՄԱԿ ՄՈՐԸ

Դե՞ռ ապրում ես դու, մայր իմ սիրելի,  
ես էլ եմ ապրում, ողջու՛յն քեզ, ողջու՛յն,  
Հյուզակիդ վրա թող հոսի էլի  
Երիկնամուտի լույսը զողողջուն:

Գրում են, որ դու տապնապով թաքուն,  
Այնպե՛ս թախծում ես, խորհում իմ մասին  
Ու ճամփի վրա ամեն իրիկուն  
Կանգնում ես՝ հագիդ շորերը քո հին:

Ու քեզ իրիկվա կապուտակ միգուն  
նույնն է երազվում ամեն ժամանակ,  
Որ ինչ-որ մեկը ծխոտ պանդոկում  
Խրել է սիրտն իմ ֆիննական դանակ:

Ոչինչ, խաղաղվիր, իմ բարի, իմ ջերմ,  
Դա ծանր ու դաժան ցնորք է միայն,  
ես զեռ այն դառը հարբեցողը չեմ,  
Որ քեզ շտեսած իջնեմ դերևզման:

Ես ստաջվա պես քնքուշ եմ էլի  
Ու երագում եմ միայն այն մասին,  
Որ թողած թախիծն այս փոթորկալի՝  
Շուտ վերադառնամ մեր տնակը հին:

Ու ես կգտնամ, երբ որ մեր այգին  
Գարնան հետ փոփ ճյուղերն իր կանաչ,  
Միայն թե դու ինձ արևածագին  
Ջարթնացնես, ինչպես ոթ տարի առաջ:

Ջարթնացնես՝ ինչ որ եկել է անցել,  
Չհուզես այն, ինչ շիրականացավ,  
Շատ վաղ է կյանքում բախտն ինձ վիճակել  
Կորուստ ու անկում, հոգնություն ու ցավ:

Եվ ինձ ազոթել շտախրեցնես,  
էլ ետ դառնալու չկա ոչ մի հույս,  
Դու միա՛կ, միա՛կ խնդություն իմ հեզ,  
Դու միա՛կ, միա՛կ զողողջուն իմ լույս:

Դե, մոռացիր քո տապնապը թաքուն  
Ու շատ մի թախծիր այդպես իմ մասին,  
Եվ ճամփի վրա ամեն իրիկուն  
Մի՛ կանգնիր՝ հաղած շորերը քո հին:

1924

\* \* \*

Մենք կամաց-կամաց գնում ենք արդեն  
Երկիրն այն լուին ու երանավետ:  
Գուցե ես ինքս էլ շուտով հավաքեմ  
Իրերն իմ ունայն ու գնամ հավետ:

Օ՛, կեչուտներ իմ այնքան սիրելի,  
Դու հող իմ, և դու հեռաստան իմ հեզ,  
Նայելով խմբին հեռացողների,  
Չեմ կարող զսպել իմ թախիծը ես:

Այս երկրի վրա ես շատ եմ սիրել  
Այն, ինչ մարմին է տալիս մեր հոգուն:  
Խաղաղություն ձեզ, կաղամախիներ,  
Որ լուռ նայում եք ջրին վարդագույն:

Ես շատ երգեր եմ հյուսել իմ մասին  
Ու լուսթյան մեջ շատ եմ անըջել  
Եվ երջանիկ եմ, որ մուսյլ ու հին  
Այս հողի վրա ապրել եմ, շնչել:

Որ համբուրել եմ ես աղջիկների,  
Ճմլել ծաղիկներ, պառկել սեղերում,  
Ու զազանների՝ մեր եղբայրների  
Գլխին չեմ խփել երբեք իմ օրում:

Գիտեմ, որ այնտեղ չի ծաղկում այգին,  
Զի ծփում վարսակն, հովը չի երգում,  
Դրա համար էլ այնպես դառնագին  
Մի դող եմ զգում իմ հոգու խորքում:

Գիտեմ, այն երկրում չեն լինի երբեք  
Արտերն այս անծայր, ոսկու պես շողուն...  
Դրա համար էլ թանկ են ինձ մարդիկ,  
Ովքեր ապրում են ինձ հետ այս հողում:

1924

### ՊՈՒՇԿԻՆԻՆ

Ես՝ երազելով քանքարն այն հզոր,  
Որ դարձավ ուսի բախտն ու փառքն օծուն,  
Տվերյան բուլվարում կանգնած եմ այսօր  
Եվ լուտ՝ քեզ հետ եմ ահա զրուցում:

Դու՛, խարտիշահեր, համարյա թե շեկ,  
Որ լեգենդացել ու դարձել ես մեզ,  
Թեթևտղիկ ես դու եղել այնքան,  
Որքան ես այսօր խենթ ու խուլիզան:

Բայց կերպարանքդ չի աղոտացել  
Այդ քո սիրելի զվարճանքներից,  
Եվ թեպետ բրոնզե փառք ես դու դարձել՝  
Հպարտ գլուխդ ես թափ տալիս նորից:

Կանգնել եմ քո դեմ — և այնպե՛ս, կարծես  
Հաղորդություն եմ ես առնում, նայի՛ր:  
Երջանկությունից կմեռնեի ես,  
Թե նման բախտի արժանանայի:

Բայց դատապարտված հար հալածանքի՝  
Ես պիտի երգեմ տակավին երկա՛ր,  
Որ կարողանա տափաստանային  
Իմ երգն էլ մի օր բրոնզի պես զնգալ:

1924

\* \* \*

Զրույցն ավարտեց պուրակը ոսկի,  
Զվարթ շշուկներն ասես մահացան,  
Եվ շափսոսալով արդեն ոչ ոքի,  
Տխուր երամով կտունկներն անցան:

Էլ ու՛մ ափսոսալ: Զէ որ ամեն որ ճամփորդ է կյանքում,  
Հազիվ ներս մտած, տունը թողնում ու հեռանում է նա:  
Ամեն անցորդից մի հուշ են պատմում  
Կանեփուտը և լուսինը կապույտ լճակի վրա:

Մերկացած դաշտում կանգնել եմ մենակ,  
Իսկ կտունկները շվում են դեպի հեռուներն անտես:  
Լուռ միտք եմ անում ես պատանություն մասին իմ ուրախ,  
Բայց անվերադարձ անցածի համար չեմ ափսոսում ես:

Ես չեմ ափսոսում ոչ յասամանի գույներն իմ հոգու,  
Բլ էլ զուր վատնած իմ տարիներն եմ ափսոսում, հիմա:  
Բոցավառվում է կարմիր արոսի խարույկը այգում,  
Սակայն ոչ ոքի չի կարողանում տաքացնել նա:

Չեն այրվում փարթամ ճութեղն արոսի խարույկի մեջ վառ,  
Եվ դեղնությունից չի կորչում երբեք խոտը գետափում,  
Ինչպես ծառերն են մեղմաբար թափում տերևները վար,  
Այդպես ես տխուր խոսքեր եմ թափում:

Թե ժամանակը նրանց հավաքի  
Ու դարձրնի գուղձ մի անհարկավոր...  
Ասացեք այսպես... Պուրակը ոսկի  
Զրույցն ավարտեց սիրելի լեզվով:

1924

### ՇԱՆ ՈՐԳԻՆ

Տարիներն անցած դուրս լողում նորից,  
Խշշում են որպես մարզը ծաղկեղեն,  
Այսօր այն շանն եմ ես հիշել, որ իմ  
Պատանեկության ընկերն է եղել:

Պատանութիւնն իմ անցել է, չկա,  
Բայց հիշում եմ ես, հիշում անդադար  
Սպիտակ հաղած մի լավ աղջկա,  
Որին իմ շունը դարձաւ փոստատար:

Ամեն մարդ չէ, որ ունի մտերիմ,  
Բայց նա ինձ համար երգի էր նման,  
Քանի որ գրած նամակները իմ  
Չէր առնում երբեք վղնոցից իմ շան:

Չկարդաց երբեք նա ոչ մի նամակ,  
Ու գիրս մնաց նրան անծանոթ,  
Բայց հաճախ երկա՛ր, երկա՛ր ժամանակ  
Կանգնած թախծում էր ավազանի մոտ:

Ես տանջվում էի... Եվ անպատասխան  
Մեկնեցի հեռու... Ու հիմա արդեն  
Մի նշանավոր բանաստեղծ դարձած՝  
Կանգնել եմ ծանոթ դարպասների դեմ:

Շունն այն սատկել է, սակայն նրա պես,  
Նույն կապույտ երանգն սպիտակ մորթին,  
Անզուսպ հաշոցով, խենթորեն այնպես  
Գիմավորում է ինձ նրա որդին:

Ա՛խ, տեր իմ աստված, նման են որջան...  
Եվ հոգուս ցավն է արթնանում լոին,  
Դառնում են օրերն իմ սլատանեկան,  
Ու թեկուզ նորից նամակներ գրիր:

Ես այն հին երգը սիրով եմ հիշում,  
Բայց մի՛ հաշիր դու, այդպես մի՛ հաշիր,  
Ուզում ես, եկ քեզ համբուրեմ. իմ շուն,  
Մայիսի համար, որ իմ մեջ բացիր:

Համբուրեմ, դեմ քեզ կրծքիս վրա,  
Ընկերոջ նման քեզ տանեմ մեր տուն,  
Ես սիրում էի ճերմակ աղջկան,  
Բայց կապույտին եմ ես հիմա սիրում:

1924

\* \* \*

Այս տխրութիւնը չեմ կարող ցրել  
Հնգուն ծիծաղով հեռու օրերի,  
Սոխակի երգը վաղուց է լռել,  
Թռչնել ես վաղուց, իմ ճերմակ լսրի:

Նոր էր ինձ համար ամեն բան այնժամ,  
Ջերմ զգացմունքն էր հորդում իմ սրտից,  
Իսկ հիմա քնքուչ մի խոսքը անզամ  
Խոր դառնութիւամբ է պոկվում իմ շուրթից:

Հայացքիս ծանոթ հեռաստանները  
Հիմա լուսնի տակ թովիչ շեն այնքան,  
Իլուրներ... կոճղեր... գառիթափները  
Թախծով են զուգել լայնքը ռուսական:

Գորշ հարթութիւններ՝ նվազ ւս դեղին,  
Ջրեր մոխրագույն, ջրեր անայլալի,  
Այդ ամենն այնքան հարազատ է ինձ,  
Որ դրանց համար ես պատրաստ եմ լալ:

Թեք ընկած պատով խարխուլ մի տնակ,  
Ոչխարի տխուր, լալագին մայուն,  
Քուտակն իր պոչն է շարժում շարունակ  
Եվ ավազանի ջրերին նայում:

Այդ ամենն ահա հող է հայրենի,  
Եվ այդ ամենի, ամենի համար  
Հարբում են, լալիս վատ եղանակին  
Եվ սպասում են օրերի պայծառ:

Ահա թե ինչու չեն կարող ցրել  
Վիշտը՝ ծիծաղով անցած օրերի...  
Սոխակի երգը վաղուց է լռել,  
Թռչնել ես վաղուց, իմ ճերմակ լսրի...

1924

Կապույտ փեղկերով տուն իմ հայրական,  
Քեզ չեմ մոռանա, ես քեզ եմ հիշում,  
Այն տարիները հեռու շեն այնքան,  
Որ աղմկեցին կապույտ մշուշում:

Մինչև հիմա էլ երագում եմ ես  
Մեր դաշտը, անտառն ու մեր մարզը թաց,  
Որոնց վերևում գունատ շթի պես  
Հյուսիսի խղճուկ երկինքն էր փռված:

Ինձ չի հիացնում կյանքում էլ ոչինչ,  
Եվ չեմ էլ ուզում, որ կորչեմ ես լուռ,  
Սակայն երևի պարզեված է ինձ  
Ռուսական հոգու քնքշանքը տխուր:

Ես կռունկների երամն եմ սիրում  
Ու կռկոցը նրանց տխրաբեկ,  
Քանի որ նրանք մեր լայն դաշտերում  
Բարեբեր արտեր չեն տեսել երբեք:

Լոկ կեչիներ են տեսել ու ծաղիկ,  
Ուռիներ՝ թեքված ջրերին զուլալ,  
Սուլոցներ լսել ավազակային,  
Որոնցից այնպես հեշտ է մահանալ:

Որքան էլ ուզեմ ես քեզ շփրել,  
Մեկ է, չեմ կարող սովորել կյանքում,  
Դու էժանագին այդ շթի տակ էլ  
Հարազատ ես ինձ, հայրենի անկյուն:

Դրա համար էլ օրերը մոտիկ  
էլ պատանություն շնչով չեն բուրում,  
Կապույտ փեղկերով տնակ իմ փոքրիկ,  
Քեզ չեմ մոռանա երբեք աշխարհում:

1924

Ոտներըս նորից հայրենի վայրերն ինձ այցի տարան,  
Այն գյուղը ծանոթ,  
Ուր ապրել եմ ես՝ երեխա մի թույլ,  
Ուր, որպես կեչու աշտարակի մեջ սարքված դիտարան,  
Խաչից էլ դրկված մի գանգակատուն  
Երկինք էր միտում:

Ինչքան շատ բան է փոխվել նրանց խեղճ և անդուրեկան  
Վարք ու բարքի մեջ,  
Որ այստեղ երկար՝ դարեր էր տևում:  
Եվ քանի՜-քանի հայտնագործություն,  
Որքա՛ն գյուտեր կան,  
Որ կրնկակոխ ինձ են հետևում:

Ղայրենի տունըս նույնիսկ ճանաչել չկարողացա.  
Լուսամուտի տակ չի կանչում թխկին խիստ նկատելի,  
Եվ դուան առաջ էլ պառավ մայրըս չի նստում անձայն՝  
Շիլա-ձավարով կերակրելով հավի ճտերին:

Պառավել է նա երևի արդեն...  
Այո՛, պառավել...  
Եվ տղամութլամբ Լմ ես նայում հիմա իմ շրջակայքին.  
Անծանոթ է ինձ այդտեղ ամեն ինչ՝  
Փողո՛ց, բա՛կ, այգի՛:

Եվ միայն սարն է, որ առաջվա պես,  
Գուցե առավել,  
Ճերմակին տալիս,  
Բայց նաև սարին  
Տնկվել է մի մեծ, մոխրագույն մի քար:  
Այստեղ՝ շիրմատուն  
Եվ փտած խաչեր:  
Մեռելներն ասես մղել են պայքար  
Դոռ ձեռնամարտում,  
Չեղբերը պարզած՝ հավետ քարացել:

—303—

Մոլախոտերի փոշին ավելով՝  
Նեղ արահետով քայլում է, նայի՛ր,  
Մերունի մի մարդ՝ հենված իր ցուպին:  
«Ճամփորդ եմ:

Խնդրեմ ցույց տուր ինձ, պապի՛, . . .  
Տունը Տատյանա Եսենինայի»:  
«Տատյա՞նա... ըհը՛...

Ա՛յ, էն տունն է հենց:  
Իսկ դու՛,

Չլինի՛ հարազատ ես դու»:

«Հա՛, տղան եմ:

Բայց քեզ ի՞նչ պատահեց:

Ինչու՞ ես նայում դու այսպես տրտում»:

«Բարո՛վ, որ պապիդ շճանաչեցիր,

Քոռնի՛ կըս, բարո՛վ...»:

«Ա՛խ, պապի՛, մի՞թե այս դու ես, հը՞, դու՞»:

Ու ծայր է առնում մի զրույց տրտում՝

Ճամփի փոշեպատ ծաղկունքը թրջող տաք արցունքներով:

«Շուտով, ինչ կասես, լրանալու է երեսուն տարիդ...  
Իսկ ես՝ իննըսուն...

Գերեզմանում է մի ոտըս արդեն:

է՛հ, վաղուց պիտի դու ետ դառնայիր,—

Պապիկս է ասում

Ու շարունակում ճակատի վրա կնճիռներ բարդել:—

Հա՛, ժամանակն է...  
Կոմունիստ ես դու»:

«Չէ՛»:

«Իսկ քույրերդ կոմսոմոլ են, բա՛:

Ի՞նչ կեղտոտ զիրիլ: Խեղդում է մարդու:

Եվ ո՞վ է տեսել էսպիսի պիղծ բան՝

Սրբապատկերներն առան դուրս գցին:

Կոմիսար մեկը պոկեց խաչը սուրբ:

Որտե՞ղ աղոթես— ե՛կ ու հասկացիր:

Ես հիմա թաքուն անտառ եմ վազում,

Բարգիններին իմ աղոթքըս ասում...  
Գուցե պետք կգա...  
Արի գնանք տուն,  
Ամեն ինչ ինքրդ կտեսնես, որդի՛»:  
Եվ գնում ենք տուն միջնակով արտի:  
Ես անտառին ու արտին եմ ժպտում,  
Ջանգապատանն է նայում նա տրտում:  
. . . . .  
. . . . .  
«Բարո՛վ, մերի՛կս, բարո՛վ, տե՛ս, եկա՛»,—  
Ու թաշկինակն եմ տանում աչքերիս:  
Կարող է այստեղ կովն էլ հեկեկալ՝  
Նայելով այս տան խղճուկ ծայրերին:  
Օրացուցային կենինն է պատին՝  
Քույրերի՛ս կյանքն է,  
Նրա՛նց, ոչ թե իմ:  
Բայց ես՝ տեսնելով հողն այս մտերիմ,  
Պատրաստ եմ նրան պաշտել ծնրադիր:  
Գրկիցնե՛ր՝  
Եկան էլի՛ ու էլի՛...  
Ո՛չ մեկն այլևս ինձ չի ճանաչում:  
Գարպասների մոտ ինձ հանդիպելիս  
Բայրոնավարի մեր շունն է հաչում:

Սիրա՛ծ իմ եզերք,

Շատ ես փոխվել դու:

Առաջվանը շեմ նաև ես, հարկա՛վ:

Մայրս ու պապս ինչքան դառնում են տրտում՝

Քույրերս էլ ուրախ խնդում են նույնքան:

Սրբապատկեր չէ, իհարկե, նաև կենինն ինձ համար,

Եվ սիրում եմ ես իմ ընտանիքը...  
Աշխարհը գիտեմ...  
Սակայն աթոռին, ինչու՞ չգիտեմ,  
Խոր զլուխ տալով՝ նստում եմ հիմա:  
«Դե՛հ, քո՛ւյրըս, խոսի՛ր»:  
Եվ քույրըս, ինչպես մի Աստվածաշունչ,  
Ցմիոր «Կապիտալն» ահա լայն բացել:

Խոսում է Մարքսից,  
էնգելսից խոսում...  
Ոչ մի ժամանակ, անկեղծ եմ ասում,  
Այսպիսի գրքեր ես չեմ կարդացել:

Ծիծաղելի է,  
Թե այս աղջիկը կայտառ ու արի  
Ոնց է ինձ նեղում՝ օձիքըս առած:

Ինձ հանդիպելիս դարպասի առաջ  
Մեր շունը հաչեց բայրօնավարի:

1924

### ՌՈՒՄԻԱ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ

Այն մրրիկն անցավ, Մեզնից քչերը փրկվեցին մահից:  
Բարեկամության անվանականին շատերը չեկան:  
Վերադարձել եմ ես իմ որբացած երկիրը նորից,  
Որտեղ ութ տարի ոտքս չեմ դրել և ոչ մի անգամ:

Ու՞մ կանչեմ հիմա և ու՞մ հաղորդեմ  
Իմ այն վշտալի ուրախությունը, որ ապրում եմ, կամ:  
Ջրաղացն անգամ — միայնակ թևով թռչունը փայտե —  
Կանգնել է այստեղ աչքերը փակած:

Ինձ ճանաչողներ այստեղ էլ չկան,  
Իսկ հիշողները վաղուց, վաղուց են արդեն մոռացել:  
Եվ այնտեղ, ուր որ երբեմնի տունն էր իմ հայրենական,  
Հիմա մոխիր ու հող է մնացել:

Իսկ կյանքը ետում,  
Ետում է իմ դեմ:  
Գալիս են անցնում ծերեր, ջահելներ քայլերով հաստատ:  
Բայց մեկը չկա, որի առաջ իմ գլխարկը հանեմ,  
Եվ մեկը չկա, որի աչքերում գտնեմ ապաստան:

Եվ իմ գլխի մեջ պտույտ են գալիս մտքերի պարսեշ:  
Հայրենիքն ի՞նչ է:  
Երա՞զ է միթե եղած ու շեղած:  
Ձե՞ որ համարյա բոլորի համար անցյալը եմ այստեղ,  
Սատանան գիտի, թե որ հեռավոր աշխարհից եկած:

Եվ այդ ես եմ: Ե՛ս,  
Ա՛յն գյուղի տղան ու քաղաքացին,  
Որ լուկ նրանով հայտնի կլիներ ու նշանավոր,  
Որ այստեղ մի կին աշխարհ է բերել երբեմնի մի օր  
Ռուսական հողի սկանդալասեր, խենթ բանաստեղծին:

Բայց միտքս խոսքով սրտիս է դառնում.  
«Սթափվի՛ր: Ի՞նչն է քեզ դարձրել ցավոտ:  
Ձէ որ այդ միայն նոր լույսն է վառվում  
Ուրիշ սերնդի խրճիթների մոտ:

Տես, արդեն մի քիչ թառամել ես դու, այդպես է, էլի,  
Ուրիշ տղաներ ուրիշ երգեր են ուղրում սրտանց,  
Թերևս, նրանք հետաքրքրական կլինեն ավելի,  
Ոչ թե գյուղն արդեն, այլ ողջ երկիրն է մայր դարձել նրանց»:  
Ա՛խ, իմ հայրենիք, ինչ ծիծաղելի մարդ եմ հիմա ես:  
Այտերս կարմիր բոցով է վառել ամոթանքն անծիր:  
Իմ հողի մարդկանց լեզուն ինձ համար օտար է կարծես,  
Սեփական երկրում շրջում եմ որպես օտարերկրացի:

Տեսնում եմ ահա  
Գյուղացիներին ես վոլոստի մոտ,  
Ինչպես երբեմն եկեղեցու մոտ էին հավաքվում,  
Հավաքվել իրենց կյանքն են քննարկում  
Կոպիտ, անվա, ծուռ ու մուռ լեզվով:

Ոսկեջրել է վերջալույսն արդեն դաշտերը արձակ,  
Հորիզոնները հեռու և մոտիկ,  
Եվ բարդիները, ինչպես երինջներ դարպասների տակ,  
Առունների մեջ խրել են իրենց ոտները բոբիկ:

Կազ ոտով կարմիր բանակայինը մտաշն էրեսին,  
Ճակատի վրա հուշերի ծալ-ծալ կնճիռներն առատ,  
Հպարտ պատմում է Բուդյոննու մասին  
Եվ աչն մասին, թե կարմիրներն ինչպես Պերեկոպն առան:

«Մենք նրանց արդեն, այսպես ու այսպես,  
Բուրժուաներին... որոնց... Ղրիմում...»,  
Եվ կնճոտովում են թխկիները հեզ,  
Եվ կնիկները հառաչում են խուլ կիսախավարում:

Սարից գալիս է գյուղացիական կոմսոմոլն արի,  
Եվ, հարմոնիկի նվագների տակ,  
Սեփականներն է եռանդով երգում Բեդնի Դեմյանի,  
Զվարթ աղմուկով թնդացնելով հովիտը արձակ:

Ահա բեզ երկիր:  
Էլ ինչի՞ էր պետք, որ ես երգերով աղաղակեի,  
Թե համերաշխ եմ ժողովրդի հետ:  
Էլ հարկավոր չեն իմ երգերն այստեղ,  
Եվ ինքս էլ այստեղ պետք չեմ երևի:  
Ի՞նչ կա որ,  
Ների՛ր, հայրենի իմ տուն:  
Ինչ տվել եմ քեզ, դեհ, դրանից էլ գոհ եմ ես հիմա:  
Թող իմ երգերը շքերգեն այսօր, ես չեմ վհատվում,  
Ես երգեցի, երբ իմ երկիրը դեռ խեղճ էր ու հիվանդ:

Ընդունելի է բոլորն ինչպես կա:  
Եվ ընդունում եմ սղջը միասին:  
Հատրաստ եմ գնալ ճամփով տրորված:  
Ես Հոկտեմբերին կտամ ողջ հոգիս, կտամ Մայիսին,  
Բայց չեմ տա երբեք քնարն իմ սիրած:

Ես սուրիշի ձևը չեի տա նրան, ինչ էլ պատահեր,  
Ո՛չ մոր, ո՛չ կնոջ, ո՛չ բարեկամի:  
Նա իր ձայնը լուկ ինձ է վստահել,  
Եվ ինձ համար է լուկ երգել քնքուշ իր Լրգերը միշտ:

Դուք առողջացեք, ամրացեք մարմնով, ծաղկեք, ջահելնե՛ր:  
Մի ուրիշ կյանք եք մտել դուք ահա մի ուրիշ երգով:  
Իսկ ես մեն-մենակ կզնամ դեպի անհայտ սահմաններ,  
Հար ու հավիտյան հանդարտված հոգով:

Եվ սակայն,  
Սակայն այն ժամանակ էլ,  
Երբ մոլորակի վրա բովանդակ  
Անցնի ցեղերի թշնամանքն իսպառ,  
Զքվի թախիժը, կեղծիքը ցնդի,  
Ու վիշտ չմնա և ոչ մի երկրում,  
Ես բանաստեղծի ամբողջ էությամբ  
Պիտի գովերգեմ  
Մեկ վեցերորդը այս հողագնդի,  
Որը «Ռուսիա» կարճ անունն է կրում:

1924

## ՀԵՌԱՅՈՂ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԸ

Դեռևս շատ բան մենք չենք գիտակցում,  
Մենք, որ սաներն ենք լենինյան դարի,  
Եվ նոր երգերը  
Հնավարի ենք դեռևս երգում,  
Ոնց ուսուցել են մեզ մեր պապերն ու տատերը բարի:

Իմ բարեկամնե՛ր,  
Հայրենի երկրում ինչպիսի՞ խզում,  
Ինչպիսի՞ թախիժ ուրախության մեջ այս եռուզեռի,  
Ու դրանից է, գուցե, որ հիմա ես էլ եմ ուզում,  
Շալվարս քշտած,  
Վազ տալ ետևից կոմսոմոլներին:

Հեռացողների տխրությունը ես չեմ դատապարտում,  
Դե, ծերուկները  
Ինչպե՞ս կհասնեն պատանիներին...  
Նրանք հասկի պես, որ մնացել են չհնձված արտում,  
Պիտի որ փտեն ու թափվեն լուին:

Եվ ես, Լս ինքս,  
Որ ոչ չահել եմ ու ոչ էլ ծերուկ,  
Գատապարտված եմ աղբ դառնալ, այո՛, վճիռով դարի,  
Եվ դրանից չէ՞, որ ինձ մի քաղցր երազ է բերում  
Պանդուկում հնչող երգը կիթառի:

Հնչի՛ր, դե հնչի՛ր,  
Կիթա՛ռ իմ անգին,  
Երգի՛ր, գնչուհի՛, այնպիսի մի բան,  
Որ ես մոռանամ անցած օրերն իմ թունոտ, դառնագին,  
Որոնք շիմացան ոչ հանգստություն ու ոչ էլ քնքշանք:

Ես նեղացած եմ իշխանությունից մեր սովետական  
Ու մեղադրում եմ այն բանի համար,  
Որ ես չեմ տեսել պատանությունն իմ՝ լուսավոր այնքան,  
Շատ ուրիշների պայքարի մեջ վառ:  
Ի՞նչ եմ ես տեսել...

Շեւել եմ մարտեր,  
Երգի տեղ լսել  
Հրակծուծյան որոտները թեժ,  
Եվ դրանից չէ՞ր, որ առած գլուխն իմ այս շիկահեր,  
Ողջ մոլորակով վազում էի ես, ընկնում գահավեժ:

Բայց, այնուհանդերձ, երջանիկ եմ ես:  
Այդ մորիկներից  
Ես դուրս բերեցի խոհեր ու հույզեր,  
Իմ բախտի վրա անվերջ շառաչող փոթորիկներից  
Այնքան ոսկեղեն ծաղիկ է հյուսվել:

Նոր մարդ չեմ ես, ո՛չ:  
Զեմ թաքցնի դա,  
Մի ոտքով, այո՛, մնացել եմ ես դեռ անցյալի մեջ,  
Եզտելով հասնել զորքին պողպատյա,  
Իմ մյուս ոտքով սայթաքում եմ ես ու ընկնում անվերջ:

Բայց կան այլ մարդիկ,  
Որ մոռացվել են այս կյանքում վաղուց,

Եվ տարաբախտ են ինձնից ավելի,  
Նրանք, ինչպես որ ծակն այրամազում,  
Այդպես են ահա այս դեպքերի մեջ անըմբռնելի:

Ես գիտեմ նրանց,  
Նկատել եմ ես,  
Նրանց աչքերը տրամագին են, քան աչքերը կովի,  
Եվ բորբոսնել է նրանց արյունը ավազանի պես  
Այս գործերի մեջ խաղաղ ու թովիչ:

Ո՞վ քար կենտի այդ ալեաղանը...  
Պետք չէ՛, ձեռք չտա՛ր:  
Գարշ հոտը հանկարծ շուրջը կպատի,  
Իրենք իրենց մեջ կմեռնեն նրանք,  
Կփտեն՝ նման տերևաթափի:

Բայց կան այլ մարդիկ,  
Որ հավատում են,  
Հայացքներն իրենց վերք-ինչ Լրկյուղով գալիք սևեռած,  
Նրանք քորելով իրենց առաջն ու իրենց հետևը,  
Խոսում են անվերջ կյանքից այս նորած:

Ու լսում եմ ես: Նայում եմ, տարված հուշերով իմ հին,  
Ինչ է բարբառում գլուղացին այնտեղ:  
«Սովետների հետ ապրելը հիմա մոտ է մեր խելքին,  
Միայն չիթ լիներ... ու մի քիչ էլ մեխ»:

Այդ մորուքավոր մարդկանց, ա՛խ, որքան քիչ է պետք կյան-  
քում,

Միայն թե լինի  
Կարտոֆիլ ու հաց:  
Էլ ինչու՞ եմ ես գիշերներն անքուն  
Իմ անհաջողակ բախտը հայհոյում այդպես դառնացած:

Նախանձում եմ ես  
Նրանց, ում կյանքը մարտերում անցավ,  
Ով որ պաշտպանեց դադափարը մեծ,

Իսկ սիրտն իմ, սիրտն իմ ջահելութունս վառնելով անցավ:  
Հիշողություններ անգամ չպահնեց:

Ի՛նչ սկանդալ է,

Ի՛նչ մեծ սկանդալ...

Ես հայտնվեցի մի նեղ արանջում,

Ես այն շտվի,

Ինչ կարող էի աշխարհին այս տալ,

Ինչ այնպես հեշտ էր ու հանաքով էր տրվում ինձ կյանքում:

Հնչի՛ր, դե, հնչի՛ր,

Կիթա՛ռ իմ անգին,

Երգի՛ր, գնչուհի՛, այնպիսի մի բան,

Որ ես մոռանամ անցած օրերն իմ՝ թունոտ, դառնագին,

Որոնք շիմացան ոչ հանգստություն ու ոչ էլ քնքշանք:

Գիտեմ, թախիծը գինում չեն սուզում,

Հոգիդ չես բուժի

Ամայության մեջ,

Պառակտումների,

Եվ դրանից է գուցե, որ հիմա ես էլ եմ ուզում,

Շալվարս քշտած,

Վաղ տալ ետևից կոմսոմոլներին:

1924

## ԼԵՆԻՆ

(Հատված «Գուլայ-պոլե» պոեմից)

Գեո նոր օրերը չի ամրապնդվել,  
Հողն աղմկում է ասես փոթորկից,  
Ազատությունն է ավերից հորդել,  
Նա, որ վարակեց մեր սիրտն ու հոգին:

Ռուսաստան, սրտիս սիրելի դու վայր,  
Սեղմում է հոգիս կսկիծը դաժան,  
Վաղուց չեն լսում զաշտերդ անծայր  
Կանչն արքադադի ու հաշոցը շան:

Ըանի տարի է, որ մեր կյանքը լուռ  
կորցրել է հանդիստ ու շունի դադար,  
Եվ ամբակների հետքերից այն բյուր  
Փոխվել է հողը, դարձել ծաղկատար:

Պայտերի դոփյուն, տնքոց ու հառաչ,  
Մարտասայլեր են դաշտերով վազում,  
Մի՞թե քնած եմ ու իմ երազում  
Տեսնում եմ, որ սուր նիզակներ առած,

Պեղենեզներն են այդ մեզ պաշարում:  
Երազ չէ, օ՛, ո՛չ, արթուն հայացքով  
Տեսնում եմ ահա, դաշտերով մեր թաշ  
Ձիերն են սուրում սլացիկ վարգով,  
Ու ջոկատներն են թռչում սրընթաց:

Այդ ու՛ր: Որտե՞ղ է կոփվը եռում,  
Դաշտում ջրերն են խլացել, լռելի:  
Լուսնի մահի՞կն է շողշողում վերում,  
Թե՞ հեծյալն է այդ պայտը կորցրել:  
Խառնել եմ ողջը...

Հասկացա սակայն,

Որ մեր երկիրն է ծայրից մինչև ծայր  
Բզկտում ոգին երկպառակության,  
Շողալով հրով ու սրով սուրսայր:  
Ռուսաստա՛ն,

Ահեղ, հիասքանչ հնչյուն:

Կեչու, ձնծաղկի երանգների մեջ:  
Որտեղի՞ց եկավ՝ խոսքով իր շաշուն  
Քո հոգին ցնցող ապստամբն այս մեծ:  
Խստաշունչ հանճար: Բայց նա իմ հոգին  
Գերում է ոչ թե տեսքով արտաքին:  
Նժույզ չէր նստում նա հողմաշառաչ  
Ու չէր սլանում քամուն ընդատաշ:  
Գլուխ չէր հատում սրով անվարան,  
Թշնամու հետքով մարտի չէր սուրում,  
Սպանության մեջ նա միայն մի բան,  
Միայն թռչունի որս էր նա սիրում:

Պայմանական է հերոսը, ու մենք  
Սիրում ենք նրանց, որ ունեն դիմակ,  
Իսկ նա փաշնքոտ մանուկների հետ  
Սահնակ էր խաղում իջնող ձյունի տակ:  
Նա մաղեր շուներ առատ ու շքեղ,  
Որտեղի՞ց եկավ՝ խոսքով իր շաշուն,  
Նա իր ճաղատով, որպես սկուտեղ,  
Համեստագույնն էր համեստների մեջ:  
Այնպես ամաչկոտ, սիրելի ու պարզ  
Նա սֆինքսի պես կանգնում է իմ դեմ,  
Ու շեմ հասկանում, ես դեռ չգիտեմ՝  
Ի՞նչ ուժով ցնցեց հողագունդը այս:  
Սակայն նա ցնցեց...

Մրրիկները ցուրտ  
Ավելի ահեղ թող հիմա շնչեն  
Ու ժողովրդի վրայից ջնջեն  
Ամոթը բանտի ու եկեղեցու

Օրեր են եղել դաժան ու մոռյլ,  
Մեզ խնամել են թաթերը շարի,  
Ու գեղջուկների վշտերի վրա  
Ծաղկել է ազատ սատրապը ցարի:

Ինքնակալություն, շարագույժ դու թույն,  
Որ խրախճել ես դարեր ու դարեր,  
Ազնվականն ուժ և իշխանություն  
Բանկիրներին է մի օր վաճառել:  
Տնքում էր երկիրն ու այդ դառնագին  
Տառապանքի մեջ սպասում մեկին...  
Ու նա հայտնվեց...

Խոսքով զորավոր  
Տարավ մեզ դեպի ակունքները նոր,  
Նա ասաց՝ վշտին վերջ տալու համար  
Ամեն ինչ առեք ձեր ձեռքը համար,

Ցավից փրկություն չի լինի հավետ,  
Եթե դուք երկրում չստեղծեք սովետ:

Ու մենք գնացինք մրրիկների տակ  
Նրա ցույց տված հեռուն այն հստակ.  
Գնացինք այնտեղ, ուր շողում էր վառ  
Աղատությունը բոլորի համար:

Ու նա մահացավ:  
Իայց լացը պահեք:  
Զի փառաբանում փորձանքը մուտան:  
Թնդանոթների փողերից ահեղ  
Վերջին սալլուտն է տրված փառահեղ:  
Նա, ով մեղ փրկեց, շկա հավիտյան:  
Զկա, բայց նրանք, որ սպրում են, կան,  
Որոնց նա թողեց իրենից հետո,  
Հիմա երկիրը մեր սովետական  
Գարձնում են երկաթ ու դարձնում բետոն:  
Նրանց շեռ ասի՝  
Լենինը մեռավ...  
Կորուստն այդ նրանց կամքը չճկեց:

Նրանք ավելի ուժգին ու համառ  
Կյանք են դարձնում նրա գործը մեծ:

1924

### ՔԱՂԱՅ ԶՍԱՆՎԵՅԻ ՄԱՍԻՆ

Երգի՛ր, պոետ, երգո՛ւ  
Երգի՛ր,  
Լուրթ է երկնքի շիթն,  
Անծի՛ր:  
Տես, իր երգն է երգում  
Այս ծովն էլ մեծ...  
Քսանվեց էին նրանք,  
Նրանք

Քսանվեց էին,  
Քսանվեց:  
Ավաղը շի ծածկի  
Նրանց շիրիմը մեծ,  
Զի մոռանա ոչ ոք  
Սպանությունը նրանց  
207  
Վերստի վրա:  
Մովից անդին մուծն է  
Մփում խոնավ,  
Նայի՛ր, Շահումյանը  
Ավազներից ելավ:  
Խուլ ձայներ են լսվում  
Ոսկորների,  
Ահա հիսուն ձեռքեր  
Ելան էլի:  
Դուրս են գալիս, սրբում  
Բորբոսն իրենց,  
Քսանվեց էին նրանք,  
Քսանվեց...  
Մեկի կուրծքն է խոցված,  
Կողն է ծակված մեկի,  
Ասում են՝ թող ճամփան  
Դեպի Բաբու թեքի:  
Մենք կնայենք, քանի  
Մշուշ է դեռ,  
Թե ինչպես է ապրում  
Աղբբեղանը մեր:

. . . . .

Մութը լուսնի սեխն է  
Լուռ գլորում,  
Մովը ալիքներն է  
Մեղմ օրորում:  
Մի այսպիսի գիշեր,  
Երբ խավար էր այնքան,  
Գնդակել է նրանց  
Ջոկատն անզլիական:

Կոմունիզմ է բուսոր  
Դրոշն ադատության,  
Հողմի նման եռաց  
Կամքը ժողովրդյան:  
Եայսրության դեմ ելան  
Ու կազմեցին կուռ պատ  
Պրոլետարիատն հզոր,  
Կշուղացիներն աղքատ:  
Ռուսիայում, ուր դարեր  
Ետրագանը շաշեց,  
Մեղ ուսուցիչ դարձավ  
Իլլիչը մեծ:  
Իսկ այս երկրում հեռու,  
Արևելքում այս հին,  
Քսանվեց էին նրանք,  
Քսանվեց էին:

Դուք հիշում եք անշուշտ  
Այն մութ,  
Դժբախտ թվականը՝  
18:  
Բոլոր երկրների  
Բուրժույներն այդ թվին  
Թնդանոթներն էին  
Ուղղել Բաբվին:

Կոմունայի համար  
Հարվածն այդ ծանր էր շատ,  
Զոհմացավ երկիրն,  
Ընկավ ուժատ:  
Բայց ամենքի համար  
Դժվար էր առավել  
Քսանվեցի մասին  
Լուրը լսել:

Ավազները ասես  
Մեղրամում են հայած...

Կրասնովոդսկից աջն կողմ  
Քսանվեցին տարան:  
Մեկի կրծքին գնդակ,  
Սուրբ մեկի կողին,  
Տապալեցին նրանց  
Անասյատում դեղին:

Քսանվեց էին նրանք,  
Քսանվեց:  
Ավազը շի ծածկի  
Նրանց շիրիմը մեծ:  
Չի մոռանա ոչ ոք  
Սպանությունը նրանց  
207  
Վերստի վրա:

Ծովից անդին մուծն է  
Ծփում խոնավ,  
Նայիր, Շահումյանը  
Ավազներից ելավ:  
Խուլ ձայներ են լսվում  
Ոսկորների,  
Ահա հիսուն ձեռքեր  
Ելան էլի:  
Դուրս են գալիս, սրբում  
Բորբոսն իրենց,  
Քսանվեց էին նրանք,  
Քսանվեց:

Գունատ է այս գիշեր  
Դեմքը մթան,  
Քսանվեց ստվեր ահա  
Բաքու մտան:  
Քսանվեց ստվերներ են,  
Քսանվեց,  
Նրանց ենք մենք երգում  
Ցավով մեր մեծ:

Դա քամին չէ այդպես  
Շրշում դրսում,  
Տես, թե Շահումյանը  
Ինչ է ասում:  
«Ջափարիձե,  
Մի՞թե կուրացել եմ,  
Նայիր, բանվորն արդեն  
Հացի տեր է:  
Նավթը— սև արյունն է  
Ասես հողի,  
Տես, նավերն են ճեղքում  
Ջուրը ծովի:  
Գնացքներին, նավին  
Եվ ամենուր  
Դրոշմված է, նայիր,  
Մեր ասողը հուր»:

Եվ ասում է նրան  
Ջափարիձեն հանդարտ.  
«Այո, բարի լուր է  
Եվ հաճելի է շատ:  
Դե, ուրեմն արդեն  
Բանվոր դասը  
Պինդ պահում է ձեռքում  
Մեր Կովկասը:  
Մութը լուսնի սեխն է  
Լուս գլորում,  
Ծովը ալիքներն է  
Մեզմ օրորում:  
Մի այսպիսի գիշեր,  
Երբ խավար էր այնքան,  
Մեզ գնդակեց մուծում  
Ջոկատն անգլիական»:

Կոմունիզմն է բոսոր  
Դրոշն ազատության,  
Հողմի նման եռաց

Կամքը ժողովրդյան,  
Կայսրութեան դեմ ելան  
Ու կազմեցին կուռ պատ  
Պրոչետարիատն հզոր,  
Վյուղացիներն աղքատ:  
Ռուսիայում, ուր դարեր  
Խարաղանը շաշեց,  
Մեղ ուսուցիչ դարձավ  
Իլլիչը մեծ:  
Իսկ այս երկրում հեռու,  
Արևելքում այս հին,  
Քսանվեց էին նրանք,  
Քսանվեց էին:

Կապույտ ցուլքը արդեն  
Թրթռում էր վերում,  
Անգին ստվերների  
Չայնն է դանդաղ լուում:  
Որի քունքն է ծակված,  
Որի սիրտը խորին...  
Ախշա-Կուլմա պիտի  
Վերադառնան նորից:  
Երգի՛ր, պոետ, երգչ  
Երգի՛ր,  
Լուրթ է երկնքի շիթն,  
Անծիր:  
Տես, իր երգն է երգում  
Այս ծովն էլ մեծ,  
Քսանվեց էին նրանք,  
Նրանք քսանվեց էին,  
Քսանվեց...

1924

## ՄՍԱՆՄՆԵՐ

Եվրոպում է Ձ, Զագեկե

Ես շատ բան գիտեմ  
Իմ ձիրքի մասին,  
Տողեր կապելը մեծ բան չէ կյանքում,  
Բայց ամենից շատ —  
Ով ինչ էլ ասի —  
Հայրենի սերն է  
Այրվում իմ հոգում:

Ո՞վ է, որ հիմա  
Երգեր չի մրում,  
Աստղերի մասին, լուանի, աղջկա...  
Հիմա ինձ ուրիշ  
Հույզեր են գերում,  
Ուրիշ միտք է ինձ  
Տանջում, բարեկամ:

Ուզում եմ լինել  
Ես քաղաքացի,  
Օրինակ դառնալ  
Ինձ պես շատերին,  
Լինել հարազատ,  
Եվ ո՛չ խորթ որդին՝  
ՍՍՀՄ-ի մեծ նահանգների:

Ես էլ Մոսկվայում  
Ապրող չեմ հիմա...  
Միլիցիայի հետ  
Լեզու չեմ գտնում,  
Ամեն մի հարբած դեբոշի համար  
Միլիցիան իսկույն  
Ինձ բանտ էր նետում:

Շնորհակալ եմ  
Այդ պատվի համար,

Բայց հաճելի չէ  
Պառկել շոր թախտին  
Եվ երգեր ձոնել,  
Կամա-ակամա,  
Վանդակում փակված  
Թռչունի բախտին:

Ես դեղձանիկ չեմ,  
Բանաստեղծ եմ ես,  
Եվ ես թայլը չեմ ինչ-որ Գեմյանի,  
Ինչքան էլ սիրտըս սկանդալ անի՝  
Մարգարե եմ ես  
Ու սրայծառասես:

Պարզ հասկանում եմ  
Ես ամեն ինչից,  
Որ նոր էպոսիան  
Փլավ չի՝ քամում,  
Եվ թե է առնում  
Մեր միտքն Իլլիչից՝  
Ինչպես հողմաղացն աշունքվա քամուց:

Թեև վոր մտքեր  
Գալիքի մասին,  
Դուք՝ քեռին եք իմ,  
Ես՝ ձեր քեռորդին...  
Եկ բացենք, Սերգե՛յ,  
Գրքերը Մարքսի,  
Հոտոտենք նրա  
Մտքերը խրթին:

Գալիք է հոսում  
Օրվա գետն անբուն,  
Եվ քաղաքներ են  
Իմ դեմ առկայծում:  
Մոսկովյան ետ մնաց,  
Ահա և Բաբուն,

Զագինն ինձ  
Նավթի հանքն է ուղեկցում:

«Նայիր, ասում է,  
Այս վիշկաներին,  
Մա՞ է լավ, ասա՛, թե եկեղեցին,  
Հերիք է ինչքան  
Սրբեր Երզնցիր,  
Գովերգիր, պոե՛տ,  
Այս հսկաներին»:

Յուրում է նավթը  
Ջրի Երեսին,  
Ինչպես պարսիկի  
Գունավոր վերմակ,  
Լույսերը Բաբվի —  
Մ՛ս ու իմ հոգին —  
Գեղեցիկ են,  
Քան Երկինքը համակ:

Ես հավատում եմ  
Ուժին մարդկային,  
Ես տեսնում եմ մեր  
Ինդուստրիալ վաղը,  
Լավ չէ՞, քան երգենք  
Աստղերի խաղը,  
Աստղեր ստեղծենք  
Նոր ու երկրային:

Եվ ես, խփելով  
Ինքըս իմ ուսին,  
Ասում եմ.

«Վաղու՛ց մեր հերթն է արդեն,  
Եկ բացենք, Սերգե՛յ,  
Գրքերի Մարքսի,  
Եվ մարսենք նրա  
Մտքերը խրթին...»:

1924

## ԿՈՎԿԱՍՈՒՄ

Հնուց ի վեր մեր Պառնասն ուսական  
Գեպի անձանոթ ափեր է քաշել,  
Եվ ամենից շատ դու ես, ո՛վ Կովկաս,  
Առեղծվածային մշուշով կանչել:

Այստեղ Պուշկինը կրակված հոգով  
Այսպես է ասել խոր հառաչանքով.  
«Ո՛վ գեղեցկուհի, մի՛ երգիր ինձ մոտ  
Գու Վրաստանի երգերը թախժոտ»:

Եվ Լերմոնտովն է այստեղ վշտահար  
Մեզ Ազամաթի պատմությունն արել,  
Թե ինչպես է նա Կազբիչի նժույգն առնելու համար  
Ոսկու փոխարեն քրոջը տվել:

Հոգու մեջ ցասման կրակն անսպառ,  
Եվ մաղձն ու թույնը վիրավորանքի,  
Նա ընկավ որպես պոետ և սպա  
Իր բարեկամի խարդախ գնդակից:

Գրիբոյեդովն է այս հոգում թաղված,  
Որպես մեր տուրքը պարսից խավարին:  
Մեծ լեռան փեշին քնած է խաղաղ  
Ողբ ու կոծի տակ թառ ու զուռնայի:

Արդ, եկել եմ ես իմ երկրից հեռու,  
Զգիտեմ քո այս արևի տակ վառ  
Հարադատներին կորուստը լալու,  
Թե իմ վախճանը տեսնելու համար:

Մեկ է ինձ համար: Ես միտք եմ անում  
Մեծերի մասին անցած-գնացած:  
Ապաքինել է նրանց աշխարհում  
Վայրի գետերիդ վազքը սրբնթաց:

Նրանք այստեղ են փախել թշնամուց,  
Փախել են նրանք և բարեկամից,

Որ լսեն միայն ոտնաձայնը խուլ,  
Խուլ հեռաստանը տեսնեն լեռներից:

Ես էլ եմ փախել շարիքից այդ մեծ,  
Բռհեմին ընդմիշտ հրաժեշտ տալով,  
Զի հասունացավ բանաստեղծն իմ մեջ  
Իր էպիկական խոշոր թեմայով:

Սիրում եմ կրակն ուսական երգի.  
Կան բանաստղծներ, բայց նա՛ ղրղորի  
Շտաբս-ներկարար Մայակովսկին,  
Խցանափայտի մասին է երգում  
Մոսսելպրոմի:

Եվ Կլյուևը, լաղոգյան դպիր,  
Նրա երգերը տելոգրիկյա են կարծես թե տաքուկ...  
Բայց երեկ դրանք բարձր կարդացի,  
Եվ դեղձանիկը սատկեց վանդակում:

Մյունսերին արդեն հաշվել հարկ չկա...  
Ցուրտ արեգակի տակ են մեծանում:  
Նրանք թղթերը մրտել անգամ  
Ինչպես որ պետք է, չեն կարողանում:

Ներիր ինձ, Կովկաս, որ պատահաբար  
Քեզ նրանց մասին ասացի այսպես:  
Թող քեզանից իմ երգը ուսական  
Սովորի հոսել հոնի հյուսթի պես:

Որ վերադառնամ երբ Մոսկվա մեկ էլ,  
Ես կարողանամ մի լավ պոեմով  
Ավելորդ ձանձրույթն առհավետ հերքել,  
Զհրապուրվել երբեք բռհեմով:

Որ կարողանամ իմ մեծ երկրում ես  
Հրաժեշտիս պահին կրկնել այսպես.  
«Ո՛վ գեղեցկուհի, մի՛ երգիր ինձ մոտ  
Գու Վրաստանի երգերը թախժոտ»:

1922

## ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆԵՐԻՆ

Առաջ գրել են  
Յամբ ու օկտավով:  
Մեռել էր արդեն  
Դասական ձևը,  
Բայց մեր այս դարում  
Մեծ ու փառավոր  
Ես վեր ձգեցի  
Նրա սանձերը:

Անծանոթ երկիր,  
Հեռավոր ու հին,  
Վրաց աշխարհի ճամփաներ անվերջ,  
Աշքերս է հոսում  
Լուսնյակի գլխին,  
Ինչպես այն կապույտ  
Նղջուրների մեջ:

Վրաց պոետներ,  
Ես ձեզ եմ հիշել,  
Խաղաղություն ձեզ,  
Հաճելի գիշեր:

Ընկերներ գրչի,  
Հույզի ընկերներ,  
Խոսքի գետերն են  
Խշշում ու եռում,  
Ես սիրում եմ ձեզ,  
Ինչպես Քուռը ձեր,  
Սիրում քեֆի մեջ  
Ու գրույցներում:

Ձեր հյուսիսային  
Կաթնեղբայրն եմ ես...  
Պոետները նույն  
Արնից են սերում,

Ասիացի եմ  
Ես ինքս էլ նույնպես  
Իմ արարքներում:  
Ու իմ խոհերում:

Եվ հիմա այստեղ,  
Հեռու իմ երկրից,  
Դուք հարադատ եք,  
Հաճելի եք ինձ:

Դարերն ամեն ինչ  
Կհարթեն մի օր,  
Ի մի կձուլվի  
Լեզուն մարդկային:

Եվ պատմաբանն իր երկն հորինելով,  
Թեթև կժպտա՝ վեճերից մեր հին:

Նա կասի՝  
Հեռու ժամանակներում,  
Այդ են վկայում եղած փաստերը,  
Ցեղերն իրար դեմ սուր էին սրում,  
Սակայն հաշտ էին բանաստեղծները:

Խորհուրդն իմաստուն  
Հաստատում է հար,  
Քանաստեղծները  
Նղբայր են իրար:

Ինքնակալության  
Լուծը դժնդակ  
Կոկորդն էր սեղմում  
Ամեն լավ բանի:  
Վերջ տվեք նրան,  
Որ երկնքի տակ  
Ազատությունը  
Այսպես սավառնի:

Բախտն իր հիասքանչ  
Գործը կատարեց,  
Ստրուկ շենք էլ մենք  
Աշխարհում մեր մեծ:

Վրաց պոետներ,  
Ես ձեզ եմ հիշել,  
Խաղաղություն ձեզ,  
Հաճելի գիշեր:

Ընկերներ գրչի,  
Հույզի ընկերներ,  
Խոսքի գետերն են  
Խշշում ու եռում,  
Ես սիրում եմ ձեզ,  
Ինչպես Քուրը ձեր,  
Սիրում քեֆի մեջ  
Ու գրույցներում:

1924

### ՆԱՄԱԿ ԿՆՈՋԸ

Հիշում եք,  
Անշուշտ, ողջն հիշում եք դուք,  
Ես կանգնած էի  
Լուռ, հենված պատին,  
Հուզմունքից քայլում  
Եվ ինչ-որ շատ թունդ  
Խոսքեր էիք դուք  
Նետում ճակատիս:

Դուք ասում էիք՝  
Պետք է բաժանվել.  
Որ տանջել է ձեզ  
Իմ կյանքը անսանձ,

Որ դուք ուզում եք  
Արդեն գործ անել,  
Մինչդեռ պետք է ես  
Գլորվեմ դեռ ցած:

Սիրելիս,  
Դուք ինձ չեք սիրել բնավ,  
Դուք չգիտեիր, որ ես այս կյանքում  
Նման եմ եղել ձիուն այն քրտնած,  
Որին հեծյալը բշել է անքուն:  
Դուք չգիտեիր,  
Որ սև ծխի մեջ,  
Կենսական հողմի այս պտտանում,  
Նրա համար եմ տանջվում ես անվերջ,  
Որ չգիտեմ, թե բախտն ուր է տառեում:

Դեմքը դեմքի դեմ՝  
Չես տեսնի սակայն,  
Հեռվից է միշտ էլ մեծը երևում,  
Դժվար է այնպես ու օրհասական  
Վիճակը նավի, երբ ծովն է եռում:

Երկիրը նավ է...  
Ու մեկը հանկարծ  
Նոր ու փառավոր մի կյանքի համար  
Մեր երկրի նավը դեպի փոթորկված  
Մովի տարերքը տարավ վեհարար:

Բայց նավի վրա մեզանից այդ ո՞վ  
Վատ չի զգացել սրտախառնություն:  
Քչերը եզան, որ փորձված հոգով  
Չտատանվեցին հողմից ու բուքից:

Ու ես էլ այնժամ,  
Երբ խուլ աղմուկ էր,  
Իմ գործին այնպես գիտակ ու հմուտ,  
Որ էլ շտեմնեմ սրտախառնուրք,  
Իջա այդ նավի ներքնահարկը մտքի:

Իսկ դա ուսական  
Պանդոկն էր խավար,  
Ու ես գալաթիին թեքվեցի անքուն,  
Որ շտառապեմ ոչ ոքի համար:  
Խորտակվեմ հարբած  
Այդ դառանցանքում:

Սիրելիս,  
Ես ձեզ տանջել եմ անվերջ,  
Թախիծ կար ձեր լուրթ,  
Հոգնած աչքերում,  
Որ պանդոկային կոհիվների մեջ  
Ես իմ կյանքն էի  
Անփույթ սպառում:

Բայց չգիտեիր,  
Որ սև ծխի մեջ,  
Կենսական հողմի այս պտտանում,  
Նրա համար եմ  
Տանջվում ես անվերջ,  
Որ չգիտեմ, թե բխտն ուր է տանում:

Տարիք նն անցել:  
Հասակս այն չէ:  
Այլ կերպ եմ հիմա զգում ու խորհում:

Ու միշտ տոնական գավաթի առջև  
Ես դեկավարի փառքն եմ ներբողում:

Պատել է այսօր  
Ինձ մի նուրբ հուզում,  
Հիշել եմ հոգնած տխրությունը ձեր  
Եվ հաղորդել եմ  
Հիմա ձեզ ուզում,  
Թե ինչ էի ես  
Ու ինչ եմ դարձել:

Եվ հաճելի է  
Ինձ համար այնքան  
Հայտնել ձեզ, որ ես փրկվեցի վիհից  
Եվ հիմա երկրում մեր սովետական  
Դարձել եմ մոլի ու թունդ ուղեկից:

Ես այն չեմ հիմա,  
Ինչ էի առաջ,  
Ձեզ առաջվա պես  
Ձէի տանջի էլ...  
Ես ազատության  
Դրոշը անած  
Պատրաստ եմ մինչև  
Լա-Մանշը քայլել:

Ներեցեք,  
Գիտեմ, հինը չեք էլ դուք,  
Ամուսին ունեք լուրջ, մեծապատիվ,  
Ձեզ պետք չէ բնավ  
Խոնջենքն իմ հոգու,  
Ինքս էլ ձեզ պետք չեմ  
Եվ ոչ մի կաթիլ:

Ապրեք  
Աստղի տակ ձեր այդ լուսաշող,  
Թող բխտը կանգնի միշտ ձեր տան սեմին,  
Ջերմ ողջյուններով,  
Ձեզ հավետ հիշող  
Բարեկամը ձեր՝

Սերգեյ Սսենին

1924

ՆԱՄԱԿ ՄՈՐԻՑ

Ի՞նչ մտածեմ արդյոք,  
Ի՞նչ հնարեմ հիմա,  
Արդյոք ինչի՞ մասին

Գրեմ էլի...  
Մի նամակ է ընկած  
Իմ սեղանի վրա,  
Որ ուղարկել է ինձ  
Մալրիկն իմ սիրելի:

Ու նա գրում է ինձ.  
«Եթե կարող ես դու,  
Այս Յննդյան տոնին  
Մեզ տեսության արի,  
Ինձ մի նոր շալ գնիր,  
Հորդ՝ մի վերարկու,  
Ա՛խ, մեր տանը այնքան  
Պակասություն, կարիք:

Ինձ հեշ գուր չի գալիս,  
Որ բանաստեղծ ես դու,  
Որ ընկեր ես դարձել  
Համբավի հետ այդ վատ,  
Լավ կլինեիր այնքան,  
Այո՛, որ դու մանկութ  
Մեր արորի հետքով  
Գնայիր հանդ:

Ա՛խ, ես ծեր եմ հիմա,  
Ես շատ ու շատ եմ ծեր,  
Սակայն եթե մեզ հետ  
Դու մնայիր, անգին,  
Մի հարս կունենայի  
Հիմա ես տանը մեր  
Ու մեղմ կօրորեի  
Թոռանս իմ ծնկին:

Զավակներիդ կյանքում  
Դու կորցրիր սակայն  
Ու քո կնոջը հեշտ  
Ուրիշներին տվիր,

Առանց ընտանիքի,  
Առանց ընկերության  
Ընկար հորձանուտը  
Պանդուկները:

Եմ սիրելի որդի,  
Ի՞նչ պատահեց քեզ հետ,  
Դու այնքան լավն էիր,  
Այնքան խոնարհ ու հեզ,  
Բոլորն ասում էին,  
Ասում էին անվերջ,  
Թե Եսենինը ծեր  
Բախտավոր է այնպես:

Սակայն հույսերը մեր,  
Ավա՛ղ, շարդարացան,  
Ու դառնություն կա խոր  
Մեր հոգու մեջ հիմա,  
Եվ գուր էին հորդ  
Մտածումները այն,  
Որ դու շատ փող առնես  
Գրվածքներիդ դիմաց:

Սակայն ինչքան էլ դու  
Փող ստանաս, որդիս,  
Մեկ է, երբեկիցե  
Զես ճամփի տուն,  
Ու ես գիտեմ հիմա,  
Գիտեմ ես քո փորձից՝  
Պոետներին կյանքում  
Փող չի արվում...

Շատ ախուր է հիմա,  
Մենք ապրում ենք ասես  
Խավարի մեջ անձայր  
Ու ձի շունենք գոմում,  
Բայց թե չգնայիր,

Հիմա քո այդ խելքով  
Դու նախագահ էիր  
Գավզործկոմում:

Մենք կապրեինք այնժամ  
Ավելի հեշտ ու լավ,  
Ինքդ էլ չէիր տանջվի  
Հոգնությունից սրտի,  
Թե՛ կմաներ կինդ,  
Դու էլ կամոքեր  
Մեր ծերության օրերն,  
Իբրև բարի որդի»:

Ես նամակն եմ ճմլում  
Մի ահավոր ցավով.  
Այս ճանապարհը ինձ  
Ու՞ր է տանում,  
Բայց ողջն, ինչ խորհում եմ,  
Ես կպատմեմ հետո,  
Ես կպատմեմ հետո  
Պատասխանում:

1924

### ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

Իմ սիրելի պառավ,  
Ապրիր ինչպես առաջ,  
Քնքշորեն եմ զգում  
Ես սերն ու հուշը քո,  
Բայց դու չես հասկանա,  
Թե ինչով եմ տարված,  
Ինչով եմ ես ապրում  
Այս երկնքի ներքո:

Հիմա ձմեռ է ցուրտ.  
Լուսնյակ գիշերներին,

Գիտեմ, անքուն պառկած  
Կմտորես դու լուռ,  
Որ ինչ-որ մեկն ահա  
Օրորում է ուռին  
Ու ներքև է թափում  
Զյունը մաքուր:

Թանկագինս, ինչպե՞ս  
Ննջել փոթորկի տակ,  
Մխնեղույցում քամին  
Հառաչում է այնպես,  
Կուզես պառկել, սակայն  
Քո անկողնի տեղակ  
Ասես դազաղ է նեղ,  
Եվ որ թաղում են քեզ:

Ասես թե բյուր հազար  
Տիրացուներ են այդ,  
Երգում, սուգ է անում  
Այդ սատանի քամին,  
Զյունը թափվում է վար,  
Ու դազաղից վրա  
Ոչ կնոջդ ես տեսնում,  
Ոչ քո բարեկամին:  
Ա՛խ, ամենից ավել  
Ես գարունն եմ սիրում,  
Երբ հորդում է ջուրը՝  
Քանդած հուն ու ափեր,  
Ուր ամեն մի շյուղի,  
Ինչպես նավի համար,  
Լայնություն կա այնքան,  
Որ չես կարող շափել:

Սակայն գարունը այդ  
Բաղձալի ու սիրված  
Հեղափոխություն եմ  
Ես անվանում,

Նրա համար եմ լրկ  
Ես տառապում այսպես  
Ու նրան եմ միայն  
Սպասում ու ձայնում:

Բայց մոլորակն այս ցուրտ...  
Զի ջերմանում նա դեռ,  
Զի ջերմանում անգամ  
Լենին-Արեգակով,  
Ահա թե ես ինչու  
Սկսեցի հարբել  
Ու գազազել՝ հիվանդ  
Բանաստեղծի հոգով:

Սակայն ժամը կգա,  
Իմ հարազատ, անգին,  
Կգա, այո՛, ժամը  
Մեր երազած,  
Զուր չէ, որ մենք հիմա  
Մաքառում ենք կրկին,  
Մեկը հրանոթով,  
Մեկը՝ գրիչն առած:

Իսկ դրամի մասին  
Դու մոռացիր, անգին,  
Ոչ մի բանի մասին  
Բնավ միտք մի անի,  
Զէ՞ որ ես ոչ կով եմ,  
Ոչ ավանակ, ոչ ձի,  
Որ ինչ-որ մեկը գա,  
Ինձ մտուրից հանի:

Ես ինքս դուրս կգամ,  
Երբ որ հողագնդում  
Որոտները թնդան,  
Երբ ժամանակը գա,  
Ու դառնալով մեր տուն

Քեզ համար շալ կառնեմ,  
Հորս համար կառնեմ  
Այն, ինչ ինքը ցանկա:

Իսկ այժմ հողմ է ցուրտ...  
Տիրացուի նման  
Ոռնում, սուգ է անում  
Այդ սատանի քամին,  
Զյունը թափվում է վար,  
Ու դազադիդ վրա  
Ո՛չ կնոջդ ես տեսնում,  
Ո՛չ քո բարեկամին:

1924

## ՆԱՄԱԿ ՊԱՊԻՍ

Ես թողել եմ վաղուց  
Հայրենի տունն իմ հին...  
Աղալնյակս, պապիկ,  
Նորից քեզ եմ գրում:  
Ձեզ մոտ հիմա ճերմակ  
Բուքն է սուլում կրկին,  
Եվ ծխնելույզը ձեր  
Ոռնում ու չի լուում:

Ասես անթիվ շարք՝  
Բարձրացել են շարդախ...  
Դու քացով ես տալիս,  
Գիշերն անքուն պառկած:  
Եվ ուզում ես գնալ  
Ու շարքերին խարդախ  
Մի լավ տուր տալ՝ մեր հին  
Կրակխառնիչն առած:

Օ, անարատ հոգու  
Անմեղ նախնություն,  
Զուր չէ ապուպապս

Չորս չափ գարի տվել,  
Որ տիրացուն գյուղի  
Քեղ վայրերում այդ խուլ  
Սովորեցնի անգիր  
«Հավատամք» ու «Հայր մեր»:

Լավ նժույզին միշտ էլ  
Տանում են լավ արոտ.  
Ընտիր կերը սիրո  
Երաշխիքն է լոխն,  
Ու քո խղճի դատին  
Ինքդ քեզ կանչելով,  
Դու նույնն սկսեցիր  
Ուսուցել քո թոռին:

Սակայն շտվորեց  
Քո թոռ ոչ մի բան,  
Եվ ծերունուդ ի վիշտ՝  
Գնաց օտար եզերք...  
Քո կարծիքով հիմա  
Ես շրջում եմ անբան,  
Հորինելով հիմար,  
Անհարկավոր մի երգ:

Դու ասում ես, որ ինձ  
Գողացել են, որ ես  
Հիմար եմ ու դմբո,  
Իսկ քաղաքը նենգող...  
Բայց պապիկ իմ, հազի՛վ,  
Հազի՛վ թե ճիշտ է դա,  
Վատ նժույզին երբեք  
Զի տանի ոչ մի գող:

Վատ նժույզին բակից  
Զոռով են դուրս քշում,  
Բայց նա, ով ուզում է  
Տեսնել ուրիշ եզերք,  
Կասի՝ որ չփտեմ

Այս հեռավոր խորշում,  
Հայրենական երկրից  
Ինձ հեռանալ է պետք:

Ես հեռացաւ Հիմա  
Երկրում այս հեռավոր  
Գարուն է... Կան այստեղ  
Բոնցքաչափ վարդեր,  
Ու ես հեռվից հեռու  
Բախտին քո մենավոր  
Զերմությունն եմ նրանց  
Հղում, որպես պարգև:

Հիմա բուքն է սուլում  
Մեր Ռյադանում արձակ...  
Կարոտել է այնպես  
Ինձ քո սիրտը բարի:  
Եվ դու գիտես սակայն՝  
Ո՛չ մի, ո՛չ մի սահնակ  
Քեզ երկիրն այս հեռու,  
Քեզ ինձ մոտ չի բերի:

Օ՛, ես գիտեմ, անշուշտ,  
Դու կզայիր այստեղ՝  
Դեպի վարդերն այս ճոխ  
Ու երկիրը շոգի,  
Բայց թշնամանքը քո  
Շոգեքարշի հանդեպ,  
Ա՛խ, երբեք ու երբեք  
Քեզ տեղից չի պոկի:

Իսկ եթե ես մեռնեմ,  
Պապ իմ, լսո՛ւմ ես դու,  
Եթե մեռնեմ հանկարծ,  
Դու կնստե՞ս վագոն,  
Որ մասնակից լինես  
Իմ թաղումին տրտում,  
Վերջին անգամ երգես  
Հին «Ալեխույը» քո:

Մերուկ, նստիր այնժամ,  
 նստիր առանց արցունք  
 Ու վստահիր ուժին  
 Այդ պողպատե ձիու  
 Ախ, ի՞նչ ձի է, ի՞նչ ձի,  
 Ինչ հիասքանչ նժույգ,  
 Այն գնել են, անշուշտ,  
 Գերմանիայում հեռու

Կրակի է սովոր  
 Նրա երախն ահեղ,  
 Մութը բաշի նման  
 Մածանում է այդ ձին,  
 Ու թե մեր ծեր ձիու  
 Բաշն այդպիսին լիներ,  
 Օ՛, զուրս կգար որքան  
 Խողանակ ու վրձին:

Գիտեմ՝ ժամանակը  
 Անգամ քար է փշրում,  
 Եվ դու երբևիցե  
 Կհասկանաս, ծերուկ,  
 Որ թե լծես նույնիսկ  
 Ամենալավ ձիուն,  
 Դու չես հասնի երբեք  
 Այս երկիրը հեռու...

Կհասկանաս, որ ես  
 Զուր չեմ եկել այստեղ,  
 Որ արագ է վազքը,  
 Քան թռիչքը հավքի...  
 Երկրում, ուր շաշում են  
 Բուքն ու հրդեհը թև,  
 Վատ նժույգը երբեք  
 Եկն դողանա բակից:

1924

\* \* \*

Էլ իմ վաղեմի վերքը չի ցավի,  
 Եվ գինու տենդն էլ հոգիս չի հանում.  
 Ես բուժում եմ ինձ ծաղկունքով ծավի,  
 Թեհրանի թախճոտ մի թեյարսնում:

Թեյարանի տերն, իր գործին հլու,  
 Ռուս հաճախորդին դուր գալ է ուզում,  
 Բայց ինձ, փոխանակ թունդ օդի տալու,  
 Թեհրանական թունդ թե՛յ է մատուցում:

Լցրո՛ւ, բարեկամ, կարմիր թե՛յը քո...  
 Շա՛տ վարդեր ունես այգում քո բակի,  
 Իզուր չէր, որ մեկն արեց ինձ աչքով՝  
 Իր դեմքին գցած շադրաջի տակից:

Մեր ազգիկներին մենք Ռուսաստանում  
 Կապված չենք պահում, որպես հլու շուն,  
 Երբ համբուրում ենք՝ փող չենք խոստանում  
 Եվ չե՛նք գործածում դավեր ու դաշույն:

Իսկ այս մեկին, որ դրսից՝ նրբիրան,  
 Բայց շադրաջի տակ՝ բոցի՛ է նման,  
 Ես կնվիրեմ խորասանի շալ  
 Եվ ձեր Շիրազի գորգե՛րն աննման...

Դե, բե՛ր, բարեկամ, թեյը մատուցի՛ր,  
 Ես քեզ չե՛մ խաբի երբեք իմ օրում,  
 Պատասխան կտամ ես իմ արածին,  
 Բայց քեզ համար չեմ երաշխավորում:

Եվ զուր մի՛ նայիր դուան արանքով,  
Մե՛կ է, գիտե՛մ տեղն այգու դռնակի...  
Իզուր շէր, որ մեկն արեց ինձ աչքով  
Իր դեմքին զցած շաղրայի տակից:

\* \* \*

Ես հարց տվեցի սարաֆին երեկ,  
Որ կես թուման է մի ուրլուն տալիս,  
Թե ինչպես արդյոք, ինչպե՞ս պարսկերեն  
Զքնաղ կալային ասեմ՝ «Սիրելիս»:

Ես հարց տվեցի սարաֆին երեկ,  
Մեղմ, ինչպես վանա ալիքները բյուր,  
Թե ինչպե՞ս արդյոք, ինչպե՞ս պարսկերեն  
Զքնաղ կալային շնչամ՝ «Համբույր»:

էլի հարց տվի սարաֆին երեկ,  
Երկյուզս խորունկ պահած իմ սրտում,  
Թե ինչպե՞ս արդյոք, ինչպե՞ս պարսկերեն  
Զքնաղ կալային ասեմ՝ «Իմն ես դու»:

Ու սարաֆն ինձ կարճ տվեց պատասխան,  
Որ սերը խոսքով չեն պատմում մեզ մոտ,  
Որ սիրո մասին հառաչում անձայն  
Մեկ էլ աչքերն են վառվում կրակոտ:

Համբույրը շունի և ոչ մի անուն,  
Համբույրը գիր չէ շիրիմին գրած,  
Համբույրը կարմիր վարդով է բուրում  
Ու լուռ հալչում է շուրթերի վրա:

Սիրուց երաշխիք երբեք չեն ուզում,  
Սիրողներն հրճվել ու տանջվել գիտեն:  
«Դու իմն ես» միայն ձեռքերն են ասում,  
Որ շաղրան պոկում ու նետում են դեն:

\* \* \*

Շահանե, օ՛, դու իմ Շահանե,  
Հյուսիսից եմ եկել ես հեռու,  
Ու պատրաստ եմ ես քեզ պատմելու  
Արտերից ու լուսնից մեր անեղծ,  
Շահանե, օ՛, դու իմ Շահանե,

Հյուսիսից եմ եկել ես հեռու,  
Ուր լուսինն այնքան մեծ է ու ջինջ.  
Չեր Շիրազը որքան էլ թովիչ,  
Բայց էլի ինձ Ռյազանն է գերում,  
Հյուսիսից եմ եկել ես հեռու:

Ես պատրաստ եմ հիմա պատմելու,  
Որ մազերն իմ առա արտերից,  
Թե կուզես փաթաթիր մատներիդ,  
Նրանք նուրբ են ախպես ու հլու:  
Ես պատրաստ եմ հիմա պատմելու:

Մեր լուսնի, արտերի մասին լայն  
Դու գանգուր մազերից իմ դատիր,  
Թանկագինս, ժպտա, կատակիր,  
Զարթնացնես իմ հուշերը միայն  
Մեր լուսնի, արտերի՛ մասին լայն:

Շահանե, օ՛, դու իմ Շահանե,  
Հյուսիսում մի աղջիկ կա նույնպես,  
Որ դեմքով քեզ նման է այնպես...  
Զի կարող նա մտքից ինձ հանել,  
Շահանե, օ՛, դու իմ Շահանե:

\* \* \*

Դու ասացիր, որ Սաադին  
Միայն կուրծքն է համբուրել:  
Ի սեր աստծո, դու սպասիր,  
Կսովորեմ երբեք:

Դու ասացիր, որ Ղորանում  
հոսք կա. «Վրեժ ոսոխին»:  
Նս ապրել եմ իմ Ռյազանում  
Նվ ծանոթ չեմ այդ տողին:

Դու Երզնցի. «Նփրատից դեն  
Վարդը թարմ է կույսերից»:  
Եթե հարուստ լինեի ես,  
Այլ մի Երզ կհշուսեի:

Վարդերն այդ ևս պոկեցի,  
Չէ՞ որ իմ հույսն է հիմի,  
Որ սիրելի Շահանեից  
Լավն աշխարհում չլինի:

Պատգամներով ինձ մի տանջի,  
Պատգամ շունեմ ես հավետ,  
Եվ պոետ եմ ծնվել քանի,  
Կհամբուրեմ ոնց պոետ:

1925

\* \* \*

Չեմ եղել երբեք Բոսֆորի վրա,  
Դու ինձ մի դիմիր այդպիսի հարցով,  
Քո աչքերի մեջ ես ծովը տեսա,  
Կապույտ կրակով բռնկված մի ծով:

Բաղդադ չեմ հասել ես քարավանով,  
Չեմ տարել աչնտեղ մետաքս ու հինա.  
Թեթվիր քո քնքուշ, չքնաղ իրանով,  
Թույլ տուր, որ հանգչեմ ծնկներիդ վրա:

Ու նորից, նորից խնդրեմ էլ որքան,  
Քնավ գործ շունեա դու այն բանի հետ,  
Որ այնտեղ, հեռու հողում. ոռուսական  
Հոշակավոր եմ ես որպես պոետ:

—344—

Հարմոնի երգն է հոգուս մեջ հնչում  
Ու շան ոռնոց եմ լսում լուսնի տակ,  
Քնքուշ պարսկուհի, մի՞թե չես տեսնում  
Տեսնել հեռավոր հողմն իմ կապուտակ:

Ինձ ձանձրույթը չէ բերել հոգն այս հին,  
Դու՛ ես, հեռավոր, կանչել ինձ անտես,  
Ու նուրբ ձեռքերը քո կապարային  
Պարուրել են ինձ զույգ թևերի պես:

Վաղուց հանգիստ եմ որոնում, թեկուզ  
Չեմ էլ անիծում ես իմ կյանքն անցյալ,  
Ինձ մի բան պատմիր խոսքերով քնքուշ  
Քո երկրի մասին՝ ուրախ ու պայծառ:

Խլացրու իմ մեջ տիրությունը հին,  
Ողողիր հոգիս թովչանքով քո ջերմ,  
Որ ես հյուսիսի աղջկա մասին  
էլ չմտածեմ ու չհառաչեմ:

Թեկուզ Բոսֆորում չեմ էլ եղել ես,  
Բայց կհորինեմ ու քեզ կպատմեմ,  
Մեկ է՝ աչքերդ, զույգ ծովերի պես,  
Կապույտ կրակով ծփում են իմ դեմ:

\* \* \*

Ջաֆրանե երկրի երեկոն իջավ,  
Խաղաղ դաշտերով վարդեր են վազում,  
Ինձ համար այն երդն ասա դու, իմ լավ,  
Որ մի ժամանակ իսլամն էր ասում,  
Խաղաղ դաշտերով վարդերն են վազում:

Լուսնյակի լույսով Շիրազն է օձված,  
Աստղերն են թռչում որպես թիթեռներ,  
Ինձ դուր չի գալիս, որ իրենց կանանց  
Քողով են ծածկում պարսիկները դեռ,  
Լուսնյակի լույսով Շիրազն է օձված:

—845—

Գուցե այդ նրանք տոթից հրեղեն  
Մածկում են մարմինն իրենց պղնձե  
Եվ կամ, որ կյանքում առավել սիրվեն,  
Չեն ուզում քնքուշ դեմքերը խանձել,  
Մածկելով մարմինն իրենց պղնձե:

Անգինս, նետիր դու շաղրան այդ սև  
Եվ լավ սովորիր պատվիրանն իմ այս,  
Կյանքն առանց այն էլ շատ է կարճատև,  
էլ երջանկությամբ ե՞րբ կհիանաս,  
Դու լավ սովորիր պատվիրանն իմ այս:

Բախտի պարգևած ամեն տգեղ բան  
Մածկում է այնպես քո շնորհն առատ,  
Դրա համար էլ այդ դեմքն անարատ  
Մեղք է ծածկելը աշխարհից համայն,  
Երբ նա պարզեն է մեր մայր բնության:

Խաղաղ դաշտերով վարդեր են վազում,  
Երազում եմ ես ուրիշ մի երկիր,  
Քեզ համար ինքս կերգեմ, իմ անգին,  
Սրգ, որ Խայամն էլ բնավ չէր ասում,  
Խաղաղ դաշտերով վարդեր են վազում,

\* \* \*

Օրն է թափանցիկ, լուրթ ու անապակ,  
Դուրս գամ ու մտնեմ ծաղկանց ծովը հորդ:  
Դեպի լազուրը հեռացող ճամփո՞րդ,  
Դու չես հասնելու մինչև անապատ:  
Օրն է թափանցիկ, լուրթ ու անապակ:

Կանցնես հանդերով, ինչպես մի այգով,  
Որ վայրենաբար ծաղկել է նորից:  
Ու չես դիմանա, և քո հայացքով  
Ոտները կընկնես վառ մեխակների:  
Կանցնես հանդերով, ինչպես մի այգով:

Շշու՞կ է, շշու՞նջ, շրշյուն ալի՞ք է—  
Քնքշություն, ինչպես երգը Սահադու  
Եվ հայացքիդ մեջ կզգաս մի պահ դու  
Մահիկի դեղին հրաշալիքը,  
Քնքշությունն, ինչպես երգը Սահադու:

Կհնչի հանկարծ մեղմ ձայնը փերու,  
Ինչպես Հասանի մեղմիկ սրինգը,  
Եվ իրանն ամուր գրկած ձեռքերում  
Չի լինի տագնապ և ոչ էլ կորուստ,  
Այլ լուկ Հասանի մեղմիկ սրինգը:

Ահա և նրանց բախտը ցանկալի,  
Ովքեր հոգնում են ճամփեքում անցած,  
Խմում եմ հիմա բուրավետ քամի  
Իմ շրթունքներով արդեն շորացած,  
Խմում եմ հեմա բուրավետ քամի:

\* \* \*

Շուրջը լուսնյակի աղամանդն է սառ,  
Բուրում են ճփնիխ ու շապուհն անվերջ,  
Լավ է թափառել անդորրության մեջ  
Այն երկրի, որ միշտ մեղմ է ու պայծառ:

Այնտեղ Բաղդադն է հեռու հեռավոր,  
Ուր Շահրազադան երգեց երգն իր ջինջ:  
Բայց հիմա նրան էլ պետք չէ ոչինչ:  
Թոշնե է վաղուց այգին փառավոր:

Նոզի հեռավոր ուրվականներին  
Մածկել է խոտը գերեզմանատան:  
Մի՛ տխրիր, ճամփորդ, մի՛ թախծիր այդքան,  
Ականջ մի արա դու մեռելներին:

Տե՛ս, բուրում են քո շուրջը քնքշավետ  
Համբույրի պատրաստ վարդերը պես-պես:

Սրտիդ մեջ հաշտվիր քո թշնամու հետ,  
Եվ երանության գինով կհարբես:

Վայելիր սիրո հրճվանքն անարգել:  
Շրջիր լուսնի տակ և փառավորվիր,  
Եթե ուզում ես մեռելին հարգել,  
Էլ ապրողներին մի թունավորիր:

Շահրազադան է այդ երգել մի օր,  
Այդ մասին կասեն տերևներն էլի:  
Ում այս աշխարհում բան չի հարկավոր,  
Նրան խղճալ է միայն կարելի:

\* \* \*

Ֆիրդուսու կապուտակ հայրենիք,  
Ես գիտեմ, չես կարող դու երբեք  
Մոռանալ ուռուսին քնքշասիրտ  
Ու հայացքը նրա տխրաբեկ:  
Ֆիրդուսու կապուտակ հայրենիք:

Լավն ես դու, Պարսկաստան, ես գիտեմ,  
Քո վարդերը վառվում են իմ դեմ  
Ու պատմում թարմությամբ քնքշալից  
Իմ հեռու, հեռավոր աշխարհից,  
Լավն ես դու, Պարսկաստան, ես գիտեմ:

Թող խմեմ ես վերջին այս անգամ  
Գինու պես բուրումներդ անեղձ,  
Ու քո ձայնը, անգին Շահանե,  
Դժվարին վայրկանին բաժանման  
Թող լսեմ ես վերջին այս անգամ:

Հավիտյան ես հիշեմ պիտի քեզ,  
Եվ կյանքում իմ անտուն, թափառիկ,  
Մարդկանց մոտ հեռավոր ու մոտիկ  
Քո մասին կպատմեմ հաճախ ես,  
Հավիտյան ես հիշեմ պիտի քեզ:

Ահ շունեմ քո բախտի համար ես,  
Բայց թողնում եմ ահա քեզ մի երգ,  
Իմ Ռուսիան է այնտեղ անեղերք,  
Երբ տխուր պահերին այն երգես,  
Լսելով, արձագանք կտամ քեզ:

\* \* \*

Խորասանում կան այնպիսի դռներ,  
Որոնց սեմերը վարդերն են բռնել:  
Այնտեղ ապրում է մի խոհուն փերի:  
Խորասանում կան այնպիսի դռներ,  
Բայց ներս շմտա ես այդ դռներից:

Բազկիս մեջ ունեմ բավականին ուժ,  
Իսկ մազերիս մեջ՝ ոսկի և պղինձ:  
Այդ փերու ձայնն է սիրուն ու քնքուշ:  
Բազկիս մեջ ունեմ բավականին ուժ,  
Բայց դուռն այդ բացել չհաջողվեց ինձ:

Սիրո մեջ լինել քա՞ջ— իմա՛ստ չկա:  
Եվ ինչի՞ համար: Ու՞մ համար երգե՞զ,  
Եթե այլևրս չի խանդում Շահան,  
Եթե այդ դուռը բաց չարիք, ձեռքե՛ր,  
Սիրո մեջ լինել քա՞ջ— իմա՛ստ չկա:

Եվ ժամն է կրկին գնալ Ռուսաստան:  
Պարսկաստա՛ն, մի՞թե լքում եմ ես քեզ:  
Եվ բաժանվում եմ քեզնից հավիտյա՞ն:  
Քանզի սիրում եմ երկիրն իմ հրկեզ՝  
Ժամն է վերստին գնալ Ռուսաստան:

Դե՛հ, ցտեսություն՛ն, փերի՛ անըրջանք:  
Ինչ փույթ, թե դուռդ չբացվեց, իմ քու՛յր:  
Դու տվեցիր ինձ գեղեցիկ տանջանք,  
Որ ես քեզ երգեմ իմ հայրենիքում:  
Դե՛հ, ցտեսություն՛ն, փերի՛ անըրջանք:

\* \* \*

Լինել բանաստեղծ՝ միևնույնն է թե  
Զխախտել արն, ինչ ճիշտ է և արդար,  
Իր նրբին մաշկը սպիտապատել,  
Հուլյեբրի արյամբ շոյել սիրտն օտար:

Նա՛ է բանաստեղծ, ով լայնն է երգում  
Եվ դրանով իսկ ճանաչում լայնը:  
Սոխակը երգում ու... ցավ չի՛ զգում,  
Միշտ նույնն է երգում միևնույն ձայնը:

Նման է շիկան խեղճ խաղալիքի  
Այն դեղձանիկը, որի ձայնն է խորթ:  
Աշխարհում պետք է խոսքերը երգի  
Երգել յուրովի, նույնիսկ որպես գորտ:

Նենգել է Մահմեդն իր սուրբ Ղորանում՝  
Խմիչքի վրա արգելք նեղիս,  
Ուստի պոետը... նա չի մոռանում  
Գինի ընդունել՝ ցավ ընդունելիս:

Ու երբ գնում է իր սիրածի մոտ  
Ու տեսնում՝ պառկած ուրիշի գրկում,  
Պահպանված ինչ-որ հյուսիսով կենսահորդ՝  
Նա կնոջ սիրտը դանակ չի զարկում:

Բայց նա, այրվելով քաջությամբ մոլի,  
Մինչև տան դուռը սուղում է խանդոտ.  
Ե՛հ նչ կա, կմեռնեմ որպես շրջմուխի,  
Եվ մեզ աշխարհում ա՛յդ էլ է ծանոթ»:

\* \* \*

Սիրածիս զույգ կարապ ձեռքերը  
Լողում են մազերիս ոսկու մեջ:  
Բուրբ աշխարհում երգել են  
Ու կրկնել սիրո երգը անվերջ:

Եվ ես էլ երբեմնի երգել եմ  
Ու նորից նույն երգն եմ շնչում,  
Քնքշությամբ տոգորված խոսքերը  
Դրանից էլ այնքան խորն են շնչում:

Թե վառի քո հոգին սիրո թեժ կրակը,  
Սիրտդ գուղձ կդառնա ոսկեղեն,  
Եվ միայն Թեհրանի լուսնյակը  
Զի կարող քո երգը ջերմացնել:

Զգիտեմ ոնց ապրեմ իմ կյանքը,  
Շահայի քնքշանքում ինձ այրեմ,  
Ա՛խ, թե օր ծերության  
Ես անցած երգային սխրանքը  
Հիշեմ ու այդ մասին դարդ անեմ:

Ամեն մեկն ունի իր քայլվածքը,  
Մեկն ալանջ, մյուսն աչք է շոյում:  
Թե վատ երգ է հյուսում պարսիկը,  
Ուրեմն չի ծնվել Շիրազում:

Իմ մասին այս երգի համար դուք,  
Դուք մարդկանց ասացեք հենց այնպես,  
—Նա կերգեր ավելի խոր ու նուրբ,  
Սակայն զույգ կարապից կործանվեց:

\* \* \*

«Այդ ինչի՞ց է լուսինն այդպես ազոտ փայլում  
Խորասանի այգիներին ու պատերին:  
Ես ոուսական ստեպով եմ կարծես քայլում՝  
Թիյ մուժի մեջ ինքըս հազիվ նկատելիս»:

Մի մութ գիշեր, անգի՛ն կալա, այսպես էլ հենց  
Հարցրեցի նոճիներին, սակայն նրանց  
Սակավախոս զորքը լոեց՝ զլուսն իրենց  
Հպարտորեն դեպի երկինք բարձրացրած:

«Այդ ինչի՞ց է փայլում լուսինն այդպես տրտում»,  
Լուս անտառում ծաղիկներին հարցըրեցի:  
Եվ ծաղիկներն ինձ ասացին. «Կզգաս այդ դու  
Խոշոշացող կարմիր վարդի թաքուն թախծից»:

Իր թերթերով վարդը կարմիր ծովեց-ցովեց,  
Իր թերթերով ասաց թաքուն ու ցավագին.  
«Քո Շահանեն ուրիշի հետ տաք գուրգուրվեց,  
Քո Շահանեն պինդ համբուրեց ուրիշ մեկին»:

Քո Շահանեն ասաց. «Ռուսը չի իմանա՜...  
Սիրտը երգ է, երգին էլ կյանք, մարմին դու տուր»:  
Դրանից է լուսինն այսպես տրտում-զունատ,  
Դրանից է լուսը նրա աղոտ ու թույլ:

Այս կյանքի մեջ շատ են եղել դրժում-դավեր,  
Արցունք ու ցավ՝ սպասողին և շուգողին:

Բայց և այնպես թող օրհնե՞րվա՜ծ լինեն հավես  
Յասամանի գիշերները այս հին հողի:

\* \* \*

Դու, հիմա՛ր իմ սիրտ, զուր մի տրոփիր:  
Երջանկությունից բուրս ենք խաբված,  
Լոկ մուրացկանն է հայցում գուժ կամ հաց:  
Դու, հիմա՛ր իմ սիրտ, զուր մի տրոփիր:

Շագանակենու ողջ բացատը թաց  
Լցվում է լուսնի դեղին դյուրանքով:  
Լալայի փոթ-փոթ շալվարին հակված՝  
Կպահվեմ նրա շադրայի ներքո:  
Դու, հիմա՛ր իմ սիրտ, զուր մի տրոփիր:

Երբեմն ամենքս էլ, մանուկների պես,  
Հաճախ ենք կյանքում լալիս ու խնդում.

Չէ՞ որ աշխարհում վիճակվել է մ՛ի  
Անհաջողություն և ուրախություն:  
Դու, հիմա՛ր իմ սիրտ, զուր մի տրոփիր:

Շատ երկրներ են տեսել երկնի տակ  
Յւ Կրջանկություն փնտրել ամենուր:  
Բայց այսուհետև ցանկալի վիճակ  
Այլևքս փնտրել ես չե՛մ կամենում:  
Դու, հիմա՛ր իմ սիրտ, զուր մի տրոփիր:

Կյանքը մինչև վերջ մեզ չի խաբել գեու:  
Մենք դեռ կարենանք նոր ուժով շռայլ:  
Սի՛րտ իմ, դոնե դու բնեիր այստեղ՝  
Սիրածի փափուկ ծնկների վրա:  
Կյանքը մինչև վերջ մեզ չի խաբել գեու:

Մեզ էլ աշքաթող գուցե չի անի  
Բախտը՝ գահավեժ ձյան հյուսի պես գոռ  
Եվ մեր այս սիրույն կպատասխանի  
Միայն ու միայն սոխակի երգով:  
Դու, հիմա՛ր իմ սիրտ, զուր մի տրոփիր:

\* \* \*

Ճնճողուկների ձայնի հեղեղ:  
Գիշեր է, բայց պարզ է կարծես,  
Չէ՞ որ միշտ էլ լավ է այսպես:  
Գիշեր է, բայց պարզ է կարծես:  
Եվ շուրթերի վրա անմեղ  
Ճնճողուկների ձայնի հեղեղ:

Ա՛խ, լուսինը այնքա՛ն է ջինջ,  
Քիչ է մնում թե ջուրն ընկնես:  
Հանգստանալ չեմ ուզում ես  
Այս կապուտակ եղանակին:  
Ա՛խ, լուսինը այնքա՛ն է ջինջ,  
Քիչ է մնում թե ջուրն ընկնես:

Դու՛ լա, թե նա, իմ սիրելի:  
Զեն ի դնեյ այդ շրթներն էլի:  
Այդ շորթերը, ինչպես ջրով,  
Կյանք կամոքեն համբույրներով:  
Դու՛ ես, թե նա, իմ սիրելի:  
Թե՛ վարդերն են շրշում էլի:

Ես չգիտեմ ի՞նչ կլինի:  
Գուցե մոտիկ, գուցե հեռվում  
Ուրախ սրինգն է լաց լինում:  
Իրիկնային գվվոցներում  
Կուրծքն եմ շոյում ես շուշանի:  
Ուրախ սրինգն է լաց լինում,  
Ես չգիտեմ ի՞նչ կլինի:

\* \* \*

Խնդագին երկիր, օ՛, երկիր դու մով,  
Ես իմ պատիվը ծախել եմ երգով:  
Թող հանդարտ փշի ծովային քամին,  
Վարդին է կանչում սոխակն այս ժամին:

Լսո՛ւմ եմ, վարդը խոնարհվում է ցած,  
Այդ քնքուշ երգը իր սրտում պահած:  
Թող հանդարտ փշի ծովային քամին,  
Վարդին է կանչում սոխակն այս ժամին:

Դու մանուկ ես դեռ, էլ ինչու՞ վիճեմ,  
Ու մի՞թե, մի՞թե ես բանաստեղծ չեմ,  
Թող հանդարտ փշի ծովային քամին,  
Վարդին է կանչում սոխակն այս ժամին:

Ներքի ինձ, ներքի, Գելիա, իմ անգին,  
Բազում վարդեր են բացվում ճամփեքին,  
Բազում վարդեր են խոնարհվում միշտ ցած,  
Բայց միայն մեկն է ժպտում քեզ սրտանց:

Ե՛կ, իմ սիրելիս, եկ ժպտանք քեզ հետ  
Այս երկրի համար այնչ՛ան քնքշավետ:  
Թող հանդարտ փշի ծովային քամին,  
Վարդին է կանչում սոխակն այս ժամին:

Խնդագին երկիր, օ՛, երկիր դու մով,  
Թող որ կյանքս ամբողջ ծախված է երգով,  
Բայց սոխակն ահա թառած սաղարթին,  
Հանուն Գելիայի՝ գրկել է վարդին:

1924—1925

### ԲԱԹՈՒՄ

Նավերը, ահա,  
Լողում են Պոլիս:  
Գնացքներն անվերջ Մոսկվա են զնգում:  
Կուլտերից մարդկա՞նց,  
Թե՛ այս ժխորից,  
Ամեն օր  
Խորունկ թախիծ եմ զգում:

Հեռու եմ ընկած,  
Հեռու և մոլոր:  
Լուսինն ավելի մոտիկ է թվում:  
Շաղ տալով բուռ-բուռ ջրային ոլոռ՝  
Սև ծովի ակին  
Ալիքն է հետում:

Նավահանգիստ եմ գալիս ես հանդարտ,  
Ո՛վ էլ հանդիպի՝  
Ճամփում-ուղեկցում,  
Եվ իմ հայացքը,  
Ճնշող ու անթարթ,  
Դեպի կախարդիչ հեռուն եմ զցում:

Թերևս Հավրից,  
Գուցե Մարսելից

Ինչ-որ կուրգա  
Կամ ժանհետ կգան,  
Որոնց մինչ հիմա հիշում եմ էլի,  
Բայց որոնք, գիտե՛մ, բնավ էլ չկան:

Մովից գալիս է վատ հոտ՝  
Միադառն:  
Գուցե  
Մի օրիորդ Մեթչել  
Եվ կամ էն  
Նյու Յորքում  
Շուտով իմ անունը տան,  
Երբ այս տողերըս  
Մի օր թարգմանեն:

Ախար բոլորս ենք փնտրում մեզ կանչող  
Եվ անտես հետքեր  
Այս դեղին հողում:  
Եվ դրանից չէ՞,  
Որ ջրում հիմա,  
Լուսամփոփավոր լամպերի նման,  
Մեղուզաներն են փայլում ու շողում:

Եվ դրանից է,  
Որ երբ տեսնում եմ  
Օտարերկրացի աղջիկներ ու կին,  
Կամ ճորնչում են  
Օտար նավ-նավակ՝  
Լսում եմ հեռվում կանչը կռունկի  
Եվ կամ հարմոնի  
Լացակում նվագ:

Եվ սա հենց նա չէ՞,  
Նա՞ չէ:  
Բայց նրան  
Ճանաչելն ախար շատ ու շատ բարդ է,  
Քանի որ նրան,

Տե՛ս, իր հետ տարավ  
Լայն շալվար հագած  
Նրիտասարդը:

Նավահանգիստ եմ գալիս ե՛ս հանգստո՞ւ,  
Ո՞վ էլ հանդիպի՝  
Ճամփում-ուղեկցում,  
Եվ իմ հայացքը,  
Շնչող ու անթարթ,  
Գեպի կախարդիչ հեռուն եմ գցում:

Ուրիշներն ունեն  
Կյանքի ա՛յլ ուղի:  
Ձուր չէ սուպոջը  
Գիշերը պատռում  
Շան ճարպը կուլթյամբ:  
Խիստ գաղտագողի,  
Այդ մաքսանենզն է սահմանը կտրում:

Սահմանապա՛հը...  
Ջրապտույտից  
Եվ սահանքներից  
Նա չի երկրնչում:  
Տեսա՞վ թշնամուն՝  
Պիտի՛ որ թաղի,  
Դրա համար էլ  
Հաճախ են հնչում  
Կրակոցներ  
Այս ափերում աղի:

Բայց ոստիս էլ է դիմացկուն-տոկուն,  
Ուստի կապտում է  
Այս Բաթում քաղաքն,  
Ու բուլվարային  
Միծաղ-աղմուկում  
Մովն էլ իմ աչքին  
Թ՛վում է լեղակ:

Իսկ ծիծաղելու առիթ  
Կա հա կա:  
Այնքան էլ շատ չէ  
Հրաշքը կյանքի:  
Քայլում է մի ծեր  
Կիսախեղագար՝  
Աբլորը դրած  
Իր իսկ լերկ գանգին:

Ինքս էլ ծիծաղում  
Եվ ահա կրկին  
Նավահագինստ եմ գնում ես հանդարտ,  
Ո՛վ էլ հանդիպի՝  
Ճամփում-ուղեկցում,  
Եվ իմ հայացքը՝  
Ճնշող ու անթարթ,  
Դեպի կախարդիչ հեռուն եմ գցում:  
1925

\* \* \*

Աւազոտներն են ձայն տալիս իրար,  
Վարսակի արտից ելնում է մուտ...  
Ես հիշել եմ քեզ, թանկագին իմ մայր,  
Մայր իմ զառամյալ, մայր իմ անուշ:

Երբ դաշտ ես գնում հենացուպն առած  
Եվ կանգնում հոգնած՝ բլրի ուսին,  
Նայում ես, ինչպես տարիներ առաջ  
Քնած գետի մեջ բեկված լուսնին:

Գիտեմ, դառնորեն մտածում ես դու,  
Տագնապով, վշտով ամեն անգամ,  
Որ էլ չի ցավում սիրտը քո որդու  
Ափերի համար հայրենական:

Հետո հասնում ես գերեզմանատուն,  
Մտիկ ես անում քարին դիմահար

Եվ խոր քնքշությամբ հառայում ես դու  
Իմ եղբայրների, քույրերի համար:

Ասենք թե կյանքում մենք փշեր դարձանք,  
Իսկ մեր քույրերը ծաղկունք էին,  
Դու մի վշտանա, մի տխրիր դարձյալ,  
Թող մշուշ շիջնի քո աչքերին:

\* \* \*

Իմ անպատմելի, իմ կապույտ, իմ հեզ,  
Լուել է երկրում հողմը շառաշուն,  
Ու հոգիս անծայր, անծայր դաշտի պես  
Մեղրի ու վարդի բույրով է շնչում:

Լուել եմ: Տարիքն արին գործն իրենց,  
Բայց այն, ինչ անցավ, ես չեմ անիծի,  
Կարծես ծայրից ծայր երկրով արշավեց  
Մի ապերասան ու խենթ եռածի:

Նա փոշի հանեց: Սատանայական  
Սուլոցների տակ կորավ աշխարհից:  
Հիմա անտառում լսվում է անգամ,  
Թե ո՞նց է ընկնում տերևը ծառից:

Զանգակի՛ ձա՛յն է, հեռու արձագանք,  
Ողջը լցվում է իմ կուրծքը լռին:  
Ա՛խ, կա՛նգ առ, հոգիս, մենք քեզ հետ առջանք  
Այս փոթորկալի ու դժվար ուղին:

Կքենենք ողջը, ինչ որ կատարվեց,  
Այն, ինչ մենք տեսանք, ինչ անցավ երկրով,  
Կներենք նրան, ով վիրավորեց  
Մեզ ուրիշների ու մեր մեղքերով:

Ընդունում եմ ես, ինչ կար ու լկար,  
Եվ ափսոսանք է հիմա իմ հոգում,

Որ պատանութեան օրերն իմ պայծառ՝  
Վատնում էի ես ծխոտ պանդոկում:

Բայց չէ՞ որ, չէ՞ որ կաղնին էլ ջահել  
Ճկվում է, ինչպես խոտը քամու տակ,  
է՛իս, պատանութեան օրեր իմ ահեղ,  
Իմ ոսկե զլուխ, իմ խենթ ստահակ:

1925

### ԿԱՆԱԼՈՎԻ ՇԱՆԸ

Բախտի հավատով թաթղ ինձ տուր, Ջի՛մ,  
Չեմ տեսել երբեք ես այսպիսի թաթ,  
Եկ ոռնա՛րք քեզ հետ լուսնյակի դեմ ջինջ  
Այս գիշերի մեջ խաղաղ ու հանդարտ:  
Բախտի հավատով թաթղ ինձ տուր, Ջի՛մ:

Խնդրեմ, անգինս, մի լիզվիր այդպես,  
Հասկացիր ինձ հետ բանն այս հասարակ,  
Դու դեռ շգիտես, որ արժե ապրել,  
Դու դեռ շգիտես՝ ի՛նչ ասել է կյանք:

Քո տերն, իմ անգին, հայտնի է ու մեծ,  
Ու շատ հյուրեր են լինում նրա մոտ:  
Եվ բոլոր նրանք ժպիտով անկեղծ  
Շոյում են այնպես թավիշդ բրդոտ:

Եվ դու շնորեն շքնաղ ես այնպես,  
Այնպես սիրելի ու հավատարիմ,  
Ու պարզում ես միշտ հարբած խենթի պես  
Համբույրի համար քո գունչը բարի:

Սիրելի իմ Ջիմ, հյուրերի մեջ քո  
Մարդիկ են լինում ուրախ ու տխուր,  
Բայց նա չի՞ եկել, չի՞ եկել արդյոք,  
Նա՛, որ բոլորից թախծոտն է ու լուռ:

Գիտեմ, նա կգա, և դու առանց ինձ,  
Հայացքդ նրա աչքերում սուզած,  
Իմ տեղակ լիզիր ձեռքերը նրբին,  
Գործած, չգործած մեղքերիս դիմաց:

1925

\* \* \*

Դե, համբուրիր ինձ, համբուրիր դու,  
Արյունոտվեն իմ շուրթերը թող:  
Պաղ կամքի հետ չի ներդաշնակվում  
Սրտի կրակը բոցկլտացող:

Ուրախ մարդկանց մեջ, քեֆերում ջերմ,  
Շուտ տված թասը մեզ համար չէ:  
Բարեկամուհիս, հասկացիր դու,  
Վաղանցիկ է շատ կյանքը մարդու:

Խաղաղ հայացքով նայիր ու տես.  
Խոնավ մշուշով պատած ահա  
Լուսինը, դեղին ազոավի պես,  
Պտույտ է գալիս երկրի վրա:

Ես այդ եմ ուզում: Համբուրիր դու:  
Էլ բան չի մնում իմ փուշ կյանքից:  
Մահվանս հոտն է առել անշուշտ  
Լուսին-ազոավը իր բարձունքից:

Թառամում են իմ ուժերն այսպես:  
Մեռնել՝ ուրեմն մեռիր անցիր:  
Մինչև վախճանս կուզեի ես  
Համբուրել շուրթերն իմ սիրածի,

Որպեսզի նիրհի մեջ կապուտակ,  
Թխենինների սոսափի մեջ,  
Թխենինների սովերի տակ  
Չալնս միշտ հնչեր. «Թոնն եմ անվերջ»:

Որպեսզի լույսը շխավարի  
Լի թասի վրա նվիրական,  
Խմիր ու երգիր, մտերմուհիս,  
Կյանքը տրվում է լոկ մի անգամ:  
1925

\* \* \*

Չեմ դառնա տունն իմ հայրական,  
Միրտս տված ճամփաներին,  
Թող անցյալի մասին այնքան  
Կանեփուտը թախծի լոխն:

Եվ մարգերում թող իմ մասին  
Երգեր ասեն սեզ ու եղինջ,  
Ու թող հնչի կես գիշերին  
Զիլ զանգակի զողանջը ջրնջ:

Բարձր է կանգնած լուսինն այնքան,  
Նետված գլխարկն իսկ չի դիպչի,  
Երգը շունի գաղտնիքը այն,  
Թե ուր ապրի և ուր հանգչի:

Սակայն կյանքի մայրամուտին  
Տուն են բերում ճամփեքն ամենն,  
Եվ խուլ սայլերը կբերեն  
Քեզ կիսամեռ և կամ քո գին:

Եվ զուր չէ, որ ավանդական  
Մի առած կա, թե սատկելիս  
Հեռուններից շունը անգամ  
Իր տիրոջ բակն է միշտ գալիս:

Կդառնամ տունն իմ հայրենի  
Ես հոգնաբեկ, թափառական...

Մի լուրթ գիշեր ավաղանին  
Կանեփուտները կսգան:

1925

\* \* \*

Կապույտ մայիս: Միրանավառ խեղդոց ու տոթ:  
Չեն զրնգում փականները դուռ-դռնակի:  
Օշինդրից տարածվում է կպշուն մի հոտ:  
Թխենին է խոր քուն մտել՝ ճերմակն հագին:

Եվ փայտաթև լուսամուտի շրջանակի  
Ու նրբահյուս վարագույրի միջով, արդեն  
Խելառ լուսինն է աշխատում, որ հատակին  
Հյուսված մնան ժանյակաձև նախշ ու զարդեր:

Մեր սենյակը որքան փոքր է՝ նույնքան մաքուր,  
Ու միասին նստած ենք մենք՝ պարապ ժամին...  
Կյանքն ինձ համար սիրելի է այս իրիկուն  
Այնքան, որքան քաղցրը հուշը բարեկամի:

Հրդեհի պես մեր այգին է վառվում էլի,  
Ու լարելով ուժերն իր ողջ՝ լուսինն արթուն  
Ցանկանում է այնպես անել, որ «սիրելի»  
Ճմրիչ բառից դողա սիրտը ամեն մարդու:

Միայն ես եմ, որ գույների այս օվկիանում  
Եվ մայիսի ուրախ-զվարթ նվազի տակ  
Ոչ կարող եմ, և ո՛չ էլ բան եմ ցանկանում՝  
Ընդունելով ողջ եղածը մինչև հատակ:

Ընդունում եմ — ե՛կ, հայտնվի՛ր: Թող այս վայրկյան  
Գա ա՛յն ամենն, ուր կա և՛ ցավ, և՛ ինդոլթյուն:  
Խաղաղությու՛ն, խաղաղությու՛ն քեզ, լուծ կյա՛նք,  
Խաղաղությու՛ն քեզ, կապույտ զո՛ւլ, խաղաղությու՛ն:  
1925

\* \* \*

Մնաս բարով, Բաքու քաղաք, քաղաք զարնան և արևի:  
Երկյուղ կա իմ հոգում հիմա և տրտմություն կա իմ հոգում:  
Եվ ավելի մոտ է հիմա քեզ իմ սիրտը քեզնով լի,  
Եվ «բարեկամ» բառը հիմա ես ավելի խորն եմ զգում:

Մնաս բարով, Բաքու քաղաք, մնաս բարով, Ադրբեջան:  
Պազում է իմ սիրտը կարծես և դժվար եմ ուրախանում:  
Սակայն, ինչպես երջանկություն, ես կտանեմ մինչ գերեզման  
Ե՛վ ալիքը Կասպից ծովի, և՛ մայիսը Բալխանու:

Մնաս բարով, Բաքու քաղաք: Ինչպես մի երգ շատ հասարակ,  
Ես կգրկեմ բարեկամիս վերջին անգամ սիրով անշեջ,  
Որ նա ոսկե վարդի նման օդում շարժի ձեռքը բարակ,  
Ինձ քնքշորեն գլխով անի յասամանի խիտ ծխի մեջ:

1925

\* \* \*

Անհրապույր և ջրալի լուսնակություն  
Եվ տրամություն անծայրածիր հեռաստանի,  
Լուկ ա՛յս տեսար, պատանեկան իմ խակություն,  
Ու սիրելով, նզովեցիր՝ դեռ պատանի:

Անիվների սայլային երգ ամեն անգամ,  
Ճամփաներին՝ չոր ու տխուր ուռենիներ...  
Ո՛չ մի գնով, ո՛չ մի դեպքում չէի ցանկա,  
Որ այդ երգը հնչեր նորի՛ց, նորի՛ց լիներ:

Անտարբեր եմ— ինձ խրճիթներն էլ չեն գերում,  
Եվ օջախի կրակն անգամ թանկ չէ հիմա,  
Խնձորենու գարնան բուքն իսկ էլ չեմ սիրում՝  
Աղքատ դաշտի և անբերրի արտի համար:

Հիմա ուրի՛շ, ուրի՛շ բան է ինձ դուր գալիս...  
Նույնիսկ լուսնի թոքախտավոր աղոտ լույսում  
Ես հայրենի իմ աշխարհի ումն եմ տեսնում՝  
Ջրընկացող պողպատի մեջ, նաև քարի:

Իմ երկրագո՛րծ Ռուսաց երկիր, քո դաշտերում  
Բավական չէ՞ քարշ գաս հետքով խեղճ արորհի:  
Աղքատությունը տեսնելը ցավ է բերում  
Նույնիսկ կեչուն, անգամ բարդուն, և բոլորին:

—364—

Ես չգիտեմ, թե ի՞նչ պիտի ինձ հետ լինի...  
Այս նոր կյանքին գուցե բնավ պետք չեմ գալու,  
Բայց ուզում եմ, որ պողպատով իրեն գինի,  
Խեղճ ու կրակ Ռուսաստանը դառնա հարուստ:

Եվ լսելով մոտորների հաշոցը սուր  
Հազար բուքի, հազար մրրկի, փոթորկի մեջ՝  
Ո՛չ մի գնով, ո՛չ մի դեպքում ես չեմ ուզում  
Նորից լսել անիվների երգը անվերջ:

1925

\* \* \*

Երազ եմ տեսնում: Սև ճանապարհ է:  
Սպիտակ է ձին: Քայլքը համառ է:  
Եվ այդ սպիտակ, միևնույն այդ ձին  
Ինձ մոտ է բերում իմ իսկ սիրածին:  
Գալիս է, գալիս ինքը սիրածըս,  
Ինքը սիրածըս, բայց չսիրածըս:

Ա՛խ, նեղլիկ ճամփեք, լայնանալ պետք չի:  
Ա՛խ, իմ ոռուական սպիտակ կեչի:  
Գու քո ճյուղքերով,  
Ինչպես ձեռքերով,  
Իմ այս սիրածի ճամփան լավ փակիր՝  
Հանուն այն Մեկի,  
Ում սիրեց հոգիս:

Լուսնյակն է ցոլում: Անհա՛ս ու երա՛զ:  
Գոփոգոփում է ձին վռազ ու վռազ:  
Խորհրդավոր է լույսն այնքան հիմա,  
Ասես փայլում է Միակիս համար,  
Նրա՛, ում դեմքին նույն այս լույսը կա,  
Եվ որն աշխարհում բնա՛վ էլ չկա:  
Ես խուլիզան եմ, խուլիզան նորից:  
ձարբած եմ, հիմար՝ ոտանափոթից:

—365—

Բայց, ի՞նչ էլ լինի, հանուն այս թափի,  
Որպեսզի սրտիս սառույց չկապի,  
Ես իմ կեղառատ Ռուսիայի համար  
Չսիրածիս հետ կհաշտվեմ հիմա:

1925

\* \* \*

Հենց այսպես է սահմանված հավիտյանս, երևի,  
Երեսունին հասնելիս սկսում ենք պառավել,  
Հաշմանդամներ դառնալով, սպառվելով օր օրի,  
Մեր կապերը կյանքի հետ ամրացնում ենք առավել:

Թանկագինս, կխփի իմ երեսունը շուտով,  
Եվ արգեն հողն ինձ համար սիրելի է առավել:  
Դրանից էլ իմ սիրտը Երազի մեջ անվրդով  
Տեսնում է, որ վարդագույն կրակով եմ ես վառվել:

Եթե վառվում ես, դարձիր կրակի զոհը անշահ,  
Եվ իզուր չէ հիրավի, որ ծաղկի մեջ լորենու  
Թուփակի թանկ մատանին ես հանեցի՝ ի նշան  
Այն բանի, որ ես ու նա միասին ենք վառվելու:

Այն մատանին իմ մատին հագցրեց ծեր գնչուհին:  
Ես իմ մատից հանեցի՝ այն տվեցի քեզ նվեր,  
Եվ երբ թախծում է հիմա երգեհոնիկը այն հին,  
Չվախենալ չեմ կարող և չեմ կարող շխորհել:

Իմ գլխի մեջ ճահճային հորձանուտներ են եռում,  
Սրտիս վրա ցուրտ եղյամ և մառախուղ է փռվել.  
Գուցե թե, ո՞վ իմանա, դժվար է մարդ հասկանում,  
Այն մատանին ծիծաղով մեկ ուրիշին ես տվել:

Եվ գուցե թե մինչև լույս համբուրվելով անդադար,  
Նա հարցուփորձ է անում, դարձա՞յս խոնարհ քո գերին.  
Թե ինչպես ես պոետին, թեթևաոլիկ ու հիմար,  
Խենթացրե՞լ, հասցրե՞լ զգալական երգերի:

Դեհ, ինչ արած: Այս վերքն էլ կսպիանա ու կանցնի:  
Միայն թե դառն է տեսնել, որ այս կյանքը ունի ծալք:  
Կյանքում առաջին անգամ խուլիզանին այսպիսի  
Խարեց Թութակն անիծյալ:

1925

\* \* \*

Թող օրհնված լինեն աշխատանքներն ամեն,  
Թող ձկնորսը չրից ուռկանը լի հանի,  
Ու մաճկալներն արտից այնքան հաց քամեն,  
Որ մի քանի տարի նրանց հերիք անի:

Ջուրը խմում են միշտ բաժակով ու թատով,  
Սակայն կարելի է խմել նաև կուժից  
Այնտեղ, այն ափերում, ուր իրիկունը զով  
Ոսկեղեն է թվում ծիրանագույն մուժից:

Որքան լավ է պառկել սեզերի մեջ բուրոդ  
Ու երկնքի կապույտ տեսիլներով տարված,  
Ինչ-որ հեռու մեկի հայացքն հիշել սիրող,  
Քո հոգնաբեկ դեմքին խանդոտորեն հառված:

Ջրհավերն են սուլում... ջրհավերն են սուլում...  
Դրա համար այնպես լուսավոր են ու բաց  
Սրտերը այն մարդկանց, որ ապրում են հլու՝  
Աշխատանքի ուրախ ծանրության տակ կքած:

Մոռացել եմ սակայն, որ գլուղացի եմ ես...  
Ու ասում եմ հիմա ես՝ մի անհոգ դիտող,  
Մի՞թե, մի՞թե արգեն օտարացել եմ ձեզ՝  
Անտառներ իմ մթին ու սիրելի իմ հող:

Կարծես մեկն իր երկրին խորթացել է հիմա,  
Կարծես ինչ-որ մեկին ափսոսանքս է գալիս,  
Դրա համար է, որ ճահճների վրա  
Կիվիվներն ու տխուր կտցարներն են լալիս:

1925

\* \* \*

Ես քայլում եմ հովիտներով՝ կեպին թեքած ծոծրակիս,  
Անգլիական նոր բաճկոնով և նուրբ կաշվե ձեռնոցով,  
Հետո հեռվում փայլփայլում է խաղաղ ջուրը գետափի  
Եվ վարդագույն տափաստանը բռնկվել է ալ բոցով:

Ուրիշ էլ ի՞նչ է հարկավոր ինձ պես անհող ջահելին,  
Քացի երգին ձայնակցելու այս անվճար բարիքից,  
Միայն երգի գարնանային այս թարմ զեփյուռը էլի,  
Միայն ջահել իմ կեցվածքը շկոռանա տարիքից:

Ես քայլում եմ գյուղի ճամփով, նայում արտին ու հանդին,  
Ողջունում են ինձ շոքս կողմից ծանոթ, ընկեր ու դրկից,  
Ինչ-որ բան են ինձ շնչում ծանոթ փոցխն ու գերանդին.  
«Հե՛յ, բանաստե՛ղծ, արի տեսնենք, մի բան կգա՞ քո ձեռքից»:

Հերիք լողաս ամպերի մեջ, հողը սիրիր, հողածի՛ն,  
Աշխատանքով էլ հիացիր՝ ինչպես արտով ու հանդով,  
Մի՞թե դու մեր զավակը չես ու չե՛ս եղել գյուղացի,  
Արի՛, ցույց տուր հունարը քո պապենական գերանդով»:

Ո՛չ գերանդին է գրչակոթ, ո՛չ էլ փոցխը՝ գրչածայր,  
Բայց գերանդու գրած տողից լավ տող չկա՛ աշխարհում,  
Լինի ամպած երկնքի տակ, թե արևի տակ պայծառ,  
Կարդում են այդ տողը մարդիկ ու դարերով հիանում:

Ես գրողի ծոցն եմ նետում իմ բաճկոնը նորածև,  
Դուք ինձ ինչի՞ տեղ եք դրել, մի գե՛ս տվեք գերանդին,  
Մի՞թե կարող եմ մոռանալ ես վաստակն ու հացը ձեր,  
Դավաճանել իմ սուրբ կաթին, արտին, գյուղին ու հանդին:

Ես ո՛չ փոսից եմ վախենում, ոչ էլ հողի գուլձերից  
Եվ շարում եմ սուր գերանդով իմ քառյակները խոտև,  
Թող ձիերն ու հորթներն անմեղ վերադառնան արտերից  
Եվ կարդան այս տողերը թարմ, կամ հաճույքով հոտոտեն:

Ինչ լա՛վ է, երբ գո՞ւ ես լինում արած գործի վաստակով՝  
Երբ գիտես, թե ի՛նչ ես գրում և գրում ես ու՞մ համար.  
Երբ գիտես, որ կարդում է քո գրած տողը ամեն կով,  
Վճարելով իր կաթը տաք, որպես տողի հոնորար:

1925

\* \* \*

Քնած է սեզը: Դաշտեր են անծայր...  
Օշինդրների բույր ու թարմութուն,  
Ո՛չ մի հայրենիք, ուրիշ ո՛չ մի վայր  
Զի լցնի սիրտն իմ այսքան ջերմութուն:

Նույն բախտն է տրված մեղ ճակատագրով,  
Եվ ում ուզում ես դու հարցում արա,  
հնդալով, լալով ու մոլեգնելով՝  
Լավ է ապրելը ոտս հողի վրա:

Լուսնակի լույսն է նուրբ ու սպիտակ,  
Խշշում են բարդին և ուռին լալկան,  
Բայց կոունկների տխուր կանչի տակ  
Զի լքի ոչ ոք հողը ոտսական:

Եվ հիմա, հիմա, երբ կյանքը այսպես  
Դիպել է բախտիս լույսով իր վճիտ,  
Մեկ է, եղել եմ ու մնում եմ ես  
Քո բանաստեղծը, իմ փայտե խրճիթ:

Ու հաճախ, հաճախ դիշերներն անբուն  
Տեսնում եմ որպես ուժեղ ոսոխի,  
Ինչպես է ուրիշ մի պատանություն  
Ցնծում դաշտերում իմ սիրած հողի:

Սակայն կարող եմ երգել ես էլի,  
Նեղվելով թեկուզ նորոգ այս կյանքից,  
Թույլ տվեք, որ իմ հողում սիրելի,  
Ողջը սիրելով, մեռնեմ ես հանգիստ...

1925

## ԵՍ ՀԻՇՈՒՄ ԵՄ

Անգիես, թախիժով մի անանց  
Հիշում եմ ես փայլը մազերիդ,  
Ինձ համար դժվար էր շափազանց  
Թողնել ու հեռանալ քեզանից:

Գիշերներն եմ հիշում ես աշնան,  
Կեչի ծառն ու շրշուրն ստվերի...  
Ասենք թե կարճ էին օրերն այն,  
Երկար էր լուսնի լույսն ավելի:

Հիշում եմ, դու ասում էիր ինձ.  
«Կզնան տարիներն այս անդարձ,  
Կգտնես, կսիրես ուրիշին  
Եվ ինձ էլ չես հիշի, իմ սիրած»:

Եվ այսօր ծաղկավառ, գեղատես  
Լորենին հիշեցրեց ինձ կրկին,  
Թե ինչ-որ քնքշությամբ էի ես  
Մաղիկներ շաղ տալիս իմ գլխին:

Եվ սիրտս, որ չեմ է և արթուն,  
Ուրիշին սիրելով խորապես,  
Ինչպես մի սիրելի պատմություն  
Նրա հետ հիշում է նաև քեզ:

1925

\* \* \*

Տերևներն են թափվում, տերևներն են թափվում,  
Հառաչում է քամին  
Այնպես ձիգ, այնպես խուլ,  
Արդյոք ո՞վ խնդություն կրերի իմ սրտին,  
Ով կտա քեզ հանգիստ, բարեկամ իմ տխուր:

Մանրացած կուպերով ես նայում եմ խաղաղ,  
Ես նայում եմ ահա լուսնյակին,

Լուսթյան մեջ կանչեց մի հեռու աքաղաղ  
Ու պատուեց մթնշաղը կրկին:

Աղջամուղջ է լինի: Վաղորդյան: Կապտավուն:  
Ու թռչող աստղերի օրհնանքի տակ այս շինչ  
Կոահել եմ ուզում ես ինչ-որ ցանկություն,  
Սակայն ի՞նչ ցանկանալ, սակայն ի՞նչ:

Անօրյա բեռան տակ արդյոք ի՞նչ ցանկանալ,  
Անեծքներ տեղալով քո բախտին դժնդակ,  
Կուզեի ես հիմա մի բարի ու մի լավ  
Աղջկա հանդիպել լորենու շուքի տակ:

Որ ծպտար ինձ քնքուշ՝ տերեփուկ աչքերով,  
Միայն ինձ  
Եվ ուրիշ ոչ ոքի,  
Որ խոսքով ու իր նոր հույզերով ու սիրով  
Քեզ հանգիստ պարգևեր, իմ հոգի:

Որ այս շինչ ու ճերմակ լուսնի տակ՝ սիրտս բաց  
Երջանիկ և ուրախ բախտի դեմ,  
Ես՝ թեքված իմ երգին շթախձեմ, շտխրեմ  
Եվ ուրիշ մի շահել սրտի հետ միացած՝  
Չափսոսամ երբևէ տարիներն իմ անցած:

1925

\* \* \*

Առկայծի՛ր, իմ աստղ, վերջին կրակով,  
Ճրի՛ր աշխարհում ցողերը սառած,  
Ձէ՛ որ շիրմատան պարիսպից այն կողմ,  
Մարդու սիրտն արդեն հանգած է, մեռած:

Քո լույսը՝ ամառ ու հաճար բուրոզ,  
Խաղաղ դաշտերի վրա ճաճանչում,  
Եվ հառաչում է այնպիսի՛ դողով,  
Որով կու՛նկն է երամին կանչում.

Եվ, երբ ուղղում եմ գլուխըս կրկին  
Ու ականջ դնում շուրջըս եղածին,  
Նոր ե՛րզն եմ լսում ես ինչ-որ մեկի՝  
Իր հայրենի տան ու երկրի մասին:

Շրջում է դաշտում աշունը ոսկե,  
Կեչու ծառերի ավիշը քամում:  
Եվ նրա՛նց, որոնց սիրե՛լ եմ, լքե՛լ,  
Չոր տերևներով սգում ու թաղում:

Գիտե՛մ, հեռու՛ չէ այն օրը հիմա,  
Երբ որ, մեղավոր լինեմ, թե արդա՛ր,  
Ե՛ս էլ կպառկեմ շատերի նման  
Այս նույն սգավոր ցանկապատի տակ...

Իմ կյանքի քնքուշ բոցը կմարի,  
Փռչի կդառնա իմ սիրտը հողե,  
Եվ ընկերներս, իմ շիրմի քարին,  
Կգրեն ինչ-որ շափածո տողեր:

Բայց, մի կողմ դրած թաղման երգ ու ծես,  
Իմ շիրմին ես այս տողե՛րն եմ գրում:  
«Նա սիրում էր իր հայրենիքն այնպե՛ս,  
Ինչպես հարբածը՝ պանդո՛կն է սիրում»:

1925

## ԵՐԳ

Սոխակն ունի շատ լավ մի երգ, երգ, որ հիմա  
Որպես թաղման երգ է հնչում գլխիս համար:

Փթթեց-ծաղկեց լկտիորեն, աճեց, որպես դանակահար,  
Իսկ հիմա էլ, ասես մեռած, ներքև կախվեց գլուխն ահա:

Մտքե՛ր, մտքե՛ր: Քունքերիս տակ ու գանգիս մեջ ցավ կա  
դաժան:

Ջահեղությունըս մսխեցի անժամանակ ու տարածամ:

Ինչպե՛ս եղավ, ո՞նց պատահեց— ինքս էլ հիմա չեմ  
հասկանում,  
Իմ շոր բարձը գիշերները սրտիս սեղմած եմ ես քնում:

Խոսի՛ր, հոսի՛ր, զրնգուն ե՛րգ, վհատ դայլայլ, բացվի՛ր-  
ածվի՛ր:  
Մթության մեջ ինձ թվում է, թե գրկում եմ իմ սիրածին:

Պատից այն կողմ՝ երգող հարմոն և լուսնյակի ցուանք թեթև,  
Լոկ ա՛յն գիտեմ, որ սիրածիս չեմ հանդիպի այսուհետև:

Ա՛խ, սեր-մրմուռ, բալի գուլնի արշալույսվող արյուն ու վերք՝  
Կիթառի պես անցած ու հին և մշտապես նոր՝ որպես երգ:

Նու՛յն ժպիտով, նու՛յն խնդությամբ ու տանջանքով հիմա  
նորից  
Ինչ-որ պապերն էին երգում՝ նու՛յնը լսվում է թռռներից:

Երբ ջահել եք՝ երգե՛ք, խմե՛ք և անվրբալ խփե՛ք կյանքին,  
Միևնույնն է՝ թխենու պես պիտի թռչնի սիրածդ անգին:

Ես չեմ հիշում՝ երբ թռչնեցի: Կոնծելու՞ մեջ: Փառքի բջու՞մ:  
Ջահել էի՝ սիրում էին, հիմա արդեն հեշտ են լքում:

Ահա ինչու սոխակի լավ երգը հիմա  
Որպես թաղման երգ է հնչում գլխիս համար:

Փթթեց-ծաղկեց լկտիորեն, և կար որպես դանակահար,  
Իսկ հիմա էլ, ասես մեռած, ներքև կախվեց գլուխս ահա:

1925

\* \* \*

Պատուհանի տակ քամի, պատուհանի դեմ լուսին,  
Արծաթավուն է դարձել իր սլացքի մեջ սոսին:

Շեռու լացը հարմոնի, նրա ձայնը մենավոր  
Հարազատ է ինձ այնքան, բայց և այնքան հեռավոր:

Միծաղում է ու լալիս հայրենի երգը խորին,  
Ու՛ր է, ու՛ր է արդյոք նա, իմ դարավոր այն լորին:

Մի ժամանակ ես էլ եմ ամեն ուրախ մի տոնի  
Միրածիս տես գնացել երգերի տակ հարմոնի:

Ա՛խ, մոռացել է նա ինձ, էլ ինձ այցի չի գալիս,  
Ես ուրիշի երգի տակ ծիծաղում եմ ու լալիս:

1925

\* \* \*

Կյանքը խաբկանք է՝ թախիծով գերող,  
Եվ ուժեղ է նա, ուժեղ է այնքան,  
Քանի որ իր բիրտ, կոպիտ ձեռքերով  
Գրեք է գրում նա օրհասական:

Ու միշտ, աչքերս եմ երբ փակում մի պահ,  
Ասում եմ. «Միայն իմ սիրտը հուզիր,  
Կյանքը խաբկանք է, բայց նա էլ հաճախ  
Խնդրությունով է զուգում սուտը սին»:

Դեմքով՝ ալեհեր երկնքին դարձիր  
Ու երբ լուսնյակով բախտդ գուշակես,  
Խաղաղվիր, ո՛վ մարդ, ու մի պահանջիր  
Ճշմարտությունն այն, որը սլետք չէ քեզ»:

Լավ է թխենու ճերմակ բուքի մեջ  
Խորհել, որ կյանքն է լոկ մի արահետ,  
Թող խաբեն թեթև աղջիկները քեզ,  
Բարեկամներդ թող խաբեն քեզ հեշտ:

Թող հոգիս շոյող մեղմ խոսքը հնչի,  
Թող որ շար լեզուն խոցի սիրտն իմ խոք,  
Վաղուց պատրաստ եմ ես ամեն ինչի,  
Ես ամեն ինչի վաղուց եմ սովոր:

—374—

Մրտում է հոգիս այս բարձունքներում,  
Ջերմութուն շունի աստղի հուրը ջինջ,  
Ում սիրել եմ ես՝ դարձել են հեռու,  
Ումով ապրել եմ՝ մոռացել են ինձ:

Այդպես հալածված, մերժված, բայց էլի  
Ես ժպիտով եմ դիտում այգը ջինջ,  
Այս հոգի վրա՝ մոտ ու սիրելի,  
Շնորհակալ եմ ես ամեն ինչից:

1925

\* \* \*

Ջնգա՛, հարմո՛ն զնգուն, հնչի՛ր, հարմո՛ն հնչեղ,  
Արի անդարձ անցած իմ օրե՛րը հիշենք,  
Մի՛ աղմկիր, կեչի, մի՛ ոլորվիր, ճամփա,  
Թող սիրուհուս հասնի իմ այս երգը անբախտ:

Թող նա երգն այս լսի, թող արտասվի՛ անձայն,  
Նրան չի էլ հուզի իմ ջահել կյանքն անցած,  
Թե հուզի՛ էլ, կապրի առանց վիշտ ու ջանքի...  
Ու՛ր ես, բա՛խտ իմ կորած, իմ խնդրությունն անգին:

Հնչի՛ր, ե՛րգ իմ հնչեղ, զնգա՛, ե՛րգ իմ զնգուն,  
Ես չի դառնա, ավա՛ղ, ինչ եղե՛լ է կյանքում.  
Իմ ուժի տեղ նախկին, իմ կեցվածքի՛ ջահել,  
Կյանքն ինձ համար, հարմո՛ն, լոկ այս ե՛րգն է պահել:

1925

\* \* \*

Քրոջ՝ Եսուայիձ

Ա՛խ, գեղեցիկ ես դու արտասովոր,  
Բայց գիտե՛ս դու այս գաղտնիքն իմ հոգու,  
Մի քաղցր ցավով ես ցավում եմ, որ  
Իմ պատանություն կրկնությունն ես դու:

—375—

Դու իմ խոսքն ես ջինջ ու հոգեհամա,  
Երկրպագում եմ ես քեզ իղձալով:  
Ինչպե՞ս է ապրում մեր կովը հիմա,  
Հարդյա թախիծը լուռ որոճալով:

Դու երգ ես ասում, ես ցավ ունեմ մեծ,  
Ապաքինիր ինձ մանկական քնով:  
Մեր արոսենու հրդեհը մարե՞ց՝  
Շաղ գալով ճերմակ պատուհանի մոտ:

Ի՞նչ երգ է երգում մեր մայրը հիմա:  
Ես հեռացել եմ գյուղից մշտապես:  
Բայց գիտեմ, որ մեր առմուտքի վրա  
Խաղալն է դիզվել կարմիր բուքի պես:

Եվ այն գիտեմ, որ ինձ ու քեզ համար,  
Արտասուքի և լացի փոխարեն,  
Առմուտքի խոնավ սանդղղքներն ի վար  
Լքված մեր շունն է ոռնում մեղմորեն:

Եվ պետք չէ սակայն, որ վերադառնանք,  
Ուստի և հասավ ոչ ժամանակին,  
Որպես տրտմութուն, սեր ու սփոփանք,  
Քո ույազանյան թաշկինակն անգին:

1925

\* \* \*

Քրոջս՝ Շուրայի

Ա՛խ, ինչքան շատ կատուններ կան աշխարհում,  
Զենք իմանա նրանց հաշիվն առհավետ:  
Երագիս մեջ կապույտ աստղիկն է վառվում,  
Եվ բուրում է սխեռիկը հոտավետ:

Ինչ էլ լինի, անցյալն իմ մեջ չի լռում,  
Ես հաճախ եմ հիշում հեռու օրերից.  
Քախտի վրա կատվի ձագն է մոմոում  
Եվ անտարբեր իր հայացքով նայում ինձ:

— 376 —

Այն ժամանակ դեռ երեխա էի ես,  
Սակայն տատիս տխուր երգի տակ թռնում  
Ու նետվում էր նա պատանի վագրի պես,  
Տատիս ձեռքից ընկած կծիկը բռնում:

Տատս մեռավ, Բոլորն անցան-գնացին:  
Նորից եկան, նորից անցան տարիներ,  
Մեր այն կտավի մորթուց փափախ կարեցին,  
Որը մաշեց մեր պապիկը ալեհեր:

1925

\* \* \*

Քրոջս՝ Շուրայի

Երգիր ա՛յն երգը դու, որ օրերում անցած  
Մեր պառաված մայրը մեզ համար էր երգում:  
Բնավ չափսոսալով հույսերն իմ մահացած՝  
Ես կարող եմ հիմա քեզ ձայնակցել, իմ քու՛յր:

Զէ՛ որ ես լավ գիտեմ— երգն այդ ծանոթ է ինձ,  
Ուստի հիմա հուզիր ու խոռվիր անվերջ:  
Կարծես թե լսում եմ իմ հայրական տնից  
Նույն քնքշագին դողը ծանոթ նույն ձայնի մեջ:

Երգիր դու ինձ համար, իսկ ես, դե՛հ, ես էլ նույն,  
Այս միևնույն երգով, ինչպես և դու, հիմա  
Իմ աչքերը մի քիչ կիսախուփ եմ անում,  
Տեսնում դիմազծեր ծանոթ և աննման:

Երգի՛ր: Զէ՛ որ ունեմ մի խնդութուն կյանքում՝  
Ա՛յն, որ շատերի պես ես էլ սիրել եմ հար  
Ե՛վ դոնակը փոքրիկ աշնանային այգու,  
Ե՛վ հեզ արոսենու տերևաթափը վառ:

Երգի՛ր: Իսկ ես... Նորից կվերհիշեմ, դե՛հ, ես  
Ու մոռացկոտ-խոժոռ էլ չեմ լինի իզուր:

— 377 —

Հաճելի է այնպես և թեթև է այնպես  
Նորից տեսնել մորըս ու հավերժ ախուր:

Մութ-մշուշի համար, ինչպես նաև ցողի՝  
Հավետ սիրել եմ ես ճերմակ մեջքը կեչու,  
Եվ ծամերը նրա ոսկեվարս ու դեղին,  
Քաթան սարաֆանը, որ ուսին է գցում:

Ահա ինչու՝ սրտիս է՛լ ծանրը չի գալիս.  
Գինու գավի առաջ և այս երգի դիմաց  
Դու հենց ա՛յն կեչուն ես նմանություն տալիս,  
Որ հայրական բակում շորորում է հիմա:

1925

\* \* \*

#### Քրոջ՝ Շուշայի

Այս աշխարհում լուկ անցավոր եմ ես,  
Դու ուրախ ձեռքով ինձ նշան արա:  
Աշնան լուսնյակի լույսն էլ է այդպես  
Թովիչ ու խաղաղ:

Առաջին անգամ լուսնից տաքացա,  
Առաջին անգամ տաքացա զովից,  
Եվ այն սերը, որ անցել է, չկա,  
Այն սերն եմ հույսով որոնում նորից:

Եվ այդ արել է մեր հարթությունը,  
Շողված ավազի սպիտակ աղով,  
Եվ ինչ-որ մեկի անմեղությունը,  
Եվ ինչ-որ մեկի տխրությունը խոր:

Դրա համար էլ չեմ թաքցնի հավետ,  
Որ վիճակված է մեզ ոչ առանձին,  
Այլ, թե նույն սիրով ջինջ ու քնքշավետ  
Այս հայրենիքը սիրել միասին:

1925

\* \* \*

Ախ դու, սահնակ իմ... Իսկ ձիերն աճեղ  
Սատանի պես են դաշտերով թռչում...  
Տափաստանային վազբում խելահեղ  
Արտասովելու շափ զանգն է քրքչում:

Լուսնկա չկա, ու ոչ էլ խավար,  
Հեռվից լսվում է ձիգ ոռնոցը շան...  
Օ՛, կա՛նգ առ, կա՛նգ առ, կյանք իմ հողմավար,  
Ես չեմ ծերացել դեռ հուր-հավիտյան:

Երգիր, կառապան, գիշերվա մեջ մութ,  
Ուղում ես ես էլ կերգեմ մեղմաձայն  
Աչքերի մասին այն նենգ ու կապույտ  
Եվ ուրախ ու խենթ իմ պատանություն:

է՛խ, պատահում էր, զլխարկս թեքած,  
Ես լծում էի մի սիրուն աշխետ  
Ու, սահնակի մեջ փոքր-ինչ թեք ընկած,  
Սլանում էի, թռչում էի խենթ:

Եվ որտեղի՞ց էր կեցվածքն այդ հպարտ...  
Իսկ կեսգիշերվա մթան մեջ լռին  
Խոսում էր հարմոնն իմ մտերմաբար  
Ու համոզում էր նա աղջիկներին:

Անցավ ամեն ինչ: Հերքս նոսրացավ:  
Ձին սատկեց, բակը դարձավ ամայի,  
Հարմոնիս քնքուշ ձայնը խլացավ,  
Էլ ի՞նչ երգերով նա կհմայի:

Սակայն չի սառել իմ հոգին բնավ,  
Եվ հաճելի են ինձ մրրիկ ու ձյուն,  
Քանի որ անցյալ իմ կյանքի վրա  
Արտասովելու շափ զանգն է քրքչում:

1925

—379—

Բուքն ու բորանը դրսում վայում են,  
Վերից փայլում է լուսինը սառած,  
Նորից հայրենի գյուղի ծայրում եմ  
Եվ տեսնում եմ մեր ճրագը վառած:

Շա՛տ է հարկավոր ինձ պես անտունին.  
Երգում եմ ա՛յն, ինչ կյանքը տալիս է...  
Թեքվել եմ նորից մեր տան սեղանին  
Եվ մո՛րս եմ նայում, որ լուռ լալիս է:

Նա նայում է ինձ դողող ու երեր,  
Եվ արցունքները մեղմ գլորվում են,  
Ուզում է թեյի բաժակը բերել,  
Բայց բաժակն ընկնում ու փշրվում է:

Իմ լա՛վ, իմ բարի՛, իմ ամենաթա՛նկ,  
Մի՛ մտերմանա վշտերի հետ սին,  
Ուզո՞ւմ ես, ձմռան բուքի երգի տակ  
Քեզ պատմեմ հիմա իմ կյանքի մասին:

Ես թափառել եմ աշխարհում արար.  
Ես շա՛տ եմ սիրել, շա՛տ եմ տառապել.  
Եվ հարբել՝ գուցե հենց նրա՛ համար,  
Որ քեզնից լավին դեռ չեմ հանդիպել:

Պառկած եմ նորից մեր ծանոթ թախտին,  
Ազատված վշտից, հոգսից ու շորից,  
Եվ հավատում եմ նորից իմ բախտին  
Եվ հարություն եմ առնում ես նորից:

Իսկ դրսում բու՛քն է վայում վայրենի,  
Հեծկլտում է ու հեկհկում անբուն.  
Կարծես տերև է թափում լորենին,  
Ճերմակ լորենին մեր փոքրիկ այգու:

1925

Կապուտակ մշուշ: Չյունոտ դաշտերին  
Լուսնի լիմոնե նուրբ լույսն է իջել:  
Հաճելի է ինձ ցավով մի լոին  
Այն վաղ օրերից ինչ-որ բան հիշել:

Փուխր է դռան մոտ ձյունը նոր եկած:  
Ահա այսպիսի մի լուսնյակի տակ,  
Մաշված գլխարկս ճակատիս թեքած,  
Թողեցի ես քեզ, հարազատ տնակ:

Դարձել եմ նորից հողն իմ հայրական,  
Ո՞վ է ինձ հիշում, ո՞վ է մոռացել,  
Կանգնել եմ որպես մի թափառական  
Ես իմ սեփական տնակի առջև:

Ճմլում եմ լոին մորթին գլխարկիս,  
Օ՛, իմ սրտով չէ այս սամույրը թանկ:  
Հիշեցի պապիս, հիշեցի տատիս,  
Ձյունը հիշեցի գերեզմանատան:

Բոլորը արդեն հանգչում են լոին,  
Այնտեղ կլինենք մենք էլ անկասկած:  
Ահա թե ինչու ես այնպես խորին,  
Այնպես կարոտով սիրում եմ մարդկանց:

Ահա թե ինչու արցունքս զսպած,  
Ես լուռ ծպտացի ու հոգով հանգա...  
Տնակն այս՝ շունը դռան մոտ նստած,  
Ասես տեսնում եմ ես վերջին անգամ:

1925

\* \* \*

Սահակները, լսո՞ւմ ես, սահակներն են սլանում:  
Լավ բան է, որ կորչում ես սիրածիդ հետ դաշտերում:

Ուրախ քամին երկյուղած և ամոթխած է թվում:  
Հարթավայրում մերկացած՝ բոժոժի ձայնն է փոփում:

է՛խ, սահակներ, սահակներ: Իմ ձի, այդ ու՞ր ես տանում:  
Ինչ-որ մի տեղ, բացատում, հարթած թխկին է պարում:

Ուղիղ գնանք նրա մոտ, ասենք՝ ի՞նչ է պատահել  
եվ սկսենք երեքով հարմոնիկի տակ պարել:

1925

\* \* \*

Բաճկոնակ մի երկնազույն: Աչքեր կապուտակ:  
Ես ոչ մի բան սիրածիս շասացի շիտակ:

Սիրածս հարց տվեց ինձ. «Հողմը չի՞ լռել...  
Պետք է տեղերը զցել, կրակը վառել»:

Ես ասացի սիրածիս. «Հիմա վերևից  
Մեկը ծաղիկ է թափում՝ ճերմակ ու անբիծ»:

Վառիր կրակն ու գցիր տեղերը մեր տաք,  
Առանց քեզ իմ սրտի մեջ հողմ է սպիտակ»:

1925

\* \* \*

Բուքն է գալարվում խրոխտ ու արի,  
Դաշտով սուրում է կառքը օտարի,  
Այդ կառքում օտար մի ջահելութուն:  
Ու՞ր ես դու, բա՛խտ իմ: Ու՞ր ես, խնդութուն:  
Ամե՛ն ինչ կորավ բուքի գալարքում  
Հենց մի այսպիսի կատաղի կառքում:

1925

\* \* \*

Մի մով իրիկուն, լուսնյակ իրիկուն  
Ես էլ եմ եղե՛զ ջահել ու սիրուն...  
Բայց անբունելի ու անվերադարձ,  
Ամեն ինչ թռավ, ամեն ինչ գնաց:  
Ծրտացավ այնպես սիրտս կրծքիս տակ,  
Լուսնյակ գիշերներ, բախտ իմ կապուտակ:

1925

\* \* \*

Դու մի ծոփը ժպիտը քո, մի շարշարի քեզ,  
Ուրիշին եմ սիրտս տվել, քեզ չեմ սիրում ես:

Չէ՞ որ ինքդ շատ լավ գիտես, չես կարող հերքել,  
Որ ես քեզ չեմ տեսնում հիմա, քեզ մոտ չեմ եկել:

Անցնում էի ձեր տան մոտով, անցնում էի ես,  
Եվ կամեցա պատուհանից նայել հենց այնպես:

1925

\* \* \*

Հողմը լալիս է որպես գնչուի ջութակ:  
Սիրած աղջիկ, աչքերով շար ու կապուտակ...  
Ու մի՞թե այդ հայացքից ես չեմ երկնշի...  
Շատ բան է պետք ինձ հիմա, շատ բան էլ պետք չի:

Մենք հեռու ենք իրարից, նման չենք այնպես,  
Դու ջահել ես, կյանքն իմ ողջ սպառել եմ ես:  
Ջահելներին սեր ու բախտ, իսկ ինձ՝ միայն հուշ  
Հողմի պահին ձնաշունչ, գիշերվա մեջ ուշ:

Ես սիրված չեմ ու փափած, բուքն է ինձ ջութակ:  
Քո ժպիտն իմ սրտի մեջ հողմ է սպիտակ:

1925

\* \* \*

Ա՛խ, այնպիսի բուք է, որ—սատանա՛ն տանի:  
Ճերմակ իր մեխերով մեխում է բյուր տանիք:  
Լոկ ե՛ս շես սարսափում, և իմ սրտով անխելք  
Ճակատագիրն ինձ էլ քեզ է ամուր մեխել:

1925

\* \* \*

Ձյունափայլ են դաշտերը, և լուսինն է սպիտակ,  
Պատանով է ծածկելի մեր աշխարհը բովանդակ,  
Եվ կեչիներն են լալիս անտառների մեջ անօզ,  
Ո՛վ է արդյոք մահացել: Այդ ես ինքս շե՛մ արդյոք:

1925

\* \* \* \*

Շաշում է քամին, արծաթե քամին  
Ձյան արբեշումն շրշյունում բեկ-բեկ:  
Ես իմ մեջ տեսա հենց նո՛ր, հենց հիմի՛,  
Որ կյանքում այսպես չեմ խորհել երբեք:

Փուտ խոնավություն՝ լուսամուտներին՝  
Բայց չեմ փսոսում, թախիծ չեմ զգում:  
Մեկ է՝ այս կյանքը սիրեցի նորից,  
Այնպես սիրեցի, ինչպես սկզբում:

Մի կի՛ն ինձ նայի մեղմիկ ժպիտով՝  
Հուզվա՛ծ եմ արդեն: Ի՛նչ ուսեր սիրուն,  
Խորդուրորդ ճամփով կա՛ռք թուշի փութով՝  
Ես նրա մեջն եմ— հեռու՛ եմ սուրում:

Հաջողությունն իմ, բախտըս սեփական,  
Մարդկային բախտը հողն ինքն է սիրում:  
Ով որ լաց լինի գոնե մի անգամ՝  
Ուրեմն բախտը կողքովն է սուրում:

—384—

Պետք է հեշտ ապրել, ապրել պարզ, թեթև՝  
Ընդունելով այն, ինչ կա աշխարհում:  
Ուստի և, շշմած, թավուտ անտառում  
Շաշում է քամին, քամին արծաթե:

1925

\* \* \*

Հեռու դաշտեր: Ջահել անտառ  
Լուսնի շողեր ամենուր:  
Հեկեկացին նորից հանկարծ  
Բոժոժիկները տխուր:

Խղճուկ ճամփա— անծայր, անձև,  
Միշտ սիրելի ինձ համար,  
Որով շատ է անցել, դարձել  
Ամեն, ամեն մի ոուս մարդ:

Է՛խ, սահնակներ: Ի՛նչ սահնակներ:  
Մրսած անտառ ու բարդի:  
Գյուղացի է իմ հայրը ծեր,  
Իսկ ես՝ գյուղացու որդի:

Թքած անվանն ու այն բանին,  
Որ բանաստեղծ եմ ես էլ:  
Խեղճ ու կրակ վայրերն այն հին  
Շատ տարիներ չեմ տեսել:

Ով որ թեկուզ մի օր կյանքում  
Ոտքն այն հողին է դրել,  
Նա համարյա ամեն կեչու  
Ոտքը կուզի համբուրել:

Ո՞նց շհրճվեմ, երբ որ ցրտու՛մ  
Շուրջս երգի ու պարի,  
Չվարճանա օահելությունն  
Իմ ուսական էլուղերի:

—385—

է՛խ, հարմոնիկ, դու թույն ու մահ,  
Ուրեմն այս աղբի տակ  
Քանի՛-քանի փառքեր խիզախ  
Անցել են փուշ ու դատարկ:

1925

\* \* \*

«Մնաս բարո՛ւ վ» են ծաղկունքն ինձ ասում,  
Խոնարհած իրենց գլուխը ներքև.  
Ես էլ չեմ կարող տեսնել ու երգել  
Իմ երկի՛րն ու քո դե՛մքը սիրասուն:

Ի՛նչ արած, ես չեմ աղերսում մահին,  
Ես տեսել եմ Ձեզ՝ հող, ծաղիկ ու կյանք,  
Եվ այս սարսու՛ռը գերեզմանային  
Ակնկալում եմ որպես նոր գգվանք:

Ժպտալով եմ ես նայել այս կյանքին,  
Ընկալել նրա իմա՛ստը թաքուն,  
Դրա համար էլ ասում եմ կրկին,  
Որ կրկնվում է ամեն ինչ կյանքում:

Մեկ չէ՞ — ես գնամ՝ ուրի՛շը կգա,  
Վիշտը մեռնողի սիրտը չի խոցի,  
Եվ, իմ երգից լավ երգե՛ր կզնգան,  
Նվիրված նրա՛ն, ում ես թողեցի...

Եվ, ունկնդիր այդ կրկնվող երգին,  
Իմ սերը՝ փարված ուրիշի կրծքին,  
Թերևս հիշի նաև ի՛՞մ մասին,  
Այն ծաղկի՛ մասին, որ էլ չի՛ ծաղկի...

1925

\* \* \*

Դու իմ թխկի վարսաթափ, դու ցրտահար իմ թխկի,  
Ի՛նչ ես կանգնել գլխահակ, թևերի տակ այս բուքի:

Ի՛նչ ես տեսել դու արդյոք, արդյոք ի՛նչ ես լսել դու,  
Կարծես գյուղից հեռացել, դաշտ ես եկել՝ շրջելու:

Եվ պահակի պես հարբած, ճամփի վրա անտառի,  
Ձյունաթմբի մեջ խրվել, թողիլ ես ոտքդ սառի:

Ինչ-որ ես էլ եմ, ա՛վաղ, հիմա դարձել անկայուն,  
Ընկերական խնջույքից ես չեմ կարող հասնել տուն:

Այնտեղ տեսա մի ուռի, սոճի տեսա սպիտակ,  
Ամռան մասին ես նրանց երգ երգեցի բուքի տակ:

Ես ինձ թխկի թվացի՝ քեզ պես կանգնած այս դաշտում,  
Միայն ոչ թե վարսաթափ, այլ թե կանաչ սաղարթում:

Եվ, անպարկեշտ, խենթացած, ամբողջ թափովն իմ ուժի  
Փաթաթվեցի ես կեչուն, ինչպես կնոջն ուրիշի:

1925

\* \* \*

Ինչպիսի՛ գիշեր, Ձեմ կարողանում,  
Քունս չի տանում... Լուսնկա՛ է ինչ...  
Դեռ հոգուս մեջ եմ ասես պահպանում  
Իմ պատանու՛թյան տարիները ջինջ:

Յրտած օրերիս բարեկամու՛հի,  
Այս խաղը երբեք մի՛ կոչիր դու սեր,  
Ավելի լավ է, որ ցուլք լուսնի  
Մնարիս վրա մեղմորեն հոսեր:

Թող նկարեին շողերն այդ դողողոջ  
Դիմագծերն իմ աղճատված ու սառ,

Դու հիասթափվել չես կարող, օ՛ր, օ՛ր,  
Ինչպես որ սիրելի շկարողացար:

Լոկ մի անգամ են սիրում ու տանջվում,  
Իրա համար էլ օտար ես դու ինձ...  
Լորենիները մեզ զուր են կանչում  
Զյունով ծածկված այն բլուրներից:

Գիտեմ ես, դու էլ գիտես դա հաստաս:  
Որ լուսնկայի ցուքում կապտավուն  
Լորենիներին ծաղիկներ չեն այդ,  
Լորենիներին՝ եղյամ է ու ձյուն:

Որ դադարել ենք սիրելի մենք վաղուց՝  
Դու, անշուշտ, ո՛չ ինձ, ես—ուրիշ մեկին,  
Եվ անտարբեր ենք մենք հիմա խաղում  
Այս սերն այնքան հեշտ ու էժանագին:

Բայց դու ինձ շոյիր, շոյիր ու գրկիր,  
Իմ քո այդ կրքոտ համբույրների հետ  
Թող ես երազեմ մայիսն այն կրկին  
Եվ նրան, որին սիրում եմ հայկես:

1925

\* \* \*

Դու ինձ մի՛ նայիր հանդիմանանքով,  
Արհամարհանքը բաց է քեզ համար,  
Բայց սիրում եմ ես հայացքդ խումար  
Եվ շարաճճի հեզությունը քո:

Այո՛, թվում ես պառկած-հաղթելված,  
Ու ես ուրախ եմ տեսնել մի վիճակ,  
Երբ որ աղվեսը՝ սուտմեռուկ տված,  
Որսում է ազոավ ու ազոավի ձագ:

—388—

Դեհ, ինչ կա, որսա՛, ես վախ չեմ զգում:  
Միայն Դե հանկարծ բոցըդ շմարի:  
Քեզ նմանները իմ սառած հոգուն  
Քիչ չեն հանդիպել: Որսո՞ւմ ես: Բարի:

Սիրում եմ, սակայն ո՛չ թե քեզ, անգի՛ն:  
Դու արձագանք ես, լոկ ստվեր ես սուտ:  
Դեմքըդ հուշում է ինձ ուրիշ մեկին,  
Որ ունեեր աչքեր կապու՛յտ ու կապու՛յտ:

Ինչ փուլթ, թե քեզ պես չէր թվում խոնարհ  
Եվ առերևույթ սառն էր միգուցե,  
Ի՛նչ իր վե՛ր քայլքով, հայացքով խոնավ  
Հոգիս մինչև տակ նա ալիկոծեց:

Չես շփոթեցնի այդպիսի մեկին,  
Չես ուզի գնալ, բայց և կգնաս,  
Իսկ դու նույնիսկ քո ստով քնքշագին  
Չես կարող վերքով սրտիս տալ վնաս:

Արհամարհելով քեզ այսպես՝ էլի՛  
Քո առաջ պիտի բացվեմ անվարանք.  
Դժոխք ու դրախտ չլինեին՝  
Մարդն ինքը պիտի հորիներ դրանք:

1925

\* \* \*

Դու ինձ չես սիրում, չես ամոստում ինձ,  
Մի՞թե ես մի քիչ գեղեցիկ չեմ,  
Ինձ չնայելով՝ տոշորում կրքից,  
Ուսիս ես դնում ձեռքերդ չերմ:

Քեզ հետ, զգայուն ու խենթ իմ ջահել,  
Ես ոչ քնքուշ եմ, ոչ էլ կոպիտ,  
Քանիսի՞ն ես դու, ասա, փայփայել:  
Քանի՞ շուրթեր են հայվել շուրթիդ:

—389—

Ես գիտեմ, նրանք լոկ իբրև ստվեր  
մնցան, շղիպած քո ջերմ հրին,  
Շատ ծնկներին ես դու կյանքում նստել:  
Հիմա նստել ես իմ ծնկներին:

Թող որ կիսափակ քո այդ աչքերում  
Պատկերն է ինչ-որ մի ուրիշի,  
Ախր, ես ինքս էլ քեզ շատ եմ սիրում,  
Այրվելով հրում հետո հուշի:

Դու այս կրակը բախտ չհամարես,  
Սա լոկ մի կապ է՝ թևեր ու հեշտ,  
Ինչպես պատահամար հանդիպել եմ քեզ,  
Այնպես էլ կտամ քեզ հրաժեշտ:

Դու էլ կզնաս քո կյանքի ճամփան,  
Ցրելու օրերդ այդ տխրագին,  
Զհամբուրվածին ձեռք շտառ սակաջն,  
Զթովես երբեք չվառվածին:

Ու երբ մեկի հետ նրբանցքով մի լուռ,  
Միրուց խոսելով, անցնես մի օր,  
Գուցե դուրս կգամ ես էլ շրջելու,  
Ու կհանդիպենք մենք նորից նոր:

Կսեղմես նրան նուրբ ուսերը քո  
Ու կխոնարհվես ինձ տեսնելիս,  
Մերմորեն կասես «բարի երեկո»,  
«Բարի երեկո,— կասեմ ես,— miss»:

Եվ ոչինչ, ոչինչ ինձ չի վրդովի,  
Դող չի պատճառի ինձ ոչ մի բան,  
Ով որ սիրել է, նրան չես թովի,  
Ով որ այրվել է՝ չես վառի նրան:

1923

\* \* \*

Գուցե ուշ, գուցե շատ ավելի վաղ,  
Այդ մասին չեմ էլ մտածել, ավա՛ղ,  
Այն Դոն-Փուանին նմանվեցի ես  
Մի թեթևամիտ բանաստեղծ որպես:

Ի՞նչ է պատահել: Ես ի՞նչ եմ անում:  
Ամեն օր դուռն եմ բախում մի նոր տան:  
Զեմ խղճում ես ինձ և չեմ էլ տանում  
Դառնությունները դավաճանության:

Ես միշտ ուզել եմ, որ քիչ բարախի  
Միրտս ջերմ ու պարզ զգացմունքներում:  
Ի՞նչ եմ որոնում այս թեթևամիտ,  
Այս կեղծ ու դատարկ կանանց աչքերում:

Իմ արհամարհանք, զսպիր ինձ հիմա,  
Ինձ ամբողջ կյանքում ուղեկցել ես դու:  
Պաղ փրփուրներ են իմ հոգու վրա  
Եվ յասամանի կապույտ սոսափյուն:

Պաղ վերջալույսի լիմոնե լույսն է իմ հոգու վրա,  
Եվ սակայն մեզ ու մշուշի միջից նույն ձայնն է լսվում,  
Դե, դու Դոն-Փուան, մարտահրավերն ընդունիր հիմա,  
Զգացմունքների ազատութունը ունի հատուցում:

Եվ հանդարտորեն մարտահրավերն ընդունելով ես,  
Տեսնում եմ հիմա, որ միևնույն է ինձ համար սակայն՝  
Մեծարել բուրբ մայիսյան կապույտ ծաղկափողու տեղ  
Եվ սեր հորջորջել դողն զգայական:

Այդպես է եղել: Այսքանն է կյանքից ինձ բաժին ընկել,  
Եվ նրա համար եմ ես շատ շատերի ծնկները գրկել,  
Որպեսզի ժպտա բախտը հավիտյան,  
Զհաշտվելով կակիծների հետ դավաճանության:

1925

## ԵՐԿՐԻ ՆԱՎԱՊԵՏԸ

Դեռ ոչ ոք կյանքում  
Զի վարել ղեկը այս մոլորակի,  
Եվ ոչ ոք, ոչ ոք  
Զի հնչեցրել իմ այս քնարը:  
Այդ նա, միայն նա,  
Բարձրացնելով իր ձեռքը ահագին,  
Աշխարհին ասաց,  
Որ միասնական մի ընտանիք է  
Ամբողջ աշխարհը:

Հրապուրված չեմ  
Ես հերոսներին ձոնված հիմներով,  
Նրանցով երբեք  
Զի ալեկոծվել իմ արյունը ջերմ:  
Բախտավոր եմ այս կյանքում նրանով,  
Որ ես նրա հետ  
Տխուր պահերին  
Նույն զգացմունքն եմ ապրել ու շնչել:

Ոչ թե միայն մենք,  
Որ ամեն ինչով այնպես հարազատ,  
Մոտիկ ենք նրան,  
Այլև փղերն են անգամ զարմացեզ,  
Որ Սիմբիրսկում լույս աշխարհ եկած  
Այն համեստ տղան  
Իր անծայր երկրի ղեկորդն է դարձել:

Կոռ ալիքների մոնշյուններում  
Իր մաքրություն մեջ  
Մի թեթև դաժան,  
Քնքշորեն բարի և անսահման պարզ,  
Նա մտածում էր միշտ մարքսիստորեն  
Եվ գործում էր միշտ  
Նա բոլորովին  
Լենինաբար:

Նա իմաստությամբ  
Ու սխրանքով լի  
Մոտեցավ ղեկին,  
Որ ալիքները հաղթված հեռանան  
Եվ ճանապարհ տան  
Լողացող նավին:

Նա ղեկորդ է և հմուտ նավապետ:  
Սարսափելի չէ նրա հետ ոչինչ,  
Ոչ մորիկը, ոչ արհավիրքը խենթ:  
Զէ՞ որ աշխարհի  
Բազում, բյուրավոր կոմունիստները  
Նավաստիներն են նրա քաջարի:

Մի վախեցեք դուք,  
Որ անսովոր եք ծովի տարերքին,  
Փոթորիկներին այս աշխարհացունց,  
Նրանք լավագույն ուխտերի համար  
Կվառեն պայծառ լույսերն ուղեցույց,  
Դուրս գալով ցամաք:

Եվ այն ժամանակ  
Մի ուրիշ բախտի բանաստեղծ կզա,  
Եվ այն ժամանակ արդեն ոչ թե ես,  
Ոչ թե ես, այլ նա  
Զեր մեջ, ձեզ համար  
Պալքարի մասին  
Ուրիշ խոսքերով  
Ուրիշ երգ կասի:

Նա կասի այսպես.  
«Լուկ նա է լողորդ,  
Ով կոփելով իր հոգին պալքարում,  
Աշխարհի համար  
Բացեց վերջապես  
Մի անհայտ ցամաք»:

1925

## ԲՈՒՔԸ

Մանեք, տարիներ, մանվածքը ձեր հին,  
Զի վերափոխվի շնչավոր ոգին,  
Զի փոխվի հավետ:  
Ես անմիաբան կմնամ ինձ հետ:  
Անհաշտ կմնամ ինձ հետ մշտապես,  
Ա՛խ, ինքքս, որ իմ սիրելին եմ թանկ,  
Ինձ համար ուրիշ,  
Օտար մարդ եմ ես:

Ուղում եմ կարգալ, իսկ գիրքն իմ ձեռքից  
Ընկնում է ներքև,  
Հորանջն է հաղթում,  
Եվ հաղթում է ինձ քունը գնալով...  
Իսկ պատուհանի փեղկերի ետև  
Երկար ու երկար հողմն է հեկեկում,  
Կարծես մոտալուտ  
Քաղումն զգալով:

Հերթափափ թխկին  
Գլխով սևացած  
Խզխզում է խուլ և երկինքն ի վեր  
Ռնգախոսում է  
Օրերի մասին անցած-գնացած:  
Ի՞նչ թխկի է նա:  
Պարզապես սյուն է նա անարգանքի,  
Նրանից միայն կախեին մարդկանց  
Կամ թե հանձնեին անլուր տանջանքի:

Եվ առաջինը,  
Առաջինն ինձ է կախել հարկավոր,  
Զեռքերս մեղքիս ամուր խաչելով,  
Այն բանի համար,  
Որ ես երգերով  
Խոպոտ ու տխուր՝  
Քունն եմ խանդարել իմ հայրենիքի:

Ո՛չ, ես չեմ սիրում  
Երգն աքաղաղի  
Եվ ասում եմ ես,  
Եթե իսկապես  
Ում ունենալի,  
Դուրս կթափեի քարձիկները ողջ  
Ես բոլոր, բոլոր աքաղաղների,  
Որպեսզի նրանք  
Զերգեն գիշերով:  
Բայց մոռացել եմ,  
Որ ես ինքս էլ որպես աքաղաղ  
Ազադակել եմ ամբողջ կոկորդով  
Իմ հայրենիքի լուսայգից առաջ,  
Ոտնահարելով ավանդն հայրերի,  
Ալեկոծվելով հոգով ու սրտով:  
Ճշում է բուքը վարագրի նման,  
Որին բռնել են մորթելու համար:  
Մառախուղ է ցուրտ,  
Ու չես տարբերում՝  
Որն է մոտիկը  
Եվ որը հեռուն...

Լուսին, երևի,  
Շնեքն են կերել:  
Երկնքում վաղուց  
Նա չի երևում:  
Մայրս մալանչից թելը ձգելով՝  
Իլիկի հետ լուռ  
Զրույց է անում:  
Եվ այդ զրույցին  
Խլացած կատուն  
Ականջ է դնում,  
Իր ծանրակշիռ  
Գլուխը կախած  
Պառկելատեղից:  
Իզուր չեն ասում  
Վախլուկ, վեհերոտ

Գրկից-հարևան,  
Որ այդ կատուն՝ սև  
Բուի է նման:

Կոպերս փակում  
Եվ այն եմ տեսնում  
Ես իրականում  
Այն հերթաթային ժամանակներից,  
Որ մեր կատուն ինձ  
Մաղրանշան է թաթով ցույց տալիս,  
Իսկ մայրս կարծես  
Կախարդուհի է՝ եկած հեռավոր  
Կիևյան սարից:  
Հիվանդ եմ, թե ոչ՝  
Ես չեմ իմանում,  
Մտքերս են միայն  
Անպատեհարար  
Անվերջ թափառում:  
Գերեզմանային  
Բահի թխկոցն է ականջներիս մեջ  
Հեռու զանգերի  
Հեծկտոցի հետ:  
Եվ ես մեռելի  
Կոպերին իմ գոց  
Գնում եմ ահա  
Պղնձե երկու հինգկոպեկանոց:  
Մեռած աչքերի  
Այդ փողերը պաղ  
Շիրիմ փորոզին  
Ջերմություն կտան:  
Նա իմ մարմինը  
Հանձնելով հողին,  
Գլխին կբաշի  
Մի թաս հացօղին  
Եվ բարձր կասի.  
«Տարօրինակ մարդ,  
Նա մոլեգնություն շատ արավ կյանքում

Ու գնաց կյանքից,  
Բայց հաղթահարել չկարողացավ  
Մի հինգ էջ անպամ  
«Կապիտալ» գրքից»:

1925

## ԳԱՐՈՒՆ

Մոլուցքը անցավ.  
Վիշտն էլ չի՛ գալու.  
Կյանքն ինձ երազ է թվում մի գունեղ.  
Երեկ կարդացի ես «Կապիտալում»,  
Որ պոետներն էլ  
Օրենքներ ունեն:

Բուքն, ինչքան կուզե,  
Թող հիմա շաշի՛,  
Կամ դուռը ձեծի՛ ջրահեղձի պես.  
Էլ ակոհճուլն ինձ երբեք չի՛ տանջի,  
Եվ կայտառ մարդկանց բարեկամն եմ ես:

Չարժե կարեկցել նեխած սրտերին.  
Ի՛նձ էլ խղճալու ոչ մի հարկ չկար,  
Թե ես թույլ տայի, որ մեռնեմ լոխն  
Թո՛հ ու բոհի մեջ այս բոհեմական:

Ողջու՛ չն քեզ,  
Գարնան ծիծա՛ն առաջին,  
Ես քեզ չեմ դիպչի  
Ու չե՛մ նախատի.  
Թառիր, ինչպես որ վայել է հավքին,  
Թեկուզ այս այգու նոր ցանկապատին:

Ողջու՛ չն քեզ, ողջու՛ չն,  
Տանջված իմ թխկի,

Ներիր, եթե քեզ վիրավորե՛լ եմ.  
Քրքրված է քո  
Հագուստը նախկին,  
Բայց կպարզենք մենք քեզ նորե՛րը:

Ապրիլ ամիսը,  
Առանց օրդերի,  
Քեզ շուտով մի նոր գլխա՛րկ կուղարկի,  
Եվ այս բաղեղը, փարված ճյուղերիդ,  
Քեզ ոտից գլուխ նորից կզուգի՛:

Ջահել աղջիկը քեզ կգա այցի,  
Քեզ կխնամի ու քեզ կըրի,  
Որ, երբ աշնանը մնաս առանձին,  
Հաղթե՛ս ձմեռվա բուք ու հողմերին...

Հետո լուսի՛նը կծագի վերից —  
Նրան չեն խժոնել շները գյուղի —  
Նա պահ էր մտել ծոցում ամպերի՛  
Պատերազմի ու արյան երկյուղից:

Բայց էլ ետ չի՛ գա  
Կռիվն անկասկած...  
Եվ կհտրոնագույն իր լույսը նորից,  
Կսփոփ վերից լուսինը հարբած  
Արտերի վրա,  
Հանդի ու ձորի:

Ներշնչի՛ր, սի՛րտ իմ,  
Գարնան բույրն առատ,  
Հուզվիր տողերից  
Քո նոր երգերի.  
Ծս հիմա արդեն, քնելուց առաջ,  
էլ չեմ հայհոյում աքաղաղներին:

Օ՛, մա՛յր երկրագունդ,  
Գու մետաղից չես,

Մետաղն անզո՛ր է  
Միւն՛ր տալ կանաչ...  
Բավական է, որ  
Մի տողի կառչես,  
Եվ «Կապիտալը»  
Գու կհասկանա՛ս:

1925

## ՆԱՄԱԿ ՔՐՈՋՍ

Դեղվիզի մասին երգեր է գրել Ալեքսանդրը մեր  
Եվ զանգի մասին այնտեղ տողեր է  
Գրել քնքշագին:  
Այնպես հիասքանչ և այնպես հեռու,  
Բայց նա մոտ է մեզ,  
Մոտ է մեզ, որպես ծաղկածուփ այգին:

Ողջու՛յն քեզ, իմ քույր,  
Ողջու՛յն քեզ, անգին,  
Գյուղացի՛ եմ ես, գյուղացի՛, թե ոչ...  
Պապս ինչպե՛ս է խնամում այգին,  
Բալի ծառերը մեր նորարողքը:

Բալենինե՛րն այդ...  
Մոռացե՛լ ես դու:  
Հայրս որքան էր հոգնում օրերով,  
Որ մեր շիկամորթ,  
Մեր նիհար յարուն  
Նրանց արմատը պոկի արորով:

Մեր հորը, այո՛, կարտոֆիլ էր պետք,  
Մեզ պետք էր այգին...  
Եվ կարում էին,  
Խորտակում, հոգիս, այգին մեր կանաչ:  
Այդ մասին գիտեք արցունքոտ բարձր իմ գլխատակին,

Շատ չէ...

Մի յոթ կամ ութ տարի առաջ:

Ես տոնն եմ հիշում,

Մայիսյան տոնը զնգուն ու վարար,

Թխենին ծաղկել,

Ու եղբւանին թերթեր էր թափում,

Ես գրկում էի մեր կեչիների իրանը բարակ:

Եվ հարբած էի առավել ուժեղ:

Քան օրն այդ կապույտ:

Ա՛խ, կեչիներն այդ...

Աղջի՛կ-կեչիներ...  
Նրանց սիրո զեմ կարող է լոկ նա

Իր սիրտը փակել,  
Ով անգամ քնքուշ դեռահասի մեջ

Չի կարող գալիք միրողը գուշակել:

Քույրի՛կ իմ, քույրի՛կ,

Բարեկամները ինչ քիչ են կյանքում:

Ինչպես բոլորի,

Բախտն ինձ վրա էլ կնիք է դրել...

Թե սիրտդ քնքուշ

Հոգնած է զարկում,

Ստիպիր նրան մոռանալ, լռել:

Սաշաչին գիտես,

Նա լավն էր այնքան,

Եվ Լերմոնտովն էլ

Վեր չէր ուժերից:

Բայց հիվանդ եմ ես,

Ու հոգիս միայն

Յասամանով է,

Որ կրուժեի:

Ես խղճում եմ քեզ,

Եմնաս մենակ:

Մինչդեռ պատրաստ եմ

Ես մենամարտի հասնելու անդամ:

«Երբանիկ է նա, ով որ չի բմպել

Գավաթի մինչ տակ»,

Չի լսել մինչ վերջ սրնգի ձայնը այն եվիրական:

Սակայն մեր այգին...

Չէ՞ որ այդ այգուվ

Քնքշորեն շոյված

Քո զավակներն էլ անցնեն պիտի դեռ:

Օ՛,

Թող որ նրանք

Հիշեն մի գարնան պայծառ երեկո,

Որ այս աշխարհում...

Ապրել են խենթեր:

1925

## ԻՄ ՈՒՂԻՆ

Կյանքը հունի մեջ է մտնում:

Եվ ես գյուղի հին բնակիչ,

Հիշում եմ այն,

Ինչ տեսել եմ մեր կողմերում

Կյանքիս մայիսին:

Սրգեր,

Հանգիստ դուք պատմեցեք

Իմ կյանքի մասին:

Մի գյուղական համեստ խրճիթ:

Կուպրի բույրեր խամուժային,

Սրբապատկեր, գառակ մի հին,

Ծրագի լույս հեզարարո,

Շրշյուն շորերի:

Ինչքան լավ է,

Որ պահել եմ ու պահպանել

Զգացումներն իմ հեռավոր

Մանուկ օրերի:

Պատուհանի փեղկերի տակ  
Բուքի խարույկն է սպիտակ:  
Ինը տարեկան եմ արդեն:  
Տատիկ, կատու, պառկելատեղ.  
Եվ տատիկը տափաստանի  
Ինչ-որ տխուր  
Մի երգ է երգում,  
Եվ բերանն է հորանջելով  
Նա խաշակնքում:  
Չարհուրելի բուքն էր ոռնում,  
Մոնչում այնպես:  
Ննչեցյալներն էին պարում  
Պատի տակ կարծես:  
Կայսրությունն այն ժամանակ  
Պատերազմ էր հայտարարել  
Ճապոնիայի դեմ:  
Եվ բոլորին հեռու հեռվում  
Խաչեր էին պատկերանում,  
Ինչու՞, չգիտեմ:

Զգիտեի ինչի համար  
Եվ ում համար մարդիկ պիտի  
Կռիվ գնային:  
Ռյազանի դաշտերն արձակ,  
Ուր գյուղացին հունձ էր անում,  
Ուր գյուղացին սերմ էր ցանում,  
Իմ երկիրն էին:

Միայն այն եմ հիշում ես, որ  
Գյուղացիները քրթմնջում,  
Հայհույում էին  
Սատանային և աստծուն  
Եվ թագավորին:  
Սակայն նրանց ի պատասխան  
Ժպտում էր մեր դաշտն անսահման,  
Հեռուն կապտահեր  
Եվ լիմոնե թույլ ու նվազ

Արշալույսը մեր:  
Այն ժամանակ ես առաջին,  
Առաջին անգամ  
Խճճվեցի հանգերի հետ:  
Զգացմունքի կաճառի դեմ  
Իմ գլուխը ցնցվեց մի պահ  
Եվ պտույտ եկավ,  
Եվ ասացի.

— Քանի որ այս եռուքորը  
Արթնացավ իմ մեջ,  
Խոսքերի մեջ կներհյուսեմ  
Իմ հոգին անվերջ...  
Տարիներ իմ, հեռու՞, հեռու՞  
Երազ եք ասես:  
Ես հիշում եմ, պապս վշտով  
Ասում էր այսպես.  
«Դատարկ բան է...  
Բայց թե շատ է հրապուրում,  
Ինչ արած, արի  
Աշորայի մասին գրիր  
Ու զամբիկների»:

Այն ժամանակ մուսայի հետ  
Ընկերացած իմ ուղեղում,  
Երազելով, անրջելով  
Թաքուն, թաքուն  
Միտք էի անում,  
Որ ես պիտի լինեմ հայտնի,  
Որ ես հարուստ պիտի լինեմ,  
Եվ հուշարձան պիտի կանգնեմ  
Ինձ Ռյազանում:  
Տասնհինգ տարեկանում,  
Ցավելու չափ սիրահարված,  
Հենց որ մի քիչ առանձնանում՝  
Նստում էի և միտք անում,  
Ով մտքեր քաղցրիկ,  
Որ կին կառնեմ ես ինձ համար

Ամենալավ այն աղջկան,  
երբ առնեմ տարիք:

Տարիները հոսում էին,  
Տարիները փոխվում էին,  
Տարիների վրա ուրիշ  
լույս էր ճառագում:  
Ես, գյուղական մի երազող,  
Առաջնակարգ պոետ դարձա  
Մայրաքաղաքում:

Եվ գրողի ձանձրութունով  
Հիվանդացած,  
Ես գնացի թափառելու  
Աշխարհից աշխարհ:  
Անշատուժի ցավն իմ սրտում,  
Հանդիպումին չհավատալով,  
Խաբեութուն համարելով  
Աշխարհը արար:

Այն ժամանակ ես հասկացա,  
Թե ինչ ասել է Ռուսաստան,  
Ինչ ասել է փառք:  
Դրա համար այն ժամանակ  
Թախիծը իմ հոգին մտավ  
Թույնի նման դառն:

Ի՞նչ եմ անում, ինչի՞ս է պետք,  
Որ պոետ եմ ես,  
Առանց ինձ էլ բավական է  
Զիրիլն աշխարհում...  
Ոչ, հուշարձան մի կանգնեցնեք  
Դուք Ռյազանում:

Ռուսիա... Ցարիզմ...  
Վիշտ... Անձկութուն,  
Ձիջողութուն

Ազնվական դասի:  
Դե ի՞նչ կա որ:  
Հանդուգն, անաս խուլիզանին  
Ընդունիր դու, Մոսկվա, տեսնենք  
Նա քեզ ինչ կասի:

Տեսնենք  
Թե ով ում կհաղթի:  
Եվ իմ անգուսպ երգերի մեջ  
Կարմիր զամբիլը Ռյազանի  
Միզում է անս  
Սալոնային պճնազարդված  
Խուժանի վրա:  
Չե՞ք հավանում,  
Ճիշտ եք, այո...  
Դուք սովոր եք լորիզանին,  
Վարդին եք սովոր...  
Բայց այդ հացը, որ խժոռում եք,  
Գոմաղբով ենք, հասկանում եք,  
Աճեցրել մի օր:

Եվ տարիներ անցան էլի,  
Ինչեր եղան տարիներում,  
Այդ բոլորը շեւ պատմի դու  
Խոսքով, հիրավի:  
Հիմնահատակ եղավ ցարիզմն  
Ու գահը ցարի,  
Եվ նրանց տեղ բանվորական  
Բանակն ելավ  
Ուժով վիթխարի:

Եվ հոգնելով թափառումից,  
Հեռու, օտար եզրքներից  
Վերադարձա հայրենական  
Իմ տունը անս:  
Կանաչ վարսերն ուսին թափած,  
Եվ սպիտակ թիկնոց հագած

Խոնարհվել է կեչին կապույտ  
լճակի վրա:

Ա՛խ, ինչ կեչի:

Զարմանալի...

Կուրծքը ապա, տես...

Այդպիսի կուրծք կանանց մոտ էլ

Հաղիվ թե գտնես:

Եվ դաշտերից արևագոծ,

Որ սիրտ են գերում,

Մարդիկ ահա

Աշորայով լի սայլեր են

Ընդառաջ բերում:

Ոչ, նրանք ինձ չեն ճանաչում,

Նրանց համար անցվոր եմ ես,

Բայց ահա, տես,

Չնայելով, չնկատելով

Անցնում է մի կին:

Անասելի մի սարսուռի

Ինչ-որ, ինչ-որ հոսանք եմ ես

Զգում իմ մեջքին:

Նա՞ է միթե:

Մի՞թե նա ինձ չճանաչեց:

Դե թող գնա իրեն համար,

Գնում է, գնա...

Առանց ինձ էլ նրա համար

Դառնություններ շատ կան կյանքում,

Զուր չէ այդպես լռել տանջված

Քերանը նրա:

Ամեն, ամեն իրիկուն ես

Հոնքերիս եմ քաշում կեպիս,

Որ չմատնեմ իմ աչքերի

Սառնությունն անհուն,

Եվ գնում եմ նորից, նորից

Նայեմ հնձած տափաստանին,

Եվ լսեմ, թե ոնց է կանչում,

Կարկաչում առուն:

Դե ի՞նչ կա որ:

Պատանությունն անցավ գնաց:

Փամանակն է դիպչել գործի,

Որ իմ հոգին շարաճճի

Հասուն երգեր երգել փորձի:

Եվ թող գյուղի կյանքը նորոգ

Ինձ նորանոր ուժեր բերի,

Ուժեր հաղթական,

Առաջվա պես

Ինձ փառքի է հասցրել դարձյալ

Զամբիկն ոռոսական:

1925

\* \* \*

Մնաս բարով, իմ բարեկամ, մնաս բարով,  
Թանկագինս, իմ սրտի մեջ ես դու մնում,  
Կանխատեսված այս բաժանումը շուտով  
Մեզ առչկում նոր հանդիպում է խոստանում:

Մնաս բարով, իմ բարեկամ, անխոս, անձեռք,  
Դու մի թախծիր, վիշտ մի բարդիր քո հոնքերին,  
Այս աշխարհում մեռնելն, այո, նոր չէ երբեք,  
Բայց ապրելն էլ, անշուշտ, նոր չէ բուրրովին:

1925

ԱՆՆԱ ՄՆԵԳԻՆԱ

1

«Մեր գյուղն, ուրեմն, Ռադովոն է դա,  
 Մոտ երկու հարյուր ծուխ կա նրանում,  
 Եվ ով գալիս է այստեղ, հավատա,  
 Մեր բնությունը շատ է հավանում:  
 Հարուստ ենք ջրով և ունենք հանդեր,  
 Անտառներ ունենք, խոտհարք ու արոտ...  
 Եվ ուր նայում ես՝ այստեղ ու այնտեղ  
 Շեկ բարդիներ են շարված իրար մոտ:

Լուրջ բաների մեջ չենք մտնում մենք շատ,  
 Գոհ ենք մեր բախտից և շնորհակալ,  
 Տնակներ ունենք մենք թիթեղապատ,  
 Ամեն մեկն ունի բակ, այգի ու կալ:  
 Փեղկերն են ներկված քաղաքավարի,  
 Տոներին ունենք թե կվաս, թե միս.  
 Զուր չէ, որ առաջ մեծը գավառի  
 Շատ հաճախակի մեզ հյուր էր գալիս:

Հարկը տվել ենք միշտ ժամանակին,  
 Բայց տանուտերը շար ու անօրեն  
 Ավելացնում էր միշտ էլ մեր հարկին  
 Մի չափ ալյուր ու մի չափ էլ ցորեն:  
 Ու մենք էլ, որ-չար փորձանքի շգանք,  
 Նրա ուզածը տվել ենք արագ,

Իշխանություն են քանի որ նրանք,  
 Դե, ժողովուրդ ենք մենք էլ հասարակ:

Բայց շար են մարդիկ, առանց երկյուղի,  
 Շատերի աչքը ժանիք է ասես...  
 Ու մուծիկները հարևան գյուղի  
 Խեթ էին նայում մեր գյուղին ու մեզ:  
 Նրանց ապրուստը աղքատ էր ու չոր,  
 Համարյա ամբողջ այդ գյուղը ուներ  
 Միայն մի մաշված, մի փայտե արոտ,  
 Մի երկու հատ էլ սատկած յաբուներ:

Դե, էլ ինչ ապրուստ ու առատություն,  
 Միայն թե հոգիդ չգնա ձեռից:  
 Նրանք էլ հաճախ մեզանից թաքուն  
 Փայտ էին կտրում մեր անտառներից:  
 Մի անգամ նրանց բռնեցինք տեղում,  
 Նրանք մեզ կացնով, դե մենք էլ նրանց,  
 Պողպատն այնպես էր դնում ու շողում,  
 Որ զոզոզում էր մարդ՝ տեղում կանգնած:

Աբյունի հոտ էր այդ կովից գալիս,  
 Ու հանկարծ մեղքով թե մեր, թե նրանց,  
 Մեկն իր կացինով այնպես է տալիս,  
 Որ տանուտերը ընկնում է մեռած:  
 Ու մենք ժողովում մեր այս գյուղական  
 Ընթացք տվեցինք մի օր այդ գործին:  
 Դատեցին: Հետո շղթալի գարկած  
 Մի տասը հոգու Միրիս զրկեցին:  
 Մեր գործն էլ լավ չի դրանից հետո,  
 Բախտը իր բարին էլ չի ուղարկում,  
 Երեք տարի է այսպես, որ հերթով  
 Զոռն ու հրդեհն են մեր գյուղին դարկում»:

Կառուցանեն անվերջ պատմում էր այսպես,  
 Կարճելով ընթացքն իմ ճանապարհի...  
 Մեր հայրենական վայրերն էի ես

Հանգստանալու գնում այդ տարի:  
Պատերազմը շար կերել էր հոգիս...  
Շահերի համար ինչ-որ օտարի,  
Պետք է խփեի եղբորս կրծքին,  
Գնդակը նրա սրտի մեջ տայի:  
Հասկացա, որ ես խաղալիք եմ լոկ,  
Մինչ թիկունքում են հարուստ ու ջոջերու  
Ու թնդանոթին հրածեղտ տալով,  
Վճռեցի երգի սուրբ լոկ ճոճել:  
Ես հրացանս նետեցի մի կողմ:  
Փողով ինձ մի կեղծ փաստաթուղթ տվին:  
Ահա այդպիսի ճարպիկ գործարքով  
Ընդառաջ ելա 17 թվին:

Ազատությունը պոռթկաց մոլեգին:  
Վարդագույն ու գարշ հրի մեջ սակայն  
Կերենսկին, հեծած սպիտակ իր ձին,  
Դարձել էր երկրում տեր ու տիրական:  
Կոխվր «մինչ վերջ», «մինչև հաղթանակ»:  
Ու շինել հագած գյուղացիներին  
Այդ իշխողների ոհմակն հացկատակ  
Մատնում էր հրին ու մատնում սրին:  
Բայց ես չմտա հրացանի տակ:  
Ունկնդիր կովի ահեղ շառաշին,  
Ի հայտ բերեցի մի ուրիշ սխրանք՝  
Ես դասալիքը դարձա առաջին:

\* \* \*

Ճանապարհն այնպես հաճելի է, լավ,  
Իրիկվա քամին իր զովն է բերում,  
Լուսնյակն էլ ահա մեղմորեն ելավ  
Ու ոսկով օծեց գյուղերի հեռուն:  
«Ահա Ռազովան, հենց մեր գյուղն է սա,—  
Ասաց ու իջավ  
Կառապանը վար,—  
Տեսաք, թե ինչքան արագ տեղ հասա,

Կոտրելով ձիուս խասոյաթը հիմար:  
Դե, խնդրեմ հիմա ինձ տվեք «նաչայ»:  
Ջաղա՞ցն եք ուզում...  
Հենց էն է, որ կա,  
Այսպիսի երկար մի ճամփի համար  
Շատ չեմ պահանջում, աստված է վկա»:

Մի քառասուննոց եմ տալիս ես նրան:  
«Քի՛չ է»...  
Տալիս եմ:  
«էլի եք տալում»...  
Ինչ գարշելին է այս ջահել տղան,  
Այս ջահել տղան երեսուն տարու:  
«Ի՞նչ է,  
Մախե՞լ ես խիղճդ սատանին,  
Ինչու՞ ես ինձնից պլոկում այդքան»:  
Ու պատասխան է ցմփորն ինձ տալիս.  
«Վարսակն այս տարի թանկ է բավական:  
Տվեք ինձ էլի, դե էղպես, մի տաս  
Կամ, լավ, վեցով էլ ես զոհ կմնամ,  
Ու գինեատանը կխմեմ մի թաս  
Հանուն ձեր պատվի ու առողջության»...

\* \* \*

Ջրաղացում եմ...  
Մութ եղևնուտին  
Կայծոռիկներ է գիշերը թափել,  
Մեր ջաղացպանը ուրախությունից  
Չի կարողանում երկու խոսք կապել...  
«Իմ աղավնյակս...  
Այդ դու՞ ես, որդի,  
Մրսել ես ասա ու կարգին սառել...  
Դե, շուտ, այ պառավ, ինքնաեռը դիր,  
Սեղանը պցիր, կարկանդակը բեր»:

Ապրիլին մրսել դժվար է մի քիչ,  
Այն էլ ամսվա վերջին օրերին...

Երեկոն այնպես խոհուն էր ու ջինջ  
Ինչպես ընկերոջ ժպիտը լոին:  
Ջրադացսպանը այնպես է գրկում,  
Որ արջն էլ ցավից կարող է ոռնալ,  
Բայց վատ պահերին միշտ լավ է կյանքում  
Բարեկամներ ու ընկեր ունենալ:  
«Երկա՞ր կմնաս»...  
«Այդպես, մի տարի»:  
«Դե, բարեկամս, քե՛ֆ արա կարգին,  
Ամառը պտուղն ու սունկն անտառի  
Մով է, թե կուզես Մոսկվա ուղարկիր:  
Որսն էլ, եղբայրս, առատ է այնպես,  
Որ ինքն իրեն է զնդակիդ զալիս...  
Մտածիր միայն,  
Չորս տարի է քեզ  
Մենք չէինք տեսել, Սերգեյ, սիրելիս...»:

. . . . .  
. . . . .

Չրույցն այլարտվեց...  
Մենք պատշաճորեն  
Ողջ ինքնակոր պարպեցինք արագ,  
Առաջվա նման ահա ես նորեն  
Մուշտակս առած գնում եմ մարագ:  
Անցնում եմ ահա մեծացած այգով,  
Սիրենն է քնքուշ գիպլում իմ դեմքին,  
Ու դիտում եմ ես կարոտ հայացքով  
Այս ցանկապատը՝ կորացած ու հին:  
Այն դռնակի մոտ ես մի ժամանակ  
Պատանի էի տասնվեց տարու,  
Ու մի լավ աղջիկ թիկնոցով ճերմակ  
Քնքշորեն ասաց. «Ո՛չ, քեզ չեմ սիրում»:  
Օրե՛ր հեռավոր և օրե՛ր քնքուշ...  
Դեռ այն պատկերը իմ մեջ չի մարել,  
Ի ուրբս ենք սի՛ւեղ մենք այդ տարիքում,  
Ու սակայն, ավա՛ղ, մեզ քիչ են սիրել:

«էլ ինչ, Սերգուշա, վեր կաց ու արի,  
Չի էլ բարձրացել արեգակը դեռ,  
Բայց պառավն արդեն քաղցր ու հյութալի  
Իլիթ է թխել քո ազիզ խաթեր:  
Ես էլ, անգինս, գնում եմ հիմա  
Կալվածատիրոջ՝ Սնեգինայի մոտ:  
Ի՛նչ կտցարներ եմ ես նրանց համար  
Խփել անտառում երեկ առավոտ»:

Ողջու՛յն քեզ, ողջու՛յն, կյանքի այգաբաց...  
Ես վեր եմ կենում, հագնվում, գնում,  
Խնձորիներից ճերմակ ու ծաղկած  
Կարծես մի թեթև ծուխ է բարձրանում:  
Եվ մտածում եմ՝  
Ինչ լավ են, ակնիվ  
Այս հողն ու մարզը  
Այս երկնքի տակ:  
Բայց քանիսները շար պատերազմից  
Դարձել են հիմա հաշմ ու այլանդակ:  
Եվ քանիսներն են հողի տակ լուծ,  
Եվ քանիսները դեռ պիտի լռեն...  
Եվ իմ այտերին ու ծնոտներում  
Մի դող եմ զգում ես համառորեն:

Ո՛չ, ո՛չ,  
Ես երբեք չեմ գնա այնտեղ,  
Որ ինչ-որ մարդիկ՝ դադրելի ու գոբշ,  
Խեղանդամ դարձած զինվորին նետեն  
Մի քանի մաշված պղնձե գոռշ:

«Դե, իմ պառավս, բարի լուսաբաց,  
Ինչպես տեսնում եմ ձերացել ես քիչ»:  
Պատասխանում է նա հազը զսպած.  
«Աշխատանքից է դա, աշխատանքից:  
Հիմա մենք լուսնը հանդիստ ու դադար,  
Մեր բրախնքով է ամեն ինչ բուրում,

Կոիվ է, որդիս, կոիվ անդադար,  
Գյուղը գյուղի դեմ ատամ է սրում:  
Ամեն օր այստեղ լուրեր են գալիս.  
Անցորդ մարդիկ են լուրերն այդ բերում  
Մեկ կրիուշանցիք մերոնց են տալիս,  
Մեկ էլ մերոնք են նրանց կոտորում:  
Իսկ դա ասել է անիշխանութուն,  
Ցարին գցեցին, ու տեսար, որդի,  
Ամեն տեսակ ցավ ու դժբախտութուն  
Թափվեց խեղճ գլխին մեր ժողովրդի:  
Զգիտես ինչու բանտը բաց արին,  
Զարագործներին բաց թողին բանտից,  
Ու հիմա այնտեղ՝ մեծ ճանապարհին  
Զկա դրանցից դադար ու հանգիստ:  
Այ, վերցրու թեկուզ դու կրիուշանցոց,  
Պետք է, որ դրանք փտեին բանտում,  
Սակայն այդ մարդիկ գող ու շարագործ  
Հիմա աղատվել ու եկել են տուն:  
Մի Պրոն Օզլորլին ունեն այդ գյուղում,  
Սրիկա մի մարդ, կոպիտ, կովարար,  
Նա բոլորի դեմ ատամ է սրում  
Ու շաբաթներով հարբում անդադար:  
Մի երեք տարի սրանից առաջ,  
Դրանք ու մերոնք երբ կոիվ արին,  
Այդ Օզլորլինը կացինը առած,  
Խփեց, սպանեց մեր տանուտերին:  
Հիմա այդպիսիք բյուր են ու հազար  
Իրենց գարշելի վարքով ու գործով...  
Ռուսիա, մեր Ռուսիա, մինչև ու՛ր հասար,  
Կորար դու, կորար, մայր մեր սնուցողը:  
Կառապանին եմ հիշում ես նորեն  
Եվ, գավազանս ու գլխարկս առած,  
Գյուղ եմ շտապում, որ մտերմորեն  
Բարևի թեքվեմ գյուղացոց առաջ:

Զգվում է ահա ճամփա մի բարակ...  
Ու տեսնում եմ ես, որ թաց խոպանով

Իմ շաղացպանն է արշավում արագ  
Ու ինձ է կանչում խնդագին ձայնով:  
«Սերգուխա, անգին, քո ազիլ խաթեր  
Բան եմ ասելու, սպասիր մի քիչ...  
Մի այս սանձերը ուղղեմ հալա դեռ,  
Որ հետո կարգով պատմեմ ամեն ինչ:  
Ինչու՞ ինձ ոչինչ չասիր առավոտ...  
Ես Սնեգինային՝ թե այսպես ահա,  
Քաղաքից եկել ու հյուր է ինձ մոտ  
Մի զվարճալի, մի ջահել տղա:  
(Օ՛, նա իմ հանդեպ շատ լավ է հակված,  
Տասը տարի է ծանոթ եմ հետը),  
Իսկ նրա դուստրը՝ Աննան պսակված,  
Հարցրեց.

— Այդ նա՞ է արդյոք, պոե՞տը...  
— Նա է, — ասացի, — հենց նա է, է՞լ ով...  
— Շե՞կ է...  
— Իհարկե շեկ է, — ասացի:  
— Կապուտաշյա՞ է, գանգուր մազերո՞վ...  
— Ուրախ պարոն է դրանից բացի...  
— Ե՞րբ է նա եկել...  
— Վաղուց չէ, երեկ...  
— Ա՛խ, մայրիկ, գիտե՞ս:

Այդ նա է, այդ նա,  
Որ այնպես քնքուշ ու զվարճորեն  
Միրահարված էր ինձ մի ժամանակ:  
Համեստ տղա էր,  
Հեղ ու լուսկյաց...  
Իսկ հիմա...  
Գնա ու նայիր նրան...  
Գրող է դարձել...  
Հայտնի, հռչակված...  
Առանց խնդրանքի չի գա տեսությանս:

Ու շաղացպանը հպարտ ժպտալով,  
Աչքն է կկոցում խորամանկաբար.

«Դե, մինչև ճաշը քեզ մնաս բարով,  
Մի քիչ էլ հետո կպատմեմ, եղբայր»:

Ես քայլում էի դեպի Կրիուշի  
Ու գավազանով կանաչը հնձում,  
Չարթնեց իմ հոգին այդ հեռու հուշից,  
Ու ոչինչ, ոչինչ սիրտս չէր ցնցում:  
Հոսում էր շուրջս հովը բուրավետ,  
Ու մտքերիս մեջ մշուշ էր խաղաղ...  
Հիմա գինվորի սիրուն կնկա հետ  
Պետք է սկսել մի լավ սիրախաղ:

\* \* \*

Ահա և գյուղը:

Չորս տարի է, ինչ  
Ես չէի տեսել տանիքներն այս հին...  
Գարնան առավոտն արևոտ ու ջրնջ  
Սիրենի գույն է փռել դաշտերին:

Շան հաշոց չկա: Երևի գյուղը  
Այլևս չունի պահպանելու բան,  
Ամեն մեկն ունի իր փտած հյուղը  
Ու այդ հյուղի մեջ մի հին վառարան:

Նայում եմ ահա:  
Պրոնենց բակում  
Խոսք ու աղմուկ է գյուղացիների,  
Նոր օրենքներն են նրանք քննարկում  
Ու նոր գները հացի, տավարի:  
«Բարև ձեզ, բարև»:  
«Ա, որսո՞րդն է դա,  
Բարև քեզ, բարև,  
Նստի՞ր, բարեկամ,  
Մեկ է, անգործ ես, եկ ականջ արա,  
Թե ինչ է խոսում խալխը գեղական:  
Պատմի մի տեսնենք, ի՞նչ կա Պիտերում,

Մանոթ կլինես մինիստրներին,  
Անիծած հոգի, մանուկ օրերում  
Քեզ զուր չի կրթել քո կուլակ քեռին:  
Բայց դե քեզ էլի շենք հանդիմանում,  
Դու մերն ես, մուծիկ, ծնունդ ես գյուղի,  
Քո փառքով շատ էլ չես հպարտանում,  
Ու գիտենք, սիրտդ նրանց չես ծախի:  
Դու մեր նկատմամբ ուշադիր էիր,  
Ու հոգիդ մեր դեմ միշտ բաց էր այնքան...  
Ասա մի.

Կտա՞ն գյուղացիներին  
Առանց փրկագնի հողն աղայական:  
Գոռոտում են, թե՛  
Հողին ձեռ շտաք,  
Իբր թե դրա ժամը չի հասել...  
Ինչու՞ ենք հապա գնդակների տակ  
Կործանում մենք մեզ, կարո՞ղ են ասել»:  
Եվ ամեն մեկը ժպիտով տխուր  
Նայում է դեմքիս ու հարցում անում,  
Իսկ ես կքել եմ մտքերի տակ լուռ  
Ու պատասխանել չեմ կարողանում:  
Աստիճանները ճանշում էին,  
Բայց խլացնելով  
Հանկարծ աղմուկը,  
Հարցրին.  
«Ասա մեզ՝  
Ո՞վ է լենինը»:  
Եվ ես ասացի՝  
«Լենինը— դուք եք»:

3

Եվ սողում էին լուրերը համառ,  
Որոշում էին մարդիկ ու դատում...  
Եվ այդ լուրերից պառավս ինձ համար  
Դեսից ու դենից շատ էր հայթայթում:

Մի անգամ որսից վերադառնալով՝  
Ռեզեցի մի քիչ պառկել ու ննջել...  
Եվ սակայն հանկարծ ճահճի շունչը գոլ  
Սկսեց ամբողջ մարմինս ցնցել:  
Ես դողում էի, ասես տենդահար,  
Ջերմն ինձ բռնում էր ու բաց շէր թողնում,  
Եվ այդպես ահա շորս օր անդադար  
Տառապում էի ես իմ անկողնում:  
Դարձել էր ծերուկն իմ խելացնոր,  
Գնաց  
Ու բերեց նա ինչ-որ մեկին...  
Ես տեսնում էի լոկ ճերմակ մի շոր  
Ու մեկ էլ ինչ-որ վեր ցցված մի քիթ...  
Հետո ես մի քիչ լավ էի արդեն,  
Ջերմը դադարեց, դողը մեղմացավ,  
Հինգերորդ օրը երեկոյան դեմ  
Մրսածությունս լիովին անցավ:  
Ելա:  
Նոր էի դրել հատակին  
Իմ ոտքերը դեռ թույլ ու դողդոջուն,  
Լսեցի մեկի ձայնը խնդափն.  
«Ա... իմ սիրելիս,  
Ողջու՜յն քեզ, ողջու՜յն:  
Վաղուց է ես ձեզ չեմ տեսել, անգին,  
Մանկության օրերն անցել են հավիտ,  
Հիմա դարձել եմ ես լուրջ մի տիկին,  
Իսկ դուք հռչակված ու հայտնի պոետ:  
. . . . .  
Դե, նստենք:  
Անցա՛վ ձեռ տենդը իսպառ...  
Որքա՛ն փոխված եք, նման չեք հնին,  
Ծա հառաչեցի նույնիսկ գաղտնաբար,  
Ծրբ ձեռք տվի ձեզ՝ ձեր հիվանդ պահին:  
Կյանքը տարածն իր  
էլ ետ չի բերում,  
Օրերը հոսում, անցնում են անհետ...  
Ես մի ժամանակ շատ էի սիրում

Այգու դռան մոտ շուռ նստել ձեզ հետ  
Երազում էինք մենք անուն ու փառք...  
Եվ դուք խփեցիք ուղիղ նշանին,  
Իսկ ինձ ստիպեց մի ջահել սպա,  
Որ ես մոռանամ հավետ այդ մասին»:

\* \* \*

Ես լսում էի նրան ակամա,  
Ես դիտում էի գեմքը երազում  
Եվ ուզում ասել՝  
Դե բա՛լ է, հիմա  
Եկեք որոնենք մի ուրիշ լեզու:

Եվ սակայն ինչու՞, ինչու՞, չգիտեմ,  
Ասացի նրան հուզված ու անկապ.  
«Այո, ա՛խ, այո...  
Հիշեցի արդեն,  
Նստեցեք, խնդրեմ,  
Ուրախ եմ անչափ...  
Ես ձեզ մի քանի  
Երգեր կկարդամ  
Ռուսիայի մասին գինետնային,  
Պարզ են այդ երգերն, ամուր են սարքած  
Եվ գնչուական թախիծով են լի»:  
«Սերգեյ,  
Ա՛խ, վատն եք, վատն եք դուք որքան,  
Ցավում եմ այնպես  
Ու ձեզ ափսոսում,  
Որ կռիվների մասին ձեր հարբած  
Ամբողջ երկիրն է ծայրեծայր խոսում:  
Ասացեք, ի՞նչ է ձեզ հետ պատահել...»  
«Զգիտեմ»:  
«Իսկ ո՞վ պետք է իմանա»:  
«Երեի մայրս ինձ աշխարհ է բերել  
Մի աշնանային խոնավ ժամանակ...»:  
«Կատակասերն եք»:

«Դուք նույնպես, Աննա»:

«Սիրու՞մ եք արդյոք որևէ մեկին»...

«Այ»:

«Դե, առավել ամուսնու ծանր է

Կործանել կյանքը այդպես դառնագին:

Ձեր դիմաց ճամփան պայծառ է անպես...»:

Մուժն էր խտանում դաշտերի վրա...:

Զգիտեմ ինչու շոյում էի ես

Նրա ձեռնոցներն ու շալը նրա:

Լուսինն էր ժպտում միմոսի նման:

Եվ թեկուզ արդեն առաջվանը չեմ,

Բայց սիրոս, սիրոս լի էր անսահման

Իմ պատանուժյան խայտանքով այն ջերմ:

Մենք բաժանվեցինք վաղ առավոտյան

Աչքերի խաղով անհասկանալի...

Ամառվա մեջ կա հիասքանչ մի բան.

Որով մեր հոգին ու սիրտն էլ է լի...

\* \* \*

Իմ ջաղացսպանը...

Ա՛խ, ջաղացսպանը

Ինձ խելքահան է անում անդադար:

Մի քաշքշուկ է սարքել անբանը

Ու վազվզում է որպես փոստատար:

Մի երկտող բերեց նա այսօր նորից,

Ասես սեր հայտնի մեկը այդ գրով.

«Նկեր»:

Ամենից մոտիկն եք դուք ինձ:

Ձեզ անկեղծ սիրող՝

Սողոմոնի Պրոն»:

Գնում եմ:

Հասա ահա Կրիուշի:

Պրոնն է կանգնած դարբասի մոտ հին.

Հարբած գոռում է...

Գուրս գալով ուժից՝

Հայհոյում աղքատ գյուղացիներին.

«Է՛յ, ողորմելի

Ու չնչին դու լու...

Մենգինայի մոտ...

Ու մեկից այսպես՝

Առանց փրկագին մեղնից ուզելու

Քո կալվածքները դու տաս պիտի մեզ»:

Եվ հանկարծակի ինձ տեսած իր քով

Ու ցածրացնելով տոնը կովասեր,

Ասաց նա անկեղծ վիրավորանքով.

«Գյուղացիներին եփել է պետք դեռ»:

Հարցրի.

«Պրոշա, ինչու՞ ես կանչել»:

«Անշուշտ, ոչ վարի, ոչ էլ հնձելու

Հիմա ձի գտնեմ, կգնանք անտեղ...

Մենգինայի մոտ... հող սրահանջելու...»:

Ահա մեզ համար բերին մի յարու,

Լժափայտի մեջ կմախք է ասես,

Այդ ձին ուրիշին ձրի կտաս դու,

Միայն թե իզուր քեզ մոտ շպահես:

Ընթանում էինք մանր քայլերով,

Միծաղում էինք ու ջղաչնանում,

Նրբ անցնում էինք մենք դիք վայրերով,

Ինքներս էինք մեր սալակը տանում:

Տեղ հասանք:

Տունը իր կիսահարկով

Ճակատի կողմից նստել է մի քիչ.

Այնպես քնքշորեն բուրում էր ծաղկով

Նրա հյուսածո ցանկապատը ցից:

Իջանք:

Մոտեցանք ահա տերրասին.

Փոշոտ շորերս ենք փոթով թափ տալիս,

Ու ինչ-որ մեկի վախճանի մասին

խոսակցութիւնն է սենյակից գալիս :  
«էլ օգուտ չունի, ի՞նչ ես հեծեծում,  
նա արդեն սառած դիակ է դարձել...  
Ինչ-որ մեկն այնտեղ մեր դուռն է ձեռնում,  
Դու պուզրա քսիր...  
Ես գնաց բացեմ...»  
Բացում է ահա մեր դեմ դուռը տան  
Մի գիրամարմին ու տխուր տիկին,  
Իսկ Պրոնն, առանց այլնայլութեան,  
Հողն է պահանջում  
Առանց փրկագին:  
«Իե տուր,—  
Կրկնում է նա ձայնով իր խուլ,—  
Ինչ է՝ պիտի գալ ոտքդ համբուրե՞լ»...

Եվ բնորոշում էր տիկինն այն տխուր  
Այդ խոսքերն այնպես սառն ու անտարբեր:  
Հետո կես խոսքից դեպի ինձ թևքովեց  
Ու հարցում արավ  
Դեմքով ահաբեկ.  
«Դասերս մոտ եք երեխ եկել.  
Կհայտնեմ հիմա,  
Խնդրում եմ, նստեք»:

Ես պարզ հիշում եմ ճակատագրական,  
Ծանր օրերի այն շղթան անվերջ:  
Սակայն ինձ համար դժվար էր այնքան  
Նայել Աննայի լուրթ աչքերի մեջ:  
Ու ես հասկացա  
Նրա վիշտն անել.  
Սա ուզում էի լինել կարեկից:  
«Ա՛խ, սպանել են...  
Բորչային սպանել,  
Հեռու գնացեք,  
Մենակ թողեք ինձ:  
Օ՛, վախկոտ եք դուք ու ողորմելի,

նա մեռավ...  
Մինչ դուք մնացիք այստեղ...»:

Ո՛չ, դա շատ շատ է, չափից ավելի,  
Ամեն մարդ չէ, որ կարող է մարտել  
Եվ ամաչելով այդ խիստ ապտակից,  
Պրոնին թեքված, ասացի տրտում.  
«է՛հ, այսօր նրանք քե՛ք չունեն մի քիչ,  
Մի վեր կաց, Պրոն, գնանք գինետուն»:

4

Ես ողջ ամառը որս արի անվերջ,  
Մոռացա նրա դեմքը դյուրական:  
Վիրավորանքն իմ  
Ճահիճների մեջ  
Սգալով թաղեց կտցարը լալկան:  
Աղքատ է այնքան հայրենիքն իմ հեղ  
Իր անտառների ծաղկով ու հյութով.  
Եվ կարճ է նրա ամառը այնպես,  
Ինչպես մայիսյան գիշերը դյուրող:  
Ալ է առավոտն ու ավելի ցուրտ,  
Ներքև է իջնում մշուշը ծավի:  
Եվ տերևաթափ անտառում թավուտ  
Ջիլ երգն է հնչում երաշտահավի  
Ժպտում է անվերջ իմ ջաղացպանը,  
Հոգին լեցուն է ինչ-որ խնդությամբ.  
«Սերգուխա, հիմա լավ է մեր բանը,  
Նապաստակների հախիցը կգանք»:  
Ես որսի համար ուրախ եմ հարկավ,  
Չանձրույթ ու թախիժ էլ ինչո՞վ ցրես...  
Այսօր երեկո Պրոնը եկավ  
Ու ներս գլորվեց լուսնկայի պես:  
«Եղբայրս, ցնձա՛,  
Երջանկութիւնն է,  
Հասանք վերջապես սպասված օրին,  
Եկավ մեր արդար իշխանութիւնը,

Մենք բամուն կտանք հիմա բոլորին:  
Առանց փրկագնի մենք հենց էս ամառ  
Մեր ձեռքն ենք առնում դաշտ, անտառ ու մարգ,  
Սովետական է մեր Թուսիան հիմա,  
Լենինն է հիմա կոմիսարն ավագ:  
Եղբայրս, տեսա՞ր  
Գործը ոնց եռաց,  
Սա ուրիշ բան է, ուրիշ գործ է, չէ...  
Ես խնդությունից հազիվ շմեռա,  
Իսկ իմ եղբայրը վարտիքը թրջեց»:

Մի եղբայր ուներ Պրոնը՝ կաբուտյան,  
Ոնց որ ֆուրգոնի անիվն հինգերորդ,  
Վտանգի ժամին, ժամին փորձության  
Թե պարծենկոտ էր ու թե շատ վախկոտ:  
Շաղակրատում էր, երբեք չէր լուում,  
Այգպիսիներին դուք էլ տեսած կաք,  
Երկու մեղալ էր նա կրծքին կրում,  
Ստացած կուլում այն ճապոնական:  
Ու երբ մտնում էր նա միշտ գինետուն,  
Զգում էր ձայնով իր հարբեցողի.  
«Լյառյանի տակ հոշակված մարդուն  
Խնդրում եմ բաշխեք կես լիտր օղի»:  
Հետո հարբում էր, ընկնում էր հալից,  
Հուզվում էր, խոսում տաք ու բորբոքուն...  
Նա Պորտ-Արտուրի համար էր լալիս  
Եվ հարևանի ուսն արցունքոտում:  
Գոռում էր.  
«Պետյա՛,  
Իմ աղավնյակս...  
Զասես հարբած եմ, իմ սիրտն է ցավում,  
Իմ խիզախությունն ու իմ սիրանքը  
Լոկ կյառյանը գիտի աշխարհում»:

Աչքի առաջ են մարդիկ այդպիսի,  
Զեն էլ աշխատում ու ապրում են հեշտ...  
Սովետի օրով, ինչ ասե՛լ կուզի,

Նա մեղալներն իր սնդուկում պահեց:  
Սակայն չփոխվեց գոռ տեսքը նրա,  
Նույն հպարտությամբ ծեր վետերանի  
Խոպոտ խոսում էր բաժակի վրա  
Նարչինսկի մասին ու Տուրուխանի:  
«Այո, եղբայրս,  
Եղանք վշտի մեջ,  
Սակայն ոչ մի բան մեզ ահ չէր բերում...»:

Ու մեղալները, մեղալներն անվերջ  
Զրնգում էին նրա խոսքերում:  
Խաղում էր եղբոր ներվերի հետ նա,  
Եվ հայհոյում էր Պրոնը նրան,  
Բայց առաջինը նա էր, որ գնաց  
Վերգիր անելու տունն սնեգինյան:  
Բոնագրավումը արվում է արագ.  
«Նախ տուր, կպարզենք ողջը այնուհետ»:  
Եվ կալվածքն ամբողջ քշեցրին գավառ  
Տիրուհիների ու տավարի հետ:

Իսկ ջաղացպանը...  
Իմ ջաղացպանը  
Տիրուհիներին բերեց իրենց տուն  
Ու ստիպեց ինձ այդ ծեր անբանը,  
Որ մանեմ նրանց բախտի մեջ տրտում:  
Նորից ինչ-որ բան հոգուս մեջ ծփաց,  
Ու գիշերն ամբողջ, այն գիշերը ձիգ  
Ես դիտում էի հոգսերից կորված  
Նրա շուրթերը՝ նուրբ ու գեղեցիկ:

Հիշում եմ,  
Նա ինձ ասում էր այսպես.  
«Անիրավ եղա ձեր հանդեպ... ներեք...  
Ամուսնուս անշափ սիրում էի ես,  
Հուշից ցավում է գլուխը իմ հեզ...  
Բայց ձեզ կուպտեցի պատահմամբ ու զուր,  
Գաժանությունն իմ եղավ, օ՛, ինձ դատ...»

Կար այդ բանի մեջ գաղտնիք մի տխուր,  
Որի անունը կիրք է հանցապարտ:  
Ես կարող էի  
Այս ամառ ձեզ հետ  
Վայելել հրճվանք ու բախտ մի ուրիշ,  
Դեմ կենտեիք դուք ինձ այնուհետ  
Որպես դատարկված ու անպետք մի շիշ...  
Հենց դրա համար, ես այդ զգացի,  
Պետք չէր հանդիպել ու շարունակել...  
Կարող էի ես, գրանից բացի,  
Վրդովել մորն իմ՝ հին հայացքի տեր»:

Բայց ես զրույցը շուտ տվի իսկույն,  
Նայելով նրա աչքերի մեջ ջինջ,  
Նրա մարմինը՝ բարակ ու ճկուն,  
Մեղմ օրորվելով, ետ գնաց մի քիչ:  
«Ասացեք, Աննա,  
Դուք շա՞տ եք ցավում  
Ձեր կալվածքների կորստի համար»...  
Ոչ մի բան չասաց ու իր տխրավուն  
Հայացքը դանդաղ խոնարհեց նա վար:

. . . . .  
«Նայեք,  
Բացվում է արդեն օրը ջինջ,  
Այգը ձյան վրա հրդեհ է մի ալ...  
Դա ինչ-որ բան է հիշեցնում...  
Բայց ի՞նչ...  
Չեմ կարողանում հիմա հասկանալ:  
Ա՛խ... Հա՛...  
Մանկության օրերին էր դա...  
Ո՛չ աշնան... Ուրիշ մի այգ էր վառվում,  
Միասին էինք մենք այգում նստած,  
Ու ամեն մեկս՝ տասնվեց տարու»...

Հետո քնքշարար նայելով նորեն,  
Ձեռքը կարապի վզի պես թեքած,

Ասաց նա, կարծես թե անփութորեն.  
«Քնելու ժամն է արդեն,  
Բարեկամ»:

. . . . .

Երեկոյան դեմ մեկնեցին նրանք:  
Մեկնեցին,  
Բայց ու՞ր...  
Զգիտեմ այդ ես...  
Թե ուղենիշ կա դաշտի մեջ արձակ,  
Դու շատ հեշտությամբ ճամփան կգտնես:

Այդ դեպքերն արդեն ես լավ չեմ հիշում,  
Զգիտեմ, Պրոնն ի՞նչ արեց արդյոք:  
Պիտեր սլացա ես հենց այդ աշուն,  
Ցրելու այնտեղ թախիծ ու մորմոք:

5

Օրեր խստաշունչ և անեղ այնքան:  
Մի՞թե բոլորն այդ կպատմես հանգիստ...  
Պալատներն էին այն արթունական  
Լսում զինվորի հայհոյանքը խիստ:

է՛խ, կտրիճություն...  
Դաշտեր ծաղկավառ...  
Եվ իզուր չէ որ գյուղացիք կեղտոտ  
Ռոյալի վրա՝ կովերի համար  
Նվազում էին տամբոլյան ֆոկսարոտ:  
Կարտոֆիլի դեմ, վարսակի, հացի՝  
Գրամոֆոններ էր մուծիկը ուզում  
Ու կուշտ ծխելով «տոտիկը այժի»,  
Իր համար նստած տանգո էր լսում:  
Շահույթից ձեռքը շփում էր հանգիստ,  
Ոչ մի տեսակ հարկ էլ սրտովը չէր...  
Գծված խորհում էր այն բանի մասին,  
Որը ճոճվում էր ոտքերի միջև:

Եվ անցնում է՞ն

Տարիներն այն տաք...

Գյուղացու բանը դժվար էր նորից,

Որքան ու որքան փտեց հողի տակ

Շշերում պահված կերենակու փողից:

Դու իմ աղավնյակ, դու մեր սնուցիչ...

Հողի, տավարի տեր է նա դառել,

Բայց հանուն մի զույգ հին հարյուրնոց՝

Թույլ կտա իրեն մտրակով դադել:

Դե, լավ,

էլ բավ է հառաչել այսպես.

Պետք չեն էլ խոսքեր ու ծաղրուծանակ...

Այսօր Պրոնի բախտի մասին ես

Իմ ջաղացպանից ստացա նամակ:

«Սերգուխա, անգին, քո ազիզ խաթեր,

Ողջունք քեզ, ողջունք ու հազար բարի,

Եղբայրս, էդ քեզ ի՞նչ է պատահել,

Չես եղել մեզ մոտ դու մի վեց տարի:

Դե՛հ, պատիվ արա,

Պատրաստվիր, եղբայր,

Գարնանամուտին այցի արի մեզ:

Այստեղ այնպիսի անցուդարձ եղավ,

Որ նամակի մեջ դժվար կպատմես:

Լոեցին հողմերն ու դադար տվին,

Եվ ժողովրդի կյանքը խաղաղվեց,

Իմացիր, սակայն, որ քսան թվին

Օգոստոսին Պրոնը գնդակահարվեց:

Ռուսիա...

Նա ասես խենթ հնչյուն լինի...

Կուզես հավատա դու ինձ, կուզես՝ ոչ...

Մի անգամ ջոկատը Գենիկինի

Եկավ, գրավեց Կրիուշին ամբողջ:

Ու բանն սկսվեց զվարճալի գործով,

Զվարճանք, որից հեշտ է սատակել...

Եվ կրճատցով ու հոհոցով

Կազակի դամշին սկսեց կատակել:

Չյդ ժամանակ էլ Պրոնին շրթեցին...

Մի դեզի մեջ էր կարուտչան մտել...

Ու դուրս եկավ, երբ

Նժույզը վերջին

Կորավ մոտակա անտառի հետև:

Շրջում է հիմա առաջվա նման,

Հարբած սֆաթով գոռում անդադար.

«Իմ կրծքին կարմիր մի շքանշան

Կետք է կպցնել քաջութչան համար»:

Ցրվել են հիմա ամպերը շարի...

Թեկուզ մեր կյանքը դրախտ չի դարձել,

Բայց դու, սիրելիս, մեզ այցի արի.

Մխիթարելու իմ օրերը ձեռն:

\* \* \*

Ճանապարհին եմ նորից ես ահա,

Հուլիսյան գիշերն իր մեզն է փոել,

Սլանում է կառքն իմ աղմկարար

Ու գիշերվա մեջ չի ուզում լռել:

Ճանապարհն այնպես հաճելի է, լավ,

Դաշտային քամին իր զովն է բերում,

Լուսինն էլ ահա մեղմորեն ելավ

Ու ոսկով օժեց գյուղերի հեռուն:

Ջրհորներ ահա ու զանգակատուն,

Եվ ահա, ահա ցանկապատը հին...

Իմ սիրտը այնպես արագ է զարկում,

Ինչպես այն հեռու՛, հեռու՛ օրերին:

Ջրաղացում եմ...

Մութ եղևնուտին

Կայծոռիկներ է գիշերը թափել,

Մեր ջաղացպանը ուրախությունից

Չի կարողանում երկու խոսք կապել:

«Իմ աղավնյակս,

Այդ դու՞ ես, որդի,

Մրսել ես ասա ու կարգին ստառել,

Դե, շուտ, ա՛յ պառավ, ինքնանոր դիր,  
Սեղանը պցիր, կարկանդակը բեր:  
Սերգեյ, հոգյակս, ականջ արա դեռ...

Դու էլ տարիքով արդեն ծերուկ ես,  
Սպասիր հիմա, քո ազիզ խաթեր,  
Մի փոքրիկ նվեր պիտի տամ ես քեզ»:  
«Նվե՞ր»...

«Ձէ, չէ,

Մի հասարակ նամակ...

Բայց, աղավնյակս, մի շտապիր դու...  
Վաղուց է արդեն, երկար ժամանակ,  
Ինչ փոստից բերել ու պցել եմ տուն»:  
Բացում եմ, կարդում... Դե նա է, էլ ո՛վ,  
Ուրիշ որտեղի՞ց էլ պիտի լինի...  
Գրված է անփուլթ մի ձեռագրով,  
Ծրարի վրա լոնդոնյան կնիք:

«Կենդանի՞ եք դուք... Ես ուրախ եմ շատ,  
Ես էլ ձեզ նման ապրում եմ ու կամ...  
Իմ երազներում մի հին ցանկապատ  
Ու ձեզ եմ տեսնում ես ամեն անգամ:  
Ես ձեզնից հիմա հեռու եմ այնպես,  
Ռուսիայում գարուն ու ապրիլ է տաք,  
Եղևնուտին ու կեչուտին այն հեզ  
Մշուշի քողն է իջել կապուտակ...  
Ու հիմա, երբ ես թզթին եմ հանձնում  
Խոսքերն այս, լեցուն տիրությամբ խորին,  
Ջաղացպանի հետ անտառի խորքում  
Ականջ եք դնում դուք ցախաբլուրին:  
Նավահանգիստ եմ գնում ես հաճախ  
Եվ նավերի մեջ այնքան ու այնքան,  
Ոչ այն է վախով, ոչ այն է ուրախ,  
Նայում դրոշին ձեր սովետական:  
Իմ ճանապարհը որոշ է ու պարզ...  
Նորոգ ուժեր են ձեր երկրում ետում,

Բայց դուք ինձ համար սիրելի եք հար,  
Որպես հայրենիք ու սրպես գարուն»...

Նամակն իսկական նամակ է:  
Բնավ

Ես չէի գրի այդպիսի նամակ...  
Մուշտակս առած՝ առաջվա նման  
Գիշերելու եմ դնում ես մարագ:  
Գնում եմ ահա մեծացած այգով,  
Սիրենն է քնքուշ դիպչում իմ դեմքին,  
Ու դիտում եմ ես կարոտ հայացքով  
Այս ցանկապատը՝ կորացած ու հին:  
Այն դռնակի մոտ ես մի ժամանակ  
Պատանի էի տասնվեց տարու,  
Ու մի լավ աղջիկ թիկնոցով ձերմակ  
Քնքշորեն ասաց. «Ո՛չ, քեզ չեմ սիրում»:  
Օրեր հեռավոր և օրեր քնքուշ,  
Դեռ այն պատկերը իմ մեջ չի մարել...  
Բոլորս ենք սիրել մենք այդ տարիքում,  
Նշանակում է՝  
Մեզ էլ են սիրել...

1925

## ՍԵՎ ՄԱՐԴԸ

Ընկե՛ր իմ, ընկե՛ր իմ,  
Ես այնպես հիվանդ եմ,  
Որտեղի՞ց եկավ այս մորմոքը անտեղի.  
Այս քամի՞ն է թափում  
Աշնան շոր սաղարթը,  
Թե՞... թափվում է օդուց  
Իմ ուղե՛ղը դեղին...  
Գլուխըս, թափ տալով ականջներն իր երկու,  
Թվում է, հավքի պես,  
Պատրաստվում է թռչե՛լ...  
Սև մա՛րդը,  
Սև մա՛րդը  
Սնարին իմ թեքվում,  
Սև մարդը  
Ողջ գիշեր շի թողնում ինձ ննջել:

Սև մարդը  
Նողկալի ինչ-որ գիրք թղթատում,  
Եվ, ինչպես մեռելի  
Սնարին՝ տիրացուն,  
Պատմում է ինձ կյանքը  
Ստահակ մի մարդու  
Եվ սիրտըս սարսափով ու վշտո՞վ է լցնում:

Սև մա՛րդը,  
Սև մա՛րդը:

«Լսու՛ճ ես, լսու՛ճ ես,—  
Մրթմրթում է նա ինձ,—  
Լավ մտքեր ու տեղեկեր շատ կային այս գրքում.  
Ապրել է այս մարդը  
Այնտե՛ղ, ուր ամենից  
Նողկալի դահիճնե՛րն  
Ու գողե՛րն են ապրում:

Չմտանք ձյունն այնտեղ  
Կարծես խիղճ է մաքուր  
Եվ ուրախ մանում է  
Ճախարակը բքի.  
Բախտամուկ է եղել այս մարդը ողջ կյանքում,  
Բայց՝ ընտի՛ր համբավի  
Ու ընտի՛ր տեսակի:

Նրբագե՛ղ եղել և պոե՛տ իսկական,  
Իր ո՛չ մեծ— և սակայն  
Կախարդող իր ձիրքով.  
Եվ ինչ-որ մի կնոջ՝  
Քառասուն տարեկան,  
Չար աղջի՛կ է կոչել  
Եվ իր սե՛րը կրթու...:

Բախտը՝ խաղ է ճարպիկ  
Չեոքերի և մտքի,  
Եվ միշտ էլ դժբախտ են  
Վեհերոտ սրտերը.  
Ի՛նչ փուլթ, թե երբեմն  
Տառապում է հոգին,  
Տեսնելով աղճատված  
Ու կեղծված ժեստերը:

Թուքի մեջ լինի, թե  
Առօրյա գաղջ ցրտում,  
Կորուստի պահերին  
Թե վշտի դարանում.

Երեւոյ Հասարակ, բնական ու ժպտուն,  
Ահա՛ քեզ մեծագոյն արվեստը աշխարհում»:

«Գթա՛ ինձ, օ՛, աւ մարդ,  
Եվ քո խոսքն ընդհատիր,  
Ջրասու՛յզ ես, ի՛նչ է  
Սրտիս խորքը հասած,  
Իմ ինչի՛ն է կյանքն այդ  
Կովազան պոետի,  
Խնդրու՛մ եմ, ուրիշի՛ն  
Այդ ամենը ասա...»:

Սև մարդը սևեռուն  
Նայում է իմ դեմքին  
Եվ փսխուքն է նրա  
Բիւ աչքերը պատում.  
Ասես թե հենց հիմա  
Թալանել եմ մեկին,  
Եվ գող եմ, սրիկա՛,  
Որին շե՛ն նկատում...

Ընկե՛ր իմ, ընկե՛ր իմ,  
Ես այնպես հիվա՛նդ եմ,  
Որտեղի՛ց եկավ այս մորմոքը անտեղի.  
Այս քամի՞ն է թափում  
Աշնան շոր սաղարթը,  
Թե՞... թափվում է օդուց  
Իմ ուզե՛ղը դեղին...

Քառուղին խաղա՛ղ է,  
Եվ ցուրտ է գիշերը.  
Ես մենա՛կ եմ այսօր,  
Հյուրի շեմ սպասում.  
Ճերմակ կի՛ր են կարծես  
Լցրել մութ դաշտերը,  
Եվ հեծվոր-ծառերը  
Գոփու՛մ են պարտեզում:

Ինչ-որ տեղ լսվում է  
Չար կոխնչը հավթի  
Եվ դոփու՛մ են փայտե  
Հեծվորները այգում,  
Եվ նորից սև մարդը  
Նստում է իմ կողքին,  
Իր ցիլի՛նդըը հանում  
Եվ սերթուկն արձակում:

«Լսի՛ր ինձ, լսի՛ր ինձ...»,  
Խոսու՛մ է նա դեմքիս,  
Կռանում ինձ վրա  
Եվ իմ ուսը ճանկում.  
Ես դեռ չեմ հանդիպել  
Աշխարհում ոչ ոքի,  
Որ այսպես տառապե՛ր  
Ողջ գիշերը անքուն:

Ասենք՝ ի՛նչ եմ ասում...  
Այս խավար ժամանակ,  
էլ ուրիշ ի՛նչ է պետք  
Աշխարհին այս քնկոտ.  
Իր շաղիկ բղերով,  
Այցի կզա գուցե «նա»,  
Եվ կարգաս դու նրան  
Քո սիրե՛րգը քնձոռու...

Ա՛խ, լիրի՛կ պոետներ,  
Պաշտու՛մ եմ ես նրանց,  
Թեկուզ այս ապուշին՝  
Գզգզված մազերով,  
Որ կրթոտ իր կույսին՝  
Երեսը դուրս տված,  
Լուրջ բաներ է ասում՝  
Կրքերից հալվելու՛վ...

Չե՛մ հիշում, չգիտե՛մ,  
Ինչ-որ խուլ մի գյուղում,—

Իյազանու՛մ, կամ գուցե  
 Կալուզա նահանգում,  
 Մի տղա է ապրել  
 Գեղջկական խեղճ հյուղում՝  
 Ոսկեղեն մագերով,  
 Աչքերով երկնագույն...

Նա դարձել է հետո  
 Բանաստեղծ իսկական,  
 Իր ո՛չ մեծ, և սակայն  
 Կախարդո՞ղ իր ձիրքով.  
 Աւ ինչ-որ մի կնոջ՝  
 Քառասուն տարեկան,  
 Չար աղջի՛կ է կոչել  
 Եվ իր սե՛րը կրթոտ...»:

«Օ՛, սև մարդ,  
 Քեզանից տմարդի հյուր չկա՛,  
 Այդ փառքը վաղուց է  
 Տարածված քո մասին»...  
 Ես ճանկում եմ հերոսից  
 Չեռնափա՛յտս հանկարծ,  
 Ես նետու՛մ եմ նրա  
 Նողկալի երեսին...

...Գրուում լույս է արդեն,  
 Մեռե՛լ է լուսրնկան,  
 Ա՛խ, գիշեր, դե արի՛,  
 Արածըդ վայելի՛ր...  
 Ես մենա՛կ եմ այստեղ,  
 Իմ կողքին մարդ չկա,  
 Ե՛ս եմ լոկ  
 Ա... ջարդվա՛ծ հայելին:

1925

## ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ոգեղեն սիրանք և խոստովանանք — Վ. Դավթյան 5

### ԱՆՔՍԱՆԻՐ ԲՈՎ

#### Բ ա ն ա ս տ ե ղ ծ ու թ յ ու ն ն ե ռ

Գիշերը, երբ որ — Թարգմ. Ա. Պողոսյան	25
Գամայուն՝ թուրն կանխագուշակող — Թարգմ. Վ. Դավթյան	25
Վայելք փնտրելիս — Թարգմ. Ա. Պողոսյան	26
Ամպրոպից հետո — Թարգմ. Ա. Պողոսյան	27
Հրացուլված երկինք — Թարգմ. Ա. Պողոսյան	27
Վազենք, պատանի — Թարգմ. Ա. Պողոսյան	28
Մթնշաղ, գարնան մթնշաղ — Թարգմ. Ա. Պողոսյան	29
Օրվա անհաստատ — Թարգմ. Ա. Պողոսյան	29
Ես շահել — Թարգմ. Ա. Պողոսյան	30
Նախերգող գարնան եփնչ — Թարգմ. Ա. Պողոսյան	30
Մֆինքսը — Թարգմ. Վ. Մարտիրոսյան	31
Երազներն, անկախ — Թարգմ. Վ. Մարտիրոսյան	31
Ժողովող — Թարգմ. Վ. Մարտիրոսյան	32
Ոչ ոք չի մեռել — Թարգմ. Ա. Մարտիրոսյան	33
Նա տասնհինգ տարեկան էր — Թարգմ. Ա. Մարտիրոսյան	33
Երբ հանգիստ գտնեմ — Թարգմ. Ա. Մարտիրոսյան	34

Սուզվել եմ առժամային ծովն անասնման — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	34
Նրանք էլան — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	35
Մովի երգը — Բարզմ. Հ. Քումանյան	36
Եկեղեցու մեջ — Բարզմ. Վ. Դավթյան	37
Կուշտ կերածները — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	38
Դեռ զեղեցիկ է — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	39
Աշնանային ազատութիւն — Բարզմ. Ա. Մարտիրոսյան	40
Սուռ, սարսափելի — Բարզմ. Ա. Մարտիրոսյան	40
Փողոցը, փողոցը... — Բարզմ. Ա. Մարտիրոսյան	41
Ասք — Բարզմ. Վ. Մարտիրոսյան	42
Թուսիս — Բարզմ. Վ. Դավթյան	42
Սուզվեց — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	44
Անձանութունին — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	45
Պահապան հրեշտակ — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	47
Տարիք են անցել — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	49
Բարձր սարից — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	49
Ցրաշառունջ օր — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	50
Հեղեղներին — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	52
Որդին ու մայրը — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	53
Հրգեհ — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	54
Հոգնութիւն — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	55
Արքայադուստրը գարնան մասին էր — Բարզմ. Ա. Մարտիրոսյան	56
Չքա պատերի մեջ — Բարզմ. Ա. Մարտիրոսյան	57
Խաղաղվել է մեծ ջաղաքը — Բարզմ. Գ. Էմին	58
Կլեոպատրա — Բարզմ. Վ. Դավթյան	58
Չլուսն աղջիկը — Բարզմ. Վ. Դավթյան	60
Երկրորդ մկրտութիւն — Բարզմ. Ա. Մարտիրոսյան	61
Անասնման խորունկ — Բարզմ. Ա. Մարտիրոսյան	62
Խաղաղ սենյակում — Բարզմ. Ա. Մարտիրոսյան	63
Քաղ խոտերի մեջ — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	63
Խփվում է կամաց — Բարզմ. Վ. Մարտիրոսյան	64

Հ մ ա յ ու թ յ ու ն կ ր ա կ ո վ ու խ ա վ ար ո վ

1. Օ, գարուն անծայր — Բարզմ. Գ. Էմին	64
2. Աշխարհն ինձ տրվեց — Բարզմ. Ա. Մարտիրոսյան	65
3. Տեսա մուտքի մոտ — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	66
4. Մի տառայանքից — Բարզմ. Ա. Մարտիրոսյան	66
5. Հասկացիր, զե ի՞նչ — Բարզմ. Ա. Մարտիրոսյան	67
6. Ցուրտ միջանցքների — Բարզմ. Ա. Մարտիրոսյան	68
7. Փողոցներում հոգմն է պարում — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	69
8. Օ, ինձ ի՞նչ վերջալույսը բուսր — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	70
9. Հարմոնիկա, հարմոնիկա — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	73

10. Աշխարհը, տքերը — Բարզմ. Ա. Մարտիրոսյան	74
11. Ես ծնկների մոտ — Բարզմ. Ա. Մարտիրոսյան	74

Ա Ղ ա տ խ ո ճ ն ր

Մահվան մասին — Բարզմ. Վ. Դավթյան	76
Լճի վրա — Բարզմ. Վ. Դավթյան	80
Հյուսիսային ծովում — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	83
Ավազներում — Բարզմ. Գ. Էմին	85
Աշնանային սեր — Բարզմ. Ա. Մարտիրոսյան	87
Ամառ է խոնավ — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	89
Ճախեայի երգը — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	90
Անողորմ մայիս — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	91
Նա եկավ դրսից — Բարզմ. Գ. Էմին	91
Ես մեխված եմ — Բարզմ. Գ. Էմին	92
Իր արցունքներով — Բարզմ. Գ. Էմին	93
Երբ դուք կանգնում եք — Բարզմ. Գ. Էմին	94
Դու լուսնդ ես — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	95
Դրա համար շնորհակալ — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	96
Ես էլ եմ սիրել — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	96
Նիրհեցեք դուք մուշ-մուշ — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	97
Տես, սլաքն է ժամացույցի — Բարզմ. Վ. Դավթյան	97
Արիութիւն, փառքի — Բարզմ. Վ. Դավթյան	98
Պոետները — Բարզմ. Վ. Դավթյան	100
Նա ցանկանում էր — Բարզմ. Ա. Մարտիրոսյան	100
Դու իջիր — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	100

Կ ա լ ի կ ո վ յ ա ն դ ա շ տ ու մ

1. Փովի է գետն անծայր — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	102
2. Մենք կեցողիչերին — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	103
3. Այն գիշեր — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	103
4. Ու կրկին — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	104
5. Կրկին դաշտում — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	105
Քեզ մոռացածները — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	106
Եվի երգով — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	107
Բարեկամներին — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	108
Այնքան ծանոթ է — Բարզմ. Վ. Մարտիրոսյան	109
Մի կյանք սպասել — Բարզմ. Վ. Դավթյան	110
Սնուցողի աղջիկը — Բարզմ. Վ. Դավթյան	111
Այսպես, Անցավ հողմն — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	112
Իմ կրկնորդը — Բարզմ. Գ. Էմին	112
Օ, Ցուրենցիա — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	113
Ամենն այդ եղել — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	114
Կղզիներում — Բարզմ. Ա. Պողոսյան	115

Երեկոն կապեց — Բարգմ. Ա. Պողոսյան	116
Երբ սոք ղեկով — Բարգմ. Ա. Պողոսյան	117
Օ, իմ հյուսիս — Բարգմ. Ա. Պողոսյան	117
Փարնան օրն անցավ — Բարգմ. Գ. Էմին	118
Վենետիկ — Բարգմ. Գ. Էմին	118
Աշնանաչին օր — Բարգմ. Գ. Էմին	119
Ձիգ սեղմվել է շղթան — Բարգմ. Ա. Մաւտիրոսյան	120
Վաղ մանկութունից — Բարգմ. Ա. Մաւտիրոսյան	120
Մենք ճանդիպում ենք — Բարգմ. Ա. Մաւտիրոսյան	121
Ռեստորանում — Բարգմ. Վ. Դավթյան	122
Նրկաթգծի մոտ — Բարգմ. Գ. Էմին	123
Սև ագռավ — Բարգմ. Գ. Էմին	124
Ինչ ծանր է նայել — Բարգմ. Գ. Էմին	125
Երբեմն հպարտ — Բարգմ. Գ. Էմին	125
Կոմիտասի անկախութի մահվան առթիվ — Բարգմ. Ա. Պողոսյան	126
Օ, Ռուսիա, դու իմ կյանք — Բարգմ. Ա. Պողոսյան	127
Օրերն են թևում — Բարգմ. Ա. Պողոսյան	128
Ինչպես շարորեն — Բարգմ. Ա. Պողոսյան	129
Տագնապներում ցուրտ — Բարգմ. Ա. Պողոսյան	130
Մուսային — Բարգմ. Վ. Դավթյան	131
Գիշեր, ղեղատուն — Բարգմ. Գ. Էմին	132
Ես օրհնում եմ — Բարգմ. Գ. Էմին	133
Աշխարհներն են թռչում — Բարգմ. Ա. Պողոսյան	134
Գիշերից սնապաշտ — Բարգմ. Ա. Մաւտիրոսյան	134
Կոմանդորի բայերը — Բարգմ. Ա. Մաւտիրոսյան	136
Վաշխալով Եվանովին — Բարգմ. Վ. Դավթյան	137
Ս, ոչ, չես կարող — Բարգմ. Վ. Դավթյան	138
Մենք մոռացված ու մենակ ենք — Բարգմ. Գ. Էմին	139
Դու անգուստ կանչես — Բարգմ. Գ. Էմին	140
Կույրիսկ աչս խաղաղ — Բարգմ. Գ. Էմին	140
Պահեր են լինում — Բարգմ. Գ. Էմին	141
Կա մի խաղ — Բարգմ. Ա. Պողոսյան	142
Ճերմակ առավոտ — Բարգմ. Ա. Պողոսյան	143
Օրվա պես լույս — Բարգմ. Ա. Պողոսյան	144
Այո, ներշնչանքն այսպես է — Բարգմ. Ա. Պողոսյան	145
Պետրոսյանի անձրևու երկնքի տակ — Բարգմ. Ա. Պողոսյան	146
Չայն երգչախմբից — Բարգմ. Ն. Չարենց	147
Մեղանչել այդպես — Բարգմ. Ա. Պողոսյան	148
Օ, ես ուզում եմ — Բարգմ. Գ. Էմին	149
Ձի հիշում բնթացքն իր — Բարգմ. Գ. Էմին	149
Դու չքնաղ ամենից — Բարգմ. Գ. Էմին	150
Քնքանքն եմ հիշում — Բարգմ. Գ. Էմին	150
Վառ Աիր. բալորից — Բարգմ. Ա. Մաւտիրոսյան	150
Համբան եմ, այո — Բարգմ. Վ. Դավթյան	150

Կարմեն

1. Ինչպես զվհիան է — Բարգմ. Վ. Դավթյան	151
2. Կանաչալուծն է երկինքն — Բարգմ. Վ. Դավթյան	151
3. Կա զև լուսաբացի — Բարգմ. Վ. Դավթյան	152
4. Չլուծուտ գարունը — Բարգմ. Վ. Դավթյան	152
5. Կարմենի բոլոր սիրահարների — Բարգմ. Վ. Դավթյան	153
6. Անգույն աչքերում — Բարգմ. Վ. Դավթյան	154
7. Ունենին — Բարգմ. Վ. Դավթյան	154
8. Դու մոռացված — Բարգմ. Վ. Դավթյան	155
9. Օ, այո, սերը թռչուն է ազատ — Բարգմ. Վ. Դավթյան	156
10. Ոչ, երբեք իմը — Բարգմ. Վ. Դավթյան	157
Դատաստանի առաջ — Բարգմ. Վ. Դավթյան	158
Թող որ շեմ սիրելի — Բարգմ. Գ. Էմին	159
Նրբագեղ աղջնակ — Բարգմ. Ա. Մաւտիրոսյան	159
Փողոցում անձրև է — Բարգմ. Ա. Պողոսյան	160
Կատակի տեղ զրիր — Բարգմ. Ա. Պողոսյան	160
Դու հաստատում ես — Բարգմ. Ա. Պողոսյան	162
Դեռ — Բարգմ. Վ. Դավթյան	163
Ուրուրը — Բարգմ. Գ. Էմին	164
Սկյուծներ — Բարգմ. Գ. Էմին	164

Պոեմներ

Գիշերային մանուշակ — Բարգմ. Վ. Դավթյան	167
Փողոցորդն ու բանաստեղծը — Բարգմ. Ա. Պողոսյան	177
Սիրակի այգին — Բարգմ. Ա. Պողոսյան	180
Տասներկուսը — Բարգմ. Գ. Էմին	186

Սերտեր և անհիշ

Բանաստեղծություններ	
Ճերմակ թիկնոցն — Բարգմ. Չ. Սահյան	201
Այգաբացի շողն արդեն — Բարգմ. Գ. Էմին	202
Տիգրը դարձավ ավար — Բարգմ. Գ. Էմին	202
Թխենին ձյուն է թափում — Բարգմ. Վ. Դավթյան	203
Երիցուկի պակի տակ — Բարգմ. Չ. Սահյան	204
Գեղեցիկ էր մեր ճանչույան — Բարգմ. Գ. Բանդուրյան	205
Մոթ գիշեր է — Բարգմ. Գ. Էմին	205
Իմ կրակներ — Բարգմ. Չ. Սահյան	206
Համարձակ տոնին — Բարգմ. Գ. Սևակ	206
Չնիր, հարմուն — Բարգմ. Չ. Սահյան	207
Իրիկունն է մոխր արձակում — Բարգմ. Գ. Սևակ	207
Չլուծուտ — Բարգմ. Չ. Սահյան	207

Բարի առավոտ — Բարգմ. Վ. Դավթյան	208
Մոր աղոթքը — Բարգմ. Հ. Սահյան	208
Կառապան — Բարգմ. Վ. Դավթյան	209
Սրբորդոթյան առավոտ է — Բարգմ. Հ. Սահյան	210
Հայրենի եզերք — Բարգմ. Պ. Սևակ	211
Արեղաշի պես — Բարգմ. Պ. Սևակ	212
Աստված գնաց — Բարգմ. Հ. Սահյան	212
Մի ամառային կապույտ երեկո — Բարգմ. Գ. Էմին	213
Հեշ դու, Ռուսիա — Բարգմ. Հ. Սահյան	214
Ես մի հովիվ եմ — Բարգմ. Պ. Սևակ	215
Չորանում է կավը հալած — Բարգմ. Հ. Սահյան	215
Դու քրտինքով ջրված իմ հող — Բարգմ. Հ. Սահյան	216
Ռուսիա — Բարգմ. Հ. Սահյան	219
Թխենի — Բարգմ. Հ. Սահյան	220
Քեզ համար եմ ես — Բարգմ. Գ. Էմին	221
Հարսնահանդես — Բարգմ. Հ. Սահյան	222
Երկերի կապույտ — Բարգմ. Հ. Սահյան	222
Մուրացիկը — Բարգմ. Գ. Էմին	223
Այն երկրում — Բարգմ. Հ. Սահյան	224
Այստեղ եմ նորից — Բարգմ. Վ. Դավթյան	224
Հոգնեցի ապրել — Բարգմ. Վ. Դավթյան	225
Կովը — Բարգմ. Հ. Սահյան	226
Երգ շան մասին — Բարգմ. Գ. Էմին	227
Ժանյակ է հյուսել — Բարգմ. Հ. Սահյան	228
Ջանգալիկ, սիրտս — Բարգմ. Հ. Սահյան	228
Հետուն պարուզեց — Բարգմ. Պ. Սևակ	229
Չեզում է դաշտում — Բարգմ. Գ. Էմին	229
Անտառի մութ փնջից — Բարգմ. Հ. Սահյան	230
Աշուն — Բարգմ. Պ. Սևակ	231
Բորբ իրիկվա մասին — Բարգմ. Պ. Սևակ	231
Ընկերների համար — Բարգմ. Հ. Սահյան	232
Փովիլ է դարձյալ — Բարգմ. Հ. Սահյան	233
Գետից այն կողմ — Բարգմ. Պ. Սևակ	234
Պապը — Բարգմ. Հ. Սահյան	234
Ճերմակ բանկոն — Բարգմ. Գ. Էմին	235
Անցավ օրը — Բարգմ. Հ. Սահյան	236
Նման չէ գարունն — Բարգմ. Հ. Սահյան	237
Ներիր, ոսկե աղբյուրի շուր — Բարգմ. Պ. Սևակ	237
Կապույտ շուրջ մեղմօրոր — Բարգմ. Գ. Էմին	238
Ջամբիկ ամպերն են վրնջում — Բարգմ. Հ. Սահյան	239
Աղվեսը — Բարգմ. Պ. Սևակ	240
Կապույտակ երկինք — Բարգմ. Պ. Սևակ	240
Թափ սուր թեզ — Բարգմ. Հ. Սահյան	241

Ջոր լիվեց բամին — Բարգմ. Պ. Սևակ	242
Երկինքն է այսքան — Բարգմ. Պ. Սևակ	243
Ով դու երկիր — Բարգմ. Հ. Սահյան	244
Ինձ շուտ արթնացրու — Բարգմ. Վ. Դավթյան	245
Ո՛ր ես, ո՛ր ես դու — Բարգմ. Պ. Սևակ	246
Հնձած արտեր — Բարգմ. Հ. Սահյան	246
Ես հավատում եմ — Բարգմ. Գ. Էմին	247
Անդորրություն է իջել — Բարգմ. Հ. Սահյան	248
Նորեկ ձյան միջով — Բարգմ. Վ. Դավթյան	249
Երգեր իմ — Բարգմ. Հ. Սահյան	249
Ահա նա — Բարգմ. Պ. Սևակ	250
Դայում եմ դաշտին — Բարգմ. Պ. Սևակ	250
Բորբ վերջաույսը — Բարգմ. Պ. Սևակ	251
Ցնորք — Բարգմ. Գ. Բանդուրյան	253
Ունի կանաչ, կանաչ վարսեր — Բարգմ. Վ. Դավթյան	254
Ընկերները — Բարգմ. Հ. Սահյան	258
Ես ֆողի հեովում — Բարգմ. Հ. Սահյան	259
Լավ է, երբ աշնան — Բարգմ. Պ. Սևակ	259
Սուտում է աշնան — Բարգմ. Գ. Էմին	260
Կանտատա — Բարգմ. Գ. Էմին	260
Պարում է հողմը ցուրտ — Բարգմ. Վ. Դավթյան	261
Ինտիմ — Բարգմ. Պ. Սևակ	267
Նորհային թմբկահարը — Բարգմ. Վ. Դավթյան	270
Փամիներ, բամիներ — Բարգմ. Պ. Սևակ	270
Գյուղերի վերջը — Բարգմ. Հ. Սահյան	271
Նույնն են նորից — Բարգմ. Պ. Սևակ	272
Հոգիս թախծում է — Բարգմ. Պ. Սևակ	272
Խուլիգան — Բարգմ. Հ. Սահյան	274
Վաղ առավոտվա — Բարգմ. Պ. Սևակ	274
Ճառասունք — Բարգմ. Հ. Սահյան	277
Խուլիգանի խոստովանանքը — Բարգմ. Գ. Էմին	279
Զեմ ցավում — Բարգմ. Պ. Սևակ	280
Ջոր մի հայհույք — Բարգմ. Պ. Սևակ	281
Վաղ հասակից է երևում — Բարգմ. Վ. Դավթյան	282
Այու Վճոված է — Բարգմ. Պ. Սևակ	283
Իմ սրտում արդեն — Բարգմ. Հ. Սահյան	284
Այս փողոցը ինձ ծանոթ է — Բարգմ. Վ. Դավթյան	285
Ինձ մի հանույք է միայն մնացել — Բարգմ. Գ. Էմին	286
Կապույտ հրդեհի բոցերը — Բարգմ. Հ. Սահյան	287
Դու պարզ ես այնքան — Բարգմ. Պ. Սևակ	288
Թող թեզ ուրիշն է — Բարգմ. Պ. Սևակ	289
Արի, անգինս — Բարգմ. Հ. Սահյան	290
Ես տիրությունս եմ — Բարգմ. Վ. Դավթյան	290

Գու ինձ մի տանչիր — Բարգմ. Կ. Էմին	291
Սև դիչերը կհանց — Բարգմ. Վ. Դավթյան	292
Ծաւայրան հոգնած — Բարգմ. Վ. Դավթյան	293
Զահեղոթյան տարիներ — Բարգմ. Վ. Դավթյան	295
Նամակ մորը — Բարգմ. Վ. Դավթյան	296
Մենք կամաց-կամաց — Բարգմ. Վ. Դավթյան	297
Պաշկիհին — Բարգմ. Պ. Սևակ	298
Զրույցն ավարտեց — Բարգմ. Հ. Սահյան	299
Շան որդին — Բարգմ. Վ. Դավթյան	301
Այս տիրութիւնը — Բարգմ. Վ. Դավթյան	302
Կապույտ փեղկերով — Բարգմ. Վ. Դավթյան	303
Վերադարձ ծննդավայր — Բարգմ. Պ. Սևակ	306
Ռուսիա սովետական — Բարգմ. Հ. Սահյան	309
Հեռացող Ռուսաստանը — Բարգմ. Վ. Դավթյան	312
Լենին — Բարգմ. Վ. Դավթյան	315
Բալլադ քսանվեցի մասին — Բարգմ. Վ. Դավթյան	321
Ստանսներ — Բարգմ. Կ. Էմին	324
Կովետում — Բարգմ. Հ. Սահյան	326
Վրաստանի բանաստեղծներին — Բարգմ. Վ. Դավթյան	328
Նամակ կնոջը — Բարգմ. Վ. Դավթյան	331
Նամակ մորից — Բարգմ. Վ. Դավթյան	334
Պատասխան — Բարգմ. Վ. Դավթյան	337
Նամակ պապին — Բարգմ. Վ. Դավթյան	
<b>Պարսկական մոտիվներ</b>	
Էլ իմ վագնի վերքը — Բարգմ. Կ. Էմին	341
Ես նարց սվեցի — Բարգմ. Վ. Դավթյան	342
Շահանե, օ, դու իմ Շահանե — Բարգմ. Վ. Դավթյան	343
Դու ասացիր — Բարգմ. Հ. Սահյան	344
Զեմ եղել երբիք — Բարգմ. Վ. Դավթյան	345
Զաֆրանե երկրի — Բարգմ. Վ. Դավթյան	346
Օգն է Բափանցիկ — Բարգմ. Պ. Սևակ	347
Շուրը լուսնյակի — Բարգմ. Հ. Սահյան	348
Ֆիրդուսու կապուտակ հայրենիք — Բարգմ. Վ. Դավթյան	349
Խորասանում կան այնպիսի զոներ — Բարգմ. Պ. Սևակ	350
Լինել բանաստեղծ — Բարգմ. Պ. Սևակ	350
Սիրածիս գույզ կարապ ձեռքերը — Բարգմ. Հ. Սահյան	351
«Այդ ինչի՞ց է լուսինն այդպես...» — Բարգմ. Պ. Սևակ	352
Դու, հիմար իմ սիրտ — Բարգմ. Պ. Սևակ	353
Ճեղղոյնների ձայնի հեղեղ — Բարգմ. Հ. Սահյան	354
Ենդպին երկիր — Բարգմ. Վ. Դավթյան	355
Բաշում — Բարգմ. Պ. Սևակ	358
Առավոտներն են — Բարգմ. Հ. Սահյան	

Իմ անպատեհի — Բարգմ. Վ. Դավթյան	359
Կաշալովի շունը — Բարգմ. Վ. Դավթյան	360
Գե, համբուրիր ինձ — Բարգմ. Հ. Սահյան	361
Զեմ դանա տունն իմ — Բարգմ. Վ. Դավթյան	362
Կապույտ մալխ — Բարգմ. Պ. Սևակ	363
Մնաս բարով, Բարու քաղաք — Բարգմ. Հ. Սահյան	364
Անհրապույտը և ջրալի — Բարգմ. Պ. Սևակ	365
Երազ եմ տեսնում — Բարգմ. Պ. Սևակ	366
Հենց այնպես է սահմանված — Բարգմ. Հ. Սահյան	367
Ինչ որճեված լինեն — Բարգմ. Վ. Դավթյան	368
Ես բաշում եմ հովիտներով — Բարգմ. Կ. Էմին	369
Գնած է սեզը — Բարգմ. Վ. Դավթյան	370
Ես հիշում եմ — Բարգմ. Հ. Սահյան	370
Տերներն են թափվում — Բարգմ. Վ. Դավթյան	371
Առկալծիր, իմ աստղ — Բարգմ. Կ. Էմին	372
Երգ — Բարգմ. Պ. Սևակ	373
Պատուհանի տակ քամի — Բարգմ. Վ. Դավթյան	374
Ելանքը խարկանք է — Բարգմ. Վ. Դավթյան	375
Զնգա, հարմոն — Բարգմ. Կ. Էմին	375
Ախ, գեղեցիկ ես դու — Բարգմ. Հ. Սահյան	376
Ախ, ինչքան շատ — Բարգմ. Հ. Սահյան	377
Եզգիր ա՛յն երգը — Բարգմ. Հ. Սահյան	378
Այս աշխարհում — Բարգմ. Հ. Սահյան	379
Ախ դու, սահակ իմ — Բարգմ. Վ. Դավթյան	380
Բուքն ու բորանը — Բարգմ. Կ. Էմին	381
Կապուտակ մշուշ — Բարգմ. Վ. Դավթյան	382
Սահակները, լսո՛ւմ ես — Բարգմ. Հ. Սահյան	382
Բաճկոնակ մի երկնագույն — Բարգմ. Վ. Դավթյան	382
Բուքն է գալարվում — Բարգմ. Պ. Սևակ	383
Մի մով իրիկուն — Բարգմ. Վ. Դավթյան	383
Դու մի ծոիր ժպիտը քո — Բարգմ. Հ. Սահյան	383
Հողմը լալխ է — Բարգմ. Վ. Դավթյան	384
Ախ, այնպիսի բուք է — Բարգմ. Պ. Սևակ	384
Զլունափայլ են գաշտերը — Բարգմ. Հ. Սահյան	384
Շաշում է քամին — Բարգմ. Պ. Սևակ	385
Հեռու գաշտեր — Բարգմ. Հ. Սահյան	386
«Մնաս բարով» են ծաղկունքն ինձ ասում — Բարգմ. Կ. Էմին	387
Դու իմ թխիկ վարսաթափ — Բարգմ. Հ. Սահյան	387
Ինչպիսի գիշեր — Բարգմ. Վ. Դավթյան	388
Դու ինձ մի նայիր — Բարգմ. Պ. Սևակ	389
Դու ինձ չես սիրում — Բարգմ. Վ. Դավթյան	391
Գուցե ուշ, գուցե — Բարգմ. Հ. Սահյան	392
Երկրի նավապետը — Բարգմ. Հ. Սահյան	

Բուրբ — թարգմ. Հ. Սահյան	394
Գարուն — թարգմ. Գ. էմին	397
Նամակ քրոջս — թարգմ. Վ. Դավթյան	399
Իմ ուղին — թարգմ. Հ. Սահյան	401
Մնաս բարով — թարգմ. Վ. Դավթյան	407

**Պ ա ե մ ն ե ր**

Աննա Սեեգինա — թարգմ. Վ. Դավթյան	408
Սե մարզը — թարգմ. Գ. էմին	432

Ալեևանդր Բլոկ  
 Սերգեյ Եսենին  
 ԸՆՏԻՐ ԵՐԿԻՐ  
 Բանաստեղծություններ, պոեմներ

Александр Блок  
 Сергей Есенин  
 ИЗБРАННЫЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ  
 Стихи, поэмы  
 (На армянском языке)  
 Издательство «Советакан грох»  
 Ереван, 1986

Հրատ. խմբագիր՝ Գ. Գ. Խաչատրյան  
 Նկարիչ՝ Ռ. Ս. Զուլեհյան  
 Գեղ. խմբագիր՝ Զ. Ն. Գասպարյան  
 Տեխ. խմբագիր՝ Մ. Է. Ճաննապանյան  
 Վերստուգող սրբագրիչ՝ Օ. Ղ. Քերզյան

ИБ 5291.

Հանձնված է շարվածքի 21.11.1985 թ.: Ստորագրված է տպագրության  
23.01.1986 թ.: Յորմատ 84×108<sup>1</sup>/<sub>32</sub>: Քուղձ՝ տպագր. № 1: Տառատեսակ՝  
«Գրքի սովորական»: Տպագրություն՝ բարձր: 23,52 պայմ. տպ. մամ.:  
23,83 պայմ. ներկ. թերթ.: 18,9 հրատ. մամ.: Տպարանակ 50000: Պատվեր՝  
3435: Գինը՝ 1 ո 90 կոպ.:

«Սովետական գրող» հրատարակչություն, Երևան—9, Տերյան 91:  
Издательство «Советакан грох», Ереван-9, ул. Теряна, 91.

ՀՍՍՀ հրատարակչությունների, պոլիգրաֆիայի և գրքի առևտրի գործերի  
պետական կոմիտեի № 1 տպարան, Երևան, Ալազիհրդյան 65:

Типография № 1 Госкомитета по делам издательств, полиграфии  
и книжной торговли Арм. ССР, Ереван, ул. Алавердяна, 65.